

Opdrachtgever:

de Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden

en

het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid en Gelijke Kansen

MANNEN EN VROUWEN OP DE DREMPEL VAN DE 21STE EEUW

Een gebruikershandboek genderstatistieken

Auteurs:

Nico Steegmans

Elke Valgaeren

Technische ondersteuning:

Peter Dalemans

Promotor:

Prof. dr. Mieke Van Haegendoren

SEIN/2001/02

februari 2001

Sein

Universitaire Campus - Gebouw D - B - 3590 Diepenbeek

t ++32 11 26 86 74

sein@luc.ac.be

f ++ 32 11 26 87 31

www.luc.ac.be/sein/

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE.....	0
LIJST VAN TABELLEN EN GRAFIEKEN.....	6
1. TABELLEN	6
2. GRAFIEKEN	8
INLEIDING	17
HOOFDSTUK I: BEVOLKING.....	21
1. DE INWONERS IN BELGIË	22
2. GEZINSVORMING EN GEZINSONTBINDING	23
2.1 <i>Geboorten</i>	23
2.1.1 Geboortecijfers	23
2.1.2 Vruchtbaarheidsmaten	25
2.1.3 Kenmerken van de ouders	27
2.2 <i>Huwelijken</i>	29
2.2.1 Huwelijkscijfers	29
2.2.2 Burgerlijke staat bij huwelijk	31
2.2.3 Leeftijd bij huwelijk	33
2.2.4 Belgen en niet-Belgen	35
2.3 <i>Echtscheidingen</i>	36
2.3.1 Echtscheidingscijfers.....	36
2.3.2 Kenmerken van de echtscheidingen en van de betrokken vrouwen en mannen	38
<i>Gezinsvorming en gezinsontbinding in de kijker</i>	42
3. HUISHOUDENS EN GEZINNEN.....	43
3.1 <i>Aantal huishoudens</i>	43
3.2 <i>Omvang van de huishoudens</i>	43
3.3 <i>NIS-typologie</i>	45
3.4 <i>Reconstructie van de NIS-gegevens op individueel niveau</i>	48
3.4.1 <i>Alleenstaanden</i>	51
3.4.2 <i>Gehuwden</i>	53
3.5 <i>Enquêteresultaten</i>	54
<i>Huishoudens en gezinnen in de kijker</i>	55
4. BEVOLKINGSVEROUDERING	56
4.1 <i>Demografische trends</i>	56
4.2 <i>Leeftijdsopbouw in de gewesten</i>	59
4.3 <i>Ontgroening en vergrijzing</i>	61
4.4 <i>Een blik in de toekomst</i>	65

<i>Leeftijdsopbouw in de kijker</i>	67
5. STERFTE	68
5.1 <i>Sterftecijfers</i>	68
5.1.1 <i>Sterfte naar leeftijd</i>	68
5.1.2 <i>Zuigelingensterfte</i>	70
5.2 <i>De belangrijkste doodsoorzaken</i>	71
<i>Sterfte in de kijker</i>	74
6. BEVOLKING MET VREEMDE NATIONALITEIT	75
6.1 <i>Migranten, allochtonen, vreemdelingen</i>	75
6.1.1 <i>Niet-Belgen in België</i>	76
6.1.2 <i>Nationaliteitsverdeling</i>	77
6.1.3 <i>Leeftijdsopbouw van de vreemde bevolking</i>	80
6.2 <i>Buitenlandse migraties</i>	82
<i>Vreemdelingen in de kijker</i>	87
7. VOORNAAMSTE BRONNEN	88
7.1 <i>Het Rijksregister</i>	88
7.2 <i>De Volks- en Woningtelling</i>	89
7.3 <i>Enkele belangrijke lacunes</i>	89
8. VERKLARENDE WOORDENLIJST	91
9. LITERATUUR	92
HOOFDSTUK II: ARBEID	93
1. KENCIJFERS	93
1.1 <i>Groepen op de arbeidsmarkt</i>	95
1.1.1 <i>Bevolking op beroepsactieve leeftijd</i>	95
1.1.2 <i>De Beroepsbevolking</i>	97
1.1.2.1 <i>De werkende beroepsbevolking</i>	98
1.1.2.2 <i>De werkloze beroepsbevolking</i>	99
1.1.3 <i>Niet-actieven</i>	101
1.1.4 <i>Potentieel beroepsactieven zonder betrekking</i>	102
1.2 <i>Arbeidsmarktindicatoren</i>	104
1.2.1 <i>Activiteitsgraad</i>	104
1.2.2 <i>Werkgelegenheidsgraad</i>	106
1.2.3 <i>Werkloosheidsgraad</i>	108
1.2.4 <i>Afhankelijkheidsgraad</i>	112
<i>De arbeidsmarkt in de kijker</i>	114
2. SPECIFIEKE KENMERKEN VAN ARBEID EN NIET-ARBEID VAN VROUWEN EN MANNEN	117
2.1 <i>Officiële arbeid (formeel en bezoldigd)</i>	117
2.1.1 <i>Beroepsstatuut</i>	117
2.1.1.1 <i>Totaaloverzicht loontrekkenden – niet-loontrekkenden</i>	117
2.1.1.2 <i>Loontrekkende werkgelegenheid</i>	121

2.1.1.3	Niet-loontrekkende werkgelegenheid.....	123
2.1.2	Indeling volgens de nomenclatuur van de beroepen.....	125
2.1.2.1	Beleidvoerende en hogere leidinggevende functies, directeuren en bedrijfsleiders	126
2.1.2.2	Specialisten.....	127
2.1.2.3	Technici en lagere functies	127
2.1.2.4	Administratieve functies.....	128
2.1.2.5	Dienstverlenende en commerciële functies	128
2.1.2.6	Geschoolde arbeiders in de landbouw en de visserij.....	129
2.1.2.7	Ambachtberoepen en verwante beroepen	129
2.1.2.8	Bedieningsmannen van installaties en machines en assembleurs	130
2.1.2.9	Lagere beroepen.....	130
2.1.2.10	Strijdkrachten	131
2.1.2.11	Samenvattend overzicht in feminisatiegraden.....	132
2.1.3	Sectoren van tewerkstelling.....	134
2.1.3.1	Privé- en publieke sector	134
2.1.3.2	Indeling volgens de nomenclatuur van economische activiteit.....	138
2.1.3.3	Indeling volgens de grootte van de inrichting	144
2.1.4	Interim-arbeid.....	148
2.1.5	Maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid.....	151
2.1.6	Arbeidstijdregeling	154
2.1.6.1	Wekelijkse arbeidsduur	154
2.1.6.2	Voltijds – deeltijds werk	155
2.1.6.3	Reden van deeltijds werk 1998	158
2.1.6.4	Afwijkende werktijden	160
2.2	<i>Informeel, onbetaalde arbeid</i>	162
2.2.1	Verdeling van onbetaalde arbeid in gezinnen.....	162
2.2.1.1	Huishoudelijke taken	162
2.2.1.2	Zorg voor de kinderen	164
2.2.1.3	Zorg voor andere hulpbehoevende personen.....	168
2.2.2	Vrijwilligerswerk	171
2.3	<i>Officieel niet beroepsactieven</i>	175
2.3.1	Huisvrouwen	175
2.3.2	Loopbaanonderbreking	179
2.3.2.1	De leeftijd van de gerechtigden van loopbaanonderbrekingsuitkeringen.....	181
2.3.2.2	De loopbaanonderbrekingsgraad in de verschillende sectoren.....	183
2.3.2.3	Type loopbaanonderbreking.....	183
2.3.2.4	Specifieke vormen van loopbaanonderbreking.....	185
2.3.3	Arbeidsongeschiktheid	186
2.3.3.1	Primaire arbeidsongeschiktheid	187
2.3.3.2	Invaliditeit.....	191
2.3.4	Gepensioneerden	192
2.3.4.1	Pensioengerechtigden.....	192
2.3.4.2	Leeftijd van de pensioengerechtigden	197
2.3.4.3	Pensioenuitgaven	198

2.3.5	Gerechtigden op het bestaansminimum.....	200
	<i>Arbeid en niet arbeid van mannen en vrouwen in de kijker</i>	205
3.	VOORNAAMSTE BRONNEN HOOFDSTUK ARBEID.....	208
3.1	<i>Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid (MTA)</i>	208
3.2	<i>Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS)</i>	209
3.3	<i>Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ)</i>	210
3.4	<i>Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA)</i>	210
3.5	<i>Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering</i>	211
3.6	<i>Rijksdienst voor Pensioenen. Jaarverslag 1998</i>	211
3.7	<i>Ministerie van Sociale Zaken</i>	211
3.8	<i>UPEDI</i>	212
3.9	<i>Universitaire Instelling Antwerpen (UIA)</i>	212
4.	LITERATUUR.....	213
	HOOFDSTUK III: INKOMEN	216
5.	INKOMENSCATEGORIËN	216
5.1	<i>Netto belastbaar jaarinkomen in 1996 op basis van de SIRE-databank</i>	216
5.1.1	<i>Gehuwden</i>	218
5.1.2	<i>Alleenstaanden</i>	219
5.1.3	<i>Samenvattend overzicht alleenstaanden – gehuwden.</i>	221
5.2	<i>Het maandelijkse inkomen uit arbeid in 1997 op basis van de PSBH-gegevens</i>	222
6.	BRONNEN VAN INKOMEN	224
6.1	<i>Andere inkomsten uit arbeid</i>	226
6.2	<i>Bronnen van inkomen bij gehuwden en alleenstaanden</i>	227
	<i>Inkomen van mannen en vrouwen in de kijker</i>	230
7.	BRONNEN INKOMEN.....	232
8.	LITERATUUR.....	233
	HOOFDSTUK IV: VERTEGENWOORDIGING IN BESLUITVORMING.....	234
1.	DE WETGEVENDE MACHT	235
1.1	<i>Kandidaten bij verkiezingen</i>	236
1.2	<i>Wetgevende organen</i>	237
1.2.1	<i>Europees parlement</i>	238
1.2.2	<i>Kamer en senaat</i>	238
1.2.3	<i>Regionale parlementen</i>	240
1.2.4	<i>Gemeenten en provincies</i>	241
2.	DE UITVOERENDE MACHT.....	244
2.1	<i>Federale, gemeenschaps- en gewestregeringen</i>	244
2.2	<i>Bestendige deputatie en college van burgemeester en schepenen</i>	244
3.	ADVIESORGANEN	246

4. DE TOP VAN DE OVERHEIDSADMINISTRATIE	248
5. RECHTERLIJKE MACHT.....	251
6. SOCIO-ECONOMISCHE OVERLEG- EN INSPRAAKORGANEN.....	255
6.1 <i>Federale inspraakorganen: de NAR en de CRB</i>	255
6.2 <i>Paritaire comités.....</i>	256
6.3 <i>Werknemersvertegenwoordiging in de bedrijven.....</i>	257
6.3.1 Ondernemingsraden	258
6.3.2 Comités voor preventie en bescherming op het werk.....	261
<i>Besluitvorming in de kijker</i>	262
7. VOORNAAMSTE BRONNEN	265
7.1 <i>Namenlijsten: vrouwen tellen</i>	265
7.1.1 Verkiezingsuitslagen voor de wetgevende organen.....	265
7.1.2 Ledenlijsten van wetgevende en uitvoerende organen.....	266
7.1.3 Ledenlijsten van adviesorganen	266
7.2 <i>Federale databanken.....</i>	267
7.2.1 Sociale verkiezingen, paritaire comités	267
7.2.2 Overheidspersoneel: top van de administratie, rechterlijke macht.....	268
7.3 <i>Enkele belangrijke lacunes</i>	268
7.3.1 De wetgevende en uitvoerende macht.....	268
7.3.2 Adviesorganen.....	269
7.3.3 Top van de administratie en rechterlijke macht.....	269
7.3.4 Sociaal-economische besluitvorming	269
8. LITERATUUR.....	270

LIJST VAN TABELLEN EN GRAFIEKEN

1. Tabellen

Tabel 1:	Verdeling van de bevolking over de gewesten (1998)	22
Tabel 2:	Evolutie van het aantal geboorten in de drie gewesten	24
Tabel 3:	Aantal geboorten per 1000 vrouwen tussen 15 en 45 jaar	25
Tabel 4:	Percentage geboorten bij –20 jarigen (uitgedrukt als percentage van alle geboorten) ..	28
Tabel 5:	Verdeling van het aantal geboorten volgens de nationaliteit van de moeder en de vader	29
Tabel 6:	Evolutie van de huwelijkssluiting in de drie gewesten met als referentiejaar 1970 (1970- 1997)	30
Tabel 7:	Procentuele verdeling van de duur van het huwelijk bij echtscheiding	40
Tabel 8:	Procentuele verdeling van de echtscheidingen volgens het aantal kinderen	41
Tabel 9:	Evolutie van het aantal huishoudens en het aantal inwoners met als referentiejaar 1970..	43
Tabel 10:	Gemiddelde omvang van de private huishoudens van Belgen en niet-Belgen.....	44
Tabel 11:	Verdeling van de private huishoudens volgens hun omvang (percentages)	45
Tabel 12:	Sekseratio bij alleenstaanden in 1998 (Belgen en Vreemdelingen)	45
Tabel 13:	verdeling van de huishoudens volgens de NIS-typologie.....	46
Tabel 14:	Verdeling van de huishoudens met kinderen over de verschillende huishoudtypes in België.....	47
Tabel 15:	Aantal familiekeren met kinderen naar het aantal en de leeftijd van de kinderen (1998.	47
Tabel 16:	Sekseratio bij de alleenstaande ouders (in percentages)	48
Tabel 17:	Evolutie van het totaal vruchtbaarheidscijfer	61
Tabel 18:	Inwoners met vreemde nationaliteit in België en de gewesten	77
Tabel 19:	Percentage inwoners met vreemde nationaliteit in België en de gewesten (1998)	77
Tabel 20:	Nationaliteitsverdeling van de vreemdelingen in België (1998)	78
Tabel 21:	Leeftijdsverdeling bij Belgen en bij de bevolking met vreemde nationaliteit (1992 en 1998; percentages)	80
Tabel 22:	Indicatoren voor de bevolkingsveroudering (1992 en 1998) bij Belgen en vreemdelingen	81
Tabel 23:	Verdeling van de immigraties en emigraties naar nationaliteit (1997)	85
Tabel 24:	De evolutie van de beroepsbevolking en de niet-actieve bevolking met als referentiejaar 1970	94
Tabel 25:	Evolutie van de activiteitsgraad.....	105

Tabel 26:	De werkelijke beroepsbevolking	105
Tabel 27:	Simulatie van de beroepsbevolking o.b.v. de activiteitsgraad van 1970.....	105
Tabel 28:	Werkgelegenheidsgraad o.b.v. 15-jarigen en ouder	107
Tabel 29:	Evolutie van de werkloosheidsgraad naar geslacht	108
Tabel 30:	Evolutie van de afhankelijkheidsgraad en het aandeel van mannen en vrouwen hierin	113
Tabel 31:	Evolutie van de afhankelijkheidsgraad in termen van beroepsactiviteit en het aandeel van mannen en vrouwen hierin.....	114
Tabel 32:	De evolutie van de verdeling van de werkende beroepsbevolking naar economische activiteit.....	120
Tabel 33:	Verdeling van de loontrekkende werkgelegenheid naar soort contract.....	121
Tabel 34:	De tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO	125
Tabel 35:	De tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO gerangschikt naar sekseratio en het aandeel in de totale mannelijke en vrouwelijke tewerkstelling naar feminisatiegraad	133
Tabel 36:	De tewerkstelling naar de nomenclatuur van economische activiteit NACE.....	142
Tabel 37:	De tewerkstelling naar de nomenclatuur van economische activiteit NACE gerangschikt naar sekseratio.....	143
Tabel 38:	Sekseratio tewerkstelling in de verschillende economische sectoren versus sekseratio tewerkstelling in leidinggevende functies in deze sectoren. 1998	144
Tabel 39:	Verdeling van het aantal inrichtingen naar grootte in 1998.....	145
Tabel 40:	Verdeling, cumulatieve verdeling en sekseratio van het aantal werknemers naar grootte van inrichting 1998	145
Tabel 41:	Reële wekelijkse arbeidsduur in 1998. Kolom- en cumulatieve percentages	154
Tabel 42:	Reële arbeidsduur per week: gemiddelde en sekseratio.....	155
Tabel 43:	Redenen van deeltijds werk naar geslacht in 1998. Kolompercentages	158
Tabel 44:	Afwijkende werktijden in 1998. Relatief aandeel in de werkende bevolking.....	160
Tabel 45:	Opnemen van niet betaalde huishoudelijke taken naar arbeidssituatie en geslacht in 1998 omgerekend naar frequentiescores.....	163
Tabel 46:	Opnemen van niet betaalde huishoudelijke taken naar arbeidsduur per week en geslacht in 1998 omgerekend naar frequentiescores.....	164
Tabel 47:	Het al dan niet hebben van kinderen die inwonen naar geslacht. 1998	165
Tabel 48:	Enkele indicatoren voor het belang van niet betaalde kinderopvang in gezinnen naar geslacht voor 1995 en 1998.....	166
Tabel 49:	Opnemen van onbetaalde zorg voor kinderen naar arbeidssituatie en geslacht in 1998	166
Tabel 50:	Opnemen van niet betaalde kinderopvang naar arbeidsduur per week en geslacht in 1998	167

Tabel 51:	Aantal respondenten dat het eens is met deze uitspraken naar geslacht. 1998	168
Tabel 52:	Enkele indicatoren voor het belang van niet betaalde zorg aan hulpbehoevenden naar geslacht voor 1992, 1995 en 1998	168
Tabel 53:	Zorg voor hulpbehoevende personen in 1998	169
Tabel 54:	Leefsituatie van mannen en vrouwen in 1998	169
Tabel 55:	Opvang van hulpbehoevende personen: soorten zorg. 1998	169
Tabel 56:	Aard van het vrijwilligerswerk naar geslacht in 1992	172
Tabel 57:	Gemiddeld aantal uren per week besteed aan vrijwilligerswerk naar geslacht. 1992....	174
Tabel 58:	De opleiding van huisvrouwen en andere vrouwen in 1992, 1995 en 1998.....	176
Tabel 59:	Type loopbaanonderbreking en gezinssituatie. Aandeel op het totaal N=66.030 (juni 1998).....	184
Tabel 60:	Aandeel van het gewaarborgd inkomen voor bejaarden op het totaal aantal pensioengerechtigden naar geslacht in 1998. N=1.725.784	194
Tabel 61:	Evolutie van het aantal gerechtigden op rustpensioen (excl. ambtenaren) naar geslacht. Absolute cijfers en index (1980=100).	196
Tabel 62:	Evolutie van de gerechtigden en bedragen tussen 1990 en 1998 naar geslacht.....	200
Tabel 63:	Verdeling van de categorieën gerechtigden naar geslacht in 1998.	202
Tabel 64:	Evolutie van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum naar geslacht. Index 1991=100.....	203
Tabel 65:	Verdeling van de jaarinkomens in duizendtallen naar geslacht in 1996.	216
Tabel 66:	Verdeling van de jaarinkomens in duizendtallen van gehuwden naar geslacht in 1996.	218
Tabel 67:	Verdeling van de jaarinkomens in duizendtallen van alleenstaanden naar geslacht in 1996.	219
Tabel 68:	Aantal vrouwen meer of minder in kamer en senaat nadat de opvolgers tot het parlement zijn toegetreden (absolute cijfers)	240
Tabel 69:	% vrouwelijke gemeenteraadsleden bij de start van de legislatuur	242
Tabel 70:	Mannen en vrouwen in de provincieraden.....	243
Tabel 71:	Aantal vrouwen in de verschillende regeringen sinds 1995.....	244
Tabel 72:	Percentage vrouwen in het provinciebestuur	245
Tabel 73:	Evolutie van de man/vrouwverdeling in de NAR en de CRB.....	256

2. Grafieken

Grafiek 1:	Bevolkingsevolutie tussen 1880 en 1998.....	22
Grafiek 2:	Evolutie van het aantal geboorten (1950-1994)	24
Grafiek 3:	Percentage meerlingen op het totaal aantal geboorten.....	25

Grafiek 4:	Evolutie van het totaal vruchtbaarheidscijfer	26
Grafiek 5:	Evolutie van de verhouding tussen wettige en onwettige geboorten (1950-1994)	27
Grafiek 6:	Gemiddelde leeftijd van de moeder bij de geboorte van haar eerste kind	28
Grafiek 7:	Evolutie van het aantal huwelijken in België	30
Grafiek 8:	Evolutie van het aantal huwelijken per 1.000 inwoners (nuptialiteit).....	31
Grafiek 9:	Huwelijken naar de vorige burgerlijke staat van de partners.....	31
Grafiek 10:	Huwelijken van ongehuwden (uitgedrukt als % van alle huwelijken)	32
Grafiek 11:	Huwelijken van uit de echt gescheidenen (uitgedrukt als % van alle huwelijken)	32
Grafiek 12:	Huwelijken van verweduwden (uitgedrukt als % van alle huwelijken)	33
Grafiek 13:	Evolutie van de gemiddelde leeftijd bij het huwelijk	33
Grafiek 14:	Evolutie van de gemiddelde leeftijd bij een eerste huwelijk.....	34
Grafiek 15:	Evolutie van de gemiddelde leeftijd bij huwelijk van gescheiden mannen en vrouwen...	34
Grafiek 16:	Evolutie van de gemiddelde leeftijd bij huwelijk van weduwen en weduwnaars.....	35
Grafiek 17:	Evolutie van het aantal huwelijken met niet-Belgen (uitgedrukt als percentage van het totaal aantal huwelijken).....	35
Grafiek 18:	Evolutie van het aantal echtscheidingen in België	36
Grafiek 19:	Aantal echtscheidingen per 100.000 inwoners	37
Grafiek 20:	Evolutie van het aantal echtscheidingen in de drie gewesten (1970-1997)	37
Grafiek 21:	Aantal echtscheidingen in vergelijking met het aantal huwelijken.....	38
Grafiek 22:	Evolutie van de mediaanleeftijd bij echtscheiding	39
Grafiek 23:	Mediaanduur van het huwelijk bij echtscheiding.....	39
Grafiek 24:	Procentuele indeling van de echtscheidingen volgens de eisende partij (1997)	40
Grafiek 25:	Gemiddelde omvang van de private huishoudens in de drie gewesten	44
Grafiek 26:	Evolutie van het aantal alleenstaande moeders en vaders.....	48
Grafiek 27:	Aantal ongehuwd samenwonenden <i>zonder kinderen</i> onderverdeeld naar leeftijds-categorie	49
Grafiek 28:	Aantal ongehuwd samenwonenden <i>met kinderen</i> onderverdeeld naar leeftijds-categorie.	50
Grafiek 29:	Percentage ongehuwd samenwonende <i>mannen</i> op het totaal aantal mannen in elke leeftijdscategorie	51
Grafiek 30:	Percentage ongehuwd samenwonende <i>vrouwen</i> op het totaal aantal vrouwen in elke leeftijdscategorie	51
Grafiek 31:	Percentage alleenstaande vrouwen in elke leeftijds-categorie	52
Grafiek 32:	Percentage alleenstaande mannen in elke leeftijds-categorie	52
Grafiek 33:	Percentage gehuwde mannen per leeftijdsgroep	53
Grafiek 34:	Percentage gehuwde vrouwen per leeftijdsgroep.....	53
Grafiek 35:	Bevolkingspiramide 1930	57
Grafiek 36:	Bevolkingspiramide 1947	57

Grafiek 37:	Bevolkingspiramide 1970	58
Grafiek 38:	Bevolkingspiramide 1998	58
Grafiek 39:	Leeftijdsopbouw in Brussel	60
Grafiek 40:	Leeftijdsopbouw in Vlaanderen	60
Grafiek 41:	Leeftijdsopbouw in Wallonië	60
Grafiek 42:	Vergrijzingscoëfficiënt (percentage 60-plussers in de totale bevolking)	62
Grafiek 43:	Levensverwachting bij de geboorte	62
Grafiek 44:	Ouderdomscoëfficiënt.....	63
Grafiek 45:	Verouderingsintensiteit	64
Grafiek 46:	Sekseratio bij 60-plussers (percentage vrouwen per leeftijdscategorie).....	64
Grafiek 47:	Prognose van het aandeel 60-plussers in de totale bevolking	65
Grafiek 48:	Ouderdomscoëfficiënt (aantal 60-plussers per 100 jongeren tussen 0 en 19).....	66
Grafiek 49:	Vergrijzingsintensiteit (verhouding van het aantal 80-plussers ten opzichte van het aantal 60-plussers)	66
Grafiek 50:	Jaarlijks aantal sterfgevallen van mannen per 10.000 mannen in dezelfde leeftijdscategorie (0 tot 59 jaar)	68
Grafiek 51:	Jaarlijkse aantal sterfgevallen van vrouwen per 10000 vrouwen in dezelfde leeftijdscategorie (0 tot 59 jaar)	69
Grafiek 52:	Jaarlijkse sterfgevallen van vrouwen per 10000 vrouwen in dezelfde leeftijdscategorie (60-plussers)	69
Grafiek 53:	Jaarlijks aantal sterfgevallen van mannen per 10000 mannen in dezelfde leeftijdscategorie (60-plussers)	69
Grafiek 54:	Aantal doodgeborenen per 1000 geboorten.....	70
Grafiek 55:	Evolutie van de zuigelingensterfte (verbeterde sterftcijfers)	70
Grafiek 56:	Evolutie van het aantal sterfgevallen ten gevolge van kanker en hart- en vaatziekten (als % van de totale sterfte).....	71
Grafiek 57:	Sekseratio bij kanker en hart- en vaatziekten.....	72
Grafiek 58:	Evolutie van het jaarlijks aantal verkeersdoden (uitgedrukt als percentage van het totaal aantal sterfgevallen)	72
Grafiek 59:	Evolutie van het jaarlijks aantal zelfmoorden (uitgedrukt als percentage van het totaal aantal sterfgevallen)	73
Grafiek 60:	Sekseratio bij verkeersdoden en zelfmoorden.....	73
Grafiek 61:	Percentage niet-Belgen in de bevolking	76
Grafiek 62:	Sekseratio bij de vreemde bevolking per nationaliteitengroep (1998).....	79
Grafiek 63:	Nationaliteitsverdeling van de inwoners in België uit EU-lidstaten (mannen en vrouwen samen)	79
Grafiek 64:	Sekseratio bij de vreemde bevolking uit EU-lidstaten (1998).....	80

Grafiek 65:	Percentage vrouwen in elke leeftijdscategorie bij Belgen en niet-Belgen (1998)	82
Grafiek 66:	Evolutie van de immigraties van vreemdelingen naar België (1925-1997)	83
Grafiek 67:	Evolutie van de sekseratio bij de immigraties van vreemdelingen naar België	84
Grafiek 68:	Evolutie van de emigraties van vreemdelingen uit België (1925-1997).....	84
Grafiek 69:	Evolutie van de emigraties van Belgen uit België (1925-1997)	85
Grafiek 70:	Sekseratio bij de immigraties volgens nationaliteitsland van de immigranten (1997)...	86
Grafiek 71:	Sekseratio bij de emigraties volgens nationaliteitsland van de emigranten (1997)	86
Grafiek 72:	Structuur van de totale bevolking naar activiteit	93
Grafiek 73:	Evolutie van de totale bevolking op beroepsactieve leeftijd (15-jarigen en ouder) in absolute cijfers	95
Grafiek 74:	Evolutie van de bevolking op beroepsactieve leeftijd (15 jaar en >) t.o.v. de totale bevolking	97
Grafiek 75:	Evolutie van de beroepsbevolking in absolute cijfers	97
Grafiek 76:	De evolutie van de sekseratio bij de beroepsbevolking	98
Grafiek 77:	Evolutie van de werkende beroepsbevolking in absolute cijfers	99
Grafiek 78:	Evolutie van de sekseratio bij de werkende bevolking.....	99
Grafiek 79:	Evolutie van de werkloze beroepsbevolking in absolute cijfers	100
Grafiek 80:	Evolutie van de sekseratio bij de werkloze beroepsbevolking	101
Grafiek 81:	Evolutie van de niet-actieve bevolking in absolute cijfers	101
Grafiek 82:	Evolutie van de sekseratio bij de niet-actieve bevolking	102
Grafiek 83:	Verdeling van de bevolking naar potentiële beroepsactiviteit en geslacht in 1998.....	102
Grafiek 84:	Evolutie van de potentieel beroepsactieven zonder betrekking.....	103
Grafiek 85:	Evolutie van de sekseratio in de niet-tewerkstelling van de bevolking op beroepsactieve leeftijd	103
Grafiek 86:	Evolutie van de activiteitsgraad.....	104
Grafiek 87:	Verdeling van de bevolking op beroepsactieve leeftijd naar werkenden en niet-werkenden en geslacht in 1998	106
Grafiek 88:	Evolutie van de werkgelegenheidsgraad	107
Grafiek 89:	Evolutie van de werkloosheidsgraad.....	108
Grafiek 90:	De werkende en de totale beroepsbevolking in absolute cijfers	109
Grafiek 91:	De werkende en de totale mannelijke beroepsbevolking in absolute cijfers.....	111
Grafiek 92:	De werkende en de totale vrouwelijke beroepsbevolking in absolute cijfers.....	111
Grafiek 93:	Evolutie van de afhankelijkheidsgraad (min 15-jarigen t.o.v. bevolking op beroepsactieve leeftijd)	112
Grafiek 94:	Evolutie van de afhankelijkheidsgraad (inactieven t.o.v. de beroepsbevolking)	113

Grafiek 95:	De afhankelijkheidsgraad in termen van beroepsactiviteit en de evolutie van het procentueel aandeel van mannen en vrouwen hierin	114
Grafiek 96:	Statuut van de werkende bevolking 1998.....	117
Grafiek 97:	Evolutie van de werkgelegenheid naar beroepsstatuut	118
Grafiek 98:	Werkgelegenheid naar beroepsstatuut 1970-1998.....	118
Grafiek 99:	Werkgelegenheid naar beroepsstatuut 1970-1998. Mannen.....	118
Grafiek 100:	Werkgelegenheid naar beroepsstatuut 1970-1998. Vrouwen	119
Grafiek 101:	Totale tewerkstelling naar economische activiteit 1998	119
Grafiek 102:	Evolutie van het aantal tewerkgestelden in een bediendenstatuut in absolute cijfers .	121
Grafiek 103:	Tewerkstelling van werknemers en ambtenaren naar socio-professionele categorie. 1998	122
Grafiek 104:	Tewerkstelling van werknemers en ambtenaren naar socio-professionele categorie 1998. Sekseratio.....	123
Grafiek 105:	Niet-loontrekkende werkgelegenheid in 1998	123
Grafiek 106:	Evolutie van het aandeel van het statuut van helper bij de vrouwelijke werkende bevolking	124
Grafiek 107:	Socio-professionele categorie bij de zelfstandigen en helpers 1998. Sekseratio	124
Grafiek 108:	Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 1. Sekseratio.....	126
Grafiek 109:	Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 2. Sekseratio.....	127
Grafiek 110:	Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 3. Sekseratio.....	127
Grafiek 111:	Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 4. Sekseratio.....	128
Grafiek 112:	Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 5. Sekseratio.....	128
Grafiek 113:	Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 6. Sekseratio.....	129
Grafiek 114:	Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 7. Sekseratio.....	129
Grafiek 115:	Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 8. Sekseratio.....	130
Grafiek 116:	Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 9. Sekseratio.....	130
Grafiek 117:	Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 0. Sekseratio.....	131
Grafiek 118:	Evolutie van de tewerkstelling in de privé en publieke sector.....	134
Grafiek 119:	De evolutie van de privé en publieke tewerkstelling 1970-1998.....	135
Grafiek 120:	Evolutie van de sekseratio van de tewerkstelling in de privé-sector	135
Grafiek 121:	Evolutie van de sekseratio van de tewerkstelling in de publieke sector.....	135
Grafiek 122:	Evolutie van de statutaire tewerkstelling in de totale overheidssector in absolute cijfers	136
Grafiek 123:	Evolutie van de statutaire tewerkstelling in de totale overheidssector 1970=index 100	137
Grafiek 124:	Evolutie van de statutaire tewerkstelling in de overheidsdiensten 1970=index 100....	137
Grafiek 125:	Evolutie van de sekseratio van de statutaire tewerkstelling bij de overheidsdiensten .	138

Grafiek 126:	Evolutie van de sekseratio bij de statutaire tewerkstelling in het onderwijs.....	138
Grafiek 127:	Verdeling van de tewerkstelling in de macro-economische sectoren naar geslacht. 1998...	139
Grafiek 128:	Evolutie van de tewerkstelling in de macro-economische sectoren	140
Grafiek 129:	Evolutie van de mannelijke tewerkstelling in de macro-economische sectoren.....	141
Grafiek 130:	Evolutie van de vrouwelijke tewerkstelling in de macro-economische sectoren	141
Grafiek 131:	Hoofdarbeiders volgens het totaal aantal tewerkgestelde werknemers in de inrichtingen in 1998. Sekseratio	146
Grafiek 132:	Handarbeiders volgens het totaal aantal tewerkgestelde werknemers in de inrichtingen in 1998. Sekseratio	147
Grafiek 133:	Aantal uitzendkrachten per jaar.....	148
Grafiek 134:	Evolutie van de sekseratio van het aantal uitzendkrachten per jaar.....	149
Grafiek 135:	Verdeling van de uitzendarbeid in 1998 verdeeld naar geslacht en bedienden- en arbeidersstatuut.....	149
Grafiek 136:	Evolutie van het aandeel mannelijke en vrouwelijke bedienden en arbeiders in de uitzendarbeid 1982-1998	150
Grafiek 137:	Verdeling van de verschillende maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid in 1998	151
Grafiek 138:	Evolutie van de sekseratio in de bijzondere tewerkstelling.....	152
Grafiek 139:	Tewerkstelling in de verschillende bijzondere statuten. Sekseratio	153
Grafiek 140:	Reële arbeidsduur per week in 1998. Sekseratio.....	154
Grafiek 141:	Arbeidstijdregeling naar geslacht in 1998.....	156
Grafiek 142:	Evolutie van de deeltijdse arbeid.....	157
Grafiek 143:	Evolutie van de deeltijdse arbeidsgraad	157
Grafiek 144:	Verschillende redenen voor deeltijds werk in 1998. Sekseratio.....	159
Grafiek 145:	Evolutie van de belangrijkste redenen voor deeltijds werken bij vrouwen.....	159
Grafiek 146:	Evolutie van de belangrijkste redenen voor deeltijds werken bij mannen	160
Grafiek 147:	Afwijkende werktijden in 1998. Sekseratio	161
Grafiek 148:	Verdeling van huishoudelijke taken in gezinnen in 1998. Sekseratio	162
Grafiek 149:	Gemiddelde frequentiescore naar geslacht in 1998.....	163
Grafiek 150:	Het al dan niet hebben van kinderen die inwonen. 1998.....	165
Grafiek 151:	Hulpverleners en soorten zorg in 1998. Sekseratio	170
Grafiek 152:	Evolutie van het relatief aantal respondenten dat aan vrijwilligerswerk doet naar geslacht	171
Grafiek 153:	Aantal vrijwilligers naar belangrijkste vorm van vrijwilligerswerk en geslacht in 1992	173
Grafiek 154:	Vormen van vrijwilligerswerk in 1992. Sekseratio.....	173
Grafiek 155:	Evolutie van de niet-beroepsactieve bevolking. Sekseratio.....	175

Grafiek 156:	Aandeel huisvrouwen in de totale vrouwelijke populatie ouder dan 18 jaar in 1998. ..	176
Grafiek 157:	Aandeel zeer laaggeschoolden (L.O.) bij vrouwen jonger dan 35 jaar en vrouwen van 36 tot 45 jaar respectievelijk bij huisvrouwen en andere vrouwen. 1998.....	177
Grafiek 158:	Werkervaring van huisvrouwen in 1998.....	178
Grafiek 159:	Werkervaring van huisvrouwen naar opleiding in 1998.	178
Grafiek 160:	Loopbaanonderbreking in 1998. Verdeling naar geslacht.....	179
Grafiek 161:	Evolutie van de sekseratio bij gerechtigden tot loopbaanonderbreking.	180
Grafiek 162:	Evolutie van het aantal begunstigden van loopbaanonderbreking. Jaargemiddelden....	180
Grafiek 163:	Verdeling van het aantal vrouwelijke begunstigden van loopbaanonderbreking naar leeftijdscategorie. Toestand eind december 1986 en 1998.....	181
Grafiek 164:	Verdeling van het aantal mannelijke begunstigden van loopbaanonderbreking naar leeftijdscategorie. Toestand eind december 1990 en 1998.....	182
Grafiek 165:	Evolutie van het aantal vrouwelijke begunstigden van loopbaanonderbreking naar leeftijdscategorie. Toestand eind december.....	182
Grafiek 166:	Evolutie van de loopbaanonderbrekingsgraad naar geslacht en sector.....	183
Grafiek 167:	Aandeel van beide types van loopbaanonderbreking in 1998.....	184
Grafiek 168:	Aandeel van typen van loopbaanonderbreking bij vrouwen en mannen in.....	184
Grafiek 169:	De evolutie van specifieke vormen van loopbaanonderbreking tijdens 1998 bij mannen en vrouwen.	186
Grafiek 170:	Evolutie van het aantal gerechtigden op uitkeringen bij mannen en vrouwen.	187
Grafiek 171:	Evolutie van het aantal gevallen van arbeidsongeschiktheid bij mannen en vrouwen...	187
Grafiek 172:	Evolutie van het aantal gevallen van arbeidsongeschiktheid bij mannen en vrouwen ten opzichte van het aantal gerechtigden.....	188
Grafiek 173:	Evolutie van het aantal uitkeringsdagen van arbeidsongeschiktheid bij mannen en vrouwen.....	189
Grafiek 174:	Evolutie van het aantal uitkeringsdagen bij mannen en vrouwen ten opzichte van het aantal gerechtigden.....	189
Grafiek 175:	Evolutie van het aantal gerechtigden op uitkeringen. Sekseratio	190
Grafiek 176:	Evolutie van het aantal gevallen van arbeidsongeschiktheid. Sekseratio.....	190
Grafiek 177:	Evolutie van het aantal uitkeringsdagen van arbeidsongeschiktheid. Sekseratio.	191
Grafiek 178:	Evolutie van het aantal gevallen van invaliditeit bij mannen en vrouwen.	191
Grafiek 179:	Het aantal pensioengerechtigden in 1998 verdeeld naar geslacht in 1998.....	193
Grafiek 180:	Verdeling van de pensioenregelingen binnen het totaal aantal gerechtigden op een rust- of overlevingspensioen in 1998. N=1.725.784	193
Grafiek 181:	De gerechtigden op een rust- of overlevingspensioen per vorm van pensioenregeling in 1998. Sekseratio.	195
Grafiek 182:	Evolutie van het aantal pensioengerechtigden (excl. ambtenaren) op een rust- of overlevingspensioen tussen 1990 en 1998 naar geslacht.	195

Grafiek 183:	Evolutie van het aantal gerechtigden op rustpensioen (excl. ambtenaren) naar geslacht. Index (1980=100).....	197
Grafiek 184:	De pensioengerechtigden in 1998 verdeeld naar leeftijd.....	197
Grafiek 185:	Verdeling van de pensioenuitgaven per vorm van pensioenregeling in 1998.....	198
Grafiek 186:	De pensioengerechtigden en de pensioenuitgaven per vorm van pensioenregeling in 1998. Sekseratio.	199
Grafiek 187:	Evolutie van de pensioenuitgaven (excl. ambtenaren) tussen 1990 en 1998 naar geslacht.....	199
Grafiek 188:	Verdeling van het aantal rechthebbenden op een bestaansminimum naar geslacht in 1998.	201
Grafiek 189:	Verdeling van het aantal gerechtigden op een bestaansminimum per categorie in 1998....	202
Grafiek 190:	De gerechtigden per categorie in 1998. Sekseratio.	203
Grafiek 191:	Evolutie van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum in categorie 1 (samenwonende echtgenoten) naar geslacht. Index (1991=100) en sekseratio.	204
Grafiek 192:	Evolutie van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum in categorie 2 (alleenstaand – kinderen ten laste) naar geslacht. Index (1991=100) en sekseratio. .	204
Grafiek 193:	Evolutie van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum in categorie 3 (alleenstaand) naar geslacht. Index (1991=100) en sekseratio.	205
Grafiek 194:	Evolutie van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum in categorie 4 (samenwonend) naar geslacht. Index (1991=100) en sekseratio.	205
Grafiek 195:	Jaarinkomens in duizendtallen naar geslacht in 1996.	217
Grafiek 196:	Jaarlijks inkomen in duizendtallen in 1996. Sekseratio.	217
Grafiek 197:	Jaarlijks inkomen in duizendtallen van gehuwden in 1996.....	218
Grafiek 198:	Jaarlijks inkomen in duizendtallen van gehuwden in 1996. Sekseratio.....	218
Grafiek 199:	Jaarlijks inkomen in duizendtallen van alleenstaanden in 1996.	220
Grafiek 200:	Jaarlijks inkomen in duizentallen van alleenstaanden in 1996. Sekseratio.	220
Grafiek 201:	Jaarinkomens in duizendtallen van gehuwde en alleenstaande mannen in 1996.	221
Grafiek 202:	Jaarinkomens in duizendtallen van gehuwde en alleenstaande vrouwen in 1996.....	222
Grafiek 203:	Maandelijks bruto-loon in duizendtallen in 1997 naar geslacht.	222
Grafiek 204:	Maandelijks bruto-loon in duizendtallen in 1997. Sekseratio.	223
Grafiek 205:	Verdeling van de bronnen van inkomen in 1996.	224
Grafiek 206:	Verdeling van de bronnen van inkomen in 1996.	224
Grafiek 207:	Verdeling van de bronnen van inkomen bij mannen en vrouwen in 1996.....	225
Grafiek 208:	Bronnen van inkomen in 1996. Sekseratio.	225
Grafiek 209:	Andere inkomsten uit arbeid in 1997.	226
Grafiek 210:	Andere beroepsinkomsten in 1997. Sekseratio.	227

Grafiek 211:	Verdeling van de bronnen van inkomen naar geslacht en burgerlijke staat/leefsituatie in 1996.	228
Grafiek 212:	Bronnen van inkomen bij gehuwden in 1996. Sekseratio.....	229
Grafiek 213:	Bronnen van inkomen bij alleenstaanden in 1996. Sekseratio.	229
Grafiek 214:	Percentage vrouwen bij de kandidaten (1999)	237
Grafiek 215:	Evolutie van het percentage vrouwen in de Belgische fractie van het Europees parlement aan het begin en in de loop van de legislatuur	238
Grafiek 216:	Evolutie van het percentage vrouwen in kamer en senaat (zonder opvolging)	239
Grafiek 217:	Evolutie van het percentage vrouwen bij de verschillende soorten senatoren.....	240
Grafiek 218:	Percentage vrouwen in de verschillende regionale parlementen en in kamer en senaat	241
Grafiek 219:	Percentage vrouwen bij burgemeesters en schepenen	245
Grafiek 220:	Percentage effectieve en plaatsvervangende mandaten in adviesorganen opgenomen door vrouwen (1999)	247
Grafiek 221:	Sekseratio bij de voorzitters van adviesraden (1999)	247
Grafiek 222:	Evolutie van het percentage vrouwen in de hoogste rangen van de ministeries.....	249
Grafiek 223:	Evolutie van het percentage vrouwen in de hoogste rangen van de instellingen van openbaar nut.....	249
Grafiek 224:	Evolutie van het percentage vrouwen in de hoogste rangen van de wetenschappelijke federale instellingen	250
Grafiek 225:	Percentage vrouwen in de burgerlijke rechtbanken	252
Grafiek 226:	Percentage vrouwen in de militaire rechtbanken	252
Grafiek 227:	Percentage vrouwen in de restcategorie	253
Grafiek 228:	Percentage vastbenoemden bij mannen en vrouwen	254
Grafiek 229:	Percentage vrouwen in de paritaire comités en subcomités (percentage mandaten bekleed door vrouwen en percentage vrouwen op het totaal aantal leden)	257
Grafiek 230:	Evolutie van het percentage vrouwen in de ondernemingsraden (totaal van de ondernemingen).....	259
Grafiek 231:	Ondernemingen met commercieel karakter.....	260
Grafiek 232:	Ondernemingen zonder economische finaliteit	260
Grafiek 233:	Totaal van de ondernemingen	261
Grafiek 234:	Industriële en commerciële ondernemingen	262
Grafiek 235:	Ondernemingen zonder economische finaliteit	262

INLEIDING

Om mee te tellen moet je geteld worden: dit was de boodschap van de VN-Vrouwenconferentie te Beijing in 1995, die de staten de opdracht gaf om statistische gegevens te verzamelen over de situatie van de vrouw, als aanzet en hefboom tot een beleid van gelijke kansen tussen vrouwen en mannen. Want wat niet geteld is, telt niet.

Vanuit deze bekommernis boog SEIN (Sociaal-Economisch Instituut aan het Limburgs Universitair Centrum) zich reeds enkele jaren geleden – in opdracht van de toenmalige minister van Arbeid en Tewerkstelling en Gelijke Kansenbeleid - over volgende onderzoeksvraag: hoever staat het in België met de gegevensverzameling over vrouwen, en over onderwerpen die voornamelijk vanuit het oogpunt van vrouwen relevant zijn? Dit onderzoek resulteerde in twee lijvige rapporten “*Vrouwen (on)zichtbaar in statistieken*” (1997-1998).

Ook de federale diensten voor Wetenschapsbeleid interesseerden zich voor de problematiek. De samenwerking van deze diensten met het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling en met SEIN leidden tot een protocolakkoord tussen de DWTC (Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden), het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling en het Limburgs Universitair Centrum over het opmaken van *Statistieken naar geslacht*.

Het resultaat van deze studie ligt nu voor u.

Deze publicatie omvat vier grote onderdelen:

- Demografische gegevens: huishoudens en gezinnen, veroudering, sterfte, bevolking van vreemde nationaliteit;
- Arbeid: officiële arbeid, informele en onbetaalde arbeid, en officieel niet-beroepsactieven;
- Inkomen, met onder andere de belastbare jaarinkomens;
- Vertegenwoordiging in besluitvorming.

Voor het verzamelen en bewerken van de gegevens deden wij in hoofdzaak een beroep op overheidsdatabanken, het NIS en op de PSBH (Panel Studie van Belgische Huishoudens). Nieuw onderzoek wordt hier dus niet gerapporteerd; de originaliteit van de studie ligt in het samenbrengen en bewerken van bestaande cijfergegevens.

Het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, belast met het gelijke kansenbeleid heeft reeds verschillende brochures verzorgd met cijfergegevens over vrouwen en mannen maar deze publicatie is de eerste in België waarin rond de vier genoemde thema's cijfers en analyse samengevoegd worden.

Nieuw is ook dat ieder onderdeel afgesloten wordt met een overzicht van de belangrijkste vindplaatsen van bronnen en van de lacunes waarmee wij geconfronteerd werden tijdens onze zoektocht.

Om de studie volledig tot zijn recht te laten komen zijn twee voorwaarden aangewezen: een regelmatige herwerking en aanpassing van de cijfergegevens in de toekomst en een remediëring aan de lacunes die wij gevonden hebben.

De cijferreeksen die aan de basis liggen van de tabellen en grafieken in dit boek worden niet in boekvorm gepubliceerd, maar zijn tegen kostprijs verkrijgbaar bij SEIN.

"Facts and figures", de basis voor beleid. We hopen dat deze publicatie bijdraagt tot het gelijke kansenbeleid in België.

Prof. Dr. Mieke Van Haegendoren

Onze bijzondere dank gaat uit naar

de leden van de stuurgroep:

de heer Christian de Neve

Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, directeur-generaal.

mevrouw Heddy Riss

Kabinet van de minister van Tewerkstelling en Arbeid en Gelijke Kansen

de heer Bogdan Van Doninck

Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele aangelegenheden

de heer Aziz Naji

Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele aangelegenheden

mevrouw Carine Joly

Dienst Gelijke Kansen

mevrouw Isabelle Standaert

Ministerie van Financiën

de heer Willy Bellens

Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid

de contactpersonen bij het verzamelen van de data

de heer Paul Brems

Ministerie van Ambtenarenzaken

de heer Carl Claessen

Rijksdienst voor Sociale Zekerheid

mevrouw Britta De Block

Ministerie van Sociale Zaken

de heer Denis Luminet

Nationaal Instituut voor de Statistiek

de heer Rudy Marynissen

Universitaire Instelling Antwerpen

de heer Alain Toussaint

Rijksdienst voor Pensioenen

mevrouw Petra Van Den Eynde

Rijkinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering

HOOFDSTUK I: BEVOLKING

Seksespecifieke bevolkingscijfers kunnen niet ontbreken in een handboek met genderstatistieken. Bevolkingsstatistieken zijn immers basisgegevens, en dit om verschillende redenen. De maatschappij waarin we leven ondergaat ten eerste heel wat veranderingen op sociaal-demografisch vlak. Demografische veranderingen verlopen voor vrouwen vaak anders dan voor mannen. Deze evoluties kunnen ook andere gevolgen hebben voor mannen en vrouwen. De vergrijzing van de bevolking bijvoorbeeld verloopt zeker niet sekseneutraal. Seksespecifieke cijfers over de bevolking kunnen ten tweede als achtergrondinformatie gebruikt worden bij een groot aantal andere thema's, bijvoorbeeld voor het berekenen van het percentage beroepsactieve vrouwen op de totale groep vrouwen.

Voor het presenteren van cijfergegevens kunnen we in belangrijke mate een beroep doen op de statistieken die het *Nationaal Instituut voor de Statistiek* (NIS) publiceert. Reeds van bij het ontstaan van de bevolkingsstatistieken in ons land worden de gegevens uitgesplitst naar geslacht zodat we ons hier kunnen baseren op een rijke schat aan seksexplicitie gegevens. De belangrijkste gegevensbronnen van het NIS zijn enerzijds de bevolkingsregisters en anderzijds de volkstelling. Op basis van het rijksregister¹ publiceert het NIS de uitgebreide reeks "bevolkingsstatistieken". Hierin zijn cijfers opgenomen over een groot aantal thema's: geboorten, huwelijken, echtscheidingen, sterfte, interne en externe migraties... Om de 10 jaar organiseert het NIS een exhaustieve volkstelling. De laatste volkstelling dateert van 1991. Elke volkstelling levert een aantal demografische basisgegevens op aan de hand waarvan de juistheid van het Rijksregister kan gecontroleerd worden. Daarnaast bevat de volkstelling een aantal gegevens die op geen enkele andere manier zo volledig kunnen verkregen worden, bijvoorbeeld i.v.m. mobiliteit.

De voornaamste demografische evoluties komen aan bod in de volgende subhoofdstukken:

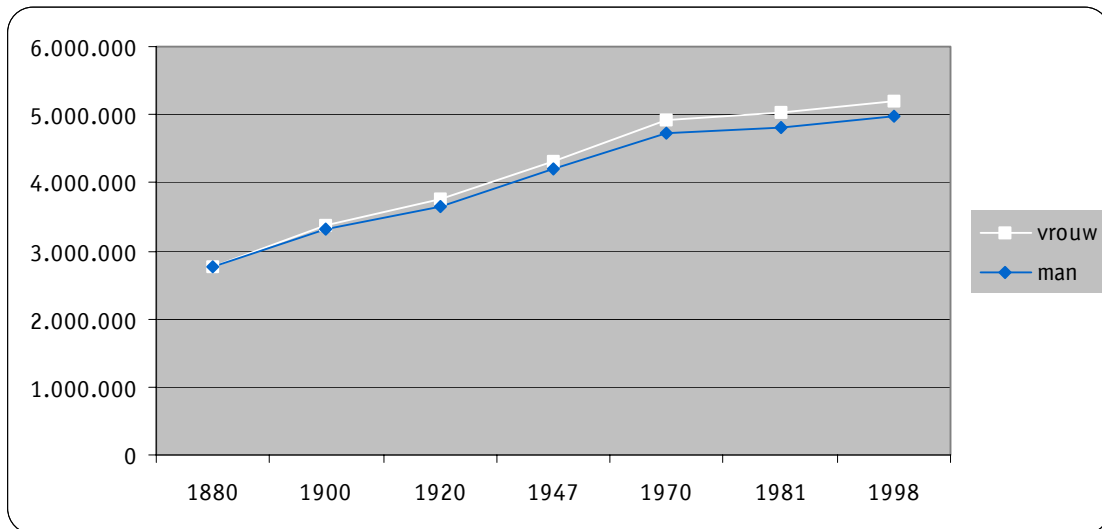
- gezinsvorming en gezinsontbinding: huwelijk, echtscheiding en geboorten
- huishoudens en gezinnen
- leeftijdsopbouw
- sterfte
- bevolking met niet-Belgische nationaliteit

¹ Het rijksregister wordt samengesteld op basis van de bevolkingsregisters van de gemeenten.

1. De inwoners in België

België telde op 1 januari 1998 iets meer dan 10 miljoen inwoners (de kaap van 10 miljoen werd in 1991 gerond). Dit betekent bijna een verdubbeling ten opzichte van 1880. De snelste stijging deed zich voor rond de eeuwwisseling. De laatste 20 à 30 jaar groeit de bevolking slechts langzaam. Vrouwen maakten steeds een kleine meerderheid van de bevolking uit. Over de jaren heen zien we een stijging van het vrouwelijk overwicht: in 1880 vertegenwoordigden vrouwen 50,03 % van de bevolking, in 1920 was dit gestegen tot 50,79% en in 1998 maken vrouwen 51,11% van de bevolking uit. In absolute cijfers betekent dit dat België momenteel ongeveer 230.000 meer vrouwen telt dan mannen.

Grafiek 1: Bevolkingsevolutie tussen 1880 en 1998

Bron: NIS, statistisch jaarboek 113 en bevolkingsstatistieken 1998/3a

De meerderheid van de Belgen woont momenteel in Vlaanderen, met name 58%; 33% woont in Wallonië en de resterende 9% woont in het Brussels Gewest. Het vrouwelijk overwicht is het grootst in Brussel en het kleinst Vlaanderen.

Tabel 1: Verdeling van de bevolking over de gewesten (1998)

	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Vrouwen	499.494 (52,4%)	2.995.742 (50,67%)	1.714.356 (51,53%)
Mannen	453.681 (47,6%)	2.916.640 (49,33%)	1.612.351 (48,47%)
Totaal	953.175	5.912.382	3.326.707

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1998/3a

2. Gezinsvorming en gezinsontbinding

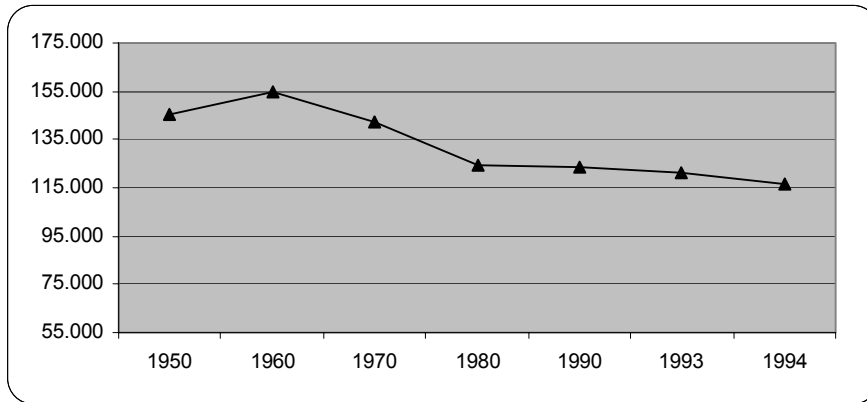
Onder gezinsvorming verstaan we in dit deel enerzijds de geboorten en anderzijds de huwelijken. Huwelijken bevatten echter enkel de officieel geregistreerde gezinsvormingen. De cijfers over huwelijken geven dan ook slechts een partieel beeld van de maatschappelijke realiteit in verband met gezinsvorming. Hetzelfde geldt voor echtscheidingen: gezinsontbindingen zijn meer dan enkel de bij de gemeenten geregistreerde echtscheidingen. Wanneer samenwoners uit elkaar gaan kan dit dezelfde emotionele en praktische gevolgen hebben als bij een officiële echtscheiding.

2.1 Geboorten

2.1.1 Geboortecijfers

De laatste decennia van de 20ste eeuw worden gekenmerkt door een sterke afname van het aantal geboorten: in België worden jaar na jaar minder kinderen geboren. Na een opflakking van het aantal geboorten eind jaren '50 en begin jaren '60 - de babyboom - zet zich vanaf 1965 een sterke daling in van de nataliteit. Op vijftien jaar tijd (1965-1980) daalde het aantal jaarlijkse geboorten in België met maar liefst 20.000 eenheden. Vanaf 1980 verzwakte de daling van tempo, maar ze ging wel gestadig verder. Deze daling wordt veroorzaakt door een complex samenspel van verschillende factoren. Enerzijds hebben een aantal natuurlijke factoren een invloed op de nataliteit: het aantal vrouwen van vruchtbare leeftijd daalt gestadig en steeds meer koppels hebben problemen met de vruchtbaarheid van één van beide partners. Anderzijds beïnvloeden vooral psychosociale en economische factoren het aantal geboorten. De meest opvallende zijn de stijging van de welvaart, de vrije toegang tot betrouwbare anticonceptie, de verminderde invloed van de katholieke kerk, de stijging van het opleidingsniveau en de verhoogde beroepsactiviteit van vrouwen.

Grafiek 2: Evolutie van het aantal geboorten (1950-1994)

Bron: NIS, statistisch jaarboek 113, bevolkingsstatistieken 1998/1 en 1999/2

Op elk moment tussen 1950 en 1994 worden meer jongens dan meisjes geboren: het percentage meisjes ligt tussen 48,5% en 48,9% van het totaal aantal geboorten. Dit overwicht aan jongensbaby's zorgt er voor dat in de jongere leeftijdscategorieën de sekseratio gunstiger is voor mannen. Door de hogere overlijdenskans van mannen in elke leeftijdscategorie hield de seksebalans rond het vijftigste levensjaar weer over in het voordeel van de vrouwen.

Tabel 2 toont dat de geboortedaling zich niet in elk gewest even sterk heeft doorgezet: in Wallonië en Brussel daalde het aantal geboorten tussen 1970 en 1980 met respectievelijk 12,2 en 14,5 procent; terwijl zich in Vlaanderen een spectaculaire daling van meer dan 20% voordoet.

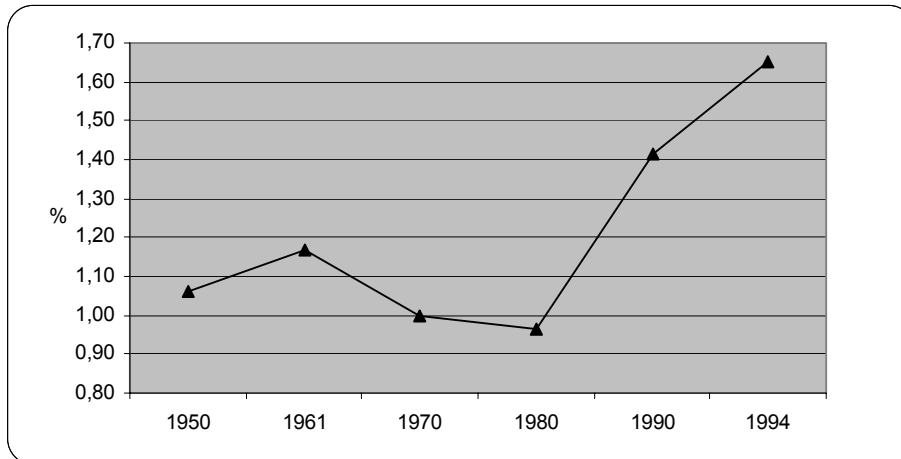
Tabel 2: Evolutie van het aantal geboorten in de drie gewesten

	1970	1998	verschil in %
Brussel	14.694	12.908	-12,2%
Vlaanderen	82.586	63.042	-23,7%
Wallonië	44.888	38.326	-14,5%

Bron: NIS, statistisch jaarboek 113, bevolkingsstatistieken 1998/1 en 1999/2 en website NIS

Onderstaande grafiek geeft weer hoeveel meerlingen jaarlijks geboren worden. Meerlingen zijn meestal tweelingen, af en toe een drieling en uitzonderlijk eens een vierling. Slechts een kleine minderheid van de geboorten zijn meerlinggeboorten. Het gaat om minder dan 2 procent, in absolute aantallen om minder dan 2000 geboorten. Toch valt het op dat in 1990 en in 1994 een enorme toename gemaakt wordt ten opzichte van de voorgaande jaren. De meerderheid van de meerlingen zijn verwekt via een medische ingreep. Steeds meer koppels met vruchtbaarheidsproblemen doen een beroep op een fertiliteitbehandeling zoals bijvoorbeeld een hormonenkuur, in vitro fertilisatie of bevruchting met donorsperma. Deze bevruchtingstechnieken verhogen de kans op een meerlingbevalling. Recente medische evoluties zullen echter de kans op meerlingbevallingen na een vruchtbaarheidsbehandeling verkleinen.

Grafiek 3: Percentage meerlingen op het totaal aantal geboorten

Bron: NIS, Statistisch Jaarboek 113 en 83, Bevolkingsstatistieken 1999/2

2.1.2 Vruchtbaarheidsmaten

De geboorten kunnen we tevens uitdrukken in een aantal vruchtbaarheidsmaten. Eén daarvan is het *algemeen vruchtbaarheidscijfer* waarbij we het aantal geboorten in verhouding stellen tot het aantal vrouwen op vruchtbare leeftijd. Dit wordt uitgedrukt in het aantal geboorten per duizend vrouwen tussen 15 en 45 jaar. Deze fertiliteitsmaat houdt rekening met de daling van het aantal vrouwen op vruchtbare leeftijd en geeft ons daarom een duidelijker inzicht in de vruchtbaarheid dan de evolutie van het aantal geboorten an sich. In tabel 3 zien we de regionale verschillen in het algemeen vruchtbaarheidscijfer: in Brussel deed zich tussen 1970 en 1994 slechts een geringe daling voor en blijft het cijfer tamelijk hoog in vergelijking met de andere gewesten; Vlaanderen telde in 1970 het hoogste vruchtbaarheidscijfer, maar door een spectaculaire daling bezet het in 1994 de laagste plaats, op de voet gevolgd door Wallonië.

Tabel 3: Aantal geboorten per 1000 vrouwen tussen 15 en 45 jaar

	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
1970	68,53	75,06	73,71
1980	61,70	59,70	59,60
1990	64,65	55,40	57,89
1994	64,05	52,46	54,12

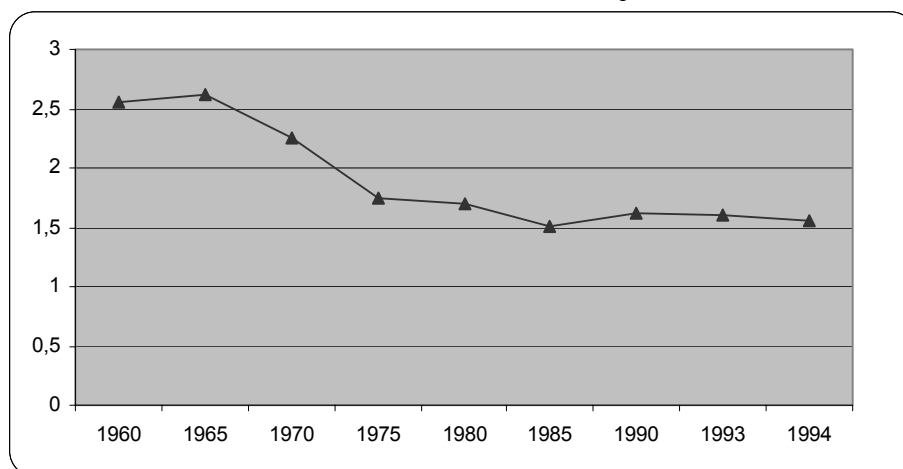
Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1974/1, 1985/1, 1995/1 en 1999/2

Een tweede veel gebruikte maat om de vruchtbaarheid weer te geven is *het totaal vruchtbaarheidscijfer* (cfr. supra 2.4 ontgroening en vergrijzing). Deze fertiliteitsmaat drukt het gemiddeld aantal kinderen per vrouw uit. Door de berekeningswijze gaat het hier echter om het

theoretische en niet om het reële gemiddelde². Het reële gemiddelde kan men slechts berekenen per cohorte vrouwen die effectief de menopauze bereikt hebben.

Uit grafiek 4 blijkt dat sinds 1965 het totale vruchtbaarheidscijfer een dalende tendens vertoont. In 1975 duikt het cijfer onder het vervangingsniveau van 2,1. Vanaf 1985 stabiliseert het totale vruchtbaarheidscijfer zich met in 1990 een lichte opflakking. Deze zal vermoedelijk echter niet resulteren in een reële stijging van het gemiddeld aantal kinderen per vrouw omdat het hier hoogstwaarschijnlijk gaat om een verschuiving in het tijdstip waarop vrouwen kinderen krijgen wat zich weerspiegelt in een tijdelijke verhoging op het moment dat de vrouwen die hun kinderwens uitgesteld hebben deze alsnog realiseren.

Grafiek 4: Evolutie van het totaal vruchtbaarheidscijfer

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken (verschillende jaargangen)

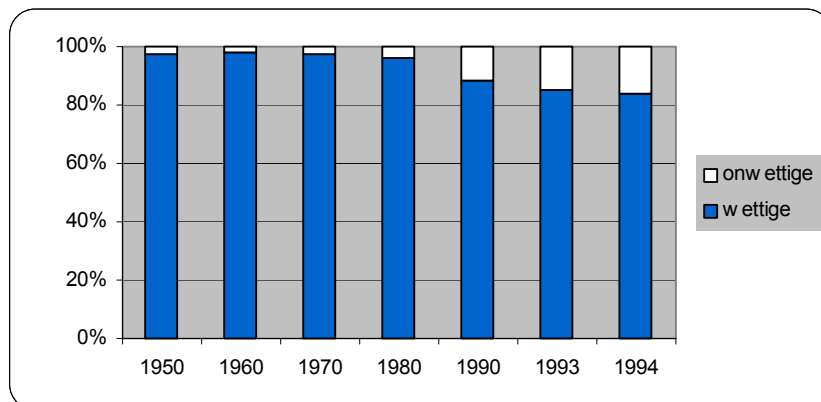
² In voetnoot 1 definieerden we het totaal vruchtbaarheidscijfer (TVC) reeds als volgt: het gemiddeld aantal kinderen dat een vrouw zou krijgen, indien de leeftijdsspecifieke geboortecijfers van een bepaald jaar niet meer zouden veranderen. Het wordt berekend door de som te maken van de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers. Leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers komen overeen met de proportie vrouwen die binnen een bepaald leeftijdsinterval een geboorte hebben

2.1.3 Kenmerken van de ouders

Gehuwde of ongehuwde ouders

De geboortestatistieken van het NIS laten toe een onderscheid te maken tussen kinderen die binnen en kinderen die buiten een huwelijk van beide ouders geboren worden. Kinderen wiens moeder en vader gehuwd zijn op het moment van de geboorteaangifte noemt men wettige kinderen, de andere kinderen zijn onwettig. Kinderen wier ouders bijvoorbeeld ongehuwd samenwonen of kinderen van bewust ongehuwde moeders vallen onder de categorie onwettig. We gebruiken hier de adjectieven wettig en onwettig enkel in de technische betekenis van het woord, zonder er enige morele connotatie aan te verbinden. De juridische ongelijkheden tussen wettige en onwettige kinderen zijn intussen weggewerkt. Het percentage onwettige kinderen steeg van 2,6 in 1950 naar 15,8 in 1994. Vooral de laatste twee decennia neemt het aantal onwettige kinderen sterk toe. Deze stijging valt samen met het wegwerken van de juridische verschillen tussen wettige en onwettige kinderen. In Europees perspectief worden in België relatief weinig kinderen buiten het huwelijk geboren. In Denemarken gaat het bijvoorbeeld om bijna de helft van alle geboorten. (Eurostat 1995, 63)

Grafiek 5: Evolutie van de verhouding tussen wettige en onwettige geboorten (1950-1994)

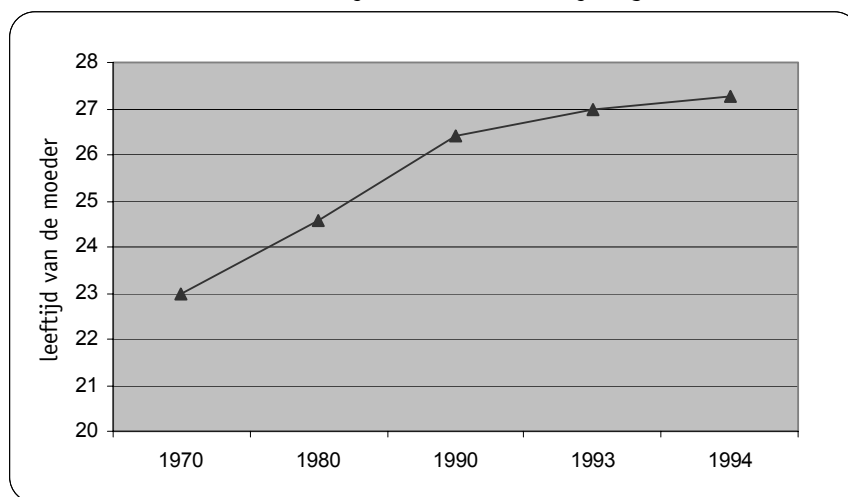
Bron: NIS, statistisch jaarboek 113 en bevolkingsstatistieken 1998/1 en 1999/2

Leeftijd van de moeder

De belangrijkste trend op het vlak van geboorten is de snelle stijging van de leeftijd waarop vrouwen hun eerste kindje krijgen. In 1970 was een vrouw gemiddeld 23 jaar wanneer ze voor het eerst moeder werd, in 1994 heeft ze bij de eerste bevalling haar 27ste verjaardag reeds gevierd. Het krijgen van kinderen wordt steeds langer uitgesteld. Hierbij spelen tal van factoren een rol: men studeert langer; het opvoeden van kinderen is niet steeds compatibel met de start van een loopbaan waarbij almaar hogere eisen gesteld worden aan jonge werknemers; vrije tijd en eigen ontplooiing zijn belangrijke levensaspiraties; jongvolwassenen willen eerst een behoorlijke levensstandaard bereiken alvorens ze een gezin starten... Deze sterke stijging van de leeftijd waarop vrouwen hun

eerste kind krijgen is mede verantwoordelijk voor de daling van het aantal geboorten. Uitstel leidt vaak tot afstel, indien niet van een eerste dan wel van een tweede of derde kind. Medisch-biologisch gezien ligt de optimale periode voor zwangerschap bovendien tussen 20 en 30 jaar. Vrouwen ouder dan 30 hebben het moeilijker om zwanger te raken en ze lopen meer risico's op problemen tijdens de zwangerschap. (Cliquet 1996, 115-116)

Grafiek 6: Gemiddelde leeftijd van de moeder bij de geboorte van haar eerste kind³

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1974/1, 1985/1, 1995/1 en 1999/2

In de Verenigde Staten en in Groot-Brittannië zijn tienerzwangerschappen een groot maatschappelijk probleem, vooral in kansarme milieus. Tabel 4 toont aan dat zwangerschap bij meisjes onder de 15 jaar in België slechts marginaal voorkomt en dat ook het aantal geboorten bij meisjes tussen 15 en 19 jaar sterk is teruggelopen.

Tabel 4: Percentage geboorten bij <20 jarigen (uitgedrukt als percentage van alle geboorten)

	1950	1960	1970	1980	1990	1994
< 15 jaar	0,01	0,01	0,02	0,02	0,01	0,01
15-19 jaar	4,69	4,44	7,78	6,33	3,00	2,62

Bron: NIS, statistisch jaarboek 113 en bevolkingsstatistieken 1999/2

³ Voor 1970 is niet de gemiddelde leeftijd, maar wel de mediaanleeftijd opgenomen. We gaan er van uit dat deze twee slechts in geringe mate van elkaar verschillen.

Nationaliteit van de ouders

Een laatste kenmerk dat we bespreken is de nationaliteit van de ouders. Uit tabel 6 blijkt dat enerzijds het aandeel van kinderen met Belgische ouders gedaald is en dat anderzijds relatief meer kinderen geboren worden uit gemengde huwelijken, bij huwelijken tussen niet-Belgen en bij alleenstaande niet-Belgische moeders.

Tabel 5: Verdeling van het aantal geboorten volgens de nationaliteit van de moeder en de vader

	1970	1980	1990	1994
Belgische koppel, Belgische moeder of weduwe	87,93	82,32	83,16	81,55
Vreemd koppel, vreemde moeder of weduwe	8,61	11,69	10,93	11,77
Belgische vader en vreemde moeder	0,44	1,95	2,27	2,71
Vreemde vader en Belgische moeder	3,02	4,05	3,64	3,97
Totaal	100	100	100	100

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1974/1, 1985/1, 1995/1, 1999/2

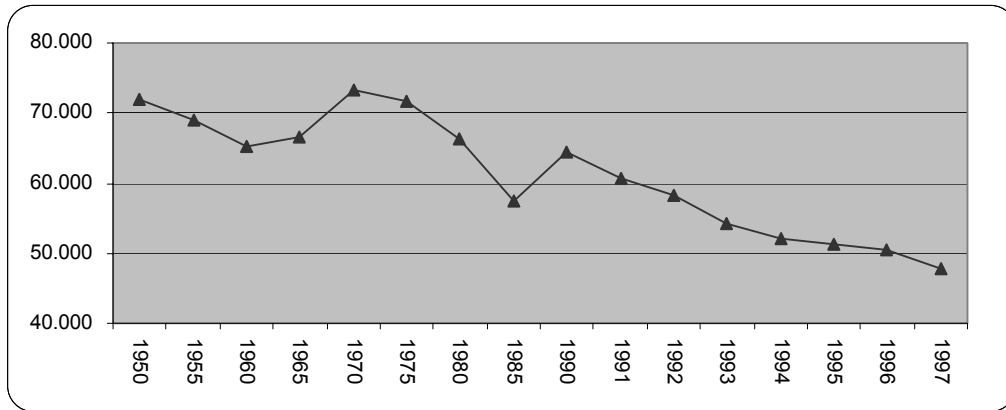
De bovenstaande tabel geeft geen beeld van het aantal geboorten bij allochtonen. De geboortestatistieken hanteren immers nationaliteit als criterium. Hoeveel geboorten zijn er jaarlijks in migrantengezinnen? Dat is een vraag die we niet kunnen beantwoorden.

2.2 Huwelijken

2.2.1 *Huwelijkscijfers*

In 1950 werden nog meer dan 70.000 huwelijken afgesloten. Daarna zette zich een dalende trend in, met een lichte opflakking tussen 1965 en 1975 en meer recent in 1990. In 1997 is het aantal jaarlijkse huwelijken echter reeds onder 50.000 gezakt, een historisch dieptepunt. Het huwelijk heeft zijn dominante positie in onze samenleving verloren en vormt geen voorgeprogrammeerd en vanzelfsprekend onderdeel meer van de levensloop.

Grafiek 7: Evolutie van het aantal huwelijken in België

Bron: NIS, Statistisch Jaarboek 113 en 90 en Bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2, 95/2, 96/3, 97/2, 98/2. (Bewerking SEIN)

In tabel 6 is 1970 het referentiejaar. Hieruit blijkt dat de daling van het aantal huwelijken zich voordoet in de drie gewesten. De daling is echter het meest uitgesproken in Brussel, gevolgd door Wallonië en Vlaanderen.

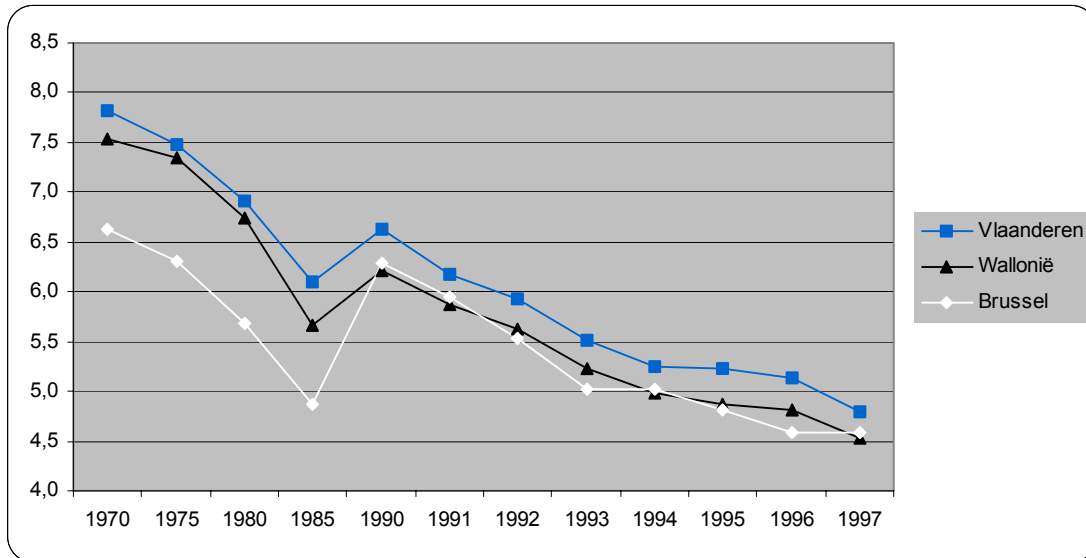
Tabel 6: Evolutie van de huwelijkssluiting in de drie gewesten met als referentiejaar 1970 (1970-1997)

	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
1970	100	100	100
1975	93,2	97,9	99,3
1980	80,5	91,7	91,5
1985	76,3	81,7	76,3
1990	84,8	91,7	85,2
1995	64,5	72,4	67,9
1997	61,4	66,9	63,3

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2, 95/2, 96/3, 97/2, 98/2. (Bewerking SEIN)

Om rekening te houden met de evolutie van de bevolkingsaantallen moet het aantal huwelijken afgezet worden ten opzichte van het aantal inwoners. Dit is gebeurd in grafiek 8. Hieruit blijkt dat in 1970 in Vlaanderen en Wallonië in verhouding tot de bevolking veel meer huwelijken plaatsvonden dan in Brussel. Tussen 1970 en 1997 zijn de gewesten op dit vlak echter sterk naar elkaar toe gegroeid.

Grafiek 8: Evolutie van het aantal huwelijken per 1.000 inwoners (nuptialiteit)

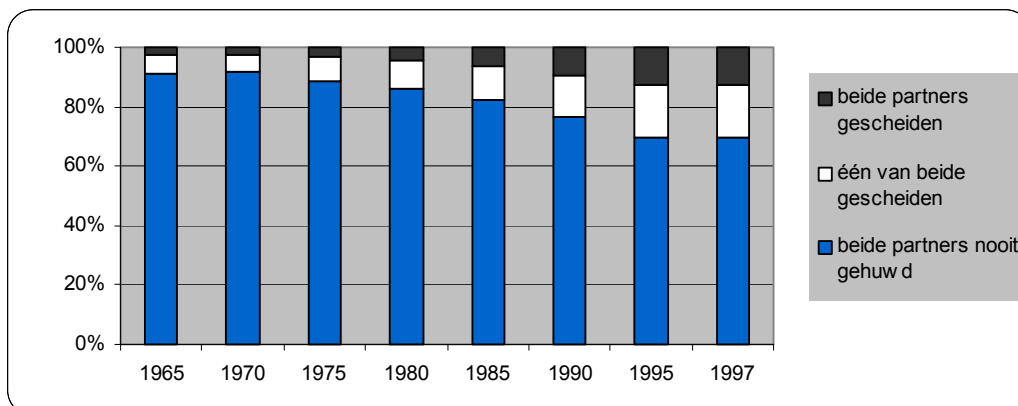

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2, 95/2, 96/3, 97/2, 98/2. (Bewerking SEIN)

2.2.2 Burgerlijke staat bij huwelijk

In 1965 was een huwelijk waarbij beide partners voor het eerst in het huwelijksbootje stapten dominant. In 1997 zijn huwelijken tussen ongehuwden nog steeds in de meerderheid, maar daarnaast trouwen steeds meer mensen voor een tweede of derde keer na een eerdere echtscheiding. Huwelijken waarbij beide partners of één van beide partners weduwe of weduwnaar zijn, zijn niet in grafiek 9 opgenomen omdat het slechts om een kleine minderheid van de huwelijken gaat: in 1965 4,43% van het totaal aantal huwelijken en in 1997 nog slechts 1,06%.

Grafiek 9: Huwelijken naar de vorige burgerlijke staat van de partners

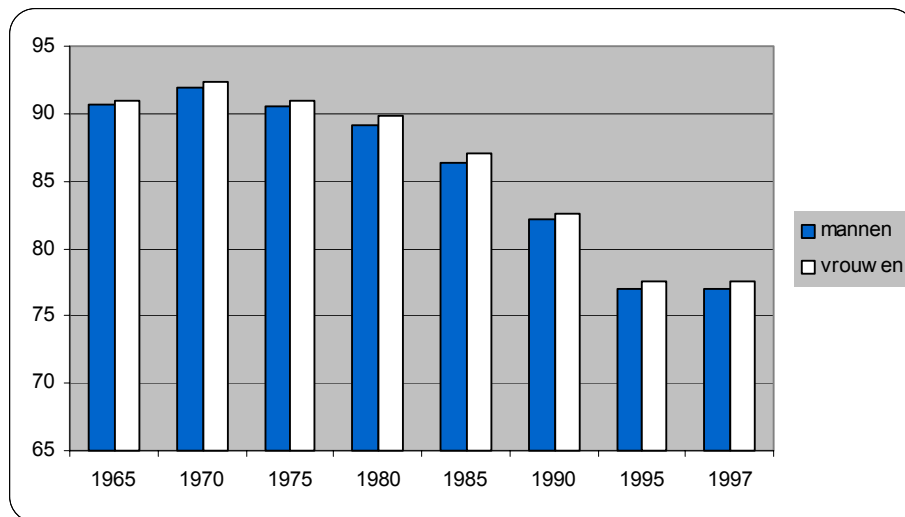

Bron: NIS, Statistisch jaarboek 113 en Bevolkingsstatistieken 1998/2. (Bewerking SEIN)

In de onderstaande drie grafieken wordt dezelfde informatie op individueel niveau gepresenteerd en niet op het niveau van de huwelijken zelf waarbij een uitsplitsing gemaakt wordt naar geslacht. Op

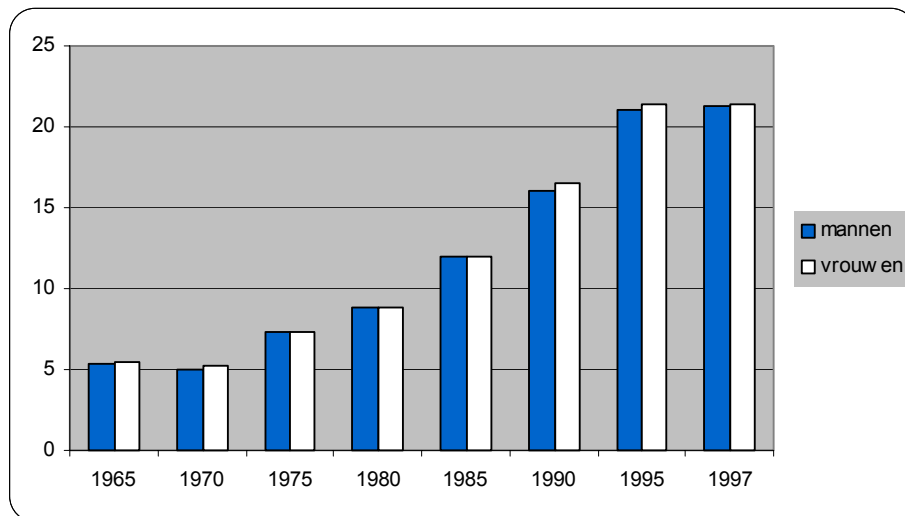
alle tijdstippen zijn vrouwen iets meer dan mannen ongehuwd als ze in het huwelijk treden. Huwelijken met uit de echt gescheiden vrouwen zijn tevens talrijker dan huwelijken waarvan de bruidegom gescheiden is, al zijn de verschillen zeer klein. Omgekeerd zijn meer mannen dan vrouwen weduwnaar als ze huwen.

Grafiek 10: Huwelijken van ongehuwden (uitgedrukt als % van alle huwelijken)

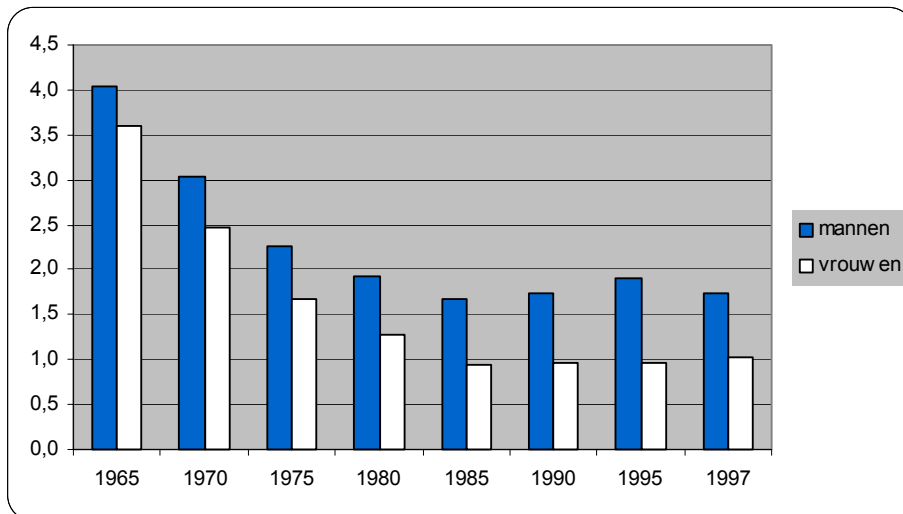
Bron: NIS, Statistisch jaarboek 113 en Bevolkingsstatistieken 1998/2. (Bewerking SEIN)

Grafiek 11: Huwelijken van uit de echt gescheidenen (uitgedrukt als % van alle huwelijken)

Bron: NIS, Statistisch jaarboek 113 en Bevolkingsstatistieken 1998/2. (Bewerking SEIN)

Grafiek 12: Huwelijken van verweeduwen (uitgedrukt als % van alle huwelijken)

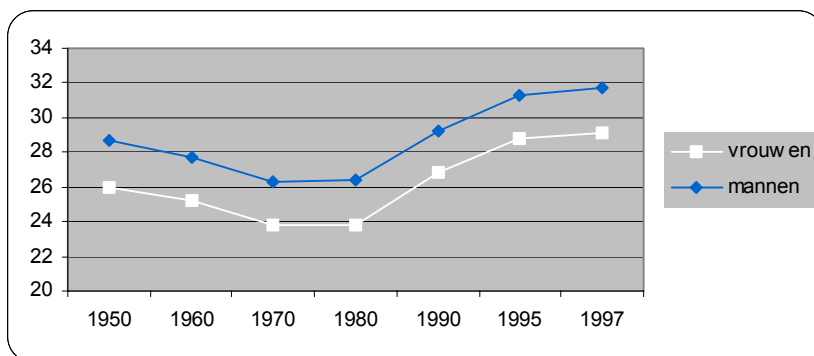

Bron: NIS, Statistisch jaarboek 113 en Bevolkingsstatistieken 1998/2. (Bewerking SEIN)

2.2.3 Leeftijd bij huwelijk

De eerste decennia vlak na de tweede wereldoorlog daalde de gemiddelde leeftijd van beide echtgenoten bij huwelijk. Na 1970 is de huwelijksleeftijd opnieuw aan een steile klim begonnen, die de laatste jaren wat vertraagde. Mannen huwen gemiddeld later dan vrouwen. Het is opmerkelijk dat het leeftijdsverschil tussen mannen en vrouwen stabiel is over de tijd: op elk jaartal is het verschil de gemiddelde huwelijksleeftijd ongeveer drie jaar.

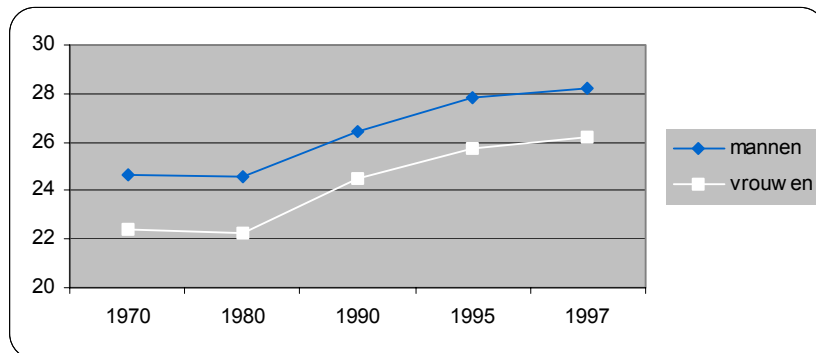
Grafiek 13: Evolutie van de gemiddelde leeftijd bij het huwelijk

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2, 95/2, 96/3, 97/2, 98/2. (Bewerking SEIN)

De bevolkingsstatistieken van het NIS laten toe om een onderscheid te maken naar de burgerlijke staat op het moment van het huwelijk. De leeftijd waarop vrouwen voor het eerst in het huwelijksbootje stappen steeg tussen 1970 en 1997 van 22 naar 26 jaar; bij mannen van 24 naar 28 jaar.

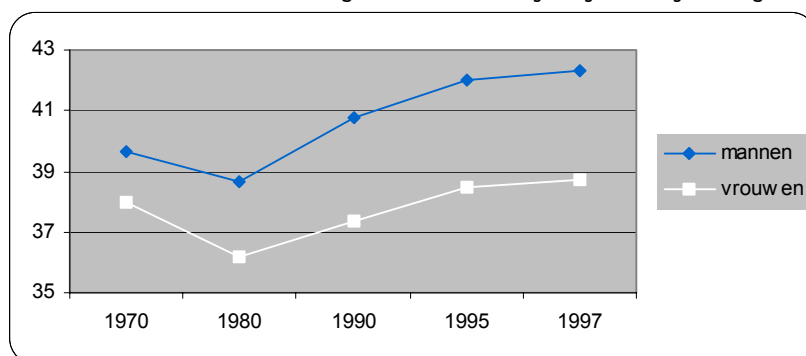
Grafiek 14: Evolutie van de gemiddelde leeftijd bij een eerste huwelijk

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2, 95/2, 96/3, 97/2, 98/2. (Bewerking SEIN)

Voor gescheiden mannen en vrouwen zien we in 1980 nog een daling van de huwelijksleeftijd, en pas daarna een stijging: voor mannen naar 42 jaar in 1997 en voor vrouwen naar 38 jaar.

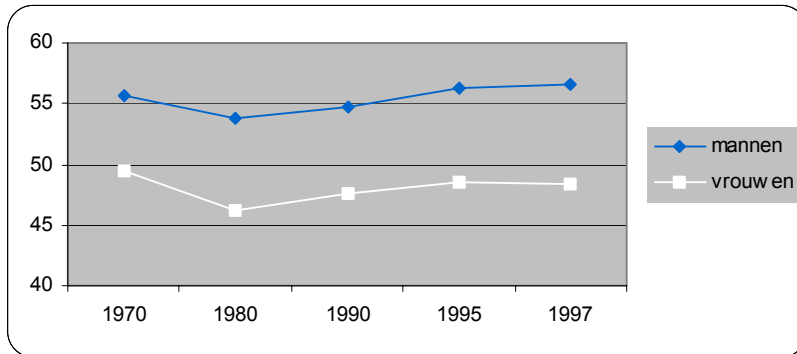
Grafiek 15: Evolutie van de gemiddelde leeftijd bij huwelijk van gescheiden mannen en vrouwen

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2, 95/2, 96/3, 97/2, 98/2. (Bewerking SEIN)

Het verschil in gemiddelde leeftijd tussen vrouwen en mannen is het grootst voor weduwen en weduwnaars: in 1997 bedraagt het verschil meer dan 8 jaar. Bij weduwen zien we geen spectaculaire stijging van de huwelijksleeftijd, ze is zelfs lager in 1997 dan in 1970. De huwelijksleeftijd van weduwnaars is licht gestegen.

Grafiek 16: Evolutie van de gemiddelde leeftijd bij huwelijk van weduwen en weduwnaars

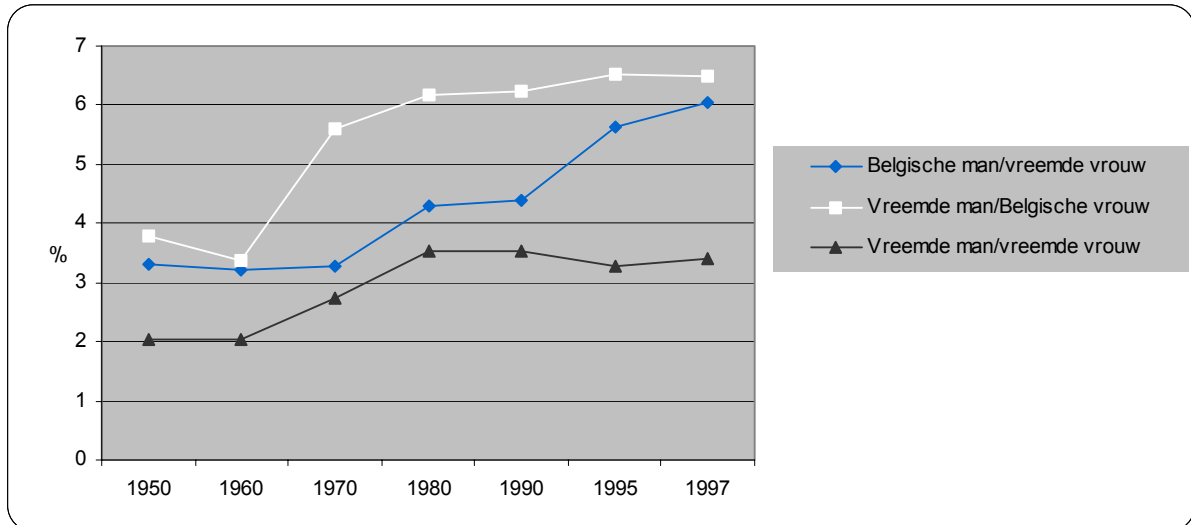

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2, 95/2, 96/3, 97/2, 98/2. (Bewerking SEIN)

2.2.4 Belgen en niet-Belgen

Grafiek 17 toont de evolutie van de huwelijken waarbij niet-Belgen bij betrokken zijn, hetzij huwelijken waarbij zowel de man als de vrouw een andere nationaliteit hebben, hetzij huwelijken waarbij één van beide partners niet-Belg is. Het zijn vooral deze laatste huwelijken, de gemengde huwelijken, die gestegen zijn in verhouding tot het totaal aantal huwelijken.

Grafiek 17: Evolutie van het aantal huwelijken met niet-Belgen (uitgedrukt als percentage van het totaal aantal huwelijken)

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2, 95/2, 96/3, 97/2, 98/2. (Bewerking SEIN)

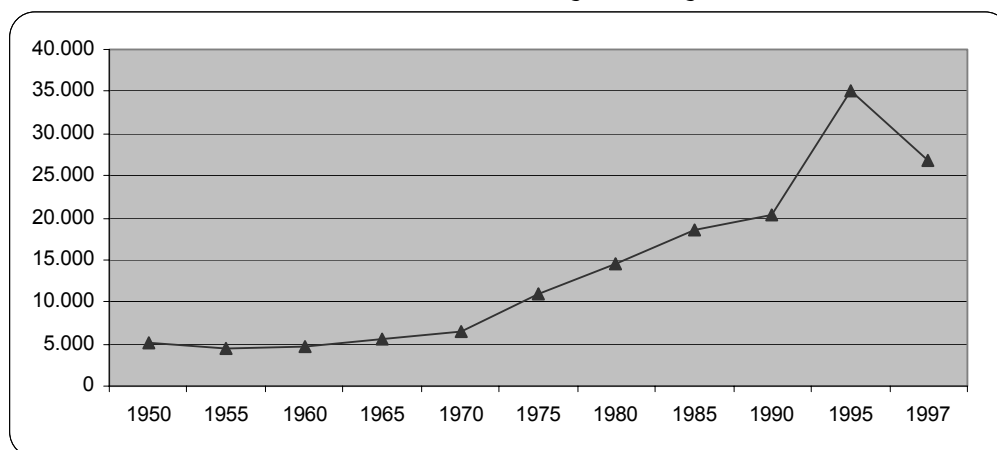
2.3 Echtscheidingen

2.3.1 Echtscheidingscijfers

Tussen 1950 en 1970 bleef het aantal echtscheidingen in ons land vrij stabiel: jaarlijks werden ongeveer 5000 echtscheidingen opgetekend, zijnde minder dan 1 per 1000 inwoners. Na 1970 zien we een stijgende trend. Deze hangt onder meer samen met de toegenomen economische onafhankelijkheid van de vrouw, de steeds kleinere invloed van de kerk en de stijgende individualisering (CBS, 1994, p. 60).

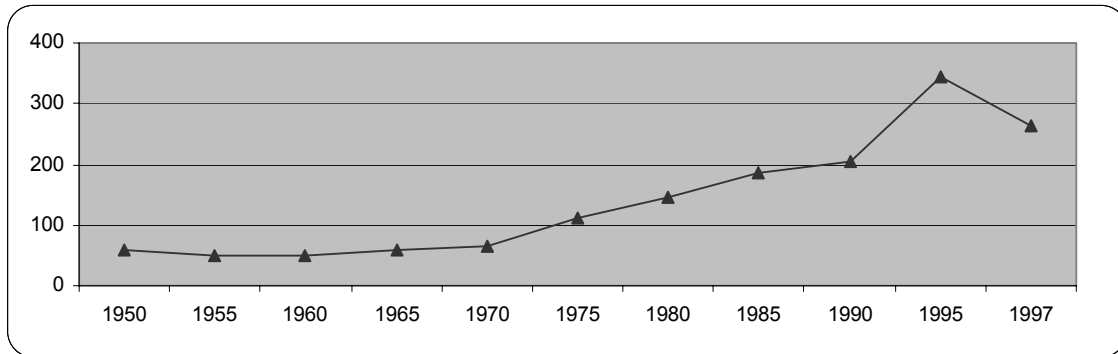
In 1995 was er een enorme uitschieter: de gemeenten tekenden 15.000 echtscheidingen meer op dan 5 jaar tevoren. Dit was het gevolg van de versoepelde echtscheidingswetgeving van 30/06/1994 die vanaf 1/10/1994 in werking trad. Deze wet maakte het gemakkelijker om een echtscheiding te bekomen en heeft de procedure bespoedigd. De piek in 1995 kunnen we verklaren doordat een groot aantal koppels die op het punt stonden te scheiden, de echtscheiding uitstelden tot na het in voege treden van de versoepelde procedure. Door de verkorting van de procedure konden heel wat echtscheidingen die in 1995 van start gingen, reeds in datzelfde jaar afgerond worden waardoor de statistieken voor 1995 tijdelijk een hoge piek vertonen (Corijn, 1999, p. 61).

Grafiek 18: Evolutie van het aantal echtscheidingen in België

Bron: NIS, Statistisch jaarboek 113 en Bevolkingsstatistieken 1998/2. (Bewerking SEIN)

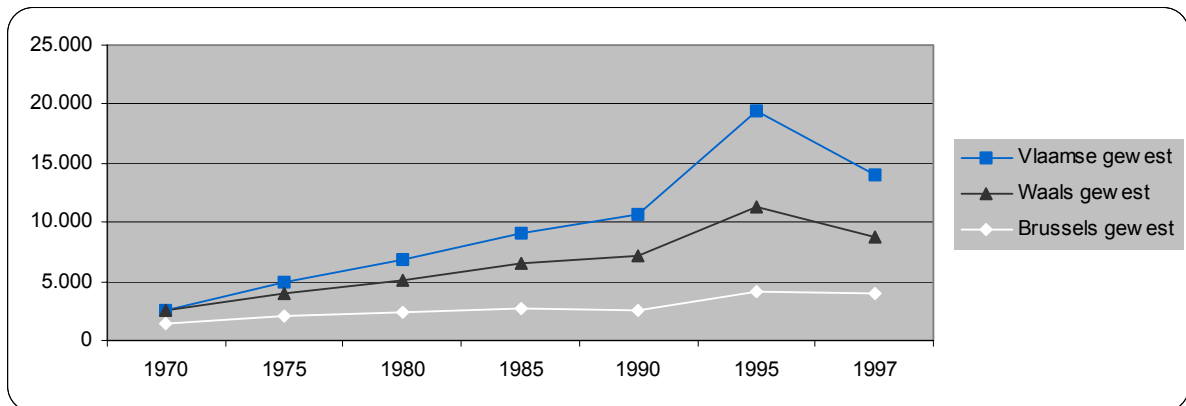
Grafiek 19: Aantal echtscheidingen per 100.000 inwoners

Bron: NIS, Statistisch jaarboek 1960 en 1966, Bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2 en 98/2. (Bewerking SEIN)

In de drie gewesten zien we dezelfde evolutie: een constante stijging met een hoogtepunt in 1995 en daarna een stabilisering. In verhouding tot het bevolkingsaantal heeft Brussel het hoogste echtscheidingscijfer en Vlaanderen het laagste.

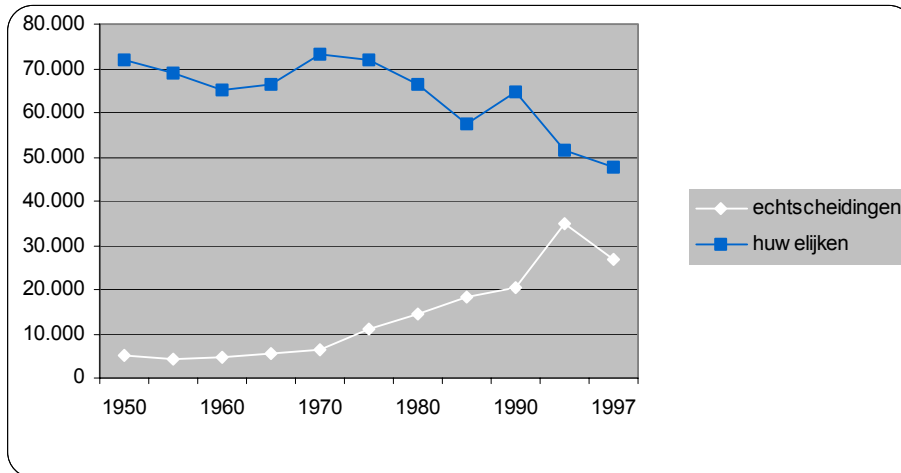
Grafiek 20: Evolutie van het aantal echtscheidingen in de drie gewesten (1970-1997)

Bron: NIS Statistisch Jaarboek 90 en bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2 en 98/2. (Bewerking SEIN)

Ter illustratie geeft grafiek 21 zowel het aantal huwelijken als het aantal echtscheidingen. In 1950 werden nog meer dan tienmaal zoveel huwelijken gesloten als echtscheidingen. In 1997 noteert de ambtenaar van de burgerlijke stand slechts dubbel zoveel huwelijken als echtscheidingen in het bevolkingsregister.

Grafiek 21: Aantal echtscheidingen in vergelijking met het aantal huwelijken

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2 en 98/2. (Bewerking SEIN)

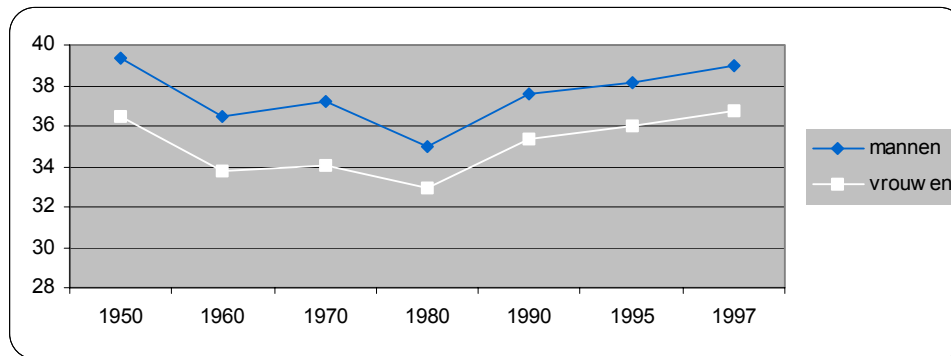
2.3.2 Kenmerken van de echtscheidingen en van de betrokken vrouwen en mannen

De bevolkingsstatistieken van het NIS bevatten gegevens over de leeftijd van beide echtgenoten bij de echtscheiding, de duur van het ontbonden huwelijk, de partij die de echtscheidingseis indient en het aantal betrokken kinderen. Ook de gerechtelijke statistieken van het NIS bevatten echtscheidingsgegevens, zowel over de eigenlijke echtscheidingen als de scheidingen van tafel en bed. De informatie die we krijgen is echter summier en voor het merendeel van de echtscheidingen niet bekend. De echtscheidingsstatistieken vertonen enkele belangrijke lacunes. We vinden geen informatie terug over de inhoud van de echtscheidingsuitspraken en over de gevolgen die zich stellen bij ingewilligde eisen. We krijgen bijvoorbeeld niet te zien in welke mate één van beide partners een onderhoudsuitkering ontvangt of dient te betalen, welke alimentatie voor de kinderen werd afgesproken en hoe het bezoek- en hoederecht geregeld wordt. We krijgen dus een vrij rudimentair beeld van de echtscheidingen.

Leeftijd

De mediaanleeftijd bij echtscheiding vertoont tussen 1950 en 1997 een grillig verloop: eerst daalt ze en na 1980 gaat ze in stijgende lijn. In 1997 is de helft van alle vrouwen die scheiden jonger dan 36 en de helft is ouder. Bij mannen is de mediaanleeftijd 39 jaar. In 1997 is het aandeel van de echtscheidingen van personen jonger dan 30 jaar gedaald in vergelijking met 1950. Het aandeel van de 50-plussers steeg (zie bijlage voor de leeftijdsverdeling).

Grafiek 22: Evolutie van de mediaanleeftijd bij echtscheiding

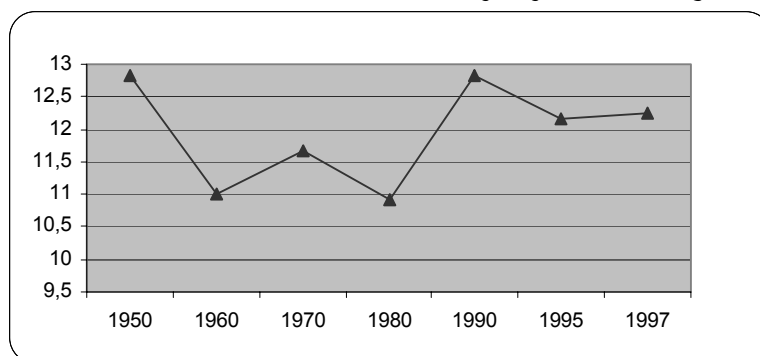

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2 en 98/2. (Bewerking SEIN)

Duur van het huwelijk bij echtscheiding

Tussen 1950 en 1997 schommelt de mediaanduur van het huwelijk bij echtscheiding tussen 11 en 13 jaar. Bij de echtscheidingen in 1997 was de helft van de betrokken minder dan 12 jaar gehuwd geweest en de helft meer dan 12 jaar.

Grafiek 23: Mediaanduur van het huwelijk bij echtscheiding

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2 en 98/2. (Bewerking SEIN)

Wanneer we naar de leeftijdsverdeling kijken, zien we dat in 1997 zowel het aandeel van de echtscheidingen na minder dan 5 jaar huwelijk als het aandeel van de echtscheidingen na meer dan 20 jaar huwelijk gestegen is ten opzichte van 1970. Het aantal koppels dat uit de echt scheidt na 5 tot 20 jaar huwelijk is gedaald.

Tabel 7: Procentuele verdeling van de duur van het huwelijk bij echtscheiding

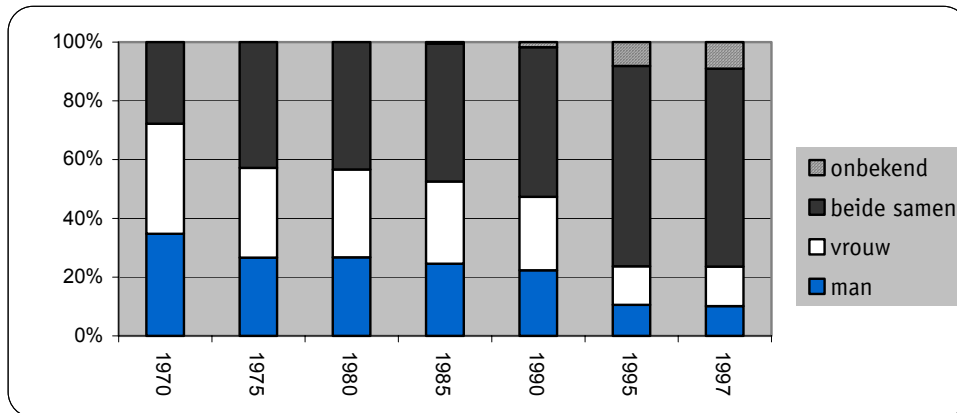
	1970	1975	1980	1985	1990	1995	1997
< 1 jaar	0,06	0,03	0	0,07	0,12	0,09	0,21
1 - 4 jaar	12,70	13,01	13,96	10,93	10,02	15,16	15,01
5 - 9 jaar	29,86	32,05	32,14	28,85	26,21	25,49	25,61
10 - 14 jaar	22,61	21,74	21,74	23,85	22,93	19,89	18,48
15 - 19 jaar	15,96	13,97	13,45	15,86	17,41	15,36	15,08
20 - 24 jaar	10,37	9,05	8,49	9,31	11,29	11,81	12,08
> 25 jaar	8,34	10,17	10,22	11,14	12,01	12,19	13,53
onbekend	0,09	0	0	0	0	0	0
totaal	100	100	100	100	100	100	100

Bron: NIS, Statistisch Jaarboek 113 en Bevolkingsstatistieken 98/2. (Bewerking SEIN)

Eisende partij

Grafiek 24 toont aan dat het aandeel van de echtscheidingen die door beide echtgenoten samen worden aangevraagd sterk is toegenomen. In 1970 werd één derde aangevraagd door de vrouw, één derde door de man en het overige derde door beide samen. In 1997 wordt nog slechts ongeveer 10% aangevraagd door respectievelijk de man of de vrouw en tweed derde door vrouw en man samen.

Grafiek 24: Procentuele indeling van de echtscheidingen volgens de eisende partij (1997)

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 86/1, 91/2, 94/2 en 98/2. (Bewerking SEIN)

Aantal kinderen in het huwelijk

De indeling van het aantal echtscheidingen naar het aantal kinderen uit het stukgelopen huwelijk is weinig informatief van aard omdat dit gegeven de laatste jaren slechts voor een klein aantal echtscheidingen bekend is.

Tabel 8: Procentuele verdeling van de echtscheidingen volgens het aantal kinderen

	1970	1975	1980	1985	1990	1995	1997
Geen	57,97	62,90	70,84	28,55	14,40	8,48	9,21
1	22,08	18,92	15,92	12,20	10,14	5,81	5,57
2	11,49	11,46	9,07	6,60	6,20	4,32	4,46
3	5,11	4,15	2,68	1,24	1,37	1,05	1,33
4 of meer	3,34	2,56	1,49	1,05	0,44	0,26	0,40
niet aangeduid	0	0	0	50,36	67,45	80,08	79,03
Totaal	100	100	100	100	100	100	100

Bron: NIS bevolkingsstatistieken 76/1, 80/1, 82/3, 88/3, 96/3 en 98/2. (Bewerking SEIN)

GEZINSVORMING EN GEZINSONTBINDING IN DE KIJKER

Vrouwen steeds later moeder

Eén van de meest ingrijpende demografische veranderingen van de laatste eeuw is ongetwijfeld de daling van het vruchtbaarheidscijfer. Het is een demografische evolutie die een enorme invloed heeft gehad op het dagelijks leven van vrouwen en mannen. Niet alleen telt het modale gezin minder kinderen, ook kiezen een aantal vrouwen er bewust voor om kinderloos te blijven, anderen blijven ongewenst kinderloos. De belangrijkste naoorlogse trend daarbij is de stijging van de leeftijd waarop vrouwen voor het eerst een kind krijgen. Kinderen krijgen wordt steeds langer uitgesteld. En misschien komt bij veel vrouwen van uitstel wel afstel.

De populariteit van het huwelijk is tanend

Voor het huwelijk gelden dezelfde conclusies: minder en later. Het huwelijk vormt geen verplicht onderdeel meer van de levensloop. Ongetrouwd is niet meer synoniem voor "niet van straat geraken". En na een daling in de jaren '40, '50 en '60 is de gemiddelde huwelijksleeftijd terug aan een steile klim begonnen.

Huwelijken eindigen steeds meer in een echtscheiding

De versoepelde echtscheidingswetgeving zorgde in 1995 voor een record aantal echtscheidingen: meer dan 15.000 paren stelden officieel een einde aan hun huwelijk. De stijging van het aantal echtscheidingen was echter al een tijdje aan de gang. Na 1995 zien we een daling, maar het aantal echtscheidingen blijft wel hoger dan voor 1995. We kunnen daarom verwachten dat het aantal echtscheidingen nog zal blijven stijgen.

3. Huishoudens en gezinnen

3.1 Aantal huishoudens

Eén van de meest opmerkelijke demografische evoluties van deze eeuw is de gezinsverduunning, het steeds kleiner worden van de gezinnen. Het NIS verzamelt via de volkstelling en sinds 1988 tevens via het rijksregister gegevens over de samenstelling van huishoudens⁴. De term huishouden reserveert het NIS voor die personen die gewoonlijk in dezelfde woning wonen en er samenleven. Een verwantschapsband tussen de samenlevende personen is niet vereist. Vandaar dat het begrip huishouden ruimer is dan het begrip gezin. Het kan gaan om alleenwonenden of om een gezin met kinderen, maar ook meerdere generaties die samenwonen of om twee gezinnen die samen één huis betrekken. Zoals uit tabel 9 blijkt groeit het aantal huishoudens veel sneller dan het bevolkingsaantal. Ook vandaag blijft het aantal mensen dat samenwoont onder één dak in een niet aflatend tempo verder dalen. In 1998 telt een gemiddeld huishouden 2,38 personen, in 1930 was dit nog 3,41 en in 1880 zelfs 4,59 personen (Volkstellingmonografie 1997/4, p. 27-28).

Tabel 9: Evolutie van het aantal huishoudens en het aantal inwoners met als referentiejaar 1970

	België		Brussel		Vlaanderen		Wallonië	
	Huishou- dens	inwoners	Huishou- dens	inwoners	Huishou- dens	inwoners	Huishou- dens	inwoners
1970	100	100	100	100	100	100	100	100
1981	112	102	101	93	116	102	110	101
1991	122	103	102	87	128	103	119	102
1998	129	106	104	88	138	109	125	110

Bron: NIS, volkstellingmonografie nr. 4 en Bevolkingsstatistieken 1999/1. (Bewerking SEIN)

3.2 Omvang van de huishoudens

Het NIS maakt een onderscheid tussen private en collectieve huishoudens. Deze laatste omvatten "kloosters, rusthuizen, weeshuizen, studenten- of arbeidershomes, verplegingsinrichtingen en gevangenis". In tabel 10 zijn enkel de private huishoudens opgenomen. Daaruit blijkt dat gezinnen met buitenlanders gemiddeld meer leden tellen dan Belgische gezinnen⁵, de evolutie gaat evenwel in dezelfde richting: het gemiddeld aantal personen in buitenlandse huishoudens daalde

⁴ In 1997 startte het NIS met een nieuwe reeks over de huishoudens binnen de serie "bevolkingsstatistieken". Een eerste uitgave bevat gegevens over de periode 1990 – 1997.

⁵ De opdeling in huishoudens van Belgen en van niet-Belgen gebeurt op basis van de nationaliteit van de referentiepersoon.

van 3,18 in 1970 naar 2,6 in 1998. In 1998 zitten de huishoudens met buitenlandse referentiepersoon op het niveau van de Belgische huishoudens in 1981.

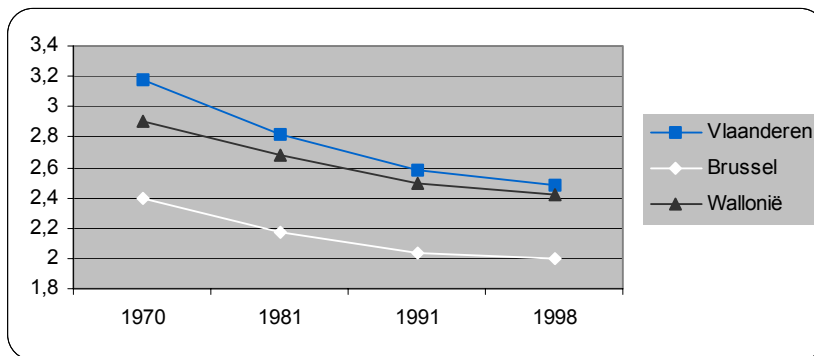
Tabel 10: Gemiddelde omvang van de private huishoudens van Belgen en niet-Belgen

	Belgen	niet-Belgen	Totaal
1970	2,93	3,18	2,98
1981	2,67	3,06	2,70
1991	2,46	2,75	2,49
1998	2,38	2,60	2,42

Bron : NIS, volkstellingmonografie nr. 4 en bevolkingsstatistieken 1999/1. (Bewerking SEIN)

De dalende trend komt in de drie gewesten terug. In Vlaanderen was de daling echter het sterkst waardoor Vlaanderen en Wallonië in 1998 op hetzelfde niveau zitten. Brussel kent de kleinste huishoudens: in 1998 telt een gemiddeld huishouden er nog slechts 2 personen.

Grafiek 25: Gemiddelde omvang van de private huishoudens in de drie gewesten

Bron : NIS, volkstellingmonografie nr. 4 en bevolkingsstatistieken 1999/1. (Bewerking SEIN)

Initieel was hoofdzakelijk de daling van de vruchtbaarheid verantwoordelijk voor de verkleining van de huishoudens. Het aantal grote gezinnen daalde daardoor sterk. Een gezin met drie kinderen is vandaag reeds een kroostrijk gezin, terwijl 50 jaar geleden gezinnen met meer dan 5 kinderen eerder regel dan uitzondering waren. De laatste decennia wordt de gezinsverdunding versterkt door een enorme stijging van het aantal eenpersoonshuishoudens. Dit zien we in tabel 11: in 1998 is bijna één op drie huishoudens een éénpersoonshuishouden, terwijl dit in 1970 amper één huishouden op vijf was. Tegelijkertijd halveerde het aandeel van de huishoudens met meer dan 4 leden. Het aandeel van de 2-, 3- en 4-persoonshuishoudens bleef vrij constant. Het aantal alleenstaanden stijgt omwille van een mix van factoren: jongvolwassenen wonen alleen alvorens te huwen of te gaan samenwonen met hun partner; na echtscheiding komt men terug alleen te staan; ouderen blijven langer alleen wonen na de dood van hun echtgeno(o)t(e) (NIS, Volkstellingmonografie 97/4, p.66).

De volkstelling overschat echter het aantal alleenstaanden. Ze baseert zich immers op de wettelijke situatie van het domicilie. Een voorbeeld kan dit verduidelijken: twee personen die in de praktijk

samen wonen, maar elk op een ander adres gedomicilieerd staan, worden voor de volkstelling gecatalogeerd als twee alleenstaanden. De wettelijke en de reële situatie stemmen niet altijd overeen.

Tabel 11: Verdeling van de private huishoudens volgens hun omvang (percentages)

	1970	1981	1991	1998
1	18,78	23,20	28,42	30,56
2	30,16	29,71	29,58	30,75
3	20,13	19,98	18,63	17,11
4	14,80	15,72	15,17	14,15
4+	16,12	11,38	8,19	7,44
Totaal	100 %	100 %	100 %	100 %

Bron : NIS, volkstellingmonografie nr. 4 en bevolkingsstatistieken 1999/1. (Bewerking SEIN)

Bij éénpersoonshuishoudens is het zinvol om de sekseratio te berekenen. Uit tabel 12 blijkt dat vrouwen de meerderheid vormen van de Belgische alleenstaanden. Bij de niet-Belgen helt de balans over naar de mannen. Het overwicht alleenstaande Belgische vrouwen is te verklaren door het groot aantal oudere vrouwen dat alleen blijft wonen na het overlijden van hun partner.

Tabel 12: Sekseratio bij alleenstaanden in 1998 (Belgen en Vreemdelingen)

	Belgen	Vreemdelingen
Vrouwen	57,67	41,45
Mannen	42,33	58,55

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1999/1. (Bewerking SEIN)

3.3 NIS-typologie

Het NIS stelt een typologie op van de huishoudens waarvoor ze zich baseert op de verwantschapsband die bestaat tussen de referentiepersoon⁶ en de overige personen in het huishouden. De hoofdingeling bestaat uit drie categorieën:

- niet-familiale huishoudens: alleenstaanden en twee of meer personen die samenwonen zonder familieband door huwelijk of afstamming,

⁶ De term "referentiepersoon" vervangt het vroegere begrip "gezinshoofd" en is die persoon die "gewoonlijk de belangen van het gezin behartigt of die voor het grootste deel in het onderhoud van het huishouden voorziet". In huishoudens waar slechts één persoon een inkomen heeft is het duidelijk wie als referentiepersoon aangeduid moet worden, in andere huishoudens gebeurt dit eerder arbitrair.

huishoudens met één familiekeren: echtparen met of zonder kinderen en eventueel nog andere huisgenoten,

- huishoudens met twee of meer familiekeren: in het huishouden wonen twee groepen van personen die een familieband hebben in de eigen kern, maar niet onderling door verwantschap verbonden zijn. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer twee gezinnen samen wonen onder één dak.

De dominante tendens is een stijging van het aandeel van de niet-familiale huishoudens, voornamelijk de alleenstaanden, en een daling van de huishoudens met één kern: in 1998 zijn meer dan 30% van de huishoudens alleenstaanden. We vermeldden echter reeds dat de volkstelling het aantal alleenstaanden overschat.

Tabel 13: verdeling van de huishoudens volgens de NIS-typologie

	1970	1981	1991	1998
Niet familiale huishoudens	21,76	26,00	31,46	34,58
Alleenstaanden	18,78	23,20	28,42	30,56
overige niet familiale huishoudens	2,98	2,79	3,03	4,02
Huishoudens met 1 kern	76,38	72,56	67,68	64,61
echtpaar zonder kinderen	24,31	23,45	21,91	21,74
echtpaar met kinderen	39,87	38,57	34,25	30,47
vader met kinderen	1,08	1,09	1,24	1,27
moeder met kinderen	4,08	4,82	6,21	6,81
echtpaar zonder kinderen + anderen	1,90	1,36	0,95	0,79
echtpaar met kinderen + anderen	3,83	2,20	1,41	1,11
vader met kinderen + anderen	0,39	0,31	0,61	1,10
moeder met kinderen + anderen	0,92	0,77	1,10	1,32
Huishoudens met 2 kernen	1,86	0,36	0,82	0,77
Onbepaalde samenstelling	0	1,08	0,05	0,04
Totaal	100	100	100	100

Bron : NIS, volkstellingmonografie nr. 4 en bevolkingsstatistieken 1999/1. (Bewerking SEIN)

Tabel 14 zoomt dieper in op de huishoudens met kinderen. Hieruit blijkt dat bij huishoudens met kinderen het klassieke gezinstype met een gehuwd ouderpaar nog steeds overheerst, maar wel een groot stuk van haar dominante positie heeft moeten inboeten ten voordele van vooral het type "moeder met kinderen". Ook de echtparen met kinderen waarbij nog derden inwonen zijn sterk in aantal gedaald. Deze "anderen" kunnen bijvoorbeeld de grootouders zijn. Uit onderzoek weten we dat drie-generatie-families inderdaad stilaan verdwijnen en maar marginaal meer voorkomen (Van Haegendoren, M. en Bawin, B., 1996, p. 9).

Tabel 14: Verdeling van de huishoudens met kinderen over de verschillende huishoudtypes in België

	1970	1981	1991	1998
echtpaar met kinderen	79,47	80,77	76,43	72,42
vader met kinderen	2,15	2,27	2,76	3,02
moeder met kinderen	8,13	10,09	13,84	16,18
echtpaar met kinderen + anderen	7,64	4,60	3,15	2,63
vader met kinderen + anderen	0,78	0,66	1,36	2,61
moeder met kinderen + anderen	1,83	1,61	2,45	3,14
Totaal	100 %	100 %	100 %	100 %

Bron : NIS, volkstellingmonografie nr. 4 en bevolkingsstatistieken 1999/1. (Bewerking SEIN)

Tabel 15 neemt als waarnemingseenheid de familiekeren, die het NIS de bevoorrechte cel van het huishouden noemt. De familiekeren omvat een gehuwd paar met of zonder kinderen ofwel een alleenstaande ouder met kinderen. De tabel leest men als volgt:

- In 272.414 gezinnen is één kind van minder dan drie jaar aanwezig. Daarnaast kunnen in dit gezin ook nog oudere kinderen zijn.
- 32.449 gezinnen hebben twee kinderen van minder dan drie jaar en 1.062 gezinnen hebben minstens drie kinderen onder drie jaar.
- De volgende rij uit de tabel bevat de gezinnen met kinderen onder de twaalf jaar. In deze gezinnen zijn dus ook de gezinnen inbegrepen met kinderen van minder dan 3 jaar en bovendien kunnen er ook nog oudere kinderen in het gezin zijn.

De tabel leert ons niets over het totaal aantal kinderen dat in een gezin woont, enkel over het totaal aantal kinderen onder een bepaalde leeftijd, zijnde drie, twaalf en achttien jaar.

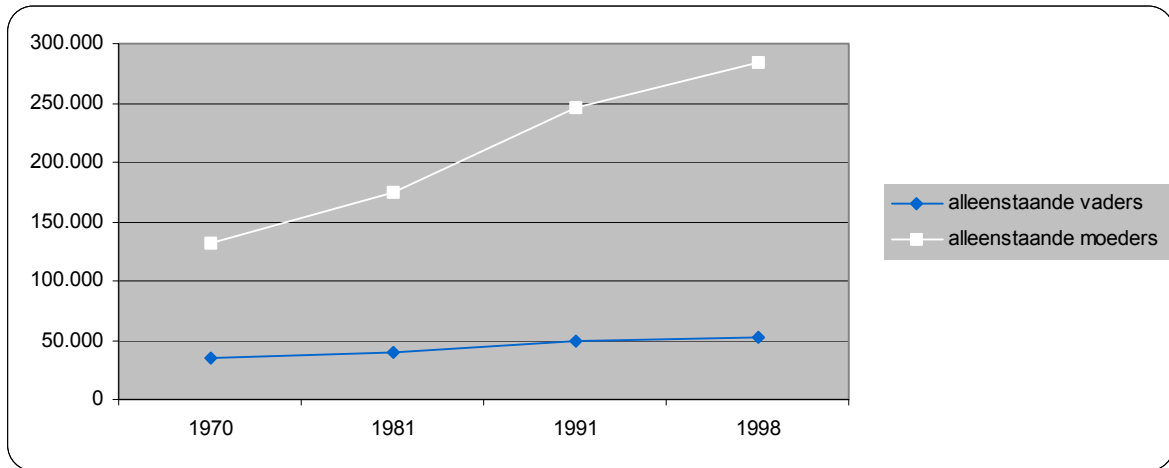
Tabel 15: Aantal familiekeren met kinderen naar het aantal en de leeftijd van de kinderen (1998)

	1 kind	2 kinderen	3 of meer kinderen	totaal
kinderen van 0 tot 3 jaar	272.414	32.449	1.062	305.925
kinderen van 0 tot 12 jaar	467.441	314.966	103.211	885.618
kinderen van 0 tot 18 jaar	558.501	457.536	200.144	1.216.181

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1999/1

Spectaculair is de verdubbeling van het aandeel van de alleenstaande moeders bij de huishoudens met kinderen. Grafiek 26 toont deze evolutie in absolute cijfers. De alleenstaande ouders (vaders en moeders) waarbij anderen inwonen verdubbelden eveneens hun aandeel in de totale groep van huishoudens met kinderen. Dit zijn enerzijds de samenwonenden met kinderen waarbij hetzij de moeder, hetzij de vader als referentiepersoon is opgegeven. Anderzijds kan het gaan om gescheiden moeders of vaders die samenwonen met een nieuwe partner zonder te hertrouwen.

Grafiek 26: Evolutie van het aantal alleenstaande moeders en vaders

Bron : NIS, volkstellingmonografie nr. 4 en bevolkingsstatistieken 1999/1. (Bewerking SEIN)

Binnen de groep alleenstaande ouders vormen de alleenstaande vaders slechts een kleine minderheid. Het aandeel van de alleenstaande moeders steeg tussen 1970 en 1998 bovendien met ruim 5 procent. Dit lijkt in tegenspraak met de evolutie in de rechtspraak waarbij het hoederecht nu gemakkelijker aan de vader wordt toegekend dan begin jaren '70. Het is echter tevens zo dat gescheiden vaders sneller hertrouwen waardoor ze in een ander gezinstype terechtkomen (NIS, volkstellingmonografie 1997/4, p.47-48). Hetzelfde geldt voor weduwnaars.

Tabel 16: Sekseratio bij de alleenstaande ouders (in percentages)

	1970	1981	1991	1998
alleenstaande vader	20,92	18,39	16,62	15,74
alleenstaande moeder	79,08	81,61	83,38	84,26
Totaal	100	100	100	100

Bron : NIS, volkstellingmonografie nr. 4 en bevolkingsstatistieken 1999/1. (Bewerking SEIN)

3.4 Reconstructie van de NIS-gegevens op individueel niveau

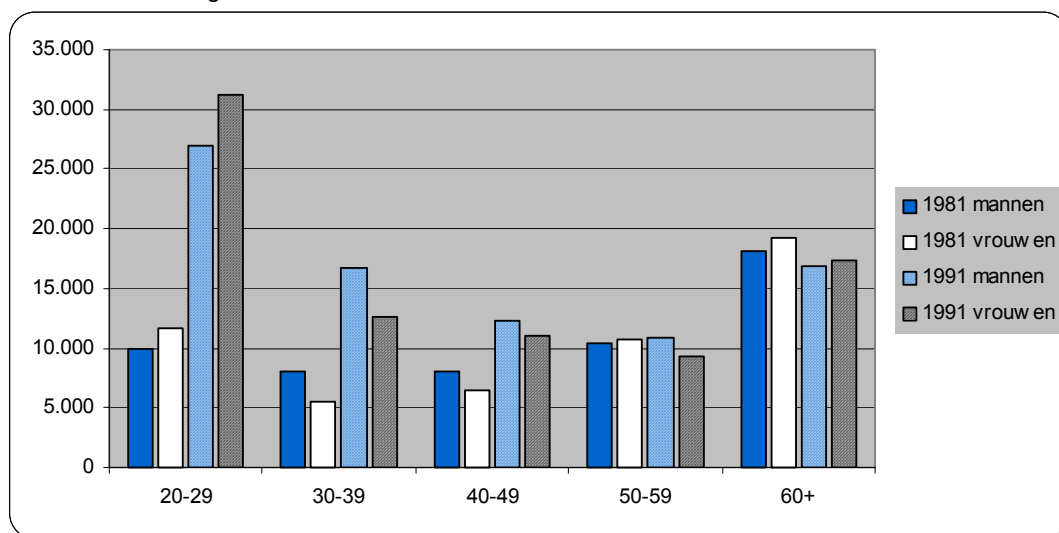
De NIS-typologie neemt als waarnemingseenheid het huishouden. Onderzoekers van het Steunpunt Demografie⁷ maakten een reconstructie van de volkstellingsgegevens uit 1981 en 1991 op individueel niveau. Dit laat toe om van elk individu na te gaan tot wat voor soort huishouden hij of zij behoort. Hierdoor kunnen tevens onderverdelingen naar leeftijd gemaakt worden.

⁷ Gevestigd aan de Vrije Universiteit Brussel.

Samenwonenden

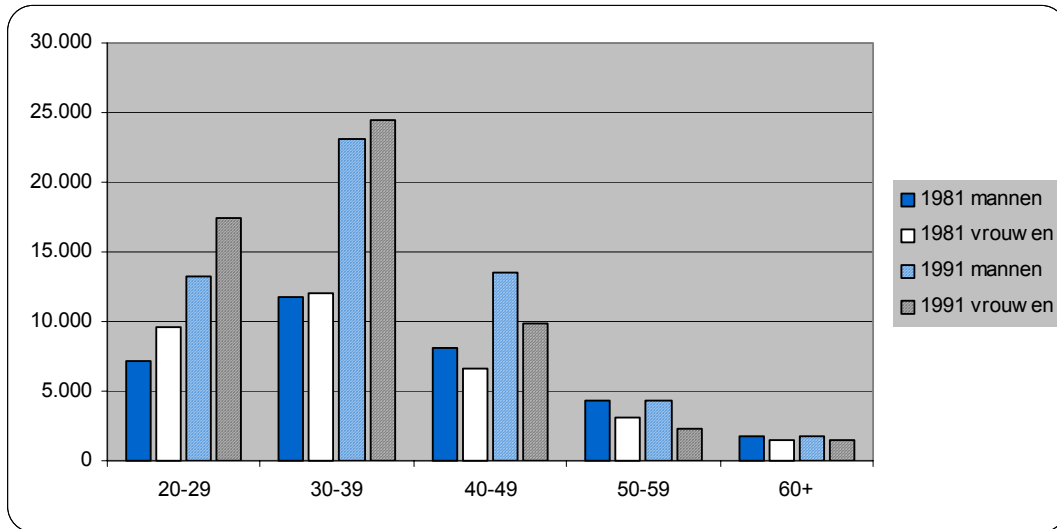
De samenwonenden zitten in de NIS-typologie verspreid over verschillende huishoudenstypes. Door de berekeningen van het Steunpunt Demografie kunnen de samenwonenden echter geïsoleerd worden. Op basis van grafiek 27 en 28 kunnen we vaststellen dat het aantal samenwoners tussen 1981 en 1991 in bijna alle leeftijdscategorieën sterk gestegen is. De grootste groepen ongehuwd samenwonenden zonder kinderen zijn de twintigers en de 60-plussers. Bij de samenwoners met kinderen zijn de dertigers in de meerderheid.

Grafiek 27: Aantal ongehuwd samenwonenden *zonder kinderen* onderverdeeld naar leeftijdscategorie

Bron: NIS, volkstellingmonografie 1997/4. (Bewerking SEIN)

Grafiek 28: Aantal ongehuwd samenwonenden met kinderen onderverdeeld naar leeftijdscategorie

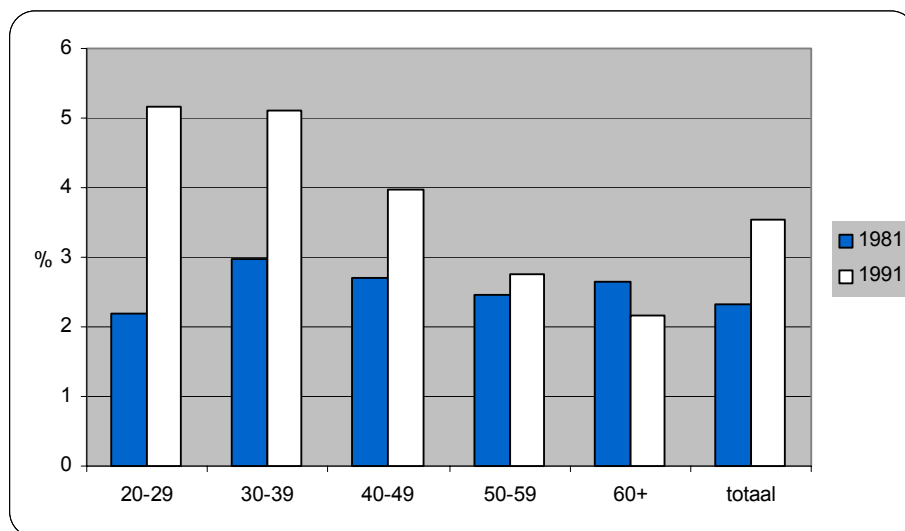

Bron: NIS, volkstellingmonografie 1997/4. (Bewerking SEIN)

Samenwonen is een vlag die vele ladingen dekt. Koppels kunnen samenwonen als alternatief voor het huwelijk; koppels kunnen ook samenwonen als voorbereiding of in afwachting van een huwelijk (het zogenaamde voorhuwelijks samenwonen met de intentie na verloop van tijd te huwen, bijvoorbeeld als er kinderen komen); lesbische en homo koppels wonen samen omdat ze volgens de wet niet kunnen huwen; mensen kunnen samenwonen zonder ooit gehuwd geweest te zijn en meer en meer gaan mannen en vrouwen met een nieuwe partner samenwonen na een echtscheiding.

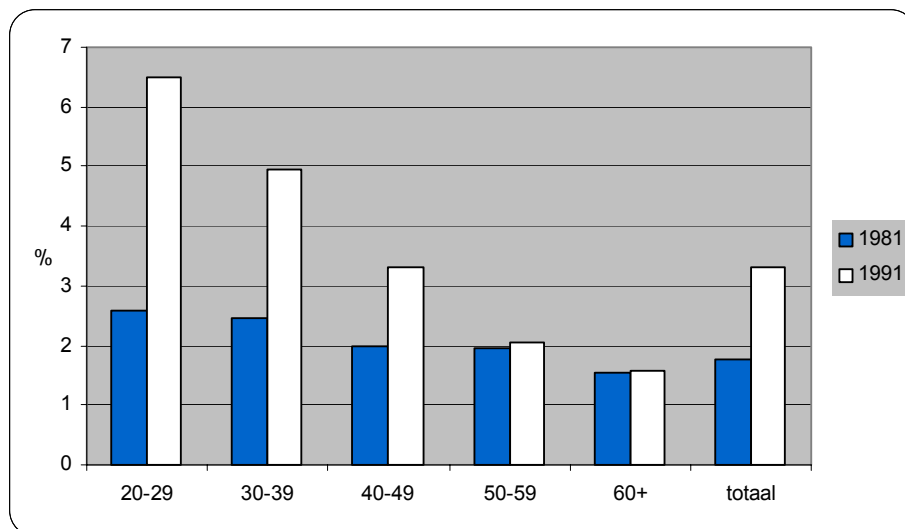
We kunnen dezelfde gegevens relateren aan het totaal aantal mannen en vrouwen in elke leeftijdscategorie. Zo komen we te weten hoeveel procent van de bevolking ongehuwd samenwoont. Bij de twintigers en de dertigers woont in 1991 meer dan 5 procent van de mannen en vijf procent van de vrouwen ongehuwd samen. Dit is een verdubbeling ten opzichte van 1981. Bij de vijftigplussers zien we een relatieve stagnatie tussen 1981 en 1991 en bij de mannelijke 60-plussers zelfs een daling.

Grafiek 29: Percentage ongehuwd samenwonende *mannen* op het totaal aantal mannen in elke leeftijdscategorie

Bron: NIS, volkstellingmonografie 1997/4. (Bewerking SEIN)

Grafiek 30: Percentage ongehuwd samenwonende *vrouwen* op het totaal aantal vrouwen in elke leeftijdscategorie

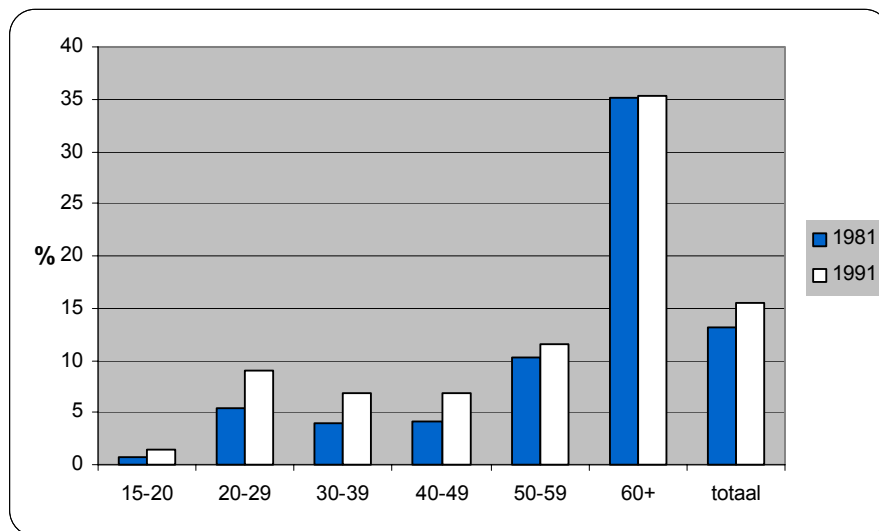
Bron: NIS, volkstellingmonografie 1997/4. (Bewerking SEIN)

3.4.1 Alleenstaanden

Grafieken 31 en 32 geven een beeld van het percentage alleenstaande vrouwen en mannen per leeftijdscategorie. Hieruit blijkt ten eerste dat er relatief meer alleenstaande mannen dan alleenstaande vrouwen zijn onder de leeftijd van 50 jaar. Bij de zestigplussers kentert de situatie: eens de leeftijdsgrens van 60 voorbij leeft ongeveer 35 procent van de vrouwen alleen. Bij de mannen vormen de alleenstaanden slechts 15 procent van het totaal aantal zestigplussers. De

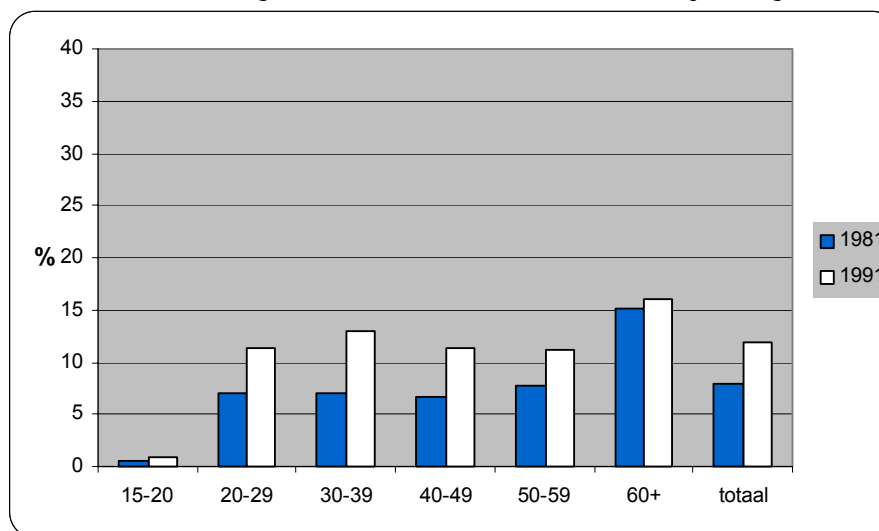
oorzaak hiervan is de langere levensverwachting van vrouwen ten opzichte van mannen waardoor veel vrouwen als weduwe alleen achterblijven.

Grafiek 31: Percentage alleenstaande vrouwen in elke leeftijdscategorie

Bron: NIS, volkstellingmonografie 1997/4. (Bewerking SEIN)

Grafiek 32: Percentage alleenstaande mannen in elke leeftijdscategorie

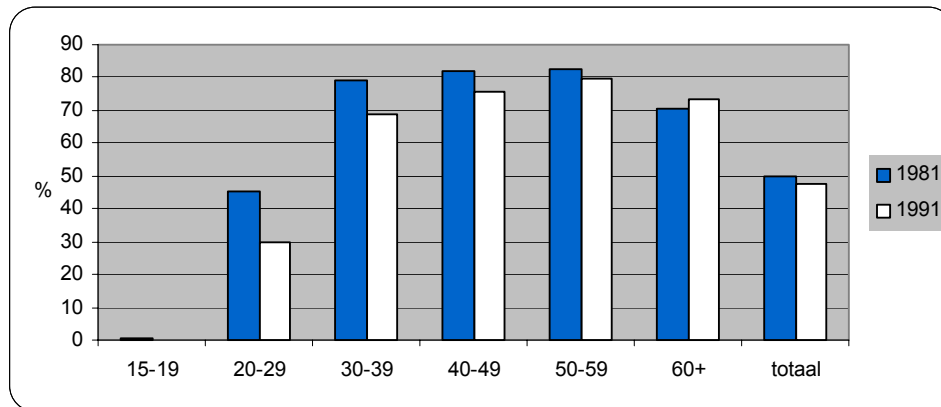
Bron: NIS, volkstellingmonografie 1997/4. (Bewerking SEIN)

Op basis van beide grafieken kunnen we ten tweede vaststellen dat het aantal alleenstaanden tussen 1981 en 1991 gestegen is. Dit geldt echter enkel voor de mannen en vrouwen die jonger zijn dan 60. Bij de zestigplussers stagneert het aantal alleenstaande ten opzichte van de totale groep 60-plussers.

3.4.2 Gehuwden

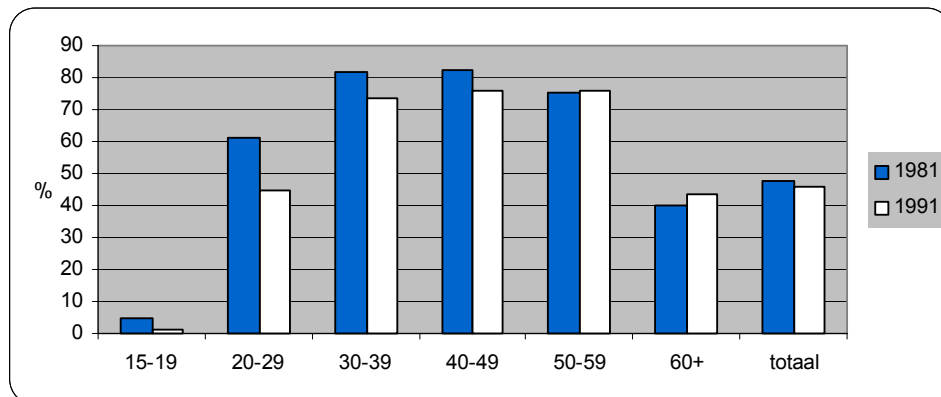
Naast het huwelijk zijn allerlei alternatieve leefvormen een normaal onderdeel van onze samenleving geworden: het is niet ongewoon dat iemand na haar studies (ook voor lange tijd) alleen gaat wonen en samenwonenden zijn geen witte raven meer. Het wordt eerder een rariteit om vanuit het ouderlijk huis uit te trouwen. Bovendien eindigen meer en meer huwelijken met een echtscheiding waarna complexe huishoudvormen kunnen ontstaan die sociologen samenvatten met de term "nieuw samengestelde gezinnen". Dit zijn gezinnen met kinderen uit een vorige (huwelijks)relatie van minstens één van beide partners. Ondanks deze ontwikkelingen zijn zowel in 1981 als in 1991 meer dan de helft van alle mannen en vrouwen ouder dan 15 gehuwd. Tussen 1981 en 1991 zien we wel een relatieve daling van het aantal gehuwden. Deze daling manifesteert zich het sterkst bij de 20 tot 29 jarigen door een stijging van de leeftijd waarop voor het eerst gehuwd wordt.

Grafiek 33: Percentage gehuwde mannen per leeftijdsgroep

Bron: NIS, volkstellingmonografie 1997/4. (Bewerking SEIN)

Grafiek 34: Percentage gehuwde vrouwen per leeftijdsgroep

Bron: NIS, volkstellingmonografie 1997/4. (Bewerking SEIN)

De bovenstaande twee grafieken brengen verder twee verschillen tussen vrouwen en mannen aan het licht. Tussen 20 en 29 zijn ten eerste veel meer vrouwen dan mannen gehuwd doordat vrouwen op

jongere leeftijd huwen. Boven 60 jaar is een groter deel van de mannen gehuwd dan van de vrouwen omdat veel meer vrouwen dan mannen alleen achterblijven na de dood van hun partner.

3.5 Enquêteresultaten

De NIS-typologie is op maat gesneden van het modale gezin met gehuwde partners, al dan niet met kinderen. Daarom vergelijken we de volkstellinggegevens hier met enkele enquêteresultaten. We kunnen hiervoor weer terugvallen op het onderzoekswerk van het Steunpunt Demografie (VUB). Zij maakten een vergelijking tussen de volkstellinggegevens en de enquêteresultaten van het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudien (CBGS). Het CBGS organiseerde reeds verschillende enquêtes in Vlaanderen over gezinsvorming en leefvormen. Door een vergelijking te maken tussen de volkstelling en deze enquêtes komen de onderzoekers tot de volgende vaststellingen:

- De volkstellingen overschatten het aantal alleenstaanden omdat ze zich baseren op het wettelijk domicilie waardoor een grote groep mannen en vrouwen (of mannen/mannen en vrouwen/vrouwen) die in de praktijk samenwonen, maar wel een apart domicilie hebben, niet als samenwonenden geregistreerd worden.
- Ook de éénuoudergezinnen worden door de volkstelling om dezelfde reden overschat: alleenstaande vaders en moeders die samenwonen met een nieuwe partner zonder hetzelfde domicilie te hebben worden niet beschouwd als samenwoners, hoewel ze dit in de praktijk wel zijn.
- Overeenkomstig onderschatten de volkstellingen het aantal samenwoners, in vergelijking met de enquêtes die naar de werkelijke situatie peilen.
- Volgens de volkstelling wonen meer twintigers nog bij hun ouders dan volgens de enquêtes. Jongeren die alleen gaan wonen of gaan samenwonen met hun partner houden vaak nog het ouderlijk huis als domicilie.

HUISHOUDENS EN GEZINNEN IN DE KIJKER

Kleinere huishoudens

Een gemiddeld huishouden anno de jaren '90 telt slechts iets meer dan twee personen. Aan de basis van deze gezinsverdunding liggen twee belangrijke naoorlogse trends.

1. De daling van de vruchtbaarheid zorgt ervoor dat grote gezinnen met veel kinderen zeldzaam worden. Volgens het huidige ideaalbeeld bestaat een gezin uit een moeder, een vader en twee kinderen.
2. De laatste decennia zien we een enorme toename van het aantal alleenstaanden. In 1998 gaat het officieel om ongeveer één derde van alle huishoudens. De meerderheid van de alleenstaanden zijn vrouwen. Dit vrouwelijk overwicht vindt zijn oorsprong in het groot aantal oudere vrouwen dat alleen achterblijft na het overlijden van de mannelijke partner. Onder vijftig zijn de mannen in de meerderheid bij de alleenstaanden.

Opkomst van het samenwonen

Op basis van de volkstelling kunnen we het aantal samenwoners berekenen. Het gaat hier met name om volwassenen die samenleven onder één dak zonder dat ze een familieband hebben en zonder een huwelijksband. De volkstelling van 1991 laat een duidelijke toename zien ten opzichte van 1981, vooral bij twintigers en dertigers. In deze leeftijdscategorie heeft meer dan 5 procent van de mannen en de vrouwen een samenwoonrelatie. De officiële gegevens houden bovendien een onderschatting in van het aantal samenwoners omdat waarschijnlijk veel samenwoners een apart domicilie behouden.

Alleenstaande moeders en vaders

Een spectaculaire evolutie is de stijging van het aantal alleenstaande moeders: tussen 1970 en 1998 verdubbelde hun aantal (van 150.000 naar 300.000). De stijging van het aantal echtscheidingen speelt hierin een rol. Door de daling van het aantal huwelijken spelen daarenboven samenwoonrelaties die stuk lopen een steeds belangrijker rol in de stijging van het aantal alleenstaande ouders. In tegenstelling tot de VS en Groot-Brittannië zijn de alleenstaande moeders in België zelden zogenaamde tienermoeders. Worden de samenwoners onderschat, het aantal alleenstaande ouders wordt waarschijnlijk om de dezelfde reden overschat. Alleen enquêtes kunnen een aanduiding geven van de grootte van deze over- of onderschatting.

Complexere huishoudens

De verschillende maatschappelijke evoluties in verband met huwelijk, samenwonen en echtscheiding hebben tot gevolg dat de huishoudenssamenstelling steeds complexer wordt. Denk bijvoorbeeld aan gescheiden mannen en vrouwen die met een nieuwe partner gaan samenwonen. Statistieken slagen er momenteel nog niet helemaal in om deze complexe situaties ook adequaat in beeld te brengen.

4. Bevolkingsveroudering

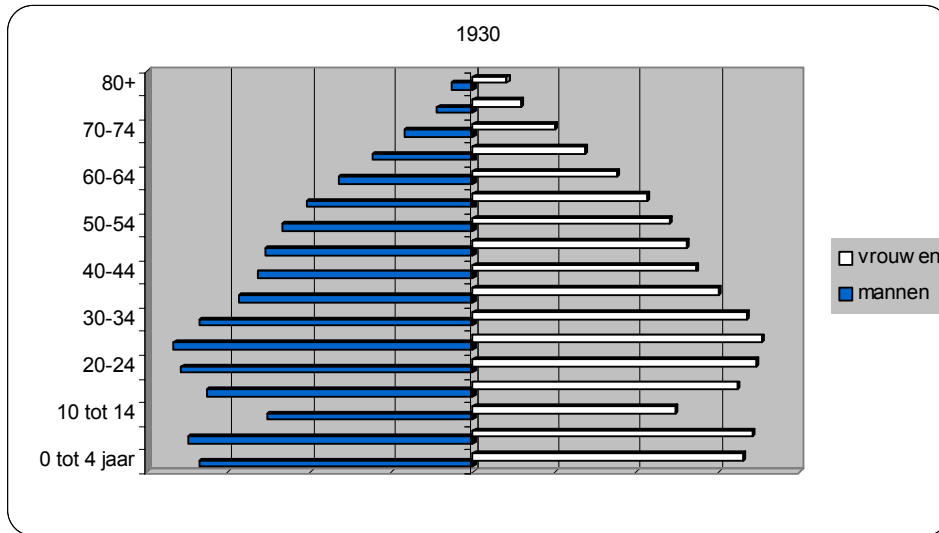
In dit deel behandelen we de leeftijdsopbouw van de bevolking. Daarbij besteden we speciale aandacht aan de "oudere" vrouwen. Wie behoort echter tot deze leeftijdsgroep? Wie is met andere woorden oud, wie nog niet? Vraag het aan tien verschillende mensen en waarschijnlijk zullen ze alle tien een ander getal vernoemen of weigeren er een bepaalde leeftijd aan vast te knopen. Oudere vrouwen zijn met andere woorden een moeilijk te definiëren groep. In de basistabellen gebruiken we daarom leeftijdsklassen van 5 jaar zodat de gebruiker zelf in functie van zijn of haar specifieke behoeften de juiste scheidingslijn tussen ouderen en jongeren kan trekken.

4.1 Demografische trends

De totale bevolking groeit sinds 1970 slechts gestadig aan, maar de leeftijdsopbouw verandert drastisch: de bevolking verouderd zeer snel. Deze tendens in de evolutie van de leeftijdsopbouw vinden we duidelijk terug in de bevolkingspiramides, een grafische voorstelling van het aantal mannen en vrouwen per leeftijdscategorie. In de bijlage vindt u een tabel met de gedetailleerde cijfers die met deze vier grafieken overeenstemmen. In 1930 herkennen we nog duidelijk een piramide in de grafiek, met een brede basis (veel jongeren) en een smalle top (weinig ouderen). Ook de gevolgen van de eerste wereldoorlog zijn zichtbaar. Tijdens de oorlog en vlak daarna werden veel minder kinderen geboren. In 1930 uit zich dat in een relatief kleine groep tien- tot veertienjarigen. In de grafiek van 1947 zien we de gevolgen van de twee wereldoorlogen: zowel de dertig- tot vierendertigjarigen als de vijf- tot negenjarigen zijn een relatief kleine groepen.

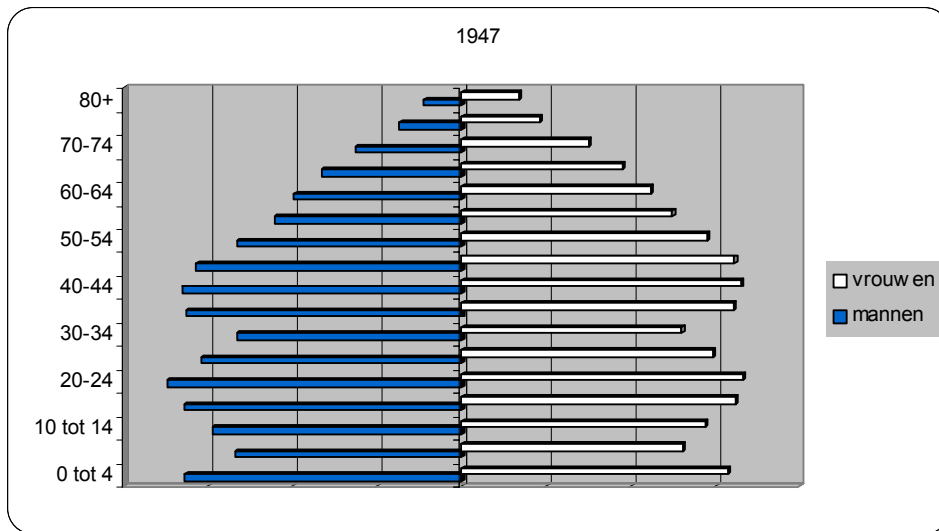
De daaropvolgende jaren verdwijnt de piramidevorm langzaam maar zeker: de basis versmalt omdat het aantal geboorten daalt en de top verbreedt omdat de levensverwachting stijgt. De piramide verandert in een wolkenkrabber. De wolkenkrabber staat echter niet recht omdat de leeftijdsopbouw van mannen en vrouwen niet symmetrisch is: de hogere leeftijdscategorieën tellen veel meer vrouwen dan mannen.

Grafiek 35: Bevolkingspiramide 1930

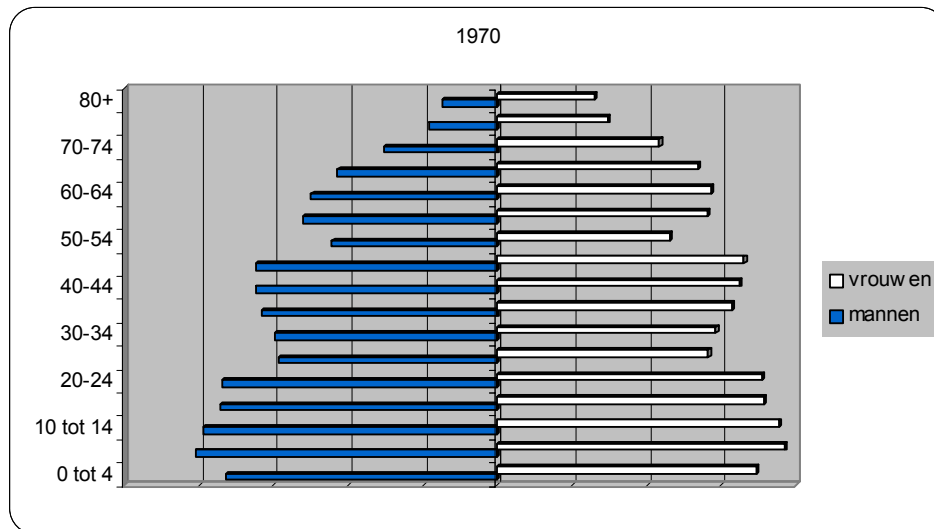
Bron: NIS, statistisch jaarboek 113 en bevolkingsstatistieken 1998/3a. (Bewerking SEIN)

Grafiek 36: Bevolkingspiramide 1947

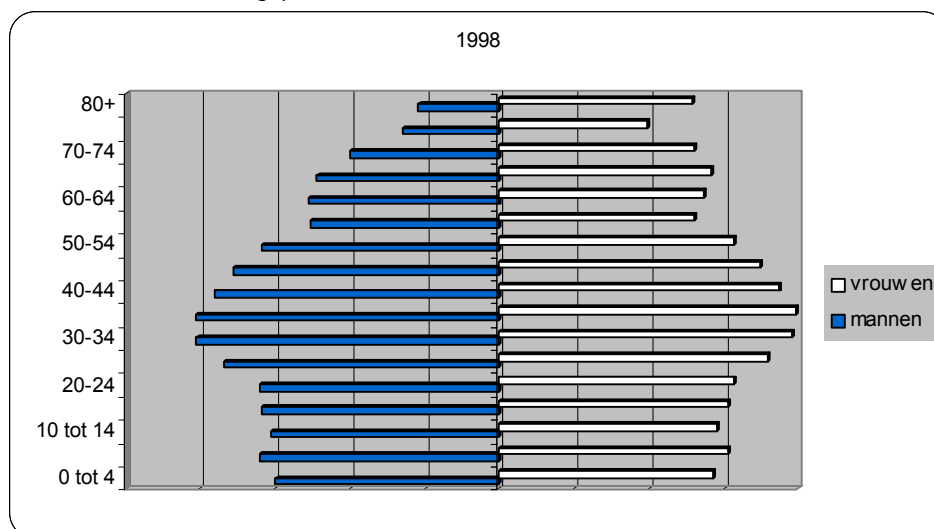
Bron: NIS, statistisch jaarboek 113 en bevolkingsstatistieken 1998/3a. (Bewerking SEIN)

Grafiek 37: Bevolkingspiramide 1970

Bron: NIS, statistisch jaarboek 113 en bevolkingsstatistieken 1998/3a. (Bewerking SEIN)

Grafiek 38: Bevolkingspiramide 1998

Bron: NIS, statistisch jaarboek 113 en bevolkingsstatistieken 1998/3a. (Bewerking SEIN)

De veroudering van de bevolking die uit de bevolkingspiramides blijkt is grosso modo het gevolg van twee demografische trends die de leeftijdsopbouw van de bevolking beïnvloeden.

1. De *demografische transitie*. Deze deed zich voor in alle geïndustrialiseerde landen vanaf de 19de eeuw, en kan omschreven worden als een drie-traps proces, waardoor één type van bevolkingsstabiliteit vervangen wordt door een ander:
 - Een traditionele samenleving met zowel hoge geboorte- als hoge sterftcijfers, en vooral een hoge kindersterfte. De bevolking blijft bijgevolg stabiel. Dit is de uitgangssituatie.
 - Het sterftcijfer daalt en de levensverwachting stijgt, maar het geboortecijfer blijft hoog. De

bevolking groeit bijgevolg enorm aan. Dit was de situatie in Europa en de VS in het begin van de 19de eeuw.

- De geboortecijfers dalen ook, waardoor opnieuw een stabiele bevolkingssituatie bekomen wordt. Dit betekent dat de traditionele leeftijdsopbouw in de vorm van een piramide met veel jonge mensen aan de basis en weinig ouderen aan de top, en met een lage levensverwachting vervangen wordt door een staaf waarin de verschillende leeftijdscategorieën ongeveer even sterk vertegenwoordigd zijn.

2. De *naoorlogse babyboom*. Na de tweede wereldoorlog zien we een opflakking van de geboortecijfers. Deze generatie kwam op de schoolbanken in de jaren '50 en '60, was mee verantwoordelijk voor de hoge werkloosheid in de jaren '70 en '80, en zal met pensioen gaan in het begin van de 21ste eeuw. De babyboom generatie zorgt dan voor een opa- en vooral een omaboom. Bij de overgang van de 20e naar de 21e eeuw en in het begin van de 21e eeuw zullen bovengenoemde fenomenen culmineren. De naoorlogse babyboom zal immers het verouderingsproces nog een extra dimensie geven. In de bevolkingspiramide van 1998 zorgt de babyboomgeneratie voor de bolle buik van de grafiek: het aantal dertigers en veertigers is relatief groot.

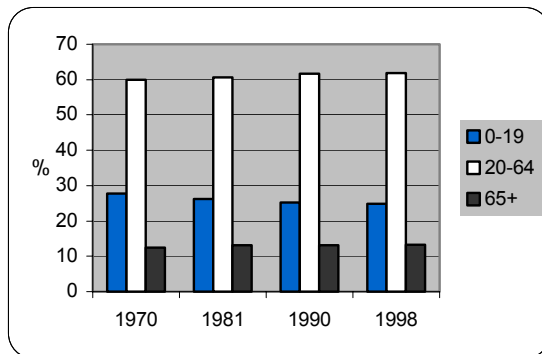
4.2 Leeftijdsopbouw in de gewesten

De leeftijdsopbouw verschilt lichtjes tussen de gewesten. In 1970 is het aandeel 60-plussers het grootst in Brussel, zowel bij de vrouwen als bij de mannen. In Vlaanderen wonen op dat moment verhoudingsgewijs het minst oudere vrouwen en mannen. In 1998 zijn de drie gewesten wat de mannen betreft sterk naar elkaar toe gegroeid: het percentage 65-plussers ligt tussen 13,28 % en 13,78%. Bij de vrouwen zijn er meer verschillen: Brussel heeft het grootste aandeel oudere vrouwen en Vlaanderen het laagste.

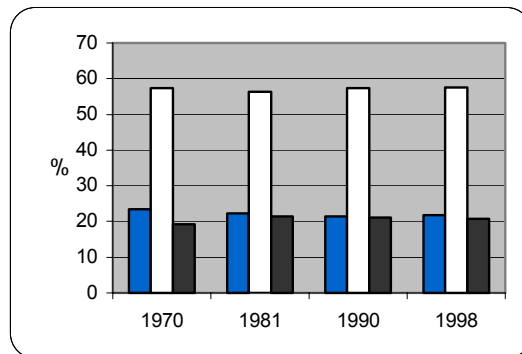
Tussen 1970 en 1998 verloopt de veroudering niet in alle gewesten even snel. Vlaanderen kende de sterkste veroudering: het aandeel 65-plussers steeg er bij de vrouwen van 13,7% naar 18,64% en bij de mannen van 10,72% naar 13,78. In Brussel is het verschil tussen 1970 en 1998 het kleinst. Dit heeft tot gevolg dat de leeftijdsopbouw van de drie gewesten de afgelopen decennia naar elkaar toegroeide.

Grafiek 39: Leeftijdsopbouw in Brussel

Mannen

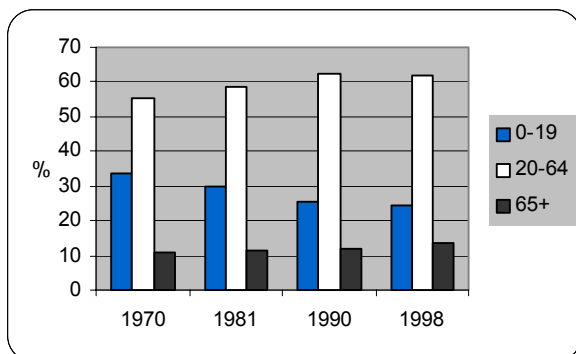
Vrouwen

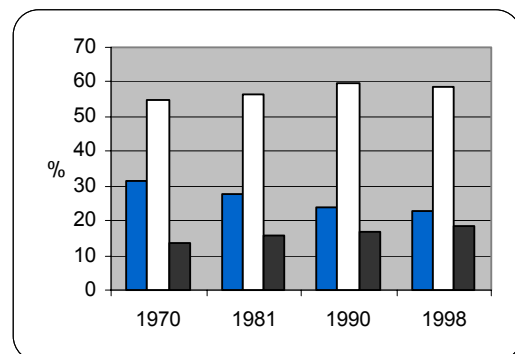
Bron: NIS, bevolkingsstatistieken, diverse jaargangen. (Bewerking SEIN)

Grafiek 40: Leeftijdsopbouw in Vlaanderen

Mannen

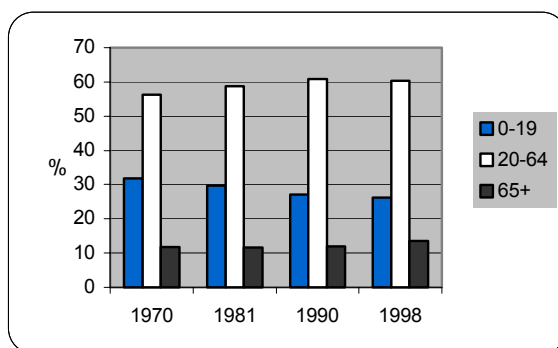
Vrouwen

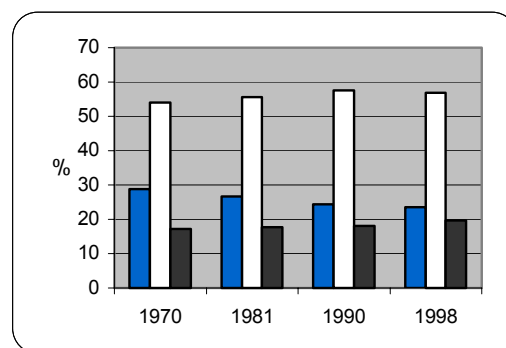
Bron: NIS, bevolkingsstatistieken, diverse jaargangen. (Bewerking SEIN)

Grafiek 41: Leeftijdsopbouw in Wallonië

Mannen

Vrouwen

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken, diverse jaargangen. (Bewerking SEIN)

4.3 Ontgroening en vergrijzing

De meest opvallende gevolgen van deze demografische veranderingen kunnen we vatten met de volgende begrippen: ontgroening, vergrijzing, dubbele vergrijzing en last but not least feminisering van de vergrijzing.

Met *ontgroening* bedoelen we de verhoudingsgewijze afname van het aantal jongeren tengevolge van de daling van de geboortecijfers. Een veel gebruikte maat om evoluties in vruchtbaarheid uit te drukken is het "totaal vruchtbaarheidscijfer"⁸. We moeten hier echter voorzichtig mee zijn omdat het totaal vruchtbaarheidscijfer gevoelig is voor de leeftijd waarop vrouwen kinderen krijgen. Een kortstondige opflakking van het aantal kinderen dat in een bepaald jaar geboren wordt, bijvoorbeeld doordat vrouwen een tijdlang hun kinderwens hebben uitgesteld, heeft een stijging van het totaal vruchtbaarheidscijfer tot gevolg, zonder dat dit betekent dat vrouwen over hun ganse levensloop gezien meer kinderen zullen krijgen. In 1960 bedroeg het totaal vruchtbaarheidscijfer in België nog 2,56 kinderen, in 1985 was dit reeds gedaald tot onder het vervangingsniveau⁹ namelijk tot 1,51. Vanaf 1987 zien we terug een lichte opflakking van het geboortecijfer (CBGS, 1993/1, 125). We kunnen dit echter verklaren door een inhaaloperatie van vrouwen die hun kinderwens pas op latere leeftijd gerealiseerd hebben. Het zou dus niet zozeer gaan om een reële stijging van het aantal geboorten, maar wel om een verandering van het tijdstip waarop vrouwen kinderen krijgen, wat zich weerspiegelt in een hoger totaal vruchtbaarheidscijfer, maar wat niet wil zeggen dat vrouwen effectief terug meer kinderen krijgen (CBGS, 1993/1, 145). In 1994 bedroeg het totaal vruchtbaarheidscijfer 1,6065 (NIS, Bevolkingsstatistieken 1999/2).

Tabel 17: Evolutie van het totaal vruchtbaarheidscijfer

1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1993	1994
2,56	2,62	2,25	1,74	1,70	1,51	1,62	1,61	1,56

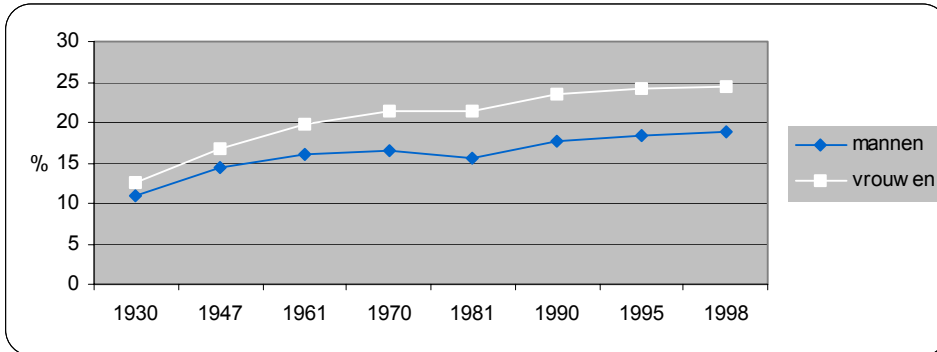
Bron: NIS, bevolkingsstatistieken (verschillende jaargangen). (Bewerking SEIN)

⁸ Het totaal vruchtbaarheidscijfer (TVC) omvat het gemiddeld aantal kinderen dat een vrouw zou krijgen, indien de leeftijdsspecifieke geboortecijfers van een bepaald jaar niet meer zouden veranderen. Het wordt berekend door de som te maken van de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers. Leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers komen overeen met de proportie vrouwen die binnen een bepaald leeftijdsinterval een geboorte hebben (CBGS, 1993/1, 128).

⁹ Om de bevolking constant te houden (zonder rekening te houden met migraties) moet het TVC 2,1 zijn.

Naast deze ontgroening van de bevolking voltrekt zich tevens een *vergrijzing*: een verhoudingsgewijze toename van het aantal oudere mensen in de bevolkingspiramide. In grafiek 42 is deze evolutie duidelijk waar te nemen.

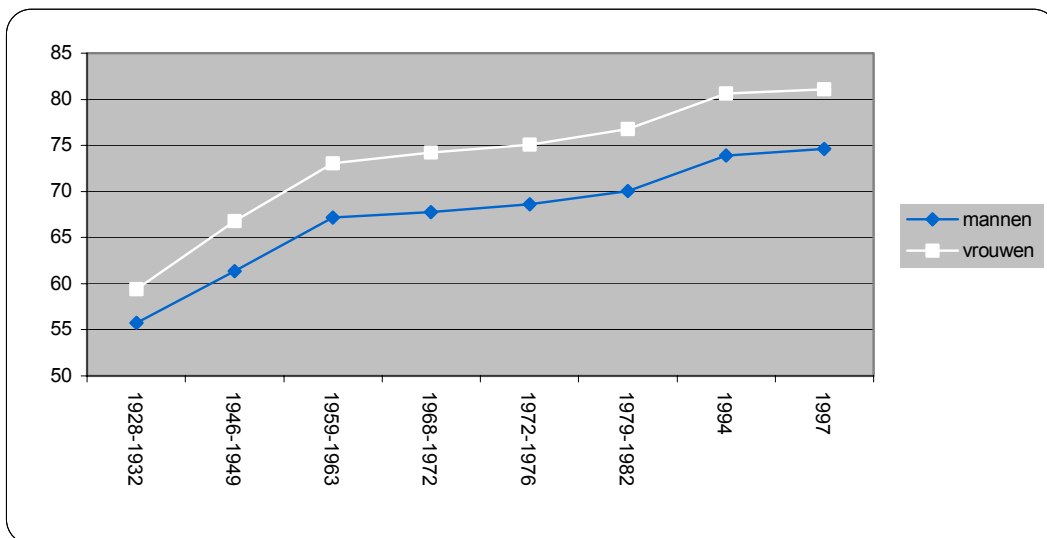
Grafiek 42: Vergrijzingscoëfficiënt (percentage 60-plussers in de totale bevolking)

Bron: NIS, statistisch jaarboek 113 en bevolkingsstatistieken 1998/3a. (Bewerking SEIN)

Deze vergrijzing wordt veroorzaakt door een stijging van de levensverwachting. Dit is weergegeven in grafiek 43. Voor de tweede wereldoorlog (in 1928-1932) bedroeg de levensverwachting van een Belgische vrouw bij de geboorte ongeveer 60 jaar, in 1997 is dit reeds gestegen tot 81 jaar. Ook de levensverwachting van mannen stijgt in dezelfde periode met ongeveer 20 jaar. Mannen worden echter opmerkelijk minder oud dan vrouwen: in 1928-1932 is hun levensverwachting 56 jaar, in 1997 is dit 75 jaar.

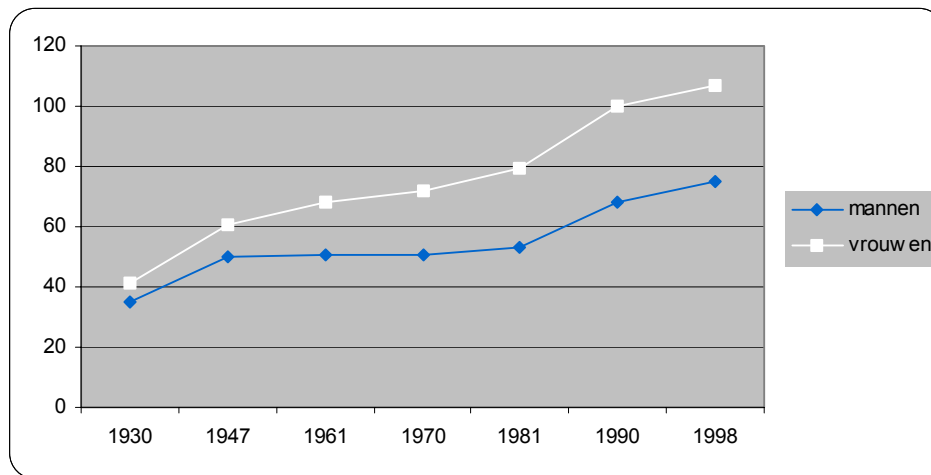
Grafiek 43: Levensverwachting bij de geboorte

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 79/4, 84/2 en 98. (Bewerking SEIN)

Grafiek 44 geeft de *ouderdomscoëfficiënt* weer, dit is de verhouding van het aantal 60-plusser ten opzicht van het aantal jongeren (0 tot 19 jaar). Het effect van de vergrijzing en de ontgroening samen wordt hierin uitgedrukt. Een coëfficiënt van 100 betekent dat er verhoudingsgewijs evenveel 60-plussers zijn als personen onder de 20. Bij de vrouwen zien we dat er tot 1990 meer jongeren onder de 20 dan ouderen boven de 60 zijn. In 1998 zijn er voor elke 100 jonge meisjes meer dan 100 vrouwen van boven de 60. Bij de mannen is de ouderdomscoëfficiënt nog niet boven de 100 uitgestegen.

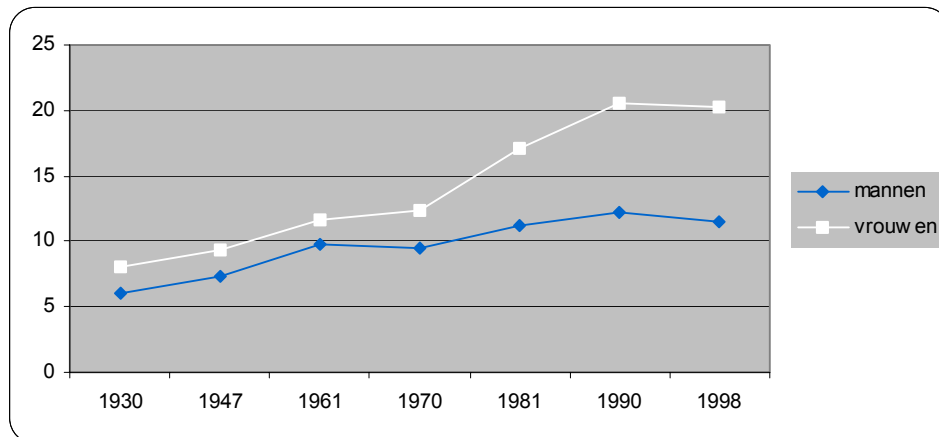
Grafiek 44: Ouderdomscoëfficiënt

Bron: Statistisch jaarboek 113 en bevolkingsstatistieken 98. (Bewerking SEIN)

Binnen de groep ouderen neemt het aandeel van de hoogbejaarden, de 75-plussers, snel toe. Dit noemen we de *dubbele vergrijzing*. De onderstaande grafiek geeft de verhouding weer van het aantal 80-plussers ten opzichte van het aantal 60-plussers. Uit de grafiek blijkt dat bij de vrouwen de 80-plussers reeds meer dan 20 procent van het aantal ouderen voor zich nemen. Op 1 januari 1998 telde België 885 eeuwelingen, 758 onder hen waren vrouwen. De tijd dat elke 100-jarige als een curiosum in het nieuws kwam is voorbij.

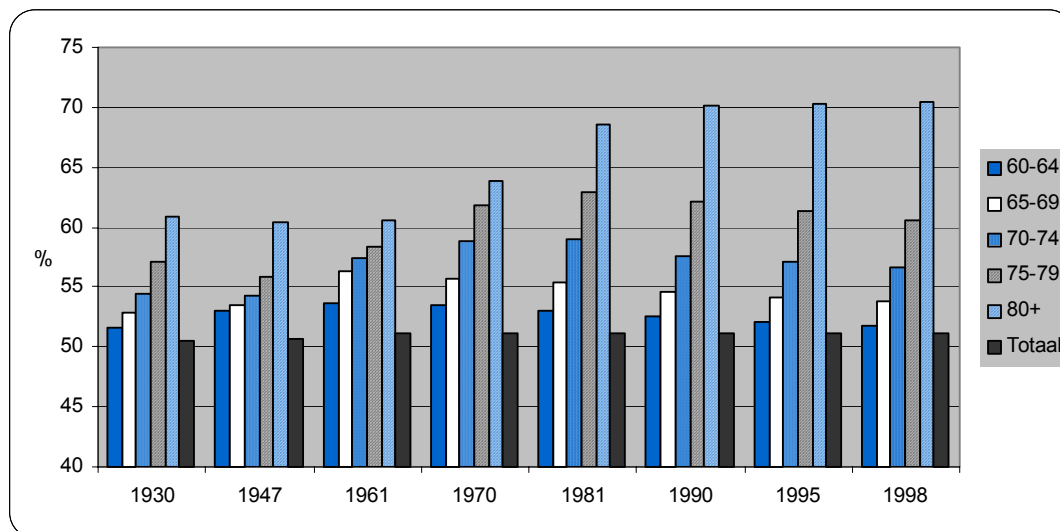
Grafiek 45: Verouderingsintensiteit

Bron: NIS, Statistisch jaarboek 113 en bevolkingsstatistieken 1998 3/a. (Bewerking SEIN)

In elk van de vorige grafieken zien we dat de vergrijzing bij vrouwen veel sterker is dan bij mannen omwille van de hogere levensverwachting van vrouwen, dit noemen we de *feminisering van de vergrijzing*. Ook grafiek 46 laat dit duidelijk zien. Vooral de oudste leeftijdscategorie is de laatste decennia erg vervrouwelijkt. De totale bevolking bestaat in 1998 voor 51% uit vrouwen. Bij de geboorten zijn er meer jongens als meisjes, maar eens de 55 voorbij, komen de vrouwen in de meerderheid.

Grafiek 46: Sekseratio bij 60-plussers (percentage vrouwen per leeftijdscategorie)

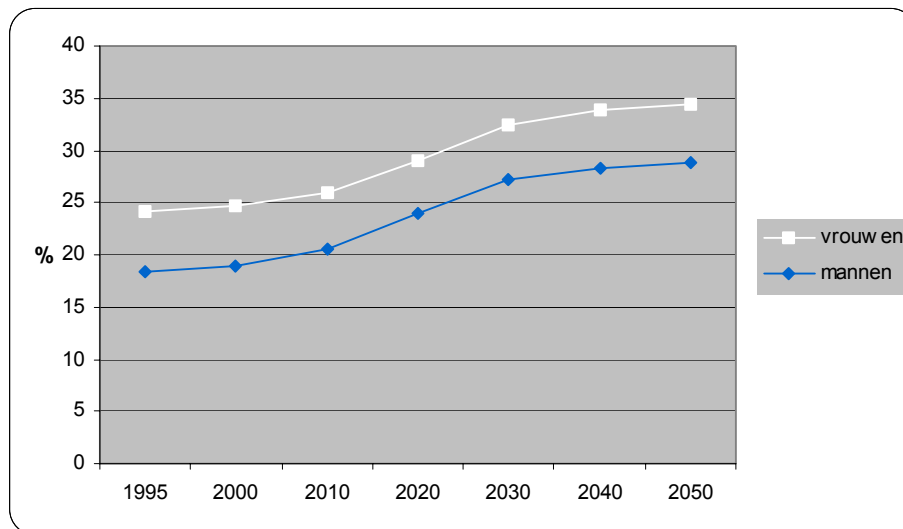
Bron: NIS, Statistisch jaarboek 113 en bevolkingsstatistieken 1998 3/a. (Bewerking SEIN)

4.4 Een blik in de toekomst

Hoe zal de leeftijdsopbouw in de toekomst verder evolueren? We beschikken natuurlijk niet over een glazen bol waarmee we precieze voorspellingen kunnen doen over toekomstige ontwikkelingen. Een aantal elementen blijven immers onzeker. Zal het vruchtbaarheidscijfer onder het vervangingsniveau blijven of zal het terug stijgen? Zal ook de levensverwachting nog verder blijven stijgen of zal ze integendeel stagneren op het huidige (hoge) niveau? Zal bijvoorbeeld de levensverwachting van mannen en vrouwen dichterbij elkaar toe groeien? Het blijven open vragen. Demografen werken daarom met scenario's waarin ze die variabelen op een aantal verschillende manieren invullen. Welk scenario ook als uitgangspunt genomen wordt, over één ding zijn de meeste demografen het eens: de bevolking zal nog een hele tijd blijven verouderen. Enkel de mate waarin dat zal gebeuren verschilt van scenario tot scenario.

De grafieken die u hier vindt zijn gebaseerd op het centraal scenario dat demografen van het NIS en het Planbureau in 1996 hebben opgesteld. Verwacht wordt dat in 2050 bijna 35% van de vrouwen ouder zal zijn dan 60. De evolutie voor de mannen verloopt in dezelfde richting, maar op een lager niveau.

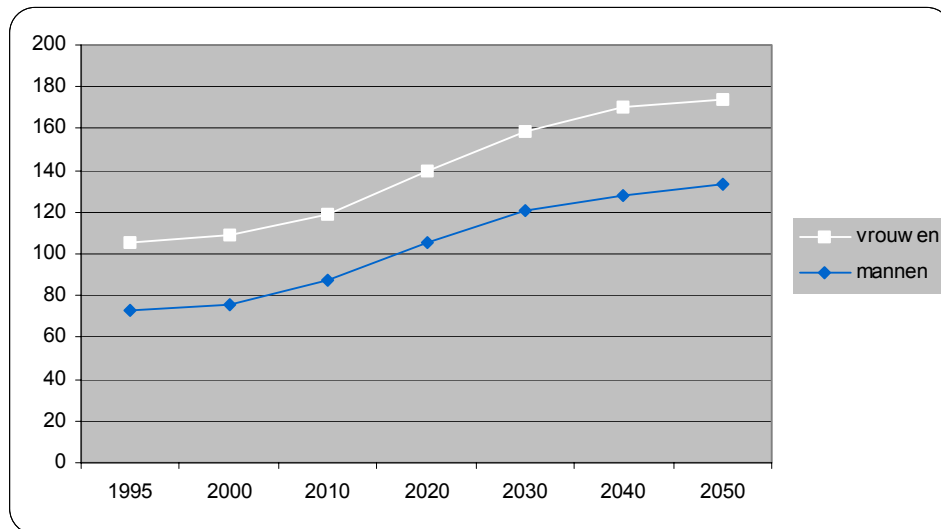
Grafiek 47: Prognose van het aandeel 60-plussers in de totale bevolking

Bron: NIS, Bevolkingsvooruitzichten 1995-2050, 1996. (Bewerking SEIN)

Vanaf 2020 zullen er ook relatief meer oudere mannen zijn dan jongens onder de 20. Bij vrouwen zijn er nu reeds meer dan 100 ouderen voor elke 100 jongeren. In 2050 verwachten de demografen dat de vrouwelijke ouderdomscoëfficiënt tot meer dan 170 zal oplopen.

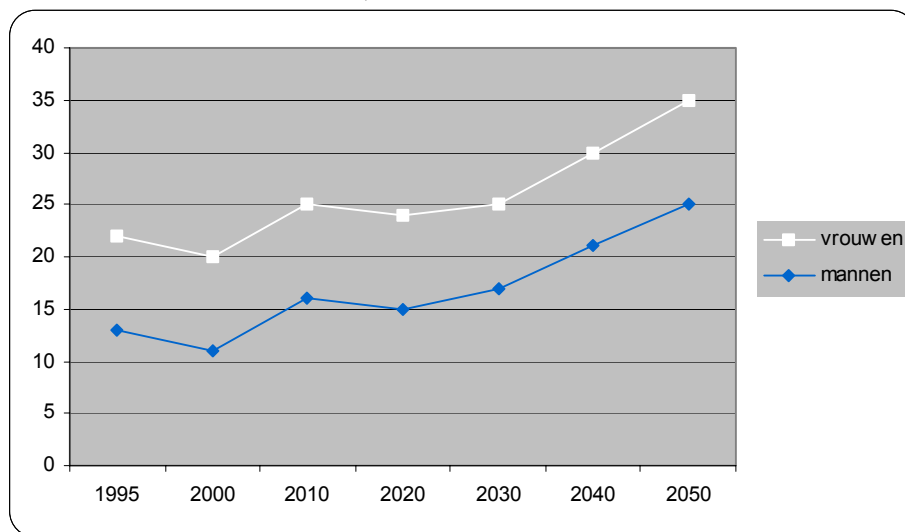
Grafiek 48: Ouderdomscoëfficiënt (aantal 60-plussers per 100 jongeren tussen 0 en 19)

Bron: NIS, Bevolkingsvooruitzichten 1995-2050, 1996. (Bewerking SEIN)

Ook de vergrijzing binnen de vergrijzing zet zich door. Begin 20ste eeuw zien we eerst een stabilisering. Maar na 2030 is er opnieuw een spectaculaire stijging, zowel voor vrouwen als voor mannen.

Grafiek 49: Vergrijzingsintensiteit (verhouding van het aantal 80-plussers ten opzichte van het aantal 60-plussers)

Bron: NIS, Bevolkingsvooruitzichten 1995-2050, 1996. (Bewerking SEIN)

LEEFTIJDOPBOUW IN DE KIJKER

De piramide werd een scheve toren van Pisa

Een traditionele en overzichtelijke manier om de leeftijdsopbouw van de bevolking te presenteren is de bevolkingspiramide. Die naam dekt echter steeds minder de lading. De piramide verandert in een scheve toren van Pisa. De toren staat immers niet recht omdat de leeftijdsopbouw van mannen en vrouwen niet symmetrisch is: de hogere leeftijdscategorieën tellen veel meer vrouwen dan mannen.

Jongeren in de minderheid

De basis van de piramide versmalt omdat het aantal geboorten daalt. Hierdoor verandert de verhouding tussen het aantal jongeren en het aantal ouderen. Nu reeds zijn er meer oudere vrouwen dan meisjes. Bij de mannen zal dit in de nabije toekomst het geval zijn.

Steeds meer ouderen, vooral vrouwen

De top van de piramide verbreedt omdat de levensverwachting stijgt. De vergrijzing zet zich bij vrouwen veel sterker door dan bij mannen. Vrouwen leven gemiddeld immers zes jaar langer dan mannen. Vooral bij de alleroudsten vinden we een overwicht aan vrouwen.

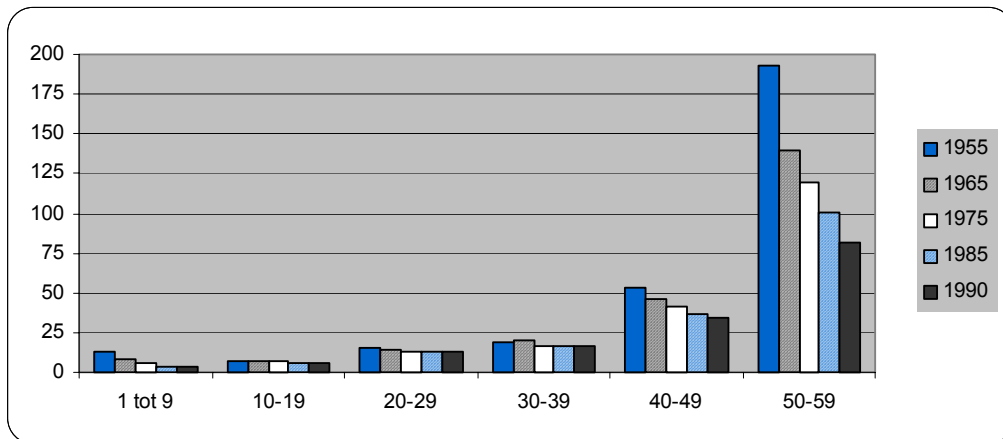
5. Sterfte

5.1 Sterftcijfers

5.1.1 Sterfte naar leeftijd

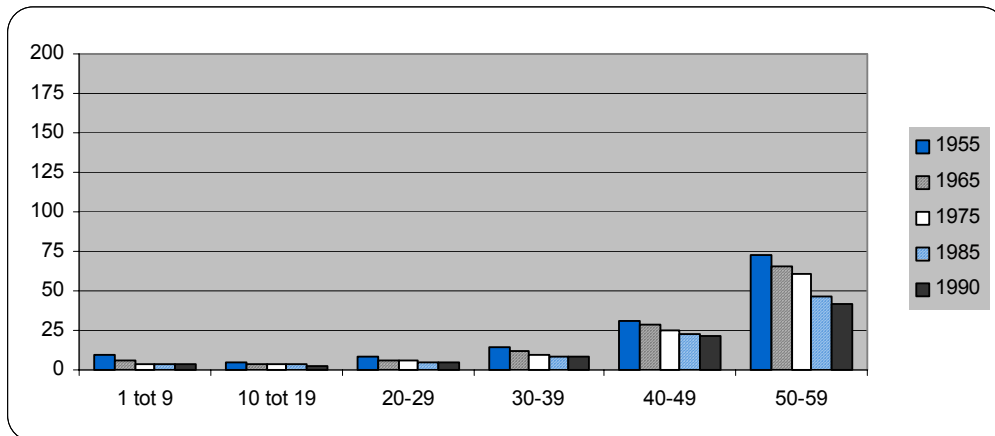
Uit de onderstaande grafieken blijkt dat de sterftcijfers sinds 1955 sterk gedaald zijn. Vooral in de jongere leeftijdscategorieën valt dit op. Dit heeft tot gevolg dat mensen ouder worden en dat meer mensen oud worden. In 1955 bijvoorbeeld stierven er bijna 200 mannelijke vijftigers per 10.000 mannen in dezelfde leeftijdscategorie. In 1990 sterven er nog slechts 75 mannen op 10.000 vijftigers. Wanneer we grafiek 50 met grafiek 51 en grafiek 52 met grafiek 53 vergelijken, zien we dat in elke leeftijdscategorie verhoudingsgewijs meer mannen sterven dan vrouwen. Vrouwen hebben lagere sterftkansen dan mannen en worden daardoor ouder. Tussen de leeftijd van 50 en 80 jaar sterven zelfs dubbel zoveel mannen in vergelijking met vrouwen. Dit was zo in 1950 en in 1990 blijft het verschil tussen mannen en vrouwen even groot. In 1990 sterven bijvoorbeeld 6 mannelijke zeventigers op 100, voor elke 100 vrouwen tussen 70 en 80 sterven er slechts 3. Op hogere leeftijd nemen de sterftkansen logischerwijze verder toe. Van elke 100 mannen en vrouwen ouder dan 90 sterven er in 1990 respectievelijk 36 en 25.

Grafiek 50: Jaarlijks aantal sterfgevallen van mannen per 10.000 mannen in dezelfde leeftijdscategorie (0 tot 59 jaar)

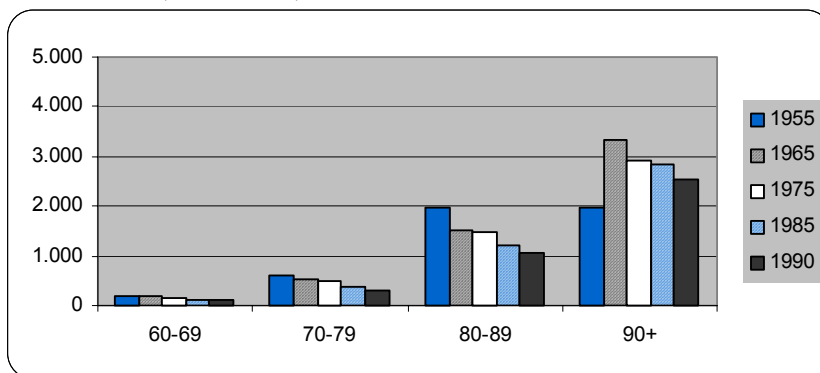
Bron: NIS, statistisch jaarboek van België nr. 113 en bevolkingsstatistieken 1996/2. (Bewerking SEIN)

Grafiek 51: Jaarlijkse aantal sterfgevallen van vrouwen per 10000 vrouwen in dezelfde leeftijdscategorie (0 tot 59 jaar)

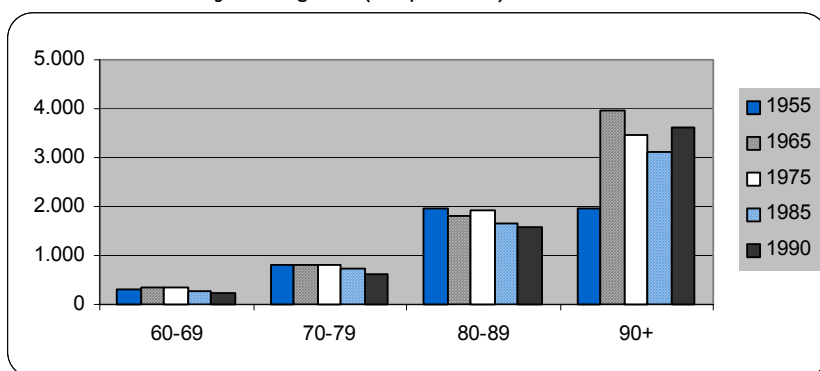
Bron: NIS, statistisch jaarboek van België nr. 113 en bevolkingsstatistieken 1996/2. (Bewerking SEIN)

Grafiek 52: Jaarlijkse sterfgevallen van vrouwen per 10000 vrouwen in dezelfde leeftijdscategorie (60-plussers)

Bron: NIS, statistisch jaarboek van België nr. 113 en bevolkingsstatistieken 1996/2. (Bewerking SEIN)

Grafiek 53: Jaarlijks aantal sterfgevallen van mannen per 10000 mannen in dezelfde leeftijdscategorie (60-plussers)

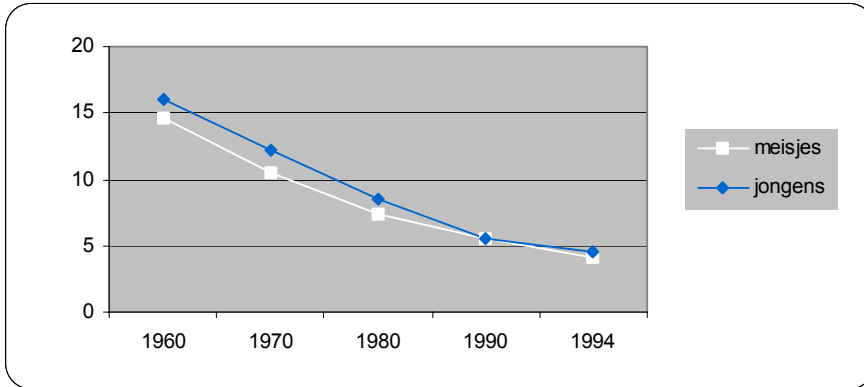

Bron: NIS, statistisch jaarboek van België nr. 113 en bevolkingsstatistieken 1996/2. (Bewerking SEIN)

5.1.2 Zuigelingensterfte

Het NIS levert een hele reeks cijfergegevens die de zuigelingensterfte in beeld brengen. Grafiek 54 geeft het aantal doodgeboren baby's gerelateerd aan het totaal aantal geboorten. Tussen 1960 en 1994 treedt een spectaculaire daling op: in 1960 worden nog meer dan 3 maal zoveel baby's dood geboren dan in 1994. Telkens worden iets meer jongens dood geboren dan meisjes.

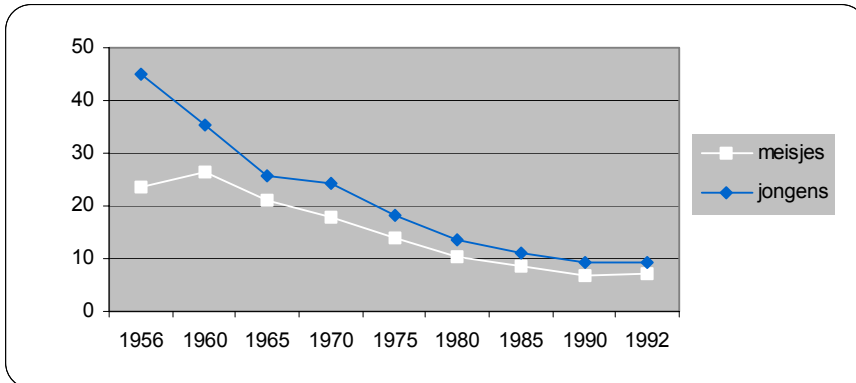
Grafiek 54: Aantal doodgeborenen per 1000 geboorten

Bron: NIS, statistiek van de doodsoorzaken 1991 en 1994. (Bewerking SEIN)

Niet alleen is het aantal doodgeborenen sterk gedaald, ook de zuigelingensterfte ging naar beneden, zowel voor jongens als voor meisjes. Zuigelingen zijn kinderen tussen 0 dagen en 1 jaar. Grafiek 54 bevat het aantal sterfgevallen van kinderen tussen 0 en 1 jaar per 1000 geboorten¹⁰.

Grafiek 55: Evolutie van de zuigelingensterfte (verbeterde sterftcijfers)

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken, 1974 4/2, 1978/1, 1995/4 en 1996/2. (Bewerking SEIN)

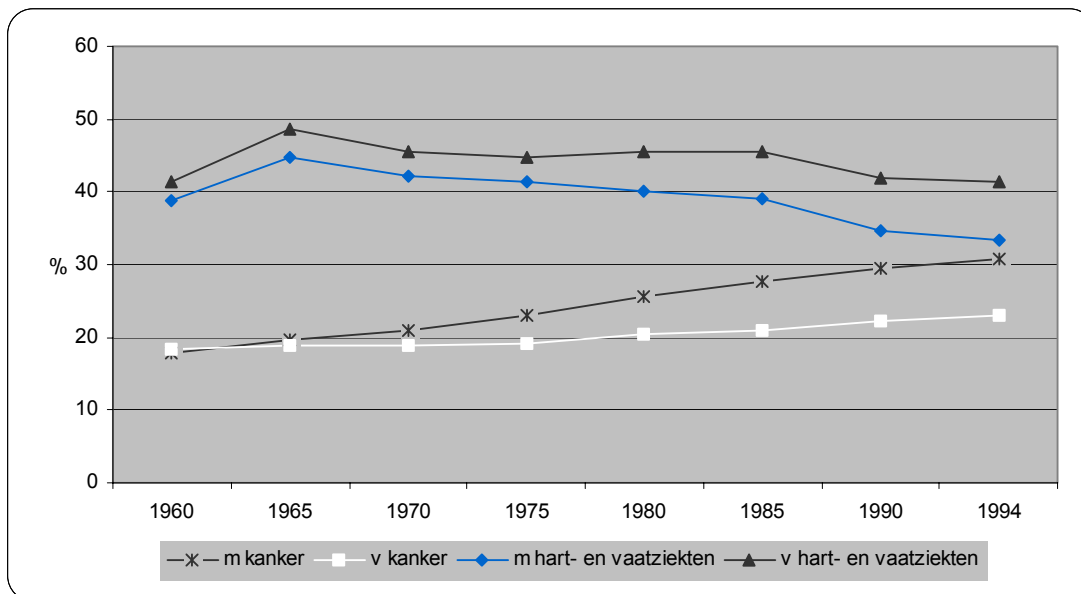
¹⁰ De grafiek geeft de verbeterde sterftcijfers, wat wil zeggen dat de verhouding gegeven wordt van het aantal overlijdens in een bepaald jaar ten opzichte van het gemiddeld aantal geboorten in datzelfde jaar en het voorgaande jaar. Men neemt het gemiddelde van die twee jaar omdat niet alle kinderen die overlijden in een bepaald jaar ook in datzelfde jaar geboren zijn.

5.2 De belangrijkste doodsoorzaken

Niet alleen de sterftcijfers verschillen voor vrouwen en mannen, ook de doodsoorzaken lopen niet gelijk en kennen een andere evolutie. De onderstaande grafieken bevatten twee inwendige doodsoorzaken, kanker en hart- en vaatziekten, en twee uitwendige, zelfmoord en verkeersongevallen. Alle inwendige doodsoorzaken samen nemen bij mannen 91,5 procent en bij vrouwen 95 procent van het totaal aantal overlijdens voor hun rekening.

Bij mannen is sinds 1960 vooral het relatieve aandeel van kanker als overlijdensoorzaak toegenomen: kanker komt daarmee op ongeveer dezelfde hoogte als hart- en vaatziekten. In 1994 overlijdt 60% van alle mannen aan kanker of aan een hartkwaal. Bij vrouwen is het relatieve aandeel van zowel hart- en vaatziekten als van kanker in de doodsoorzaken relatief stabiel gebleven. Meer dan 40% van alle vrouwen overlijdt tengevolge van hart- of vaatziekten. Het aandeel van deze doodsoorzaak ligt bij vrouwen een stuk hoger dan bij mannen.

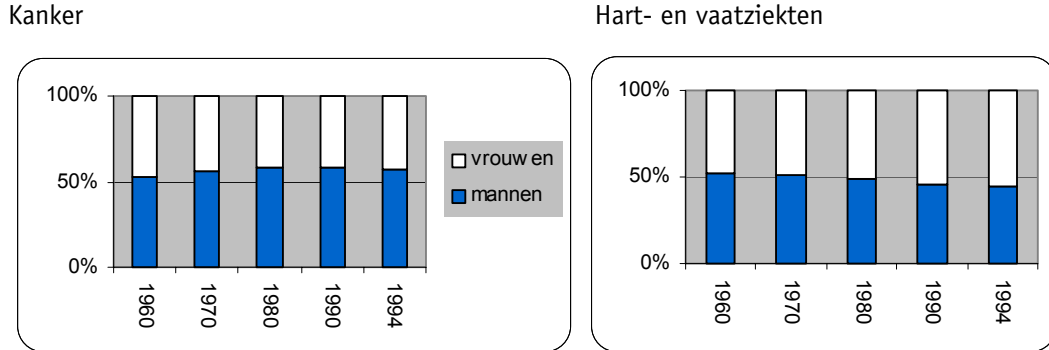
Grafiek 56: Evolutie van het aantal sterfgevallen ten gevolge van kanker en hart- en vaatziekten (als % van de totale sterfte)

Bron: NIS, statistiek van de doodsoorzaken 1991 en 1994. (Bewerking SEIN)

De sekseratio in grafiek 57 toont dat mannen meer dan 50% van de sterfte door kanker vertegenwoordigen. Bij hart- en vaatziekten zien we het omgekeerde patroon: de sekseratio helt lichtjes over naar de vrouwelijk kant.

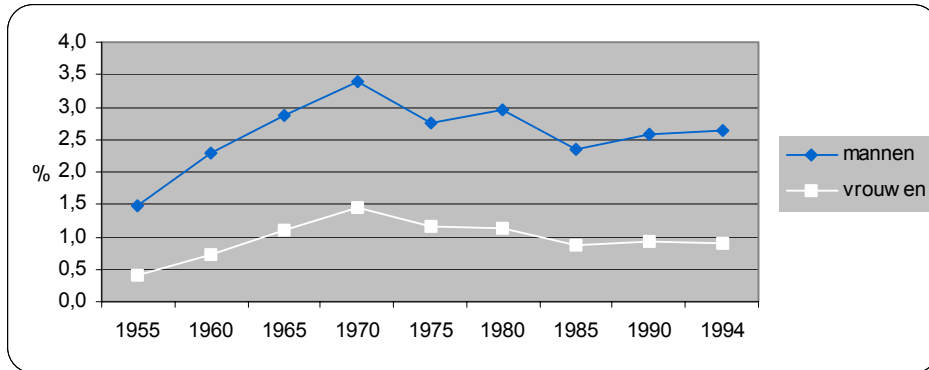
Grafiek 57: Sekseratio bij kanker en hart- en vaatziekten

Bron: NIS, statistiek van de doodsoorzaken 1991 en 1994. (Bewerking SEIN)

Bij de uitwendige doodsoorzaken zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen nog veel opvallender. Bij de verkeersdoden zien we tussen 1955 en 1970 een sterke stijging voor beide geslachten. Na dit trieste hoogtepunt in 1970 daalt het aandeel van de verkeersdoden terug. Mannen worden echter veel vaker het dodelijk slachtoffer van een verkeersongeval dan vrouwen: 1% van de overlijdens bij vrouwen is toe te schrijven aan een verkeersongeval, bij de mannen stijgt dit tot 2,5%. In absolute cijfers betekent dit dat in 1994 bij verkeersongevallen 1378 mannelijke en 470 vrouwelijke slachtoffers vielen.

Grafiek 58: Evolutie van het jaarlijks aantal verkeersdoden (uitgedrukt als percentage van het totaal aantal sterfgevallen)

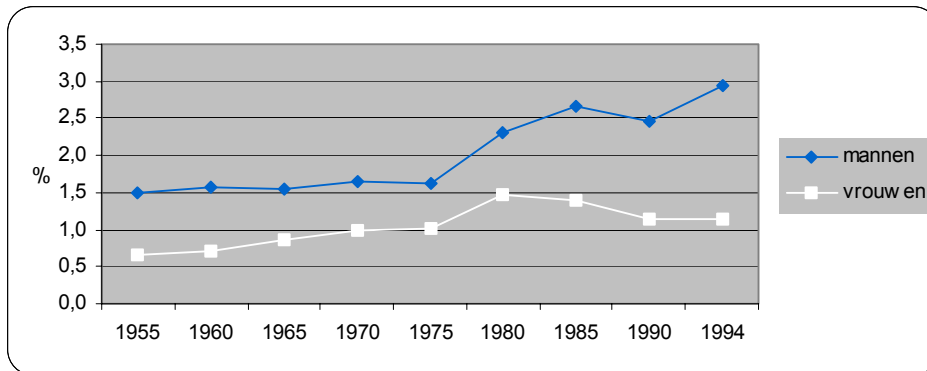

Bron: NIS, statistiek van de doodsoorzaken 1991 en 1994. (Bewerking SEIN)

Grafiek 59 schetst de evolutie van het aantal zelfmoorden. In absolute cijfers plegen meer mensen zelfmoord dan dat er bij een verkeersongeval om het leven komen: 1994 kende meer dan 2000 zelfmoorddoden. Bij zelfmoorden zien we net als bij verkeersongevallen grote verschillen tussen mannen en vrouwen. Zowel bij mannen als bij vrouwen verdubbelt het aandeel van de zelfmoorden tussen 1955 en 1994. Het mannelijke zelfmoordcijfer is echter op elk moment veel hoger. In 1994

was 3% van de mannelijke sterfgevallen toe te schrijven aan zelfmoord. Het aandeel van zelfmoord in de doodsoorzaken bij vrouwen bedraagt 1%.

Grafiek 59: Evolutie van het jaarlijks aantal zelfmoorden (uitgedrukt als percentage van het totaal aantal sterfgevallen)

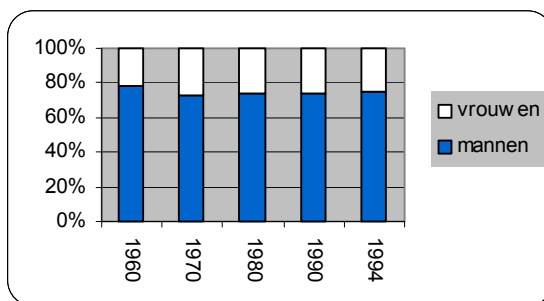

Bron: NIS, statistiek van de doodsoorzaken 1991 en 1994. (Bewerking SEIN)

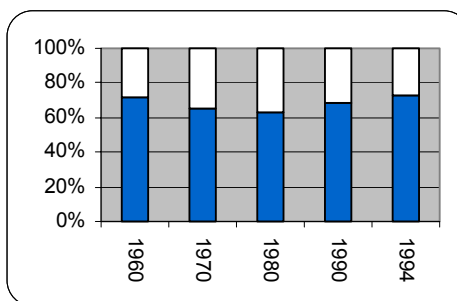
De verschillen tussen mannen en vrouwen weerspiegelen zich uiteraard in de sekseratio. Mannen nemen ongeveer 70% van de verkeersdoden en de zelfmoorddoden voor hun rekening.

Grafiek 60: Sekseratio bij verkeersdoden en zelfmoorden

Verkeersdoden

Zelfmoorden

Bron: NIS, statistiek van de doodsoorzaken 1991 en 1994. (Bewerking SEIN)

STERFTE IN DE KIJKER

Lagere sterftecijfers voor vrouwen

De voorbije decennia zijn de sterftecijfers sterk gedaald, maar de verhouding tussen mannen en vrouwen blijft dezelfde: vrouwen hebben lagere sterftekansen dan mannen en dit in elke leeftijdscategorie. Tussen 50 en 80 jaar sterven zelfs dubbel zoveel mannen in vergelijking met vrouwen. Vrouwen leven gemiddeld zes jaar langer dan mannen: de levensverwachting van vrouwen is in 1997 81 jaar, die van mannen is dan 75 jaar.

Daling van de sterfte bij de allerjongsten

De laatste decennia daalt het aantal doodgeboren baby's spectaculair. In 1960 werden nog meer dan drie maal zoveel baby's dood geboren dan in 1994. Telkens worden iets meer jongens dood geboren dan meisjes. Ook de sterfte bij zuigelingen – baby's tussen 0 dagen en 1 jaar - blijft verder dalen.

Doodsoorzaken

We gaan allemaal dood, maar de kwalen waaraan we sterven zijn bij mannen en vrouwen niet helemaal dezelfde en ook de evolutie van de voorbije jaren verschilt. Bij mannen is sinds 1960 vooral het relatieve aandeel van kanker als overlijdensoorzaak toegenomen. Kanker komt daarmee op ongeveer dezelfde hoogte als hart- en vaatziekten: in 1994 overlijdt 60% van alle mannen aan kanker of aan een hartkwaal. Bij vrouwen is het relatieve aandeel van zowel hart- en vaatziekten als van kanker in de doodsoorzaken relatief stabiel gebleven. Meer dan 40% van alle vrouwen overlijdt tengevolge van hart- of vaatziekten. Het aandeel van deze doodsoorzaak ligt bij vrouwen een stuk hoger dan bij mannen. Kanker wordt in iets meer dan 20 procent van de overlijdens van vrouwen als doodsoorzaak opgetekend.

6. *Bevolking met vreemde nationaliteit*

In dit hoofdstuk gaat onze aandacht enerzijds uit naar de vrouwen met een andere nationaliteit en anderzijds naar de sekseverhoudingen bij de migratiebewegingen in en uit België.

6.1 **Migranten, allochtonen, vreemdelingen**

Migrantenvrouwen vormen een bijzondere doelgroep van het integratiebeleid die een specifieke aanpak vergen. Vrouwelijke immigranten kampen immers met andere noden en problemen dan mannelijke migranten. Maar hoeveel migrantenvrouwen zijn er eigenlijk België? Een eenvoudige vraag die echter moeilijk te beantwoorden is en dit om twee redenen. Eerst stelt zich het probleem van de definiëring. Wie is migrant? We kunnen ons niet enkel baseren op de nationaliteit, het al dan niet Belg zijn. De term "migrantenvrouw" wordt in deze context immers niet zozeer gebruikt i.v.m. de nationaliteit van de vrouwen maar wel i.v.m. hun etnische herkomst. Daarvan gaan we niet alleen terug naar het land herkomst van de vrouwen zelf, maar ook naar dat van hun ouders, grootouders of zelfs overgrootouders. Migranten van de tweede of derde generatie zijn misschien wel hier geboren, maar ze worden toch nog migranten of allochtonen genoemd. Daarenboven verwijst de term niet zozeer naar alle vrouwen die uit een ander land afkomstig zijn, maar wel naar vrouwen uit dat deel van de wereld met een lage economische ontwikkeling. Deze specifieke invulling van het begrip "etnische herkomst" of "migrantenvrouw" is echter niet terug te vinden in de officiële statistieken. Dat is meteen het tweede probleem: migranten bestaan niet in de demografische registratiegegevens. Men is Belg of niet-Belg, een verdere operationalisering van het begrip allochtoon is niet mogelijk. Dit is een belangrijke beperking, zowel voor het voeren van het beleid als voor het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek.

In Nederlandse statistieken hanteert men wel een definitie van allochtonen die beter aansluit bij de maatschappelijke realiteit. Twee criteria worden gebruikt (De Vries, A. en Babbé I., 1999):

1. het criterium *etniciteit* baseert zich zowel op de iemands nationaliteit als op haar of zijn land van herkomst: men is allochtoon indien men niet Nederlands is of indien men buiten Nederland geboren is.
2. het criterium *herkomstgroepering* baseert zich op het land van herkomst van de betrokken persoon in combinatie met het herkomstland van haar of zijn ouders.

Door de combinatie van beide criteria zijn zowel migranten van de eerste als van de tweede generatie op die manier in de Nederlandse statistieken terug te vinden: iemand is allochtoon wanneer hij of zij buiten Nederland is geboren en wanneer minstens één ouder ook buiten Nederland

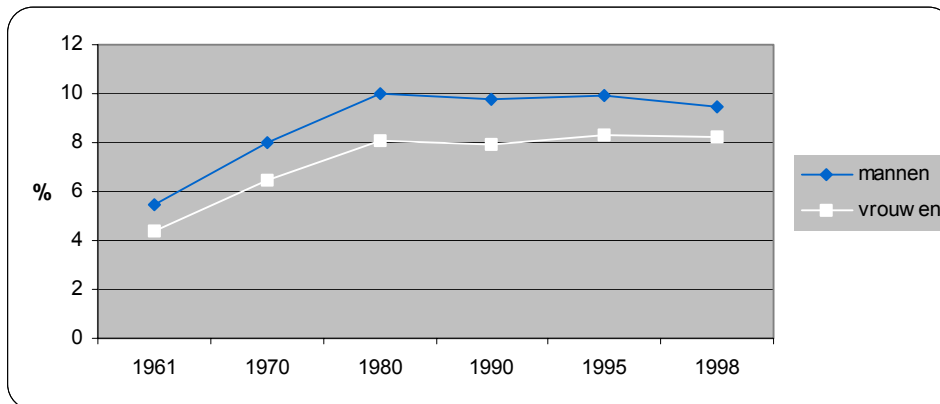
is geboren of wanneer iemand zelf in Nederland geboren is en wanneer zijn of haar beide ouders in het buitenland geboren zijn.

In Groot-Brittannië hanteert men nog een andere, subjectieve, definitie van allochtoon: de zelfindicatie. Men behoort tot een bepaalde etniciteit als men zichzelf zo benoemt.

6.1.1 Niet-Belgen in België

Sinds 1961 is het aandeel niet-Belgische inwoners in de totale bevolking gestegen: bij de vrouwen van 4,5% naar 8% en bij de mannen van 5,5% naar 9,5%. In 1998 telt België ongeveer 900.000 inwoners met een niet-Belgische nationaliteit; dit zijn 20.000 mensen meer dan in 1990. Dit betekent dat 9% van de bevolking geen Belg is. In dezelfde periode hebben tevens een groot aantal niet-Belgen de Belgische nationaliteit verworven, zeker na invoering van de wet Gol in 1985. Die wet bepaalt dat ieder kind waarvan één van beide ouders Belg is, automatisch ook Belg wordt. Tevoren gaf enkel een vader met Belgisch nationaliteit dat recht en niet de moeder.

Grafiek 61: Percentage niet-Belgen in de bevolking

Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken, verschillende jaargangen. (Bewerking SEIN)

Tabel 18 laat zien hoe deze bevolkingsgroep verdeeld is over de drie gewesten. In absolute aantallen telt Wallonië het meeste niet-Belgen, gevolgd door Vlaanderen en Brussel. Wanneer we de niet-Belgische bevolking echter relateren aan de totale bevolking, zoals gebeurd is in tabel 20, dan zien we dat in 1998 bijna 30% van de Brusselaars een vreemde nationaliteit heeft; in Wallonië is dit 10% en in Vlaanderen amper 5%.

In tegenstelling tot de totale bevolking zijn de meerderheid van de bevolking met een niet-Belgische nationaliteit mannen. De kloof is echter wel met 1,5% gedaald tussen 1990 en 1998. In 1998 is het verschil tussen het aantal mannen en het aantal vrouwen in Brussel miniem: 49%

vrouwen en 51% mannen. In Vlaanderen is het verschil echter nog steeds vrij groot: 46,8% vrouwen en 53,2% mannen. Wallonië leunt aan bij de Vlaamse cijfers: 47,2% vrouwen en 52,8% mannen.

Tabel 18: Inwoners met vreemde nationaliteit in België en de gewesten

1998

	Rijk		Brussel		Vlaanderen		Wallonië	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
mannen	472.864	52,36	142.523	50,94	153.213	53,2	177.128	52,83
vrouwen	430.256	47,64	137.287	49,06	134.794	46,8	158.175	47,17
totaal	903.120	100	279.810	100	288.007	100	335.303	100

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1998/3b. (Bewerking SEIN)

1990

	Rijk		Brussel		Vlaanderen		Wallonië	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
mannen	475.034	53,93	139.503	52,10	136.035	55,61	199.496	54,15
vrouwen	405.778	46,07	128.266	47,90	108.605	44,39	168.907	45,85
totaal	880.812	100	267.769	100	244.640	100	368.403	100

Bron: NIS, CD-rom. (Bewerking SEIN)

Tabel 19: Percentage inwoners met vreemde nationaliteit in België en de gewesten (1998)

	Rijk	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
mannen	9,77	31,41	5,25	10,99
vrouwen	7,98	27,49	4,50	9,23
totaal	8,86	29,36	4,87	10,08

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1998/3b. (Bewerking SEIN)

6.1.2 Nationaliteitsverdeling

Vrouwen met een vreemde nationaliteit die in ons land verblijven vormen een zeer heterogene groep. Het omvat zowel vrouwen die reeds lang hier wonen als vrouwen die pas zijn aangekomen; zowel rijke EU-ambtenaren als oorlogsvluchtelingen; zowel Marokkaanse huisvrouwen als Amerikaanse managers. Differentiëren naar nationaliteit is daarom belangrijk om een eerste beeld te krijgen van deze heterogeniteit.

Tabel 20 geeft weer hoe de vreemde bevolking verdeeld is over verschillende nationaliteiten en nationaliteitengroepen. Uit deze tabel blijkt dat zowel bij vrouwen als bij mannen het voor meer dan 60% gaat om mensen uit andere EU-lidstaten. Marokko en Turkije zijn respectievelijk de tweede en de derde grootste nationaliteit in België.

Tabel 20: Nationaliteitsverdeling van de vreemdelingen in België (1998)

	mannen	%	vrouwen	%	totaal
Nederland	45.760	9,68	36.540	8,49	82.300
Italië	113.765	24,06	92.017	21,39	205.782
Duitsland	17.133	3,62	16.187	3,76	33.320
Frankrijk	50.312	10,64	53.251	12,38	103.563
Overige EU-lidstaten	71.008	15,02	66.073	15,36	137.081
andere landen Europa	12.175	2,57	15.276	3,55	27.451
Turkije	37.126	7,85	36.692	8,53	73.818
Azië zonder Turkije	12.411	2,62	13.266	3,08	25.677
Marokko	70.809	14,97	62.022	14,42	132.831
Afrika zonder Marokko	20.686	4,37	17.607	4,09	38.293
Noord Amerika	7.242	1,53	7.424	1,73	14.666
Midden- en Zuid Amerika	2.934	0,62	4.435	1,03	7.369
Oceanië	341	0,07	349	0,08	690
Vluchtelingen	10.773	2,28	8.924	2,07	19.697
Vaderlandloos	389	0,08	193	0,04	582
Totaal	472.864	100	430.256	100	903.120

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1998/3b. (Bewerking SEIN)

Uit tabel 18 leerden we dat mannen de meerderheid uitmaken van de niet-Belgen. De sekseratio verschilt echter sterk tussen de verschillende nationaliteiten. We kunnen de verschillende nationaliteiten op basis van de sekseratio indelen in drie groepen:

1. vrouwen vormen de minderheid:

- vaderlandslozen
- vluchtelingen
- Afrikaanse landen
- Marokko
- landen van de Europese unie

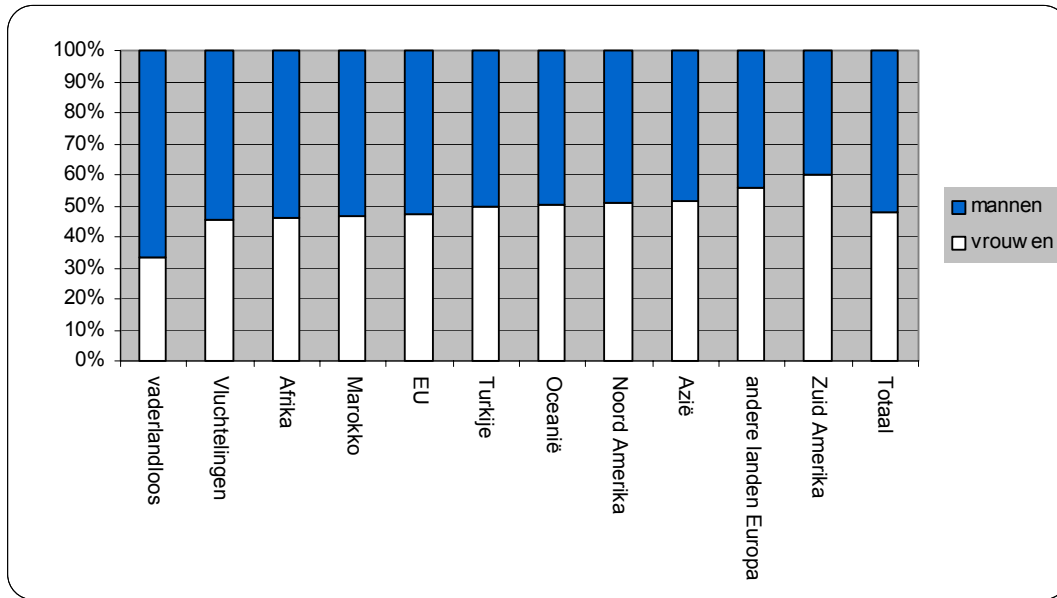
2. er is een evenwicht tussen de seksen:

- Turkije
- Australië en Nieuw-Zeeland
- Aziatische landen
- VS en Canada

3. vrouwen vormen de meerderheid:

- Midden- en Zuid-Amerikaanse landen
- Europese landen die niet tot de EU behoren

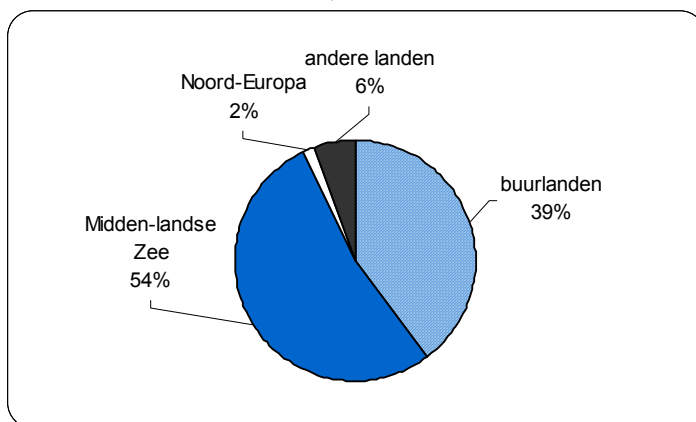
Grafiek 62: Sekseratio bij de vreemde bevolking per nationaliteitengroep (1998)

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1998/3b. (Bewerking SEIN)

Omdat de inwoners uit EU-lidstaten de grootste groep vormen in België bekijken we hen meer in detail. Het grootste deel van hen, zowel bij de mannen als bij de vrouwen, komt uit de landen rond de Middellandse Zee. De Italianen vormen hiervan de grootste groep. Op de tweede plaats komen onze buurlanden. Frankrijk is hier de koploper, gevolgd door Nederland.

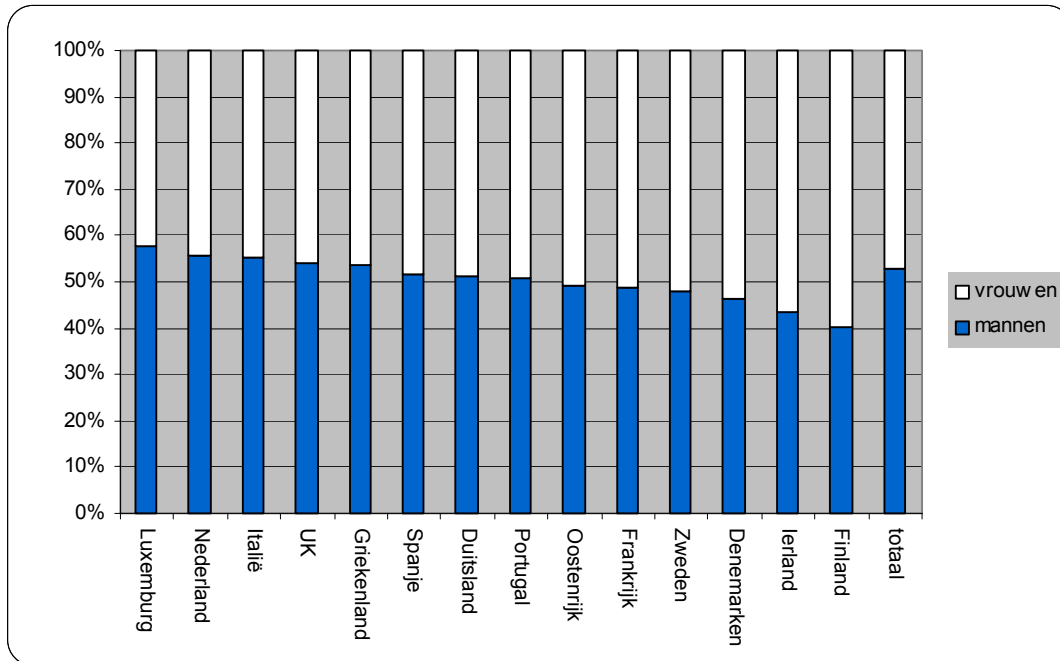
Grafiek 63: Nationaliteitsverdeling van de inwoners in België uit EU-lidstaten (mannen en vrouwen samen)

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1998/3b. (Bewerking SEIN)

Grafiek 64 geeft de sekseratio weer voor de afzonderlijke lidstaten. De totale populatie EU-onderdanen bestaat uit 53% mannen en 47% vrouwen. De landen verschillen onderling echter sterk. Bij de Finnen vertegenwoordigen vrouwen 60% van de totale populatie. Luxemburg bevindt zich aan het andere uiteinde met slechts 42% vrouwen.

Grafiek 64: Sekseratio bij de vreemde bevolking uit EU-lidstaten (1998)

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1998/3b. (Bewerking SEIN)

6.1.3 Leeftijdsopbouw van de vreemde bevolking

De leeftijdsopbouw van de inwoners met een vreemde nationaliteit verschilt sterk van de leeftijdsopbouw van de totale bevolking. De vreemde bevolking is zowel in 1992 en in 1998 jonger dan de Belgische. Tussen 1992 en 1998 veroudert de buitenlandse populatie echter sterk terwijl de veroudering bij de Belgen vertraagt. De leeftijdsopbouw van Belgen en vreemdelingen groeit daardoor naar elkaar toe. Tabel 21 geeft de relatieve verdeling over de leeftijdscategorieën; de absolute cijfers vindt u terug in de bijlage.

Tabel 21: Leeftijdsverdeling bij Belgen en bij de bevolking met vreemde nationaliteit (1992 en 1998; percentages)

	mannen				vrouwen			
	1992		1998		1992		1998	
	B	V	B	V	B	V	B	V
0-19 jaar	25,33	28,13	25,35	21,17	22,62	31,46	22,81	22,60
20-59 jaar	55,98	61,47	55,32	65,62	52,53	56,93	51,85	63,33
60-64 jaar	5,67	3,95	5,17	4,50	5,97	3,65	5,34	4,05
65 - 69 jaar	5,02	3,16	5,03	3,64	5,75	3,11	5,63	3,45
70 - 74 jaar	3,25	1,64	4,13	2,72	4,18	1,85	5,19	2,85
75 - 79 jaar	2,40	0,92	2,71	1,44	3,70	1,33	3,98	1,79
80+	2,34	0,73	2,29	0,92	5,25	1,67	5,21	1,92
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1998/3b en CD-ROM. (Bewerking SEIN)

Het vervagen van de verschillen in leeftijdsopbouw tussen Belgen en niet-Belgen weerspiegelt zich in de verschillende verouderingsindicatoren die opgenomen zijn in tabel 22:

- Vergrijzingscoëfficiënt: het aandeel van de 60-plussers in de totale bevolking steeg bij de vrouwen van 11,6 naar 14 procent en bij de mannen van 10,4 naar 13,2 procent.
- Ouderdomscoëfficiënt: in 1998 waren er voor elke 100 jongens met een vreemde nationaliteit 62 oudere mannen; voor elke 100 meisjes waren er eveneens 62 oudere vrouwen. Zowel bij de mannen als bij de vrouwen is dit een verdubbeling ten opzichte van 1992.
- Verouderingsintensiteit: het aandeel van de 80-plussers in de totale populatie ouderen (60-plussers) steeg bij de mannen van 7 naar 14,3 procent en bij de vrouwen van 7 naar 13,7 procent.

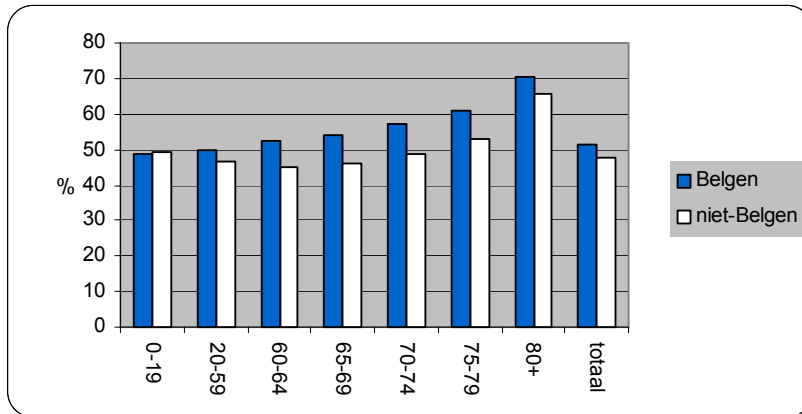
Tabel 22: Indicatoren voor de bevolkingsveroudering (1992 en 1998) bij Belgen en vreemdelingen

	mannen				vrouwen			
	1992		1998		1992		1998	
	V	B	V	B	V	B	V	B
1. vergrijzingscoëfficiënt	10,41	18,69	13,21	19,33	11,61	24,85	14,07	25,34
2. ouderdomscoëfficiënt	37,00	73,76	62,41	76,25	36,98	109,89	62,26	111,10
3. verouderingsintensiteit	6,99	12,54	14,3	11,86	6,96	21,12	13,68	20,55

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1998/3b en CD-ROM (B = Belgen; V = vreemdelingen). (Bewerking SEIN)

De feminisering van de vergrijzing heeft zich bij de inwoners met een vreemde nationaliteit minder gemanifesteerd dan bij de Belgen. Grafiek 65 geeft een vergelijking voor 1998. Bij de Belgen overtreft het aantal vrouwen reeds het aantal mannen vanaf de leeftijdscategorie 60-64; bij de vreemdelingen is dit pas vanaf 75-79.

Grafiek 65: Percentage vrouwen in elke leeftijdscategorie bij Belgen en niet-Belgen (1998)

Bron: bevolkingsstatistieken 1998/3b en CD-ROM. (Bewerking SEIN)

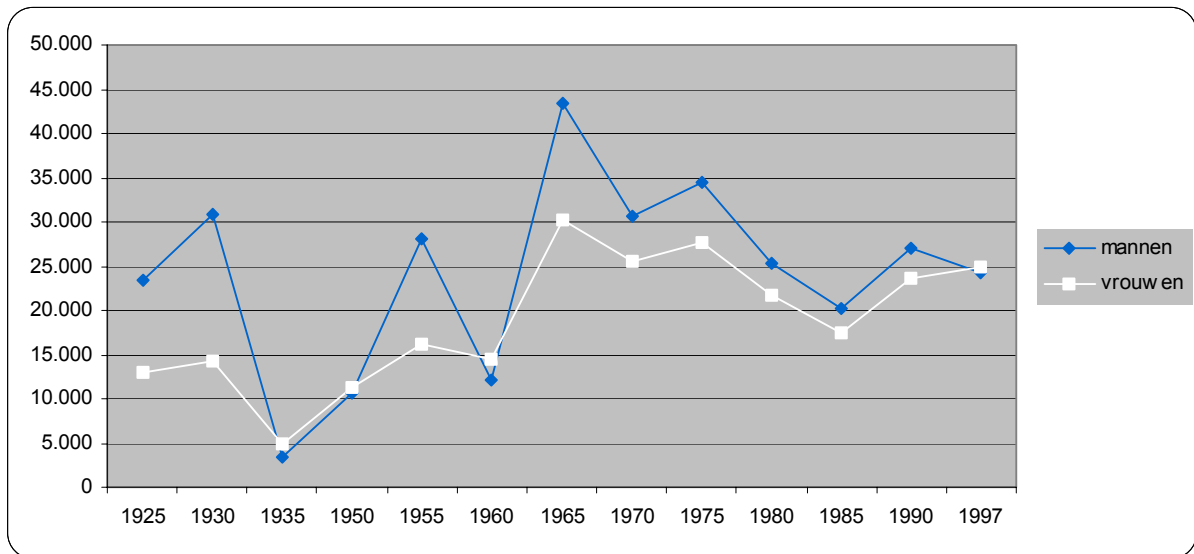
6.2 Buitenlandse migraties¹¹

We maken een onderscheid tussen immigraties - waarbij personen zich vanuit het buitenland vestigen in België - en emigraties - waarbij inwoners het land verlaten. Daarbij kunnen we verder een onderscheid maken naargelang de nationaliteit van de vertrekkers of nieuwkomers.

De evolutie van de *immigraties van vreemdelingen* in België is opgenomen in grafiek 66. Daarin zien we dat tussen 1925 en 1997 het aantal mannen en vrouwen dat zich in België vestigt sterk fluctueerde. Het dieptepunt situeert zich in 1935 met amper 8.200 immigraties. In 1965 waren de immigraties het hoogst met meer dan 70.000 nieuwe inwoners met een niet-Belgische nationaliteit. Jaarlijks vestigen zich ook een aantal *Belgen* vanuit het buitenland terug in België. Hun aantal is vrij stabiel en schommelt tussen 1925 en 1997 rond de 10.000.

¹¹ Het NIS verzamelt tevens cijfers over de binnenlandse migraties, zijnde veranderingen van woonplaats binnen België. Dit wordt hier niet behandeld.

Grafiek 66: Evolutie van de immigraties van vreemdelingen naar België (1925-1997)

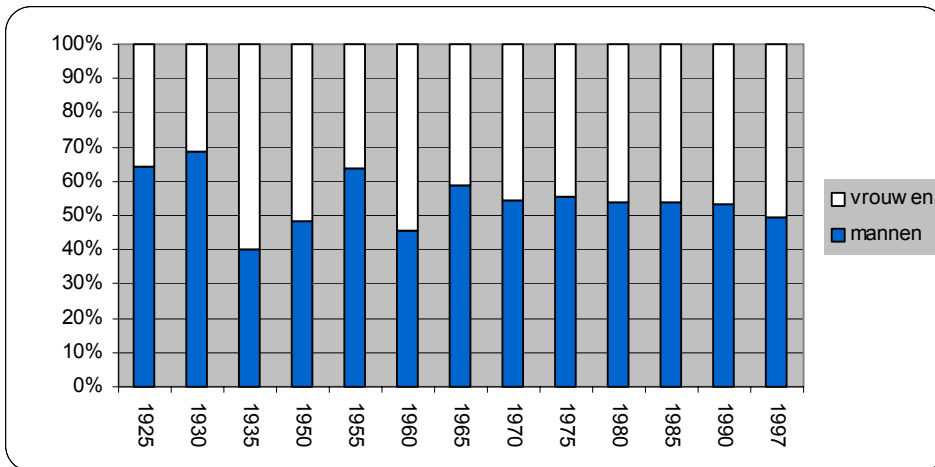
Bron: NIS, Statistisch Jaarboek 90 en Statistisch Jaarboek 113. (Bewerking SEIN)

Twee factoren kunnen de schommelingen in de immigraties verklaren, enerzijds de migratiepolitiek en anderzijds de economische situatie. Beide factoren zijn bovendien ineengestrengeld. De economische crisis in de jaren '30 en het daarmee gepaard gaande immigratieverbod verklaart het eerste dieptepunt in grafiek 66. Na de tweede wereldoorlog had België nood aan arbeidskrachten voor het heropstarten van haar industrie. Ze sloot hiervoor een akkoord met Italië: in ruil voor steenkool mocht België wekelijks 2000 Italianen rekruteren voor de mijnbouw. De mijnramp in Marcinelle uit 1956 waarbij meer dan 200 slachtoffers vielen, waaronder een groot deel Italianen, schokte de Italiaanse publieke opinie. De Italiaanse overheid schortte de akkoorden met België op en de stroom Italiaanse immigranten viel stil. De Belgische overheid moest elders zoeken naar buitenlandse werkkrachten: met Spanje, Griekenland, Turkije en Marokko kwamen er akkoorden en de immigraties stegen weer sterk. In 1974, volop economische crisis, kwam er een einde aan de actieve werving van migranten. Vanaf dan kon immigratie enkel nog door gezinshereniging of gezinsvorming.

De immigratie van vrouwen is slechts indirect onderhevig aan de actieve migratiepolitiek: de werkkrachten die men in het buitenland zocht voor de zware industrie en voor mijnarbeid waren mannen. De vrouwelijke migratie is grotendeels het gevolg van gezinshereniging en gezinsvorming. Mannen die in hun land van herkomst reeds een gezin hebben, kunnen dat gezin naar België laten overkomen. Ook wanneer zowel Belgen als niet-Belgen huwen met iemand die niet in België verblijft, dan krijgt die man of vrouw het recht om in België te wonen. Bij de eerste migranten ging dat vooral om mannen die met een vrouw uit hun land van herkomst trouwden. Bij de tweede en

derde generatie gaat het ook om meisjes die huwen met een man uit het geboorteland van hun ouders of grootouders.

Grafiek 67: Evolutie van de sekseratio bij de immigraties van vreemdelingen naar België (1925-1997)

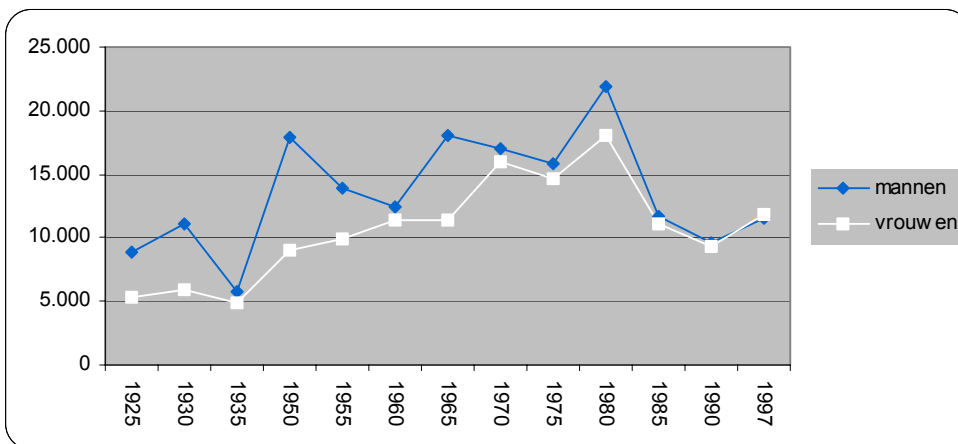

Bron: NIS, Statistisch Jaarboek 90 en Statistisch Jaarboek 113. (Bewerking SEIN)

De sekseratio fluctueert sterk. Vrouwen vormen de meerderheid van de buitenlandse migranten in 1935, 1950 en 1960. De andere jaren zien we een groot overwicht van mannelijke migranten. De laatste jaren is de sekseratio ongeveer in evenwicht.

Naast immigratie van vreemdelingen, *emigreren* elk jaar ook *vreemdelingen* terug uit België. Tussen 1925 en 1980 zien we hierin een stijgende trend, tussen 1980 en 1985 treedt een daling op en daarna stabiliseert het aantal buitenlandse emigranten. De mannelijke emigratie vertoont grotere schommelingen dan de vrouwelijke emigratie.

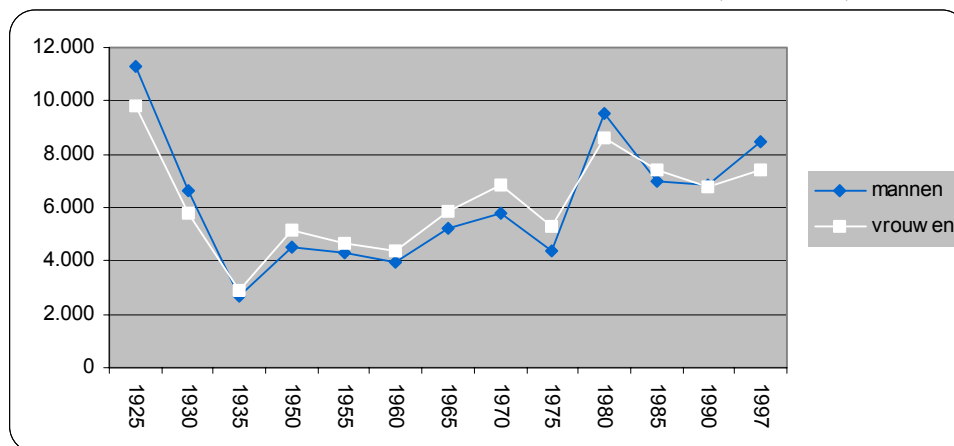
Grafiek 68: Evolutie van de emigraties van vreemdelingen uit België (1925-1997)

Bron: NIS, Statistisch Jaarboek 90 en Statistisch Jaarboek 113. (Bewerking SEIN)

In grafiek 69 wordt de emigratie van inwoners met de Belgische nationaliteit weergegeven. Vanaf 1930 emigreren jaarlijks minder Belgen dan vreemdelingen uit België. De sekseratio is voor elk weergegeven jaar ongeveer in evenwicht.

Grafiek 69: Evolutie van de emigraties van Belgen uit België (1925-1997)

Bron: NIS, Statistisch Jaarboek 90 en Statistisch Jaarboek 113. (Bewerking SEIN)

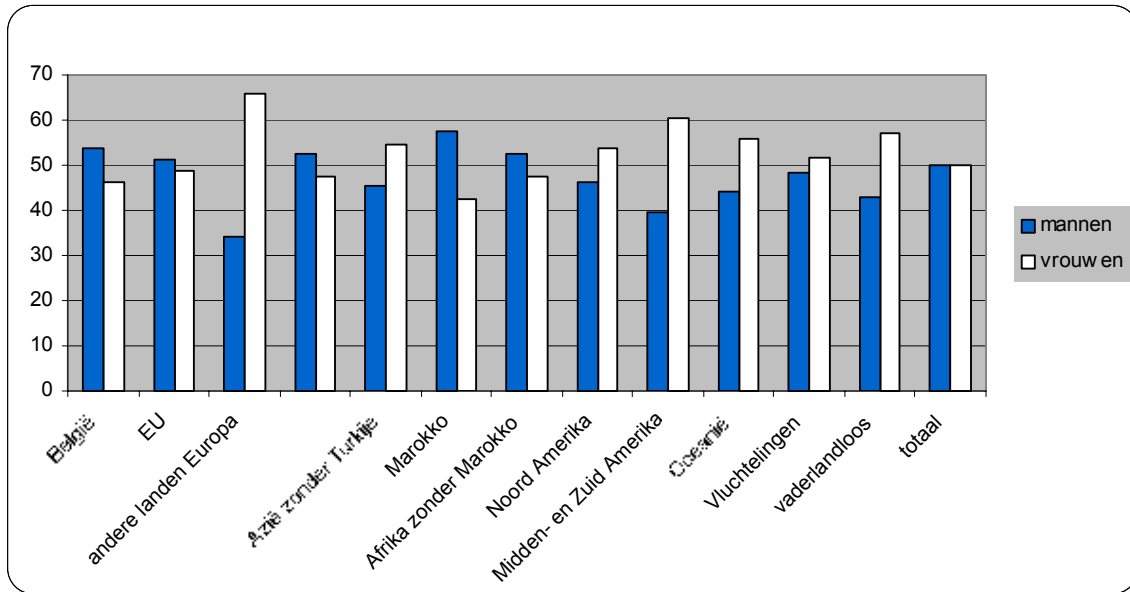
In 1997 vormen de EU-burgers zowel bij de immigraties als de emigraties de grootste groep, telkens gevolgd door Belgische mannen en vrouwen.

Tabel 23: Verdeling van de immigraties en emigraties naar nationaliteit (1997)

	Immigraties			Emigraties		
	mannen	vrouwen	totaal	mannen	vrouwen	totaal
België	17,53	15,12	16,33	42,09	38,43	40,30
EU	48,01	45,73	46,87	39,23	39,22	39,22
andere landen Europa	4,29	8,35	6,32	2,22	4,26	3,22
Turkije	2,55	2,33	2,44	0,69	0,76	0,73
Azië zonder Turkije	6,16	7,45	6,80	4,29	4,65	4,47
Marokko	7,55	5,63	6,59	1,02	0,65	0,84
Afrika zonder Marokko	5,78	5,25	5,52	2,36	1,91	2,14
Noord Amerika	5,74	6,65	6,19	6,44	7,89	7,15
Midden- en Zuid Amerika	1,77	2,71	2,24	1,09	1,57	1,33
Oceanië	0,39	0,49	0,44	0,41	0,52	0,47
Vluchtelingen	0,09	0,10	0,10	0,12	0,10	0,11
Vaderlandloos	0,13	0,18	0,15	0,01	0,02	0,02
Totaal	100	100	100	100	100	100

Bron : NIS, bevolkingsstatistieken 1998/3b. (Bewerking SEIN)

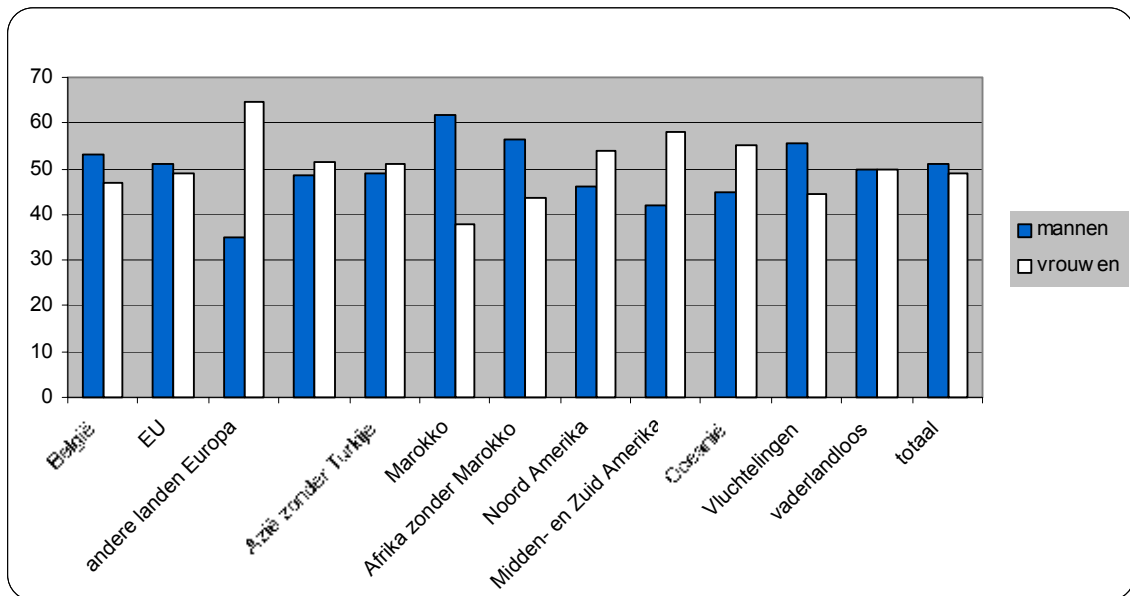
Grafiek 70: Sekseratio bij de immigraties volgens nationaliteitsland van de immigranten (1997)

Bron: NIS, bevolkingsstatistieken 1998/3b. (Bewerking SEIN)

We zagen reeds dat de sekseratio bij de immigraties en emigraties de laatste jaren ongeveer in evenwicht is. Dit evenwicht is echter het resultaat van grote verschillen tussen de nationaliteiten onderling. Bij een aantal nationaliteitengroepen zijn vrouwen oververtegenwoordigd, bijvoorbeeld Europese landen die geen lid zijn van de EU. Bij andere nationaliteitengroepen immigreren meer mannen dan vrouwen, bijvoorbeeld Marokko. De emigraties en immigraties kennen hetzelfde patroon: landen waar vrouwen oververtegenwoordigd zijn bij de immigraties hebben ook een overwicht vrouwen bij de emigraties.

Grafiek 71: Sekseratio bij de emigraties volgens nationaliteitsland van de emigranten (1997)

Bron : NIS, bevolkingsstatistieken 1998/3b. (Bewerking SEIN)

In grafieken 70 en 71 vindt u een categorie "België". In de twee grafieken zijn immers zowel de immigranten en emigranten opgenomen met een vreemde nationaliteit als de Belgen die in het buitenland wonen en terug naar België verhuizen en de Belgen die uit ons land emigreren.

VREEMDELINGEN IN DE KIJKER

Migrantenvrouwen: met hoeveel zijn ze?

Deze vraag is moeilijk te beantwoorden op basis van de beschikbare ambtelijke cijfergegevens. Wie is immers een allochtoon? De nationaliteit is de enige indicator in de officiële statistieken. Sinds 1961 is het aandeel niet-Belgische inwoners in de totale bevolking gestegen: bij de vrouwen van 4,5% naar 8% en bij de mannen van 5,5% naar 9,5%. In 1998 telt België ongeveer 430.000 vrouwelijke inwoners met een niet-Belgische nationaliteit. De EU-landen nemen de grootste brok hiervan voor hun rekening. Marokko en Turkije zijn respectievelijk de tweede en de derde grootste nationaliteitsgroep in België.

Immigratie: eerst de mannen, dan de vrouwen

De evolutie van de immigraties van vreemdelingen in België vertoont een heel grillig verloop. De vrouwelijke migratie is grotendeels het gevolg van gezinshereniging en gezinsvorming. Mannen die in hun land van herkomst reeds een gezin hebben, kunnen dat gezin naar België laten overkomen. Dat geldt ook wanneer ze tijdens hun verblijf in België huwen met iemand uit hun land van herkomst. Bij de eerste migranten ging dat vooral om mannen die met een vrouw uit hun land van herkomst trouwden. Bij de tweede en derde generatie gaat het ook om meisjes die huwen met een man uit het geboorteland van hun ouders of grootouders.

7. Voornaamste bronnen

Wie demografische gegevens zoekt komt automatisch bij het Nationaal Instituut voor de Statistiek terecht. Sinds 1946, bij haar oprichting, verzamelt het NIS immers een rijke waaier aan bevolkingsgegevens. Geslacht was daarbij van in het begin een basisvariabele. Het NIS baseert zich op twee bronnen: enerzijds het rijksregister van de natuurlijke personen en anderzijds de volkstellingen.

7.1 Het Rijksregister

Het *rijksregister* is gebaseerd op de bevolkingsregisters van de gemeenten: voor een huwelijk, een echtscheiding en een geboorte moeten we naar het gemeentehuis, waar de ambtenaar van de burgerlijke stand deze gebeurtenis registreert. Leeftijd, sekse en nationaliteit zijn drie variabelen die telkens aanwezig zijn in de publicaties op basis van het rijksregister. Het NIS publiceert de gegevens jaarlijks in een reeks met als titel “bevolkingsstatistieken”. Deze reeks bevat verschillende boekdelen over de volgende onderwerpen:

- loop van de bevolking en migraties,
- totale en Belgische bevolking,
- buitenlandse bevolking,
- geboorten,
- sterfte,
- huwelijken en echtscheidingen,
- huishoudens (sinds 1998).

Sinds 1998 kunnen we op basis van het rijksregister een beeld krijgen van de samenstelling van de huishoudens en van de wettelijke banden tussen de verschillende leden van het huishouden. Deze manier van kijken naar huishoudens heeft één belangrijke beperking: enkel de officiële situatie komt aan de oppervlakte omdat het Rijksregister gebaseerd is op het wettelijk domicilie.

De statistieken over de doodsoorzaken worden in een aparte reeks behandeld. Gegevens over echtscheidingen zijn ook te vinden in de gerechtelijke statistieken die het NIS publiceert.

7.2 De Volks- en Woningtelling

Om de tien jaar organiseert het NIS een *volkstelling- en woningtelling* waarbij elke (legale) inwoner van België een vragenlijst moet invullen. De laatste dateert van 1991. De volkstelling bevat zowel gegevens op het niveau van elk individu (scholing, aantal kinderen, beroep, burgerlijke staat...) als op dat van het gezin (verwantschap met de referentiepersoon, gezinstype, grootte van het gezin...). Daarnaast bevat de volkstelling vragen over de woning waarin het gezin woont. Aangezien het volume van de gegevens te groot is, publiceert het NIS slechts een deel van de resultaten. Er zijn echter veel meer gegevens beschikbaar. Daarom verspreidt het NIS een brochure met daarin een lijst van alle gegevens die u bij hen kan opvragen.

Om het gebruik van de volkstellinggegevens voor wetenschappelijk onderzoek te stimuleren gaf het NIS aan een aantal universiteiten de opdracht om de volkstellingscijfers van 1991 vanuit een bepaald gezichtspunt te analyseren. De resultaten vindt u in de reeks "volkstellingmonografieën" die nog steeds aangevuld wordt. Voor het thema bevolking hebben we de volgende monografie gebruikt: "huishoudens en gezinnen".

7.3 Enkele belangrijke lacunes

Het NIS verzamelt en publiceert een ruime waaier aan seksespecifieke bevolkingsstatistieken. We hebben cijfergegevens uitgesplitst naar geslacht over de leeftijdsspecifieke samenstelling van de bevolking, over de levensverwachting, de aanwezigheid van verschillende nationaliteiten, de immigraties en emigraties van Belgen en niet-Belgen, de jaarlijkse geboorten volgens een aantal kenmerken van de ouders, de huwelijken en echtscheidingen volgens een aantal kenmerken van de echtgenoten, de burgerlijke staat van de bevolking, de samenstelling van de huishoudens en tenslotte de sterfte en de doodsoorzaken.

Toch kunnen we een aantal lacunes formuleren. Een belangrijke algemene kritiek op de bevolkingsgegevens vormt de *traagheid van publicatie*. De gegevens over de geboorten zijn bijvoorbeeld slechts met een vertraging van enkele jaren beschikbaar. Het NIS levert echter inspanningen om hierin verbetering aan te brengen.

Een eerste kritiek betreft de onvolledigheid van de *echtscheidingsgegevens*. We vinden geen informatie terug over de inhoud van de echtscheidingsuitspraken en over de gevolgen die zich stellen bij ingewilligde eisen. We krijgen bijvoorbeeld niet te zien in welke mate één van beide partners een onderhoudsuitkering ontvangt of dient te betalen, welke alimentatie voor de kinderen

werd afgesproken en hoe het bezoek- en hoederecht geregeld wordt. We krijgen dus een vrij rudimentair beeld van de echtscheidingen. Wat jammer is, gezien de vaststelling dat echtscheiding een belangrijke armoederisico vormt voor vrouwen. Ook over de kinderen die betrokken zijn bij een echtscheiding is de informatie onvolledig. De gerechtelijke statistieken bevatten deze gegevens wel, maar de laatste jaren wordt dit in de overgrote meerderheid van de echtscheidingen niet meer genoteerd waardoor de tabellen over het aantal kinderen niet veel zeggen.

Een tweede kritiek betreft de aard van de bevolkingsgegevens van het NIS, met name wanneer we de gezinsvorming en gezinsontbinding in kaart willen brengen. Het NIS baseert zich hiervoor namelijk op de *administratieve situatie* van de burgers, zoals vastgelegd door huwelijk of echtscheiding. De maatschappelijke realiteit wordt echter steeds complexer: koppels gaan samenwonen al dan niet in afwachting van een huwelijk, ook samenwoonrelaties lopen op de klippen, het wettelijk domicilie reflecteert niet steeds de werkelijke verblijfplaats, bij co-ouderschap wonen kinderen eigenlijk in twee huishoudens tegelijk... Dit heeft enerzijds tot gevolg dat de bevolkingsgegevens afwijken van de werkelijke situatie en anderzijds dat bepaalde fenomenen niet terug te vinden zijn in de statistieken. Onderzoek op basis van enquêtegegevens blijft daarom een noodzakelijk aanvulling op de officiële statistieken.

Een derde kritiek betreft de volkstelling. Samengevat kunnen we stellen dat de volkstellinggegevens een aantal belangrijke hiaten vertonen omdat ze zich enkel baseren op *wettelijke situaties* (domicilie) en evenmin rekening houden met *nieuwe samenlevingsvormen*. Drie gevolgen hiervan springen er uit:

- er is een overschatting van het aantal alleenstaanden,
- huishoudens van ongehuwd samenwonenden vinden we niet terug,
- we krijgen geen eenduidig beeld van nieuw samengestelde gezinnen.

8. Verklarende woordenlijst

- *alloctonen*: mensen afkomstig uit en ander land en met een andere socio-culturele achtergrond, ongeacht hun nationaliteit.
- *babyboom*: sterke stijging van het aantal geboorten gedurende een korte periode.
- *huishouden*: groep personen die gewoonlijk in dezelfde woning wonen en er samenleven. Een verwantschapsband tussen de samenlevende personen is niet vereist.
- *leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer*: de proportie vrouwen die binnen een bepaald leeftijdsinterval een kindje krijgen.
- *mediaan*: de middelste waarde van het aantal toegekende scores (de helft van de mensen heeft een score onder de mediaan, de helft heeft een score boven de mediaan).
- *mortinataliteit*: doodgeborenen na de 180ste dag van de zwangerschap.
- *nuptialiteit*: huwelijkscijfer.
- *ontgroening*: daling van het aandeel van de jongeren tussen 0 en 19 jaar in de totale bevolking.
- *onwettige kinderen*: kinderen waarvan de ouders niet gehuwd zijn wanneer ze geboren worden.
- *ouderdomscoëfficiënt*: verhouding van het aantal 60-plussers ten opzichte van het aantal jongeren.
- *perinatale mortaliteit*: doodgeborenen en sterfte tussen van baby's tussen 0 en 6 dagen oud.
- *sekseratio*: aantal vrouwen met een bepaald kenmerk per 100 personen met dat kenmerk.
- *totaal vruchtbaarheidscijfer*: het gemiddeld aantal kinderen dat een vrouw zou krijgen, indien de leeftijdsspecifieke geboortecijfers van een bepaald jaar niet meer zouden veranderen. Het wordt berekend door de som te maken van de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers.
- *vergrijzing*: stijging van het aandeel van de ouderen boven 60 in de totale bevolking.
- *vergrijzingscoëfficiënt*: percentage 60-plussers in de totale bevolking.
- *vreemdelingen*: mensen met een andere dan de Belgische nationaliteit.
- *wettige kinderen*: kinderen geboren binnen een huwelijk.
- *zuigelingensterfte*: sterfte van baby's tussen 0 dagen en 1 jaar oud.

9. Literatuur

BAWIN-LEGROS, B. (red.), *Familles, modes d'emploi. Etude sociologique des ménages belges*. Brussel, De Boeck, 1999.

CLIQUET, R., *Below-replacement fertility and gender politics*. Brussel, Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudiën, 1997.

CLIQUET, R. (red.), *Gezinnen in verandering. Veranderende gezinnen*. Brussel, Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudiën, 1996.

CLIQUET, R. en CALLENS, M. (red.), *Gezinsvorming in Vlaanderen*. Brussel, Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudiën, 1993.

CORIJN, M., Echtscheiding in Vlaanderen. In: *Bevolking en Gezin*. 1999 (28), 1, pp. 59-89.

CORIJN, M., *Leefvormen in Vlaanderen*. Brussel, Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudiën, 1993.

DEBOOSERE, P., LESTHAEGHE R., SURKYN, J. e.a., *Huishoudens en gezinnen. Algemene volks- en woningtelling op 1 maart 1991. Monografie 4*. Brussel, NIS, 1997

DE VRIES, A. en BABBE, I. (red.), *Jaarboek emancipatie. Wie zorgt in de 21ste eeuw?* Den Haag, Elsevier, 1999.

LESTHAEGHE, R., MEEUSEN, W. en VANDEWALLE, K., *Eerst optellen, dan delen. Demografie, economie en sociale zekerheid*. Leuven, Garant, 1998.

MARTENS, A., Beleid en demografie. In: *Bevolking en gezin*, 1990, 1, pp. 113-119

SCHOENMAECKERS, R., LODEWIJCKX, E. en GADEYNE, S., Vruchtbaarheid bij Turkse en Marokkaanse vrouwen in België: resultaten van de volkstellingen. In: *Bevolking en gezin*, 1998, 3, pp. 127-154.

SEAGER, J., *The state of women in the world atlas*. Londen, Penguin, 1997.

VAN DER HAEGEN, H., De bevolking van vreemde nationaliteit en haar impact op de Belgische demografie. In: *Bevolking en gezin*, 1990, 1, pp. 7-36.

VAN HAEGENDOREN, M. e.a. (red.), *Oudere vrouwen*. Brussel, Diepenbeek, Nederlandstalige Vrouwenraad, Steunpunt Women's Studies, 1999.

X., *Vrouwen in Vlaanderen*. Brussel, SERV, 1996.

X., *Women and men in the European Union. A statistical portrait*. Brussel, Eurostat, 1995.

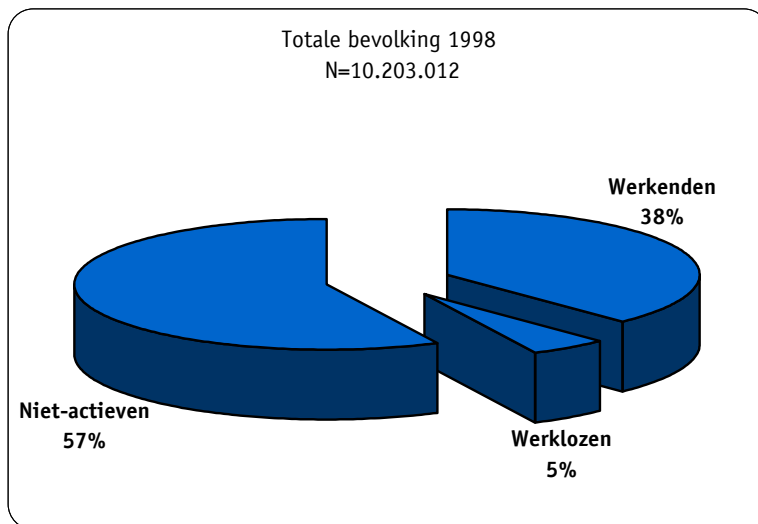
X. *Bevolking en huishoudens nu en in de toekomst*. Den Haag, Centraal bureau voor de statistiek, 1994.

HOOFDSTUK II: ARBEID

1. Kencijfers

Welke is de structuur van de Belgische bevolking naar activiteit? Hoeveel mensen hebben een job? Hoeveel mensen zijn op zoek naar werk? Hoeveel mensen staan buiten de arbeidsmarkt? Voor 1998 ziet het plaatje er zo uit.

Grafiek 72: Structuur van de totale bevolking naar activiteit

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Op een totale bevolking van 10.203.012 personen in 1998 behoort 43% tot de beroepsbevolking: werkenden en werklozen¹². In 1970 was dit slechts 39% van de totale bevolking. De beroepsbevolking groeide met meer eenheden dan de totale bevolking. De niet-actieve bevolking bleef nagenoeg status quo in absolute cijfers.

¹² Deze categorie bevat: de uitkeringsgerechtigde volledig werklozen, de niet-werkende vrij ingeschreven werkzoekenden die geen uitkering ontvangen en de verplicht ingeschreven werkzoekenden.

Tabel 24: De evolutie van de beroepsbevolking en de niet-actieve bevolking met als referentiejaar 1970

Totaal	1970	1998	Saldo	1970=100
Werkende beroepsbevolking	3.698.538	3.853.312	154.774	104,18
Werkloze beroepsbevolking	70.753	505.282	434.529	714,15
<i>subtotaal beroepsbevolking</i>	3.769.291	4.358.594	589.303	115,63
Niet-actieve bevolking	5.868.460	5.844.418	-24.042	99,59
Totale bevolking	9.637.751	10.203.012	565.261	105,87

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998.

(Bewerking SEIN)

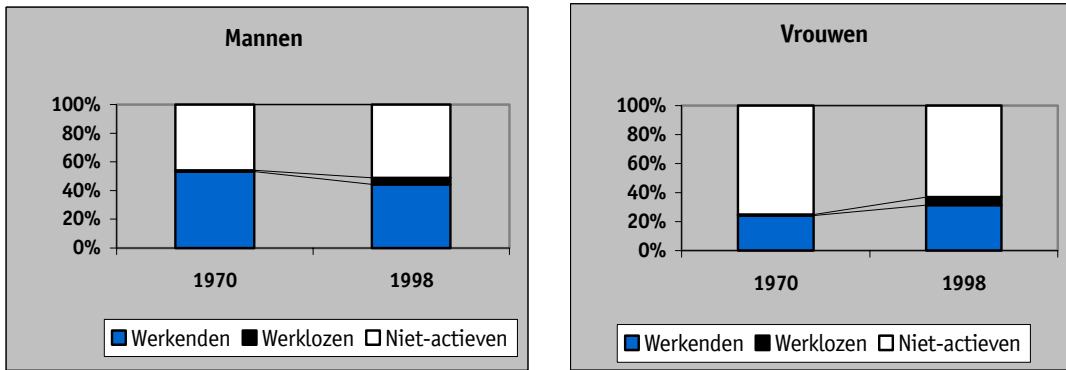
Mannen	1970	1998	Saldo	1970=100
Werkende beroepsbevolking	2.512.962	2.216.089	-296.873	88,19
Werkloze beroepsbevolking	41.966	219.058	177.092	521,99
<i>subtotaal beroepsbevolking</i>	2.554.928	2.435.147	-119.781	95,31
Niet-actieve bevolking	2.160.887	2.553.051	392.164	118,15
Totale bevolking	4.715.815	4.988.198	272.383	105,78

Vrouwen	1970	1998	Saldo	1970=100
Werkende beroepsbevolking	1.185.576	1.637.223	451.647	138,10
Werkloze beroepsbevolking	28.787	286.224	257.437	994,28
<i>subtotaal beroepsbevolking</i>	1.214.363	1.923.447	709.084	158,39
Niet-actieve bevolking	3.707.573	3.291.367	-416.206	88,77
Totale bevolking	4.921.936	5.214.814	292.878	105,95

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Terwijl in 1998 de vrouwen op de index die de aangroei van de beroepsbevolking aangeeft 138 scoren, evolueert de mannelijke beroepsbevolking naar 95 (1970=100). In procentueel aandeel uitgedrukt: in 1970 behoorde 54% van de mannen tot de beroepsbevolking, in 1998 nog 49%. Bij vrouwen is dit respectievelijk 25% en 37%.

Grafiek 1: Evolutie van de structuur van de bevolking naar activiteit tussen 1970 en 1998
 Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

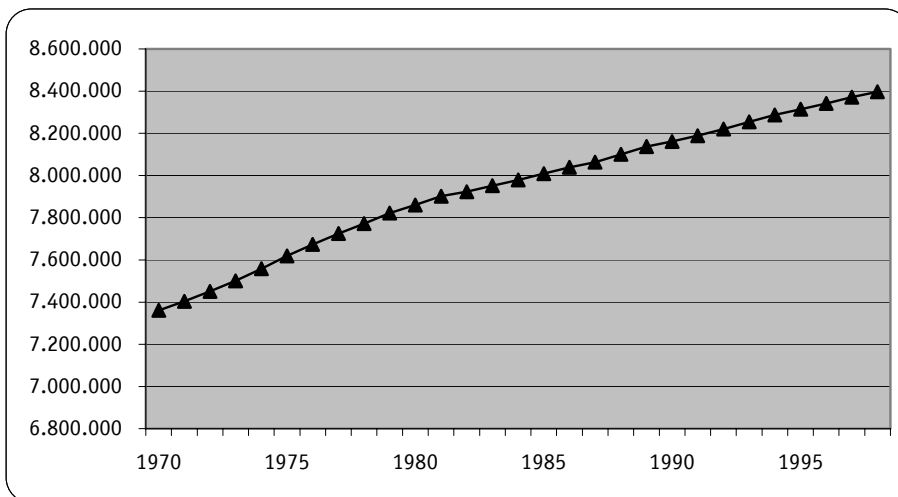

Concluderend kan men stellen dat de verschuivingen in de activiteit bij mannen de laatste 30 jaar vooral vanuit de werkende beroepsbevolking naar de werkloze beroepsbevolking en de niet-actieven gerealiseerd is. Bij vrouwen is er een trend geweest van het zich op de arbeidsmarkt begeven van de niet-actieve bevolking: zowel de werkloze als de werkende beroepsbevolking groeit sterk aan.

1.1 Groepen op de arbeidsmarkt

1.1.1 Bevolking op beroepsactieve leeftijd

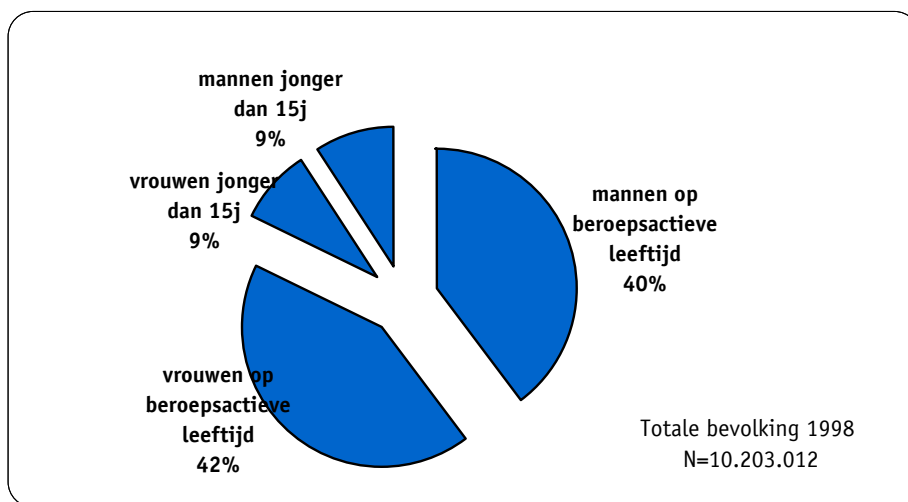
Grafiek 73: Evolutie van de totale bevolking op beroepsactieve leeftijd (15-jarigen en ouder) in absolute cijfers

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

De bevolking op beroepsactieve leeftijd is tussen 1970 en 1998 aangegroeid met ruim een miljoen. In 1998 zijn ruim 8 personen op 10, 15 jaar of ouder en behoren bijgevolg bij de bevolking op beroepsactieve leeftijd. Bij vrouwen ligt het aandeel iets hoger dan bij mannen.

Grafiek 2: Verdeling van de bevolking naar bevolking op beroepsactieve leeftijd en geslacht in 1998

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

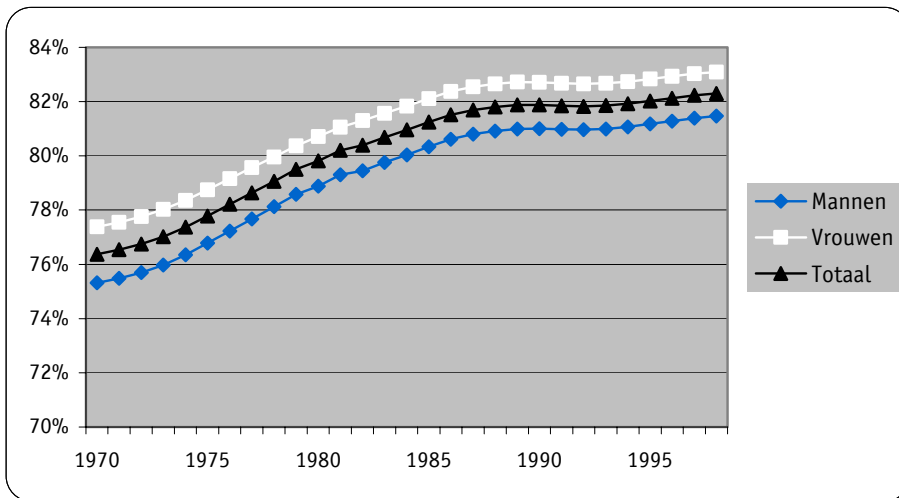
Sedert 1970 is het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd sterk geëvolueerd: van 76,4% tot 82,3 %, een gevolg van vergrijzing¹³ en ontgroening¹⁴. Vanaf 1985 bleef de verhouding bevolking op beroepsactieve leeftijd / totale bevolking vrij stabiel.

Volgende grafiek illustreert deze evolutie:

¹³ Het begrip bevolking op beroepsactieve leeftijd wordt hier gehanteerd als zijnde de bevolking van 15 jaar en ouder, dus zonder bovengrens qua leeftijd.

¹⁴ Zie hoofdstuk 1. Bevolking p. 61

Grafiek 74: Evolutie van de bevolking op beroepsactieve leeftijd (15 jaar en >) t.o.v. de totale bevolking

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

1.1.2 De Beroepsbevolking

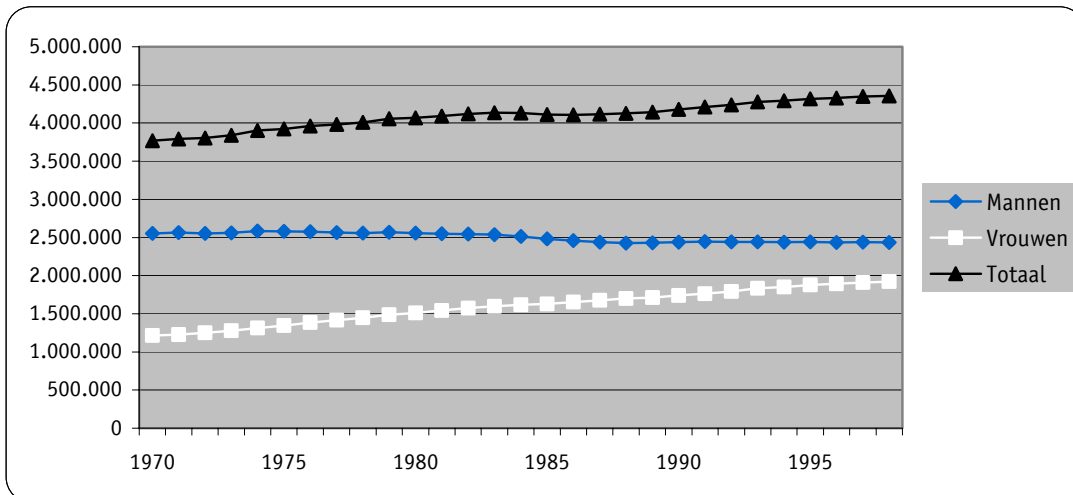
De beroepsbevolking bestaat uit de werkende en de werkloze bevolking gedefinieerd als volgt

werkenden: min 1u tewerkgesteld per week

werklozen: personen ouder dan 15 jaar zonder betrekking, actief op zoek naar werk en onmiddellijk beschikbaar (zie ook voetnoot op p. 93).

In 1970 begaven zich 3.769.291 mensen op de arbeidsmarkt, in 1998 waren er dit 4.358.594. Dit zijn er een slordige 600.000 meer.

Grafiek 75: Evolutie van de beroepsbevolking in absolute cijfers

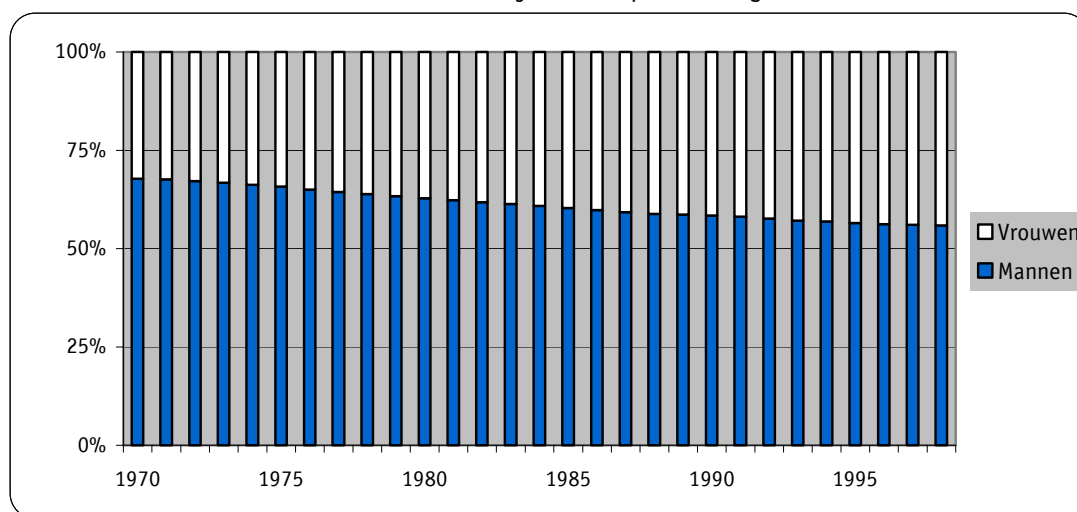

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN).

De verklaring voor deze groei van de beroepsbevolking ligt deels bij de aangroei van de bevolking op beroepsactieve leeftijd, deels bij de groeiende intrede van vrouwen op de arbeidsmarkt. Terwijl bij mannen de beroepsbevolking daalt, stijgt de vrouwelijke beroepsbevolking van 25% tot 37% in de loop van een kleine 30 jaar. In 1970 werkte 24% van de vrouwelijke bevolking, in 1998 is dat 31%. De te verwachten groei van de (mannelijke) beroepsbevolking omwille van demografische ontwikkelingen is voor een stuk gekortwiekert door overheidsmaatregelen gericht op vervroegde uittrede uit het arbeidsproces.

Volgende grafiek illustreert nog beter het tempo waarmee vrouwen sedert de jaren zeventig de arbeidsmarkt betraden en hoe het aandeel van de mannen bij de beroepsbevolking daalde.

Grafiek 76: De evolutie van de sekseratio bij de beroepsbevolking

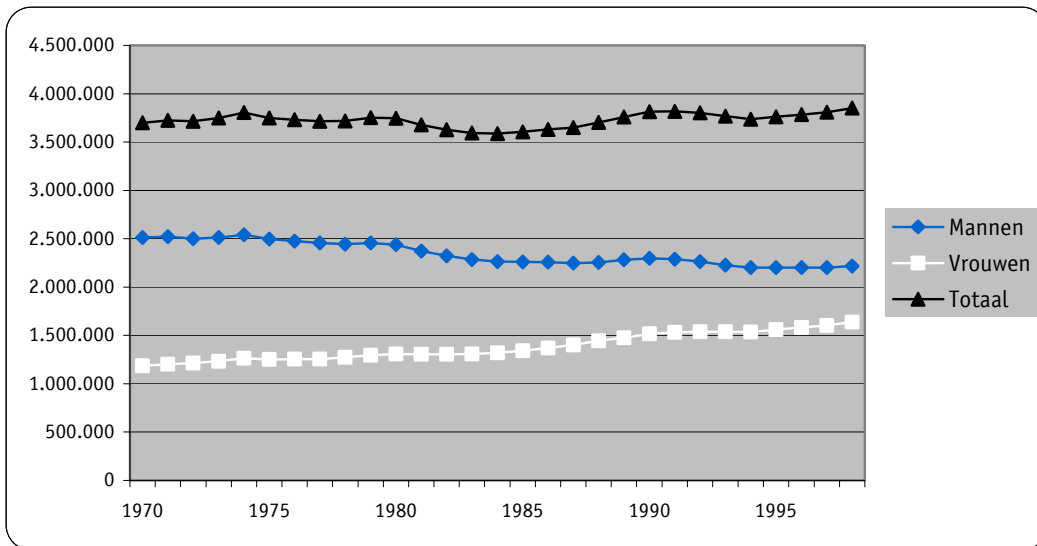
Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

1.1.2.1 De werkende beroepsbevolking

De werkende beroepsbevolking bij vrouwen steeg tussen 1970 en 1998 met 450.000 personen, bij mannen daalde ze met 350.000 eenheden. Het eindresultaat is nog steeds een groter aantal mannen (58%) dan vrouwen (42%) bij de werkende beroepsbevolking.

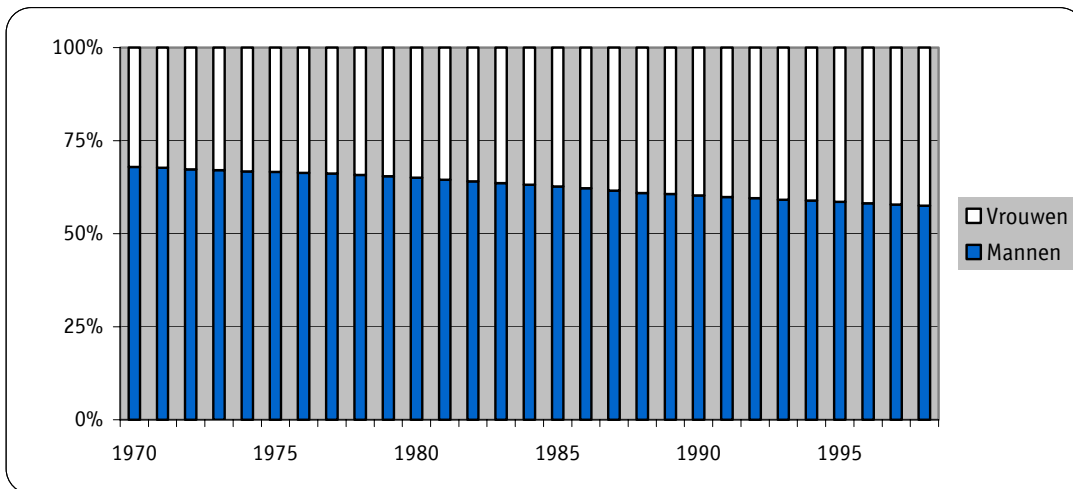
Dit wordt geïllustreerd door volgende twee grafieken:

Grafiek 77: Evolutie van de werkende beroepsbevolking in absolute cijfers

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Grafiek 78: Evolutie van de sekseratio bij de werkende bevolking

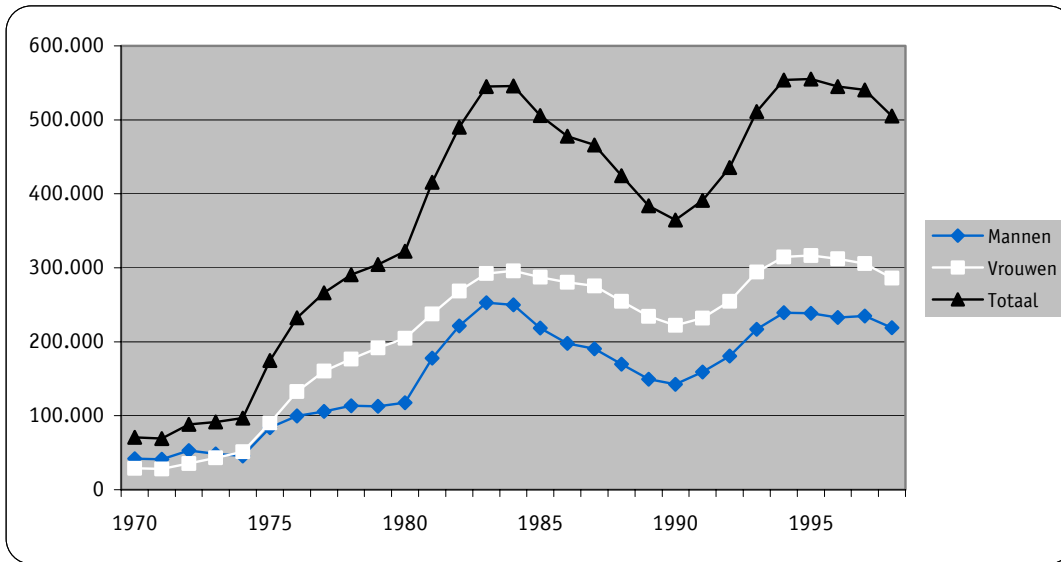

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

1.1.2.2 De werkloze beroepsbevolking

De werkloze beroepsbevolking is sedert 1975 enorm gestegen niet in het minst door de aangroei van het aantal werkloze vrouwen. Vanaf de 80-er jaren begon ook de mannelijke werkloze beroepsbevolking aan een steile klim.

Grafiek 79: Evolutie van de werkloze beroepsbevolking in absolute cijfers

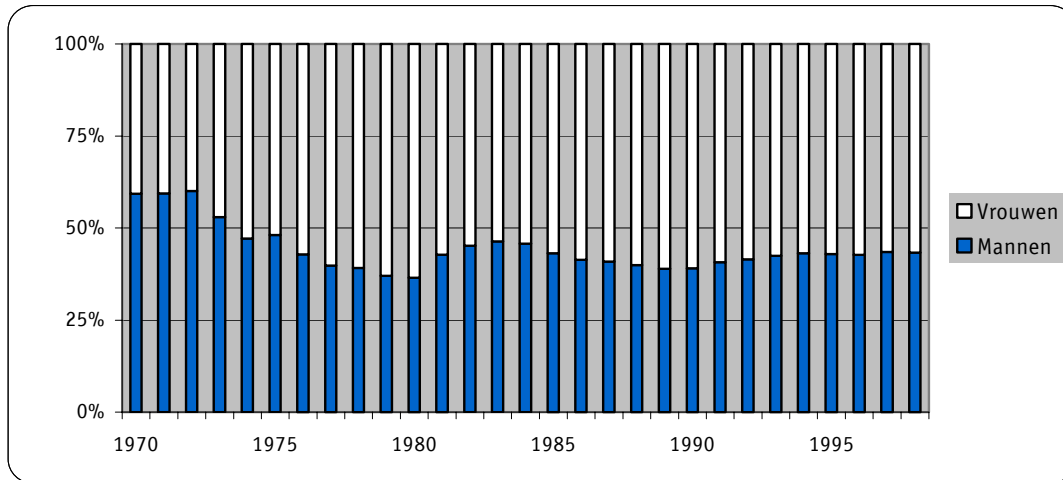
Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

De pieken en dalen in de werkloosheid bij de Belgische beroepsbevolking situeren zich als volgt:

- Er valt een piek waar te nemen in 1983 – 1984, voor het grootste deel veroorzaakt door een zeer snelle stijging van de werkloze beroepsbevolking in 1981, 1982 en 1983 (plus 223.000 werklozen!) vooral bij mannen.
- Een ander maar dit keer gunstig fenomeen in de evolutie van de werkloosheid doet zich voor rond 1990. Het peil zakt tot op het niveau van net voor de grote klim in 1981.
- Er doet zich opnieuw een hoogtepunt voor van 1994 tot 1996, bij mannen zelfs tot 1997. Tussen 1991 en 1994 kwamen er weer 190.000 werklozen bij, dit keer ongeveer gelijk verdeeld tussen mannen en vrouwen

Het aandeel van mannen in de werkloosheidscijfers evolueert vanaf 1980 ongeveer recht evenredig mee met de totale werkloosheid zoals men merkt bij vergelijking van grafiek nr. 79 en nr. 80.

Grafiek 80: Evolutie van de sekseratio bij de werkloze beroepsbevolking

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

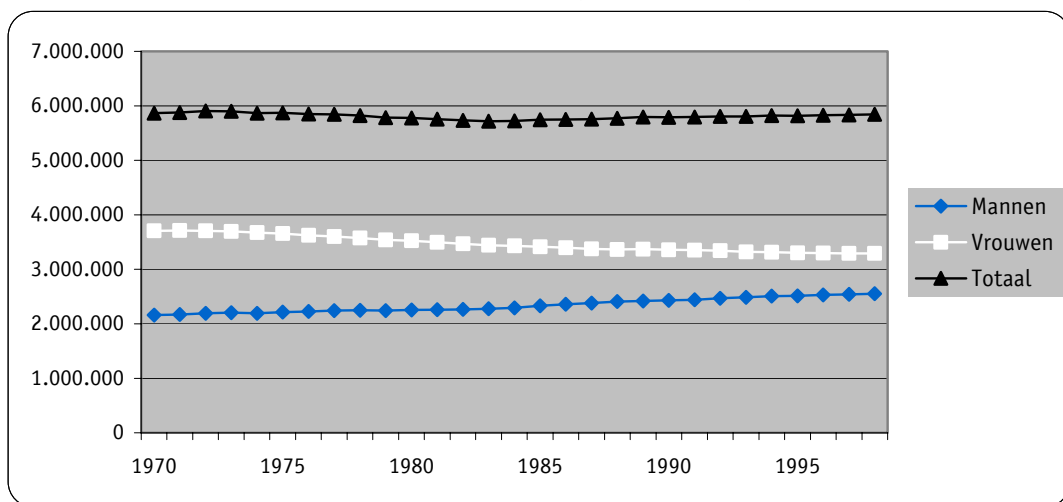
1.1.3 Niet-actieven

Als niet-actief worden beschouwd: alle personen die niet werken en niet werkloos zijn.

De totale groep inactieven vertoont bescheiden schommelingen in aantal over de laatste 30 jaar. De licht dalende trend is rond de helft van de jaren 80 weer lichtjes omgebogen naar een stijgend aantal inactieven.

De evolutie bij de mannelijke en vrouwelijke bevolking verschilt wel erg. Zo stijgt de mannelijke inactieve bevolking met 18% tussen 1970 en 1998 en daalt de vrouwelijke inactieve bevolking over dezelfde periode met 11%.

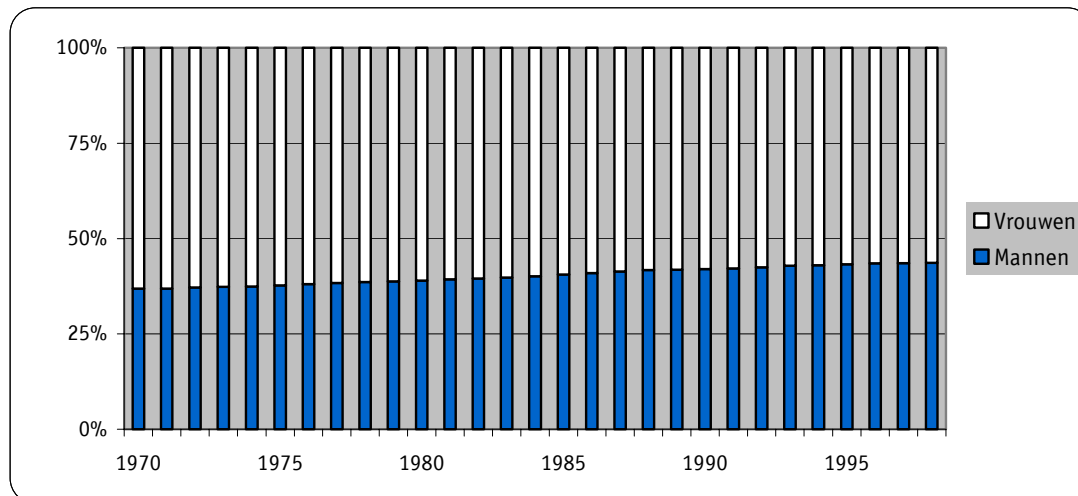
Grafiek 81: Evolutie van de niet-actieve bevolking in absolute cijfers

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Het aandeel mannen en vrouwen bij de inactieve bevolking vertoont uiteraard het spiegelbeeld van dat bij de beroepsbevolking.

Grafiek 82: Evolutie van de sekseratio bij de niet-actieve bevolking

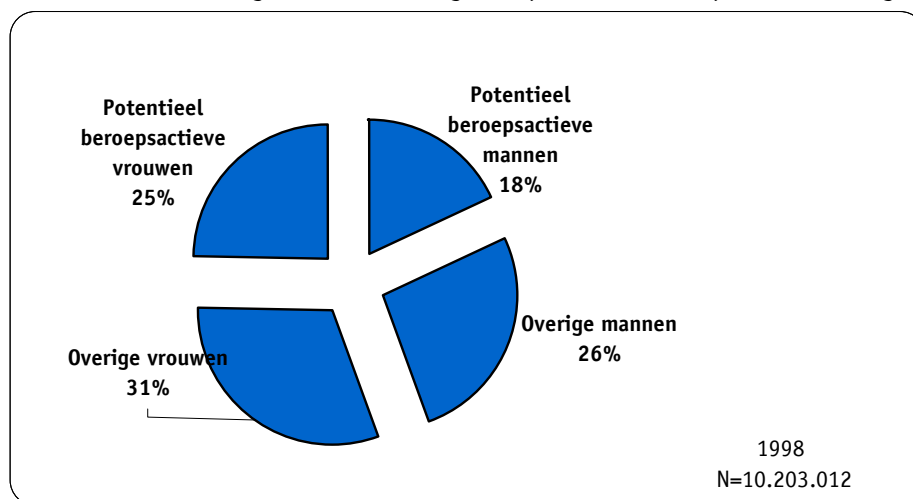
Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

1.1.4 Potentieel beroepsactieven zonder betrekking

Wanneer de niet-werkenden geïsoleerd worden uit de bevolking op beroepsactieve leeftijd krijgt men een idee van het arbeidspotentieel.

In 1998 verhield zich dit potentieel tot de totale bevolking als volgt:

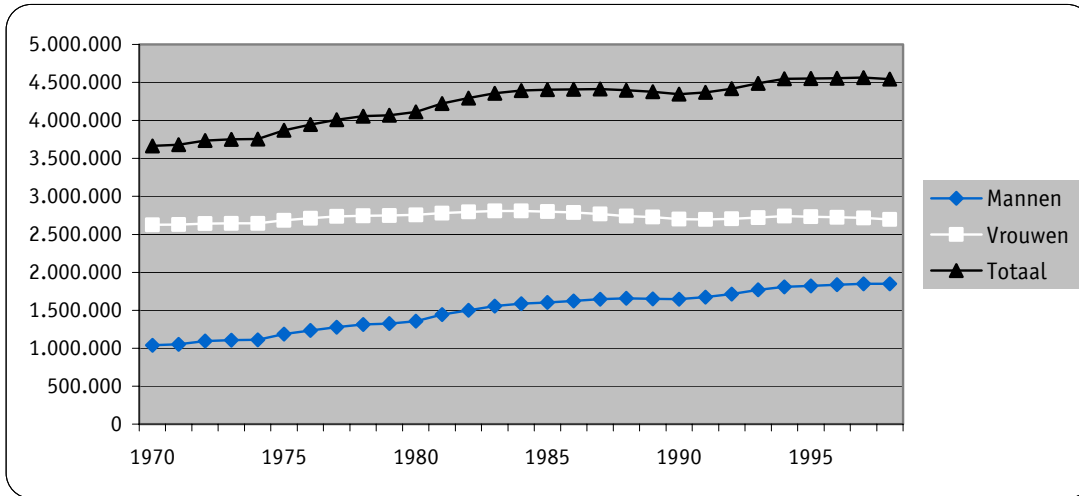
Grafiek 83: Verdeling van de bevolking naar potentiële beroepsactiviteit en geslacht in 1998

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Het aantal potentiële beroepsactieven zonder betrekking steeg tussen 1970 en 1998 met 880.000 personen, een stijging die bijna exclusief verklaard kan worden door het aantal mannelijke potentieel beroepsactieven.

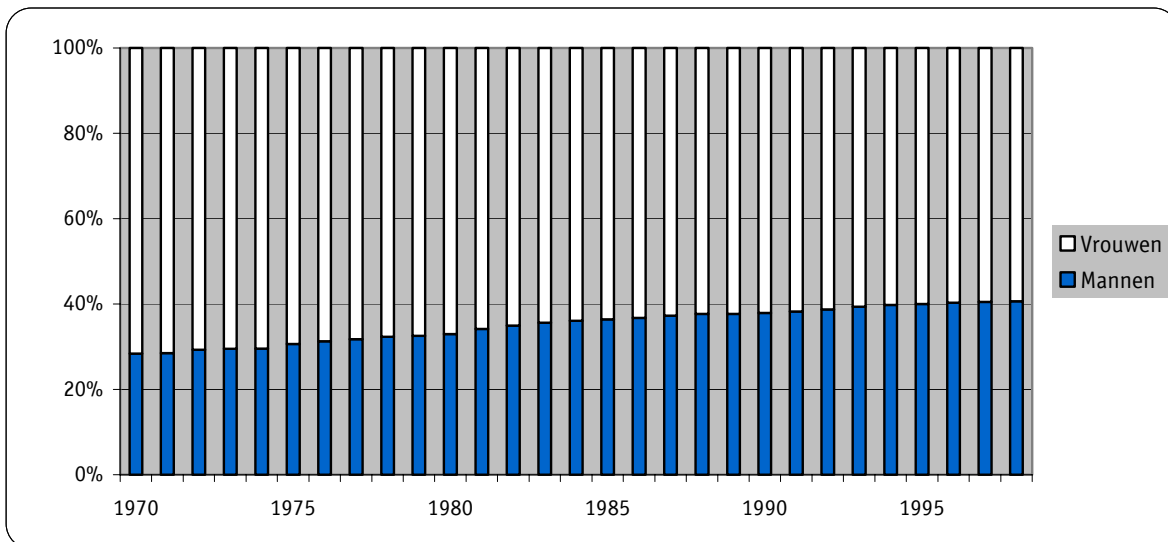
Grafiek 84: Evolutie van de potentieel beroepsactieven zonder betrekking

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

De verdeling van de niet-werkende bevolking op beroepsactieve leeftijd naar geslacht ziet er als volgt uit:

Grafiek 85: Evolutie van de sekseratio in de niet-tewerkstelling van de bevolking op beroepsactieve leeftijd

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

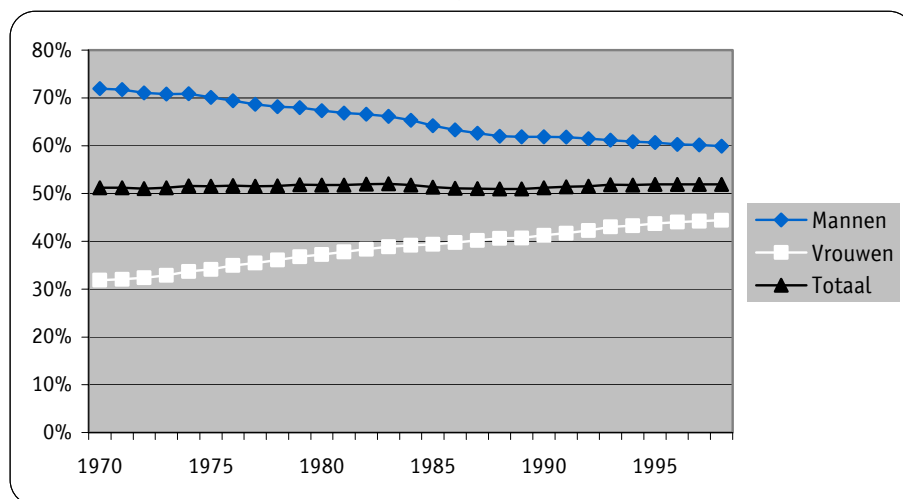
Het aandeel mannen in de groep potentieel beroepsactieven zonder betrekking stijgt van 28% in 1970 tot 41% in 1998.

1.2 Arbeidsmarktindicatoren

1.2.1 Activiteitsgraad

De activiteitsgraad van de bevolking wordt gemeten door de beroepsbevolking af te zetten tegen de totale bevolking op beroepsactieve leeftijd. Met andere woorden: hoeveel % van de populatie plus-veertienjarigen biedt zich aan op de arbeidsmarkt hetzij als werkende, hetzij als werkzoekende werkloze.

Grafiek 86: Evolutie van de activiteitsgraad

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Zoals te verwachten was uit de beschrijving van de evolutie van de groepen op de arbeidsmarkt, is er gedurende de laatste dertig jaar een substantiële stijging van de activiteitsgraad van vrouwen vast te stellen nl. van 32 naar 44%. Deze stijging houdt als het ware de algemene activiteitsgraad min of meer stabiel op 51 à 52%.. De mannelijke activiteitsgraad daalde tijdens dezelfde periode namelijk spectaculair van 72 naar 60%.

Tabel 25: Evolutie van de activiteitsgraad

Activiteitsgraad	Mannen	Vrouwen	Totaal
1970	71,9	31,9	51,2
1975	70,1	34,1	51,5
1980	67,4	37,2	51,8
1985	64,2	39,4	51,3
1990	61,9	41,2	51,2
1995	60,7	43,7	51,9
1998	59,9	44,4	51,9

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998.

Om dit fenomeen wat tastbaarder voor te stellen, lijkt het aangewezen een simulatie van de grootte van de beroepsbevolking te maken op basis van de activiteitsgraad van 1970. De evolutie hiervan is enkel op demografische verschuivingen en op de wijziging van de wet op de leerplicht gebaseerd.

Tabel 26: De werkelijke beroepsbevolking

Tabel 27: Simulatie van de beroepsbevolking o.b.v. de activiteitsgraad van 1970

JAREN	TOTAAL		
	Mannen	Vrouwen	Totaal
1970	2.554.928	1.214.363	3.769.291
1975	2.580.706	1.343.786	3.924.492
1980	2.556.353	1.513.126	4.069.479
1985	2.480.732	1.631.196	4.111.928
1990	2.440.347	1.738.889	4.179.236
1995	2.441.007	1.876.909	4.317.916
1998	2.435.147	1.923.447	4.358.594

JAREN	TOTAAL		
	Mannen	Vrouwen	Totaal
1970	2.554.928	1.214.363	3.769.291
1975	2.648.143	1.255.561	3.901.820
1980	2.730.123	1.296.091	4.025.279
1985	2.780.758	1.321.243	4.101.723
1990	2.837.834	1.344.255	4.179.316
1995	2.894.370	1.368.209	4.258.039
1998	2.923.143	1.381.551	4.299.950

saldo 1970-1998 -119.781 709.084 589.303

saldo 1970-1998 368.215 167.188 530.659

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

De te verwachten aangroei van de mannelijke beroepsbevolking werd o.m. getemperd door het beleid van stimuleren van vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt. Dat dit vooral effect heeft gehad op de mannelijke activiteitsgraad is te verklaren door de sekseratio in de betrokken leeftijdscategorieën.

De aangroei van de vrouwelijke beroepsbevolking is wellicht te wijten aan het veranderde onderwijspatroon van meisjes. Steeds meer meisjes gaan langer naar school en volgen een hogere opleiding. Dit heeft een dubbel effect op de beroepsbevolking:

- met een diploma secundair onderwijs kan men zich laten inschrijven bij de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening¹⁵ en treedt men toe tot de beroepsbevolking.
- de ambitie om een beroepsloopbaan uit te bouwen is een logisch gevolg van een betere/hogere opleiding

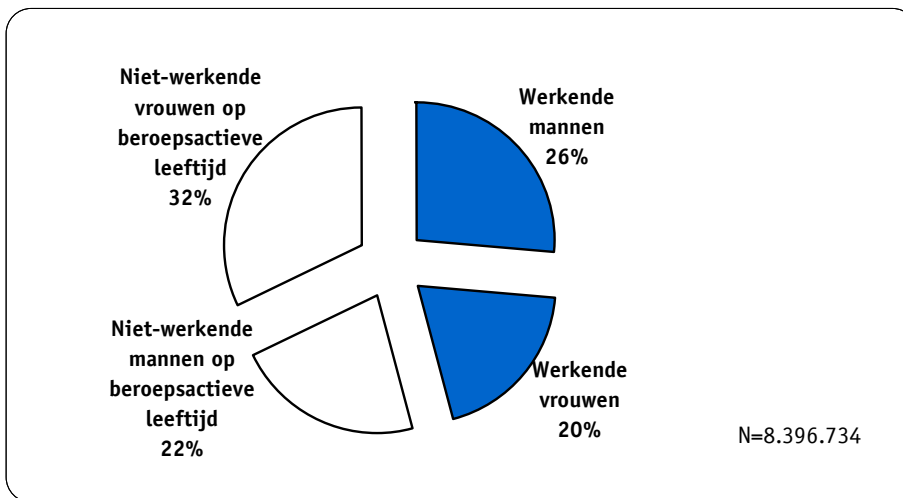
Daarenboven stijgt de consumptiebehoefte enorm. Gezinnen evolueren van het kostwinners- naar het tweeverdienersmodel om de standaard op het vlak van wonen, kleding, mobiliteit, voeding, recreatie, enz. te verhogen.

Ook het feit dat sedert 1970 en 1998 het aantal alleenstaande moeders (met hoederecht) meer dan verdubbelde (van 131.932 tot 284.537) zal deze evolutie beïnvloed hebben.

1.2.2 Werkgelegenheidsgraad

De werkgelegenheidsgraad wordt berekend door de verhouding te maken tussen de bevolking met een betrekking en de bevolking op beroepsactieve leeftijd.

Grafiek 87: Verdeling van de bevolking op beroepsactieve leeftijd naar werkenden en niet-werkenden en geslacht in 1998

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Zoals blijkt uit bovenstaande grafische voorstelling bedraagt de werkgelegenheidsgraad in 1998 46%, waarvan 26% mannen en 20% vrouwen.

Berekend voor de mannelijke en vrouwelijke bevolking op beroepsactieve leeftijd geeft dit volgende percentages:

¹⁵ Studies met een volledig leerplan van de hogere secundaire cyclus of van de lagere secundaire cyclus met technische of beroepsvorming, in een onderwijsinstelling, opgericht, gesubsidieerd of erkend door een

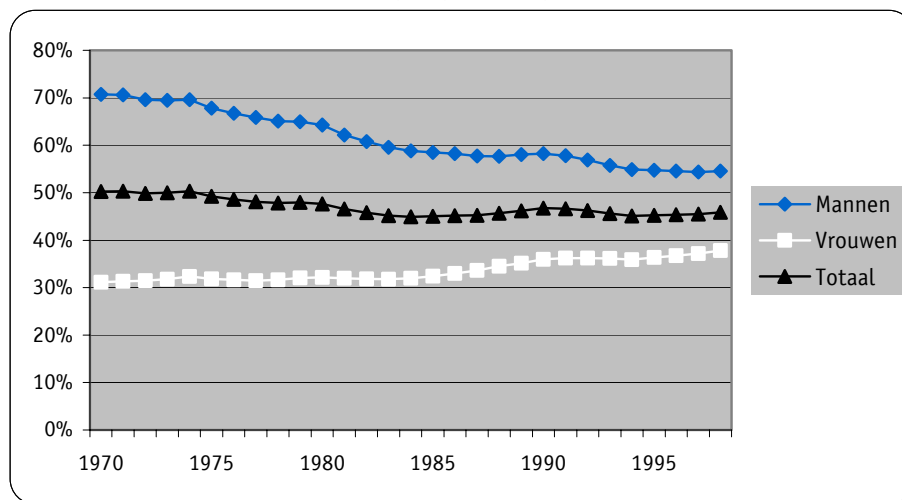
Tabel 28: Werkgelegenheidsgraad o.b.v. 15-jarigen en ouder

	Mannen	Vrouwen	Totaal
1970	70,7	31,1	50,2
1975	67,8	31,8	49,2
1980	64,3	32,2	47,7
1985	58,5	32,4	45,0
1990	58,2	36,0	46,7
1995	54,7	36,4	45,3
1998	54,5	37,8	45,9

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998.

De werkgelegenheidsgraad van de mannen daalde drastisch: van 71% in 1970 tot 55% in 1998. In 1970 werkte 31% van de vrouwen op beroepsactieve leeftijd, in 1998 is dit 38%. De sterkste stijging deed zich voor in de tweede helft van de tachtiger jaren.

Grafiek 88: Evolutie van de werkgelegenheidsgraad

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Grafiek 88 illustreert de opwaartse trend bij vrouwen en de dalende trend bij mannen. Enkele relativerende opmerkingen zijn hier echter op hun plaats.

- vrouwen hebben qua werkgelegenheidsgraad zoals blijkt nog 17% in te halen om op gelijke hoogte met de mannelijke bevolking op beroepsactieve leeftijd te komen
- een groter gedeelte vrouwen dan mannen werkt deeltijds

In de ons omringende landen ligt de deeltijdse arbeidsgraad bij vrouwen hoger dan in België. Dit is onder meer een verklaring voor de lagere vrouwelijke werkgelegenheidsgraad in ons land in vergelijking met onze buurlanden.

1.2.3 Werkloosheidsgraad

Deze indicator geeft de verhouding weer van het aantal werklozen op de totale beroepsbevolking: hoeveel mensen die zich op de arbeidsmarkt begeven, hebben/vinden geen baan?

Tabel 29: Evolutie van de werkloosheidsgraad naar geslacht

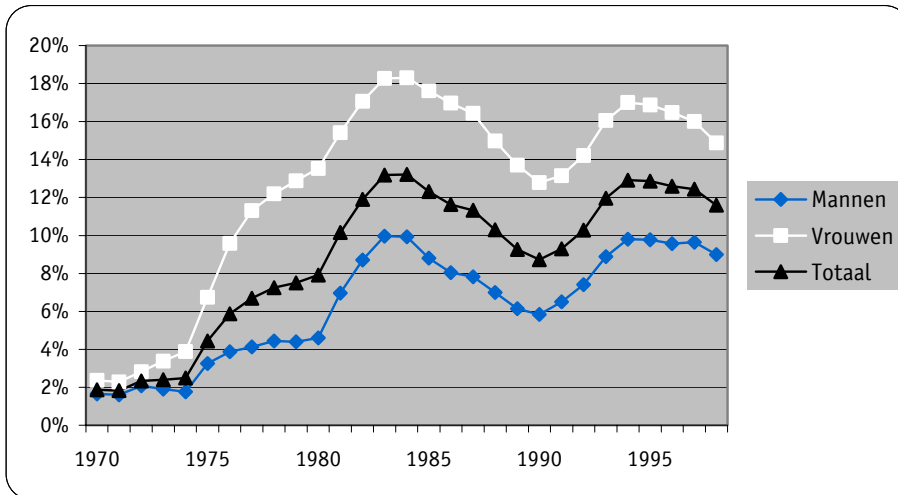
	Mannen	Vrouwen	Totaal
1970	1,6	2,4	1,9
1975	3,3	6,7	4,4
1980	4,6	13,5	7,9
1985	8,8	17,6	12,3
1990	5,8	12,8	8,7
1995	9,8	16,9	12,9
1998	9,0	14,9	11,6

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998.

In 1970 had je één kans op 50 om op de arbeidsmarkt geen job te vinden. In 1998 is dit één kans op 8! Berekend naar gender lopen de resultaten sterk uiteen. In 1970 hadden mannen ruwweg één kans op 60, vrouwen één kans op 40 om geen werk te vinden. In 1998 is dit één man op 11 en één vrouw op 7.

De hoogste werkloosheidsgraad deed zich voor in 1983-1984. Toen zat maar liefst ruim 13% van de beroepsbevolking zonder baan. Bij mannen bedroeg dit een kleine 10 %, bij vrouwen ruim 18%.

Grafiek 89: Evolutie van de werkloosheidsgraad

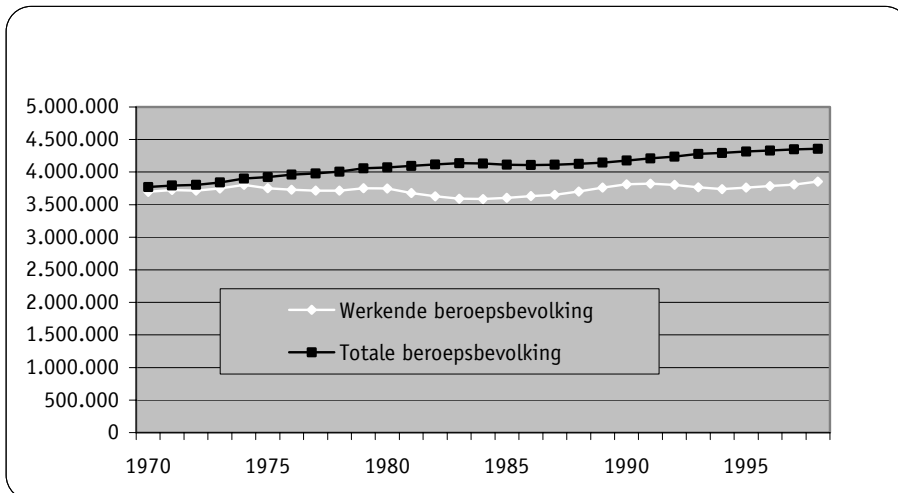

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Vanaf 1985 begon de tewerkstelling zich te herstellen. De werkloosheidsgraad daalde tot ze in 1990 het laagste niveau van de laatste 10 jaar bereikte. Vanaf dan begint de beroepsbevolking fors te stijgen; de werkende beroepsbevolking daarentegen daalt. Als gevolg hiervan stijgt de werkloosheidsgraad opnieuw.

De werkloosheidsgraad wordt dus bepaald door het aantal personen dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt en het aantal personen dat er niet in slaagt deze arbeidswens te realiseren.

Grafiek 90: De werkende en de totale beroepsbevolking in absolute cijfers

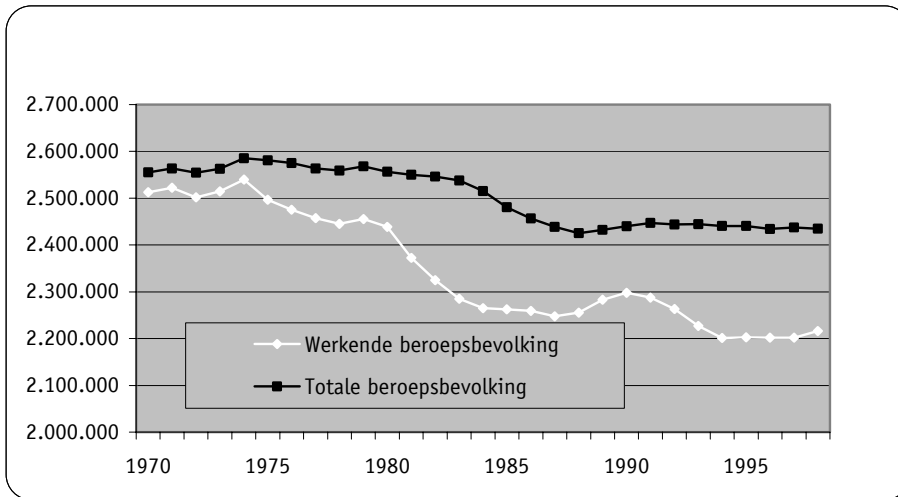
Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

De piek in de werkloosheidsgraad in 1983-1994 was vooral te wijten aan een daling van de werkgelegenheid. De beroepsbevolking vertoonde op dat ogenblik weinig schommelingen. Midden

jaren negentig was het een gecombineerd resultaat van een stijging van de beroepsbevolking en een daling van de tewerkstelling.

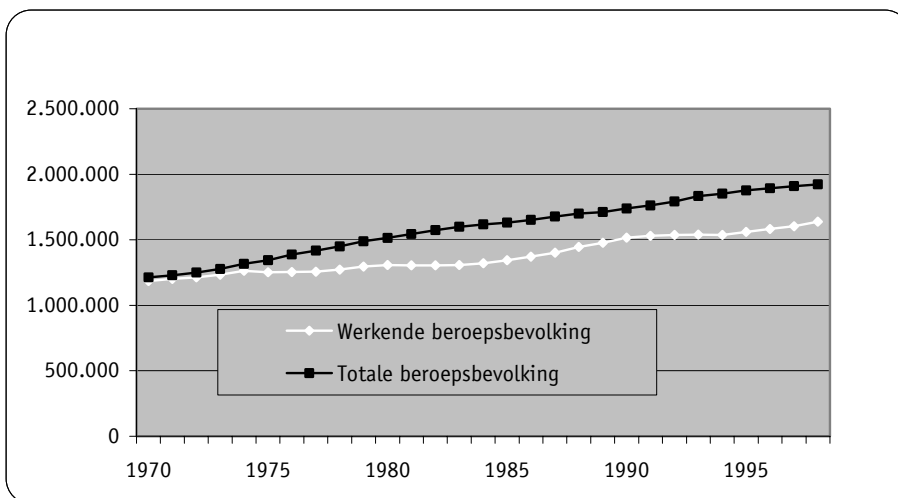
Dit verhaal is echter volledig verschillend voor mannen en vrouwen zoals geïllustreerd wordt in volgende grafieken.

Grafiek 91: De werkende en de totale mannelijke beroepsbevolking in absolute cijfers

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Grafiek 92: De werkende en de totale vrouwelijke beroepsbevolking in absolute cijfers

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Tijdens de eerste helft van de jaren tachtig daalde de mannelijke, werkende beroepsbevolking nog sneller dan de totale mannelijke beroepsbevolking. Vandaar een piek in de werkloosheidsgraad. Tien jaar later moet men opnieuw een hausse in de werkloosheidsgraad constateren, deze keer veroorzaakt door een daling van de tewerkstelling bij mannen bij een ongeveer constant gebleven beroepsbevolking.

Bij vrouwen steeg de werkende bevolking matig tot en met de eerste helft van de jaren tachtig. De beroepsbevolking in zijn totaal steeg echter fors. Vandaar een piek in de werkloosheidsgraad. Vanaf midden de jaren tachtig stijgt de vrouwelijke tewerkstelling in ruime mate, in het begin van jaren negentig stagneert ze. De beroepsbevolking blijft echter in hetzelfde tempo stijgen met als gevolg weer een hoogtepunt in de werkloosheidsgraad rond 1994-1995.

1.2.4 Afhankelijkheidsgraad

Wanneer men de afhankelijkheidsgraad¹⁶ definieert als de volgende verhouding:

de totale bevolking verminderd met de bevolking op beroepsactieve leeftijd

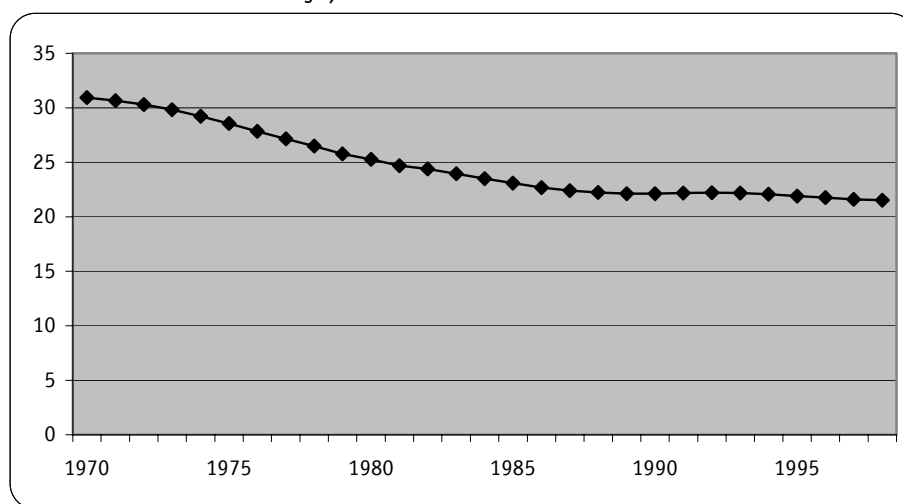
op

de bevolking op beroepsactieve leeftijd.

Omdat men deze laatste groep definieert als de leeftijdsgroep boven de 15 jaar, krijgt men een louter demografisch gegeven.

In grafiek gezet, ziet de evolutie van de afhankelijkheidsgraad er als volgt uit:

Grafiek 93: Evolutie van de afhankelijkheidsgraad (min 15-jarigen t.o.v. bevolking op beroepsactieve leeftijd)

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

In het algemeen kan men spreken over een sterke daling van de afhankelijkheidsgraad tot de tweede helft van de jaren tachtig. Daarna treedt er een stabilisering op.

Zoals reeds gezegd kan deze evolutie perfect worden verklaard door demografische ontwikkelingen: ontgroening en vergrijzing. Het aandeel van mannen en vrouwen in de afhankelijkheidsgraad schommelt dan ook nauwelijks.

Tabel 30: Evolutie van de afhankelijkheidsgraad en het aandeel van mannen en vrouwen hierin

	Mannen	Vrouwen	Totaal
1970	15,8	15,1	30,9
1975	14,6	14,0	28,6
1980	12,9	12,4	25,3
1985	11,8	11,3	23,1
1990	11,3	10,8	22,1
1995	11,2	10,7	21,9
1998	11,0	10,5	21,5

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

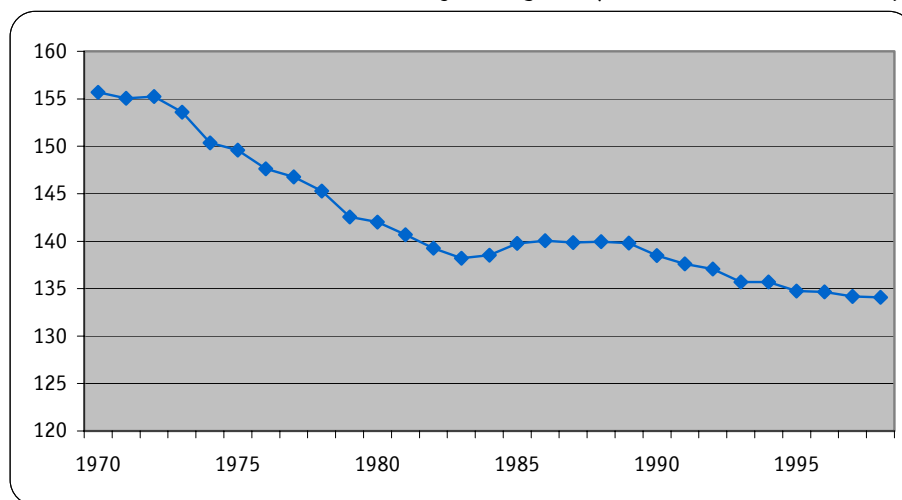
Deze indicator laat zich - bijvoorbeeld voor 1970 - als volgt lezen:

voor elke 100 personen op beroepsactieve leeftijd (15 en plus) zijn er, afgerond, 31 0- tot 15-jarigen waarvan 16 mannen en 15 vrouwen.

Afhankelijkheid in termen van beroepsactiviteit zou men kunnen uitdrukken als volgt: hoe verhoudt de beroepsbevolking zich tot de inactieve bevolking?

Zoals blijkt uit deze grafiek kent deze parameter niet het vloeiende verloop van een demografisch gegeven. Na een steile daling gedurende 10 jaar (tussen 1972 en 1983)

Grafiek 94: Evolutie van de afhankelijkheidsgraad (inactieven t.o.v. de beroepsbevolking)

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Volgende tabel geeft het aantal inactieven per 100 personen die behoren tot de beroepsbevolking. Zoals men kan vaststellen is de daling van de afhankelijkheidsgraad zoals die zichtbaar wordt in grafiek 25 volledig te wijten aan de vrouwelijke bevolking met name aan de toenemende vrouwelijke beroepsbevolking.

¹⁶ De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 1998. p. 87

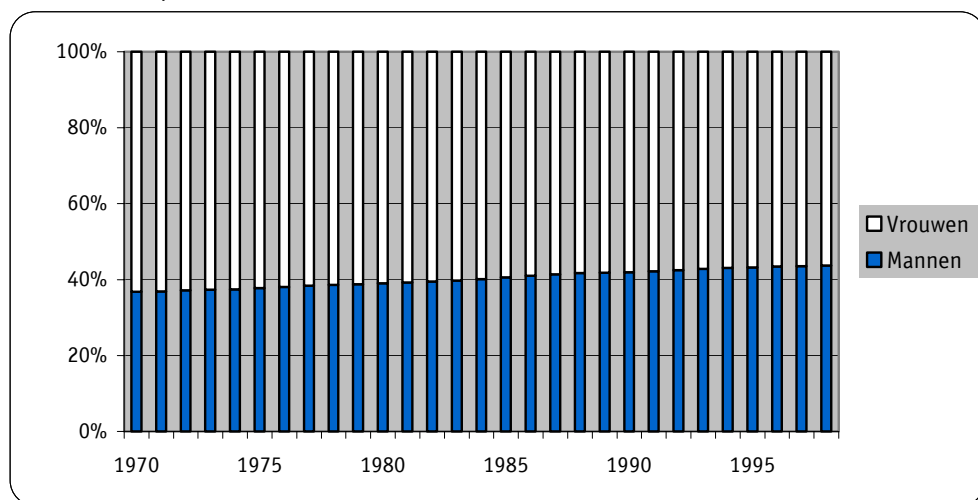
Tabel 31: Evolutie van de afhankelijkheidsgraad in termen van beroepsactiviteit en het aandeel van mannen en vrouwen hierin

	Mannen	Vrouwen	Totaal
1970	57	99	156
1975	57	93	150
1980	55	87	142
1985	57	83	140
1990	58	80	138
1995	58	76	135
1998	59	76	134

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Voor elke 100 personen op de arbeidsmarkt (werkend of werkloos) waren er in 1970 156 inactieven waarvan 57 mannen en 99 vrouwen. Dit aantal zakte gestaag tot 134 in 1998: 59 mannen en 76 vrouwen.

Grafiek 95: De afhankelijkheidsgraad in termen van beroepsactiviteit en de evolutie van het procentueel aandeel van mannen en vrouwen hierin

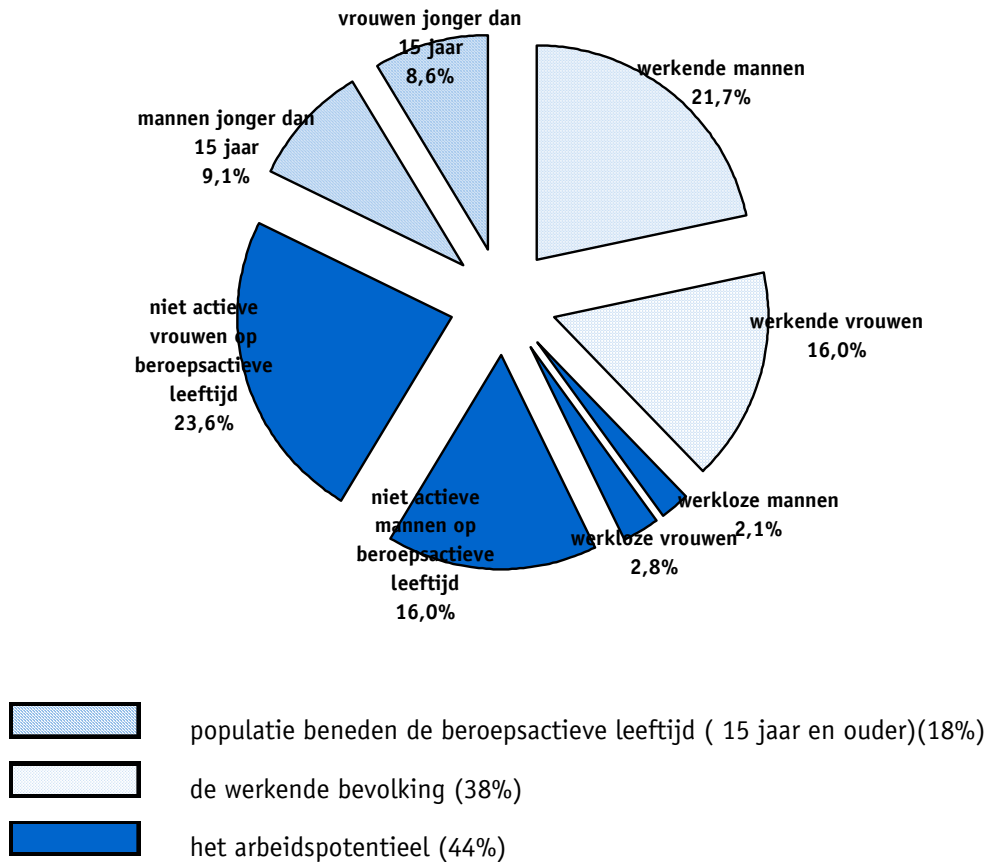
Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Uit deze grafiek blijkt dat het aandeel van mannen in de afhankelijkheidsgraad langzaam maar zeker stijgt.

DE ARBEIDSMARKT IN DE KIJKER

Groepen op de arbeidsmarkt

Een totaalbeeld als besluit geeft een visueel idee van de subgroepen binnen de Belgische bevolking van 10.000.000 mensen vanuit de focus Arbeidsmarkt voor het jaar 1998.

De werkende beroepsbevolking telt in 1998 globaal genomen 60% mannen en 40% vrouwen.

De evolutie tussen 1970 en 1998 in een nutshell:

- bij mannen heeft er een verschuiving plaatsgevonden van de werkende beroepsbevolking naar de werkloze beroepsbevolking en de niet-actieven.
- bij vrouwen schuift een aanzienlijk deel van de niet-actieven op naar de beroepsbevolking

Arbeidsmarktindicatoren

De helft van de Belgen op beroepsactieve leeftijd (15-jarigen en ouder) biedt zich aan op de arbeidsmarkt. Dat was 30 jaar geleden niet anders. In 1970 echter bestond deze groep, die men de beroepsbevolking noemt, uit 35 mannen en 16 vrouwen per honderd Belgen op beroepsactieve leeftijd; van 1970 tot 1998 evolueerde dit naar 29 mannen en 23 vrouwen. De vermindering van de activiteitsgraad (de beroepsbevolking ten opzichte van de bevolking op beroepsactieve leeftijd) van de mannen is vooral het gevolg van hun vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt. De relatieve aangroei van de vrouwelijke beroepsbevolking heeft veel te maken met de stijgende scholingsgraad van meisjes. Het zich aanbieden op de arbeidsmarkt resulteert uiteraard niet altijd in het vinden van een job. Het is een markt van vraag en aanbod: hoeveel mensen zoeken werk – hoeveel arbeidsplaatsen staan ter

beschikking? Afhankelijk hiervan evolueert de werkloosheidsgraad: het percentage werklozen in de beroepsbevolking. In 1970 had je als man 1 kans op 60, als vrouw 1 kans op 40 om geen werk te vinden. In 1998 vindt 1 man op 11 en 1 vrouw op 7 geen werk.

De werkgelegenheidsgraad meet hoeveel mensen op beroepsactieve leeftijd effectief werken. Bij mannen evolueerde deze indicator steil naar beneden van 71 naar 55%. Bij vrouwen deed zich een sterke stijging voor: van 31 naar 38%.

Tenslotte: de afhankelijkheidsgraad, de verhouding van de beroepsbevolking t.o.v. de inactieve bevolking, is tussen 1970 en 1998 erg gedaald door de toename van de vrouwelijke beroepsbevolking. In 1970 stonden tegenover 100 personen uit de beroepsbevolking 156 inactieven waarvan 2/3 vrouwen. In 1998 zijn dit nog 134 inactieven waarvan 56% vrouwen.

2. Specifieke kenmerken van arbeid en niet-arbeid van vrouwen en mannen

2.1 Officiële arbeid (formeel en bezoldigd)

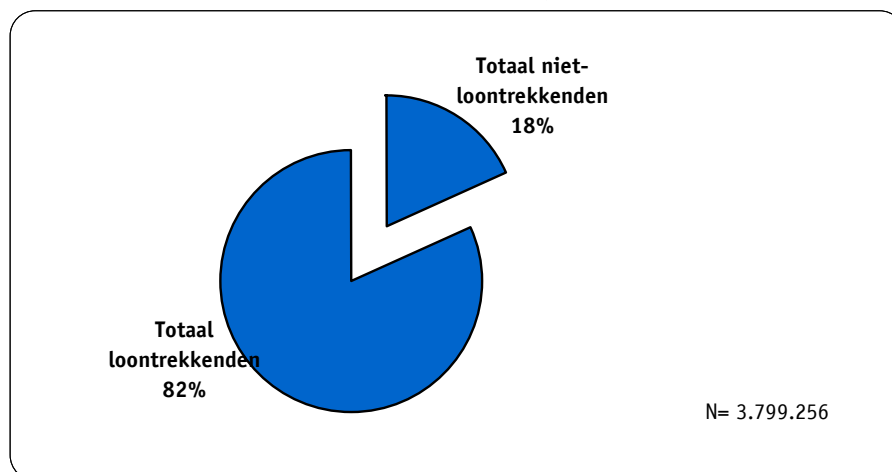
2.1.1 Beroepsstatuut¹⁷

2.1.1.1 Totaaloverzicht loontrekkenden – niet-loontrekkenden

Loontrekkenden: in de overheids- en privé-sector.

Niet-loontrekkenden: zelfstandigen en helpers.

Grafiek 96: Statuut van de werkende bevolking 1998

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

In 1998 is 82% van de werkende bevolking loontrekkend. Het aandeel van de niet-loontrekkende werkgelegenheid ligt bij mannen hoger dan bij vrouwen. In 1970 was dit nog andersom.

Volgende evolutie deed zich voor:

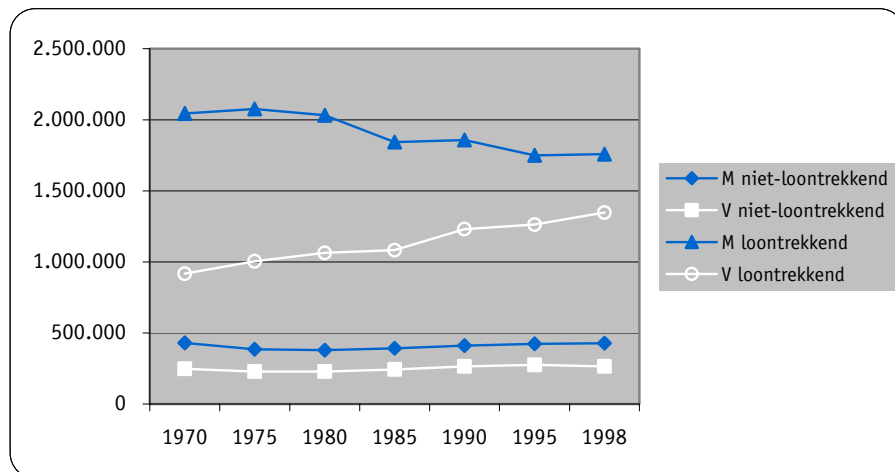
- De loontrekkende werkgelegenheid bij mannen is tussen 1980 en 1998 flink gedaald; het aantal niet-loontrekkenden steeg lichtjes.

¹⁷ Zonder de grensarbeid (54.056 personen).

- Bij de vrouwelijke, werkende beroepsbevolking bleef de niet-loontrekkende werkgelegenheid ongeveer status-quo. De loontrekkende werkgelegenheid steeg substantieel.

Dit wordt geïllustreerd door volgende grafiek:

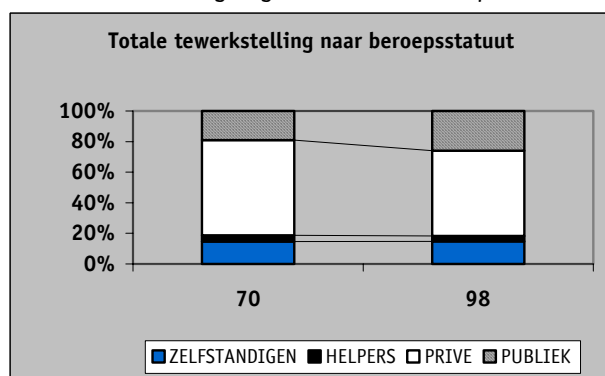
Grafiek 97: Evolutie van de werkgelegenheid naar beroepsstatuut

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Binnen de loontrekkende werkgelegenheid is vooral de tewerkstelling in de openbare sector gestegen en dit voornamelijk door toedoen van een aanzienlijke toename van de vrouwelijke tewerkstelling.

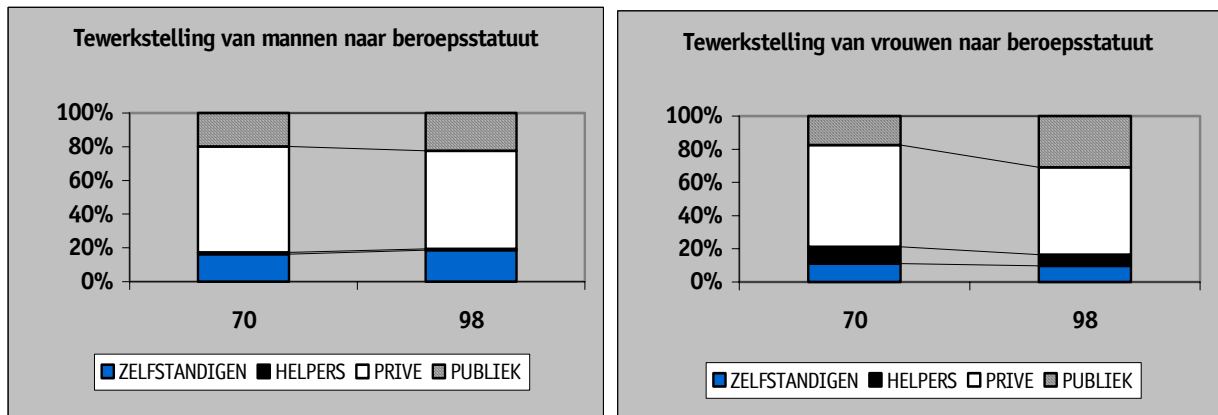
Grafiek 98: Werkgelegenheid naar beroepsstatuut 1970-1998

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Grafiek 99: Werkgelegenheid naar beroepsstatuut 1970-1998. Mannen

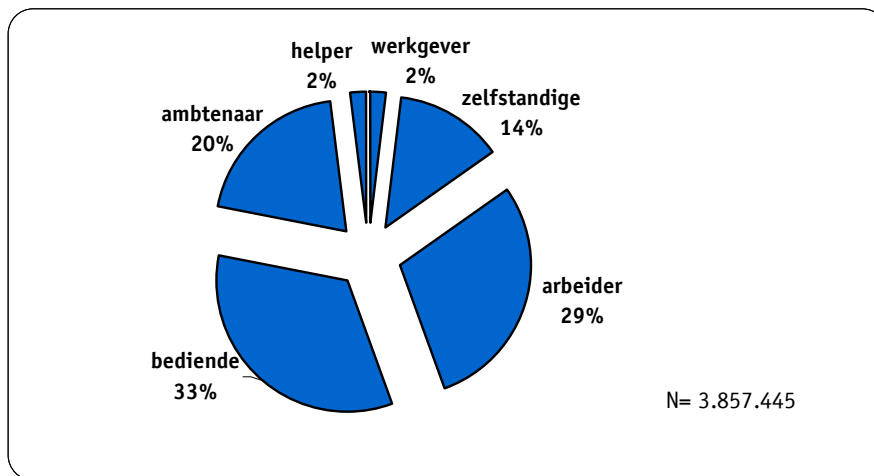
Grafiek 100: Werkgelegenheid naar beroepsstatuut 1970-1998. Vrouwen

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Verdere uitsplitsing vervolledigt het totaal overzicht.

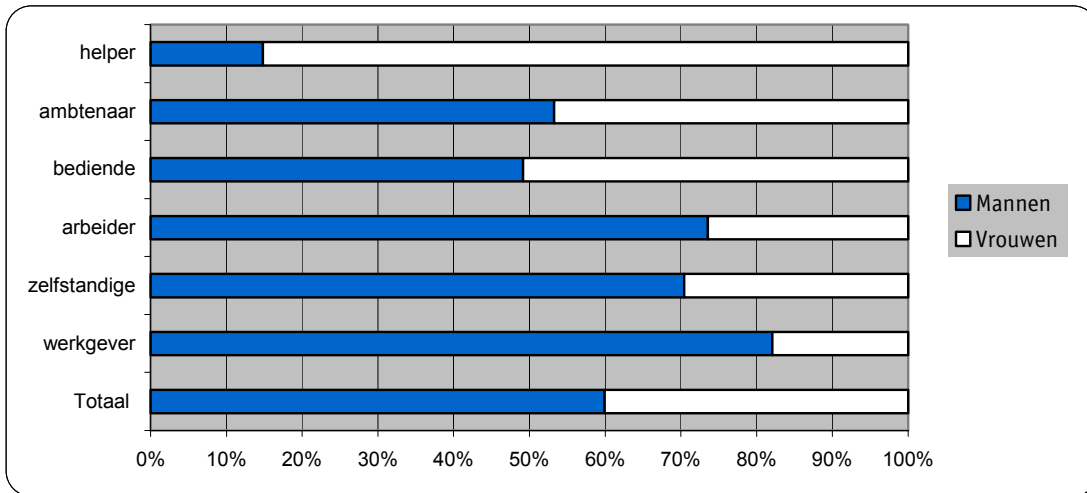
Grafiek 101: Totale tewerkstelling naar economische activiteit 1998

Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking 1998. (Bewerking SEIN)

De verdeling binnen elke categorie naar geslacht is zeer wisselend zoals blijkt uit volgende grafiek.

Grafiek 3: Economische activiteit 1998. Sekseratio

Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking 1998. (Bewerking SEIN)

Mannen zijn oververtegenwoordigd in de categorieën arbeider, zelfstandige en werkgever. In de andere beroeps categorieën, bediende, ambtenaar en helper, vindt men meer vrouwen dan men zou verwachten op basis van de totale verdeling die 60/40 is.

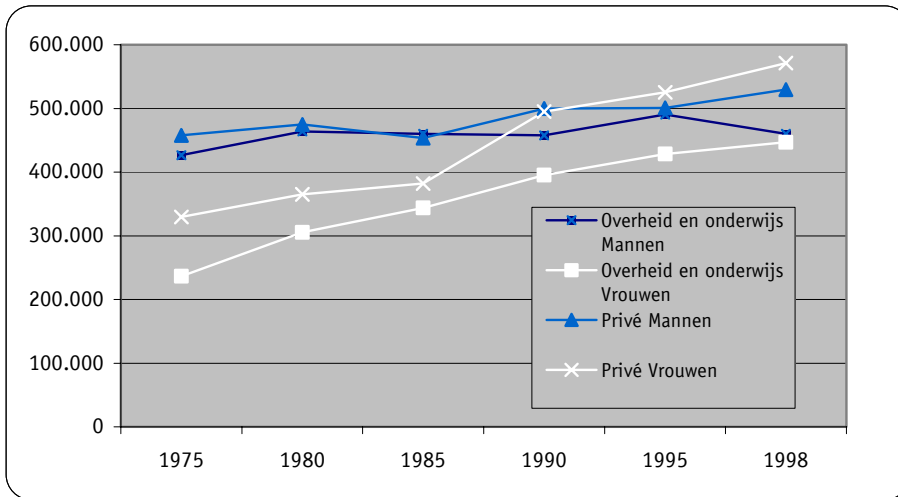
Tabel 32: De evolutie van de verdeling van de werkende beroepsbevolking naar economische activiteit

	1985			1991			1995			1998		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
werkgever	2,3	0,5	1,7	2,0	0,4	1,4	2,7	0,7	1,9	2,5	0,8	1,8
zelfstandige	16,3	10,4	14,3	15,9	9,8	13,5	15,6	10,3	13,5	16,0	10,1	13,6
arbeider	36,7	21,2	31,2	36,4	20,0	30,1	36,2	18,8	29,2	35,8	19,3	29,0
bediende	23,2	34,5	27,2	24,4	38,8	29,9	26,6	40,9	32,3	27,6	42,6	33,8
ambtenaar	20,4	23,7	21,6	20,8	25,9	22,7	18,2	23,9	20,5	17,6	23,1	19,9
helper	1,0	9,6	4,0	0,6	5,1	2,3	0,6	5,4	2,5	0,5	4,1	2,0
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking 1998.

Arbeiders blijven bij de mannelijke werkende bevolking de grootste beroeps categorie; bij vrouwen zijn dat de bedienden. Bij vrouwen en mannen tekent zich echter een tendens af naar relatief meer tewerkstelling in een bediendenstatuut.

Grafiek 102: Evolutie van het aantal tewerkgestelden in een bediendenstatuut in absolute cijfers

Bron: RSZ, Aantal op 30 juni in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers. Verschillende jaargangen. (Bewerking SEIN)

Uit bovenstaande grafiek blijkt dat de toenemende tewerkstelling van bedienden zich niet enkel voordoet als een verschuiving maar dat er effectief meer arbeidsplaatsen gerealiseerd worden in een bediendenstatuut behalve bij de mannelijke tewerkstelling in de overheidssector en het onderwijs.

2.1.1.2 Loontrekkende werkgelegenheid

2.1.1.2.1 Soort contract

In 1998 had ruim 10% van de werkende vrouwen geen 'normaal' contract d.w.z. een vast (statutair) contract of een contract van onbepaalde duur. Ook bij mannen lag dit percentage relatief hoog: bijna 6%. In 1995 was dit respectievelijk maar 7% en 4%.

Tabel 33: Verdeling van de loontrekkende werkgelegenheid naar soort contract

Loontrekkende werkgelegenheid	1985			1991			1995			1998		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Vast werk	95,3	89,1	93,1	97,0	91,7	94,9	96,1	92,6	94,7	94,1	89,6	92,2
Tijdelijk werk	4,7	10,9	6,9	3,0	8,3	5,1	3,9	7,4	5,3	5,9	10,4	7,8
opleidingsperiode	29,7	18,9	23,7	31,8	19,7	24,1	25,7	13,3	18,7	18,3	11,5	14,4
Gesco, DAC ...	36,3	30,8	33,3	33,6	36,5	35,5	14,0	25,5	20,5	11,3	18,3	15,2
vindt geen vast werk	16,5	29,1	23,5	22,0	29,1	26,5	21,1	21,6	21,4	27,4	24,4	25,7
wenst geen vast werk	1,4	3,6	2,6	3,4	5,3	4,6	0,3	1,3	0,9	1,1	2,2	1,7
contract proefperiode	-	-	-	-	-	-	10,5	6,5	8,2	12,8	8,7	10,4
geeft geen reden op	16,0	17,6	16,9	9,1	9,3	9,3	28,4	31,8	30,3	29,2	35,0	32,4

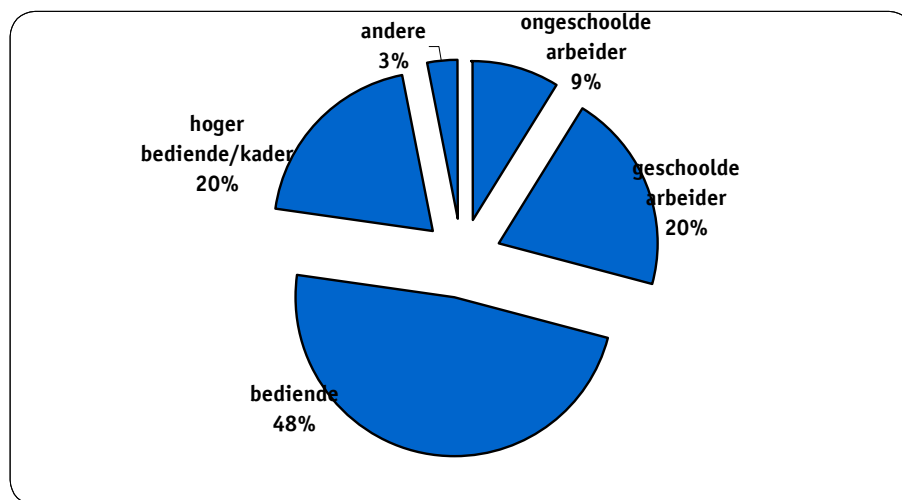
Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking. Verschillende jaargangen.

In 1985 bevonden 2 mannen op 3 die een 'tijdelijk'¹⁸ contract hadden, zich in een opleidingsperiode of in een nepstatuut. In 1998 was dit nog 2 op 5, voornamelijk proef-/opleidingscontracten.

Bij vrouwen bedroeg het aandeel van bijzondere statuten en opleidingscontracten in tijdelijke contracten in 1985 en 1998 respectievelijk 50% en 38%.

2.1.1.2.2 *Socio-professionele categorie*

Grafiek 103: Tewerkstelling van werknemers en ambtenaren naar socio-professionele categorie. 1998

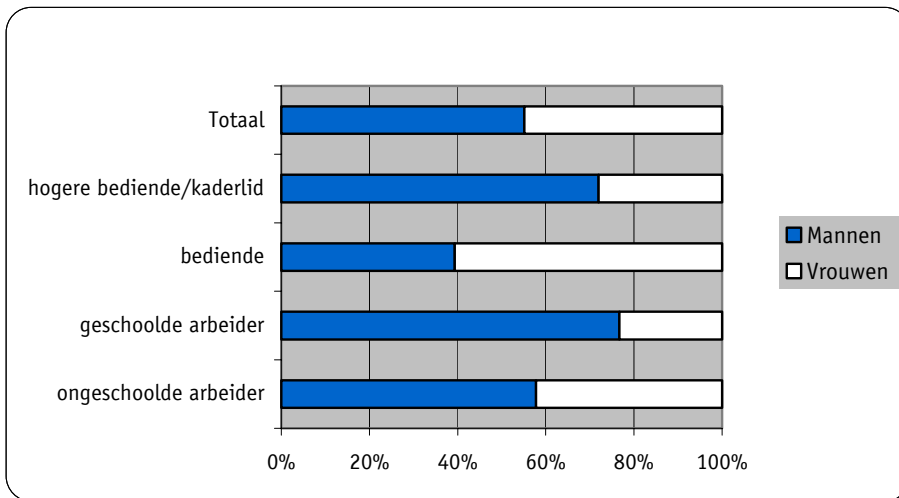

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Bijna 70% van de werknemers behoort tot de categorie bedienden. Arbeiders vormen een kleine 30% van de werknemers. Dit gegeven is echter sterk gendergebonden.

¹⁸ De betrokkene heeft TIJDELIJK werk of een arbeidscontract van beperkte duur omwille van de vernoemde redenen.

Grafiek 104: Tewerkstelling van werknemers en ambtenaren naar socio-professionele categorie 1998. Sekseratio

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

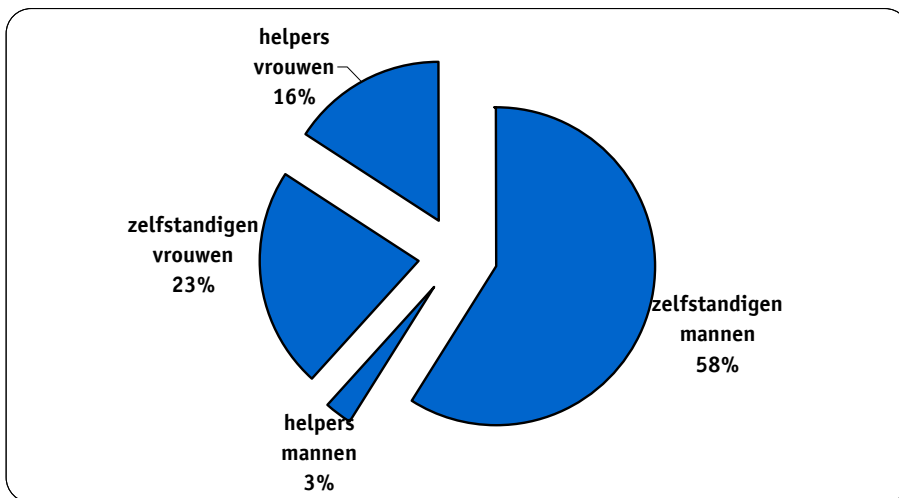
Zowel bij arbeiders als bedienden vindt men minder vrouwen dan verwacht in de hogere socio-professionele categorieën: zij zijn ondervertegenwoordigd in de groep van geschoolde arbeiders en bij de hogere bedienden.

2.1.1.3 Niet-loontrekkende werkgelegenheid

2.1.1.3.1 Verdeling zelfstandigen-helpers

De verdeling van de niet-loontrekkende werkgelegenheid naar geslacht zag er in 1998 uit als volgt:

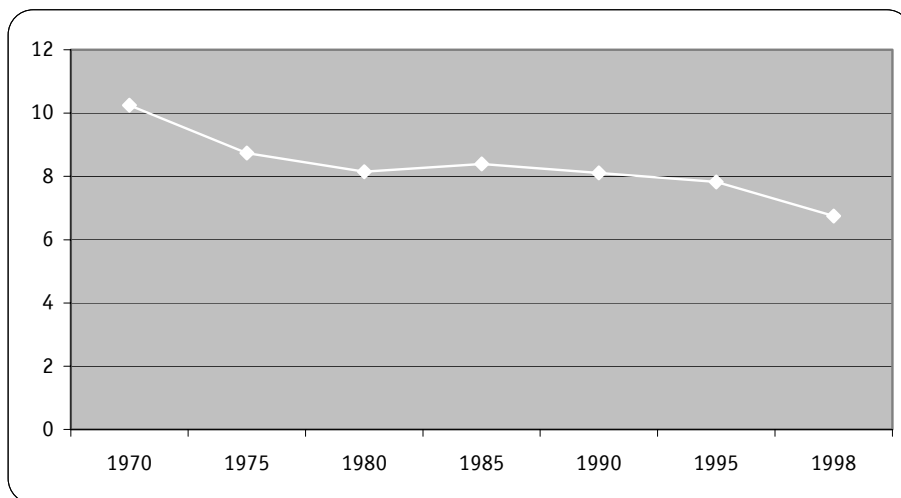
Grafiek 105: Niet-loontrekkende werkgelegenheid in 1998

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

De meerderheid van de niet-loontrekkende werkgelegenheid situeert zich bij de mannen. Er is een sterke oververtegenwoordiging van de vrouwen bij de categorie helpers hoewel het belang van dit statuut afneemt in de vrouwelijke tewerkstelling zoals blijkt uit onderstaande grafiek.

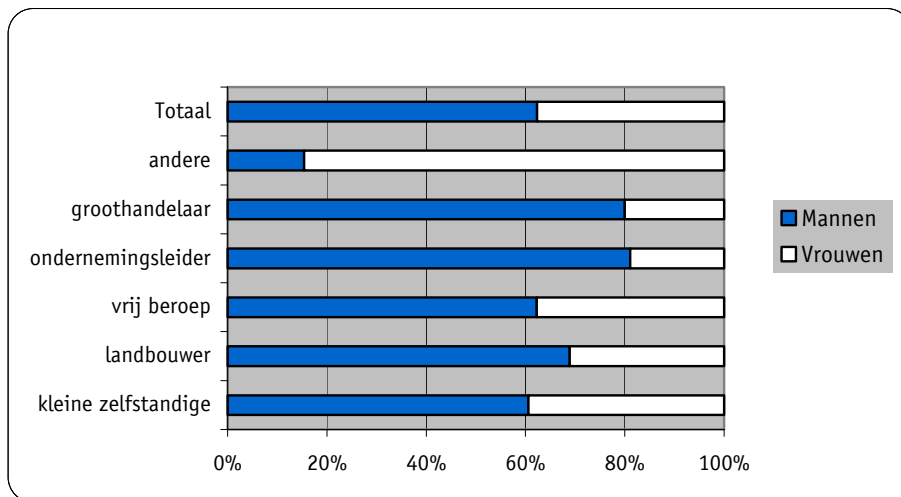
Grafiek 106: Evolutie van het aandeel van het statuut van helper bij de vrouwelijke werkende bevolking

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

2.1.1.3.2 Socio-professionele categorie

Grafiek 107: Socio-professionele categorie bij de zelfstandigen en helpers 1998. Sekseratio

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

In de steekproef zaten slechts 526 personen in een zelfstandigenstatuut. Enkel de categorieën “groothandelaar” en “bedrijfsleider” springen qua sekseratio uit de band met elk 80% mannen. De absolute cijfers zijn echter te klein om uitspraken over te doen.

2.1.2 Indeling volgens de nomenclatuur van de beroepen

In de enquête naar de beroepsbevolking maakt het NIS gebruik van de ISCO¹⁹-codes om de respondenten in te delen naar beroeps categorie. In 1988 werd deze standaard gewijzigd, vanaf 1993 werd ook in de SEB-enquête gebruik gemaakt van de vernieuwde classificatie. Vergelijkingen tussen de verschillende jaren wordt op die manier onmogelijk tenzij men beschikt over de frequentietabellen op basis van de gedetailleerde codes zodat omzetting van de oude naar de nieuwe classificatie mogelijk is.

De bevraging in 1999 leverde volgende resultaten voor de beroepen classificatie.

Tabel 34: De tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO

	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1. Beleidsvoerende en hogere leidinggevende functies, directeuren en bedrijfsleiders	13,0	7,9	10,9	69,3	30,7	100,0
2. Specialisten	15,2	24,3	19,0	46,3	53,7	100,0
3. Technici en lagere functies	12,3	8,9	10,9	65,4	34,6	100,0
4. Administratieve functies	10,4	22,8	15,6	38,6	61,4	100,0
5. Dienstverlenende en commerciële functies	6,4	18,1	11,3	32,7	67,3	100,0
6. Geschoolde landbouwers en vissers	2,6	1,4	2,1	72,1	27,9	100,0
7. Ambachtberoepen en verwante beroepen	19,1	2,3	12,1	91,9	8,1	100,0
8. Bedieningsmannen van installaties en machines en assembleurs	10,8	2,7	7,4	84,8	15,2	100,0
9. Lagere beroepen	8,7	11,5	9,9	51,1	48,9	100,0
0. Militairen	1,5	0,1	0,9	93,4	6,6	100,0
Totaal	100,0 N=2.371.474	100,0 N=1.683.760	100,0 N=4.001.234	57,9	42,1	100,0

Bron: NIS, Enquête naar de Arbeidskrachten 1999.

Bijna tweederde van de werkende vrouwen vindt men terug in 3 categorieën:

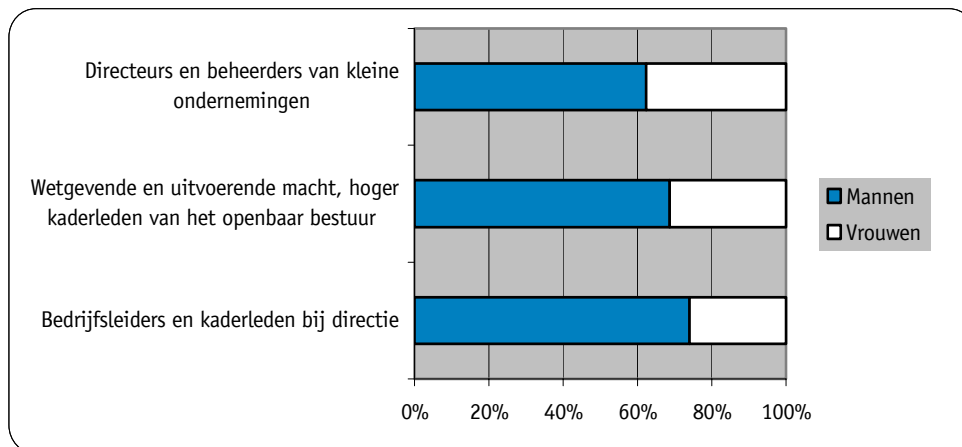
- categorie 2 (specialisten) die ook de o.m. ook onderwijsgevendens bevat, is goed voor 24%
- 23% van de werkende vrouwen vindt men in categorie 4, de lagere administratieve functies
- ruim 1 werkende vrouw op 6 vindt men terug in commerciële en dienstverlenende functies (categorie 5)

In totaal bevatten deze categorieën slechts 45% van de werkende bevolking, bij vrouwen is dit 65%. Bij mannen is de tewerkstelling eerder gespreid over de ISCO-categorieën met een vrij grote vertegenwoordiging in categorie 7, nl. ambachtsberoepen en verwanten.

ISCO-categorieën met 2 digits geven een meer genuanceerd beeld van de situatie naar gender. Per grote ISCO-categorie volgt nu een onderverdeling afdalend gerangschikt naar mannelijke vertegenwoordiging.

2.1.2.1 Beleidvoerende en hogere leidinggevende functies, directeuren en bedrijfsleiders

Grafiek 108: Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 1. Sekseratio

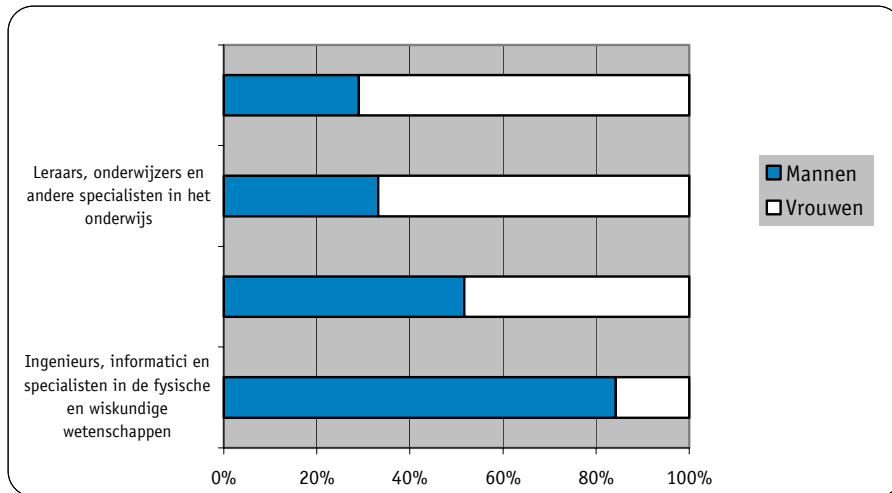
Bron: NIS, Enquête naar de Arbeidskrachten 1999. (Bewerking SEIN)

ISCO-1, de beleidvoerende, hogere leidinggevende functies, directeuren en bedrijfsleiders vertegenwoordigen 11% van de werkende bevolking. Daar waar gemiddeld genomen de sekseratio (afgerond) 60/40 bedraagt, vindt men hier een afwijkende verhouding van 70/30, een ondervertegenwoordiging van vrouwen dus. De verfijning naar ISCO met 2 digits maakt duidelijk dat de discrepantie vooral in de categorie Bedrijfsleiders en kaderleden terug te vinden is met een mannelijk aandeel van. Ook binnen de wetgevende en uitvoerende macht met inbegrip van de hogere kaderleden van het openbaar bestuur scoren vrouwen ruim onder het gemiddelde met slechts 31%.

¹⁹ International Standard Classification for Occupations. In bijlage bevindt zich een gedetailleerd overzicht van de ISCO. Meer gedetailleerde info vindt men op de website <http://www.warwick.ac.uk/ier/isco/frm-is88.html>

2.1.2.2 Specialisten

Grafiek 109: Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 2. Sekseratio

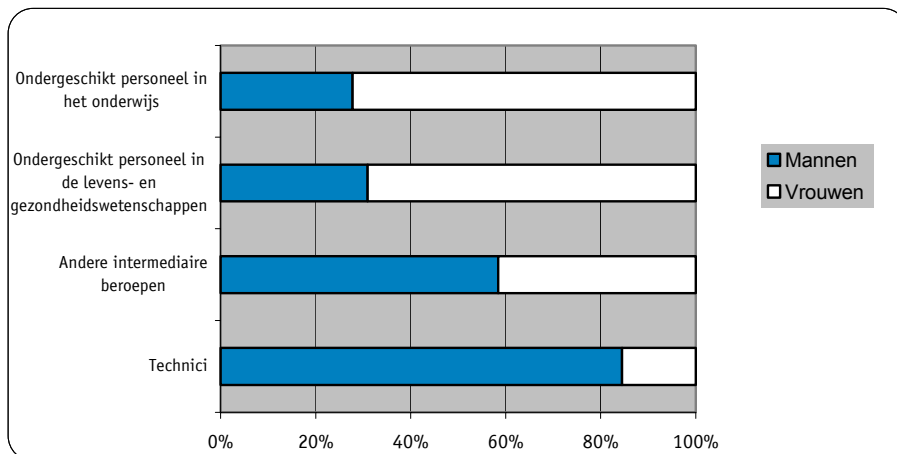

Bron: NIS, Enquête naar de Arbeidskrachten 1999. (Bewerking SEIN)

Daar waar vrouwen in de globale ISCO 2, wat men noemt de Specialisten, ruim oververtegenwoordigd zijn (54%), vindt men sterk uiteenlopende sekseratio's naargelang de subcategorieën: van slechts 1 vrouw op 6 informatici, ingenieurs en aanverwanten tot om en bij de 70 % vrouwen in de gezondheidssector en het onderwijs.

2.1.2.3 Technici en lagere functies

Grafiek 110: Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 3. Sekseratio

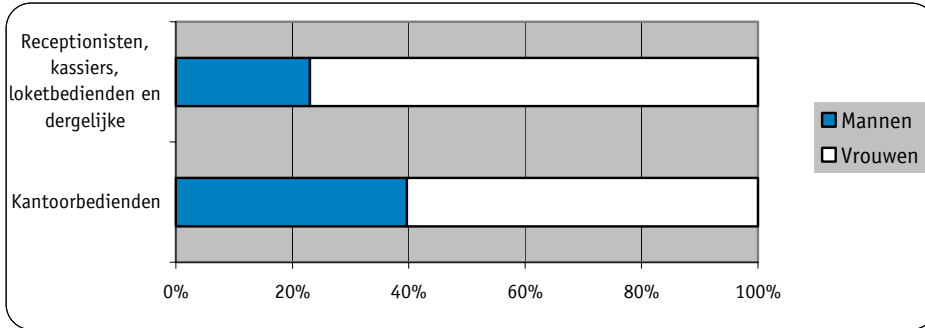

Bron: NIS, Enquête naar de Arbeidskrachten 1999. (Bewerking SEIN)

Op dit niveau doet zich dezelfde segregatie naar economische sector voor als in de ISCO 2 met bijna identiek dezelfde verhoudingen.

2.1.2.4 Administratieve functies

Grafiek 111: Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 4. Sekseratio

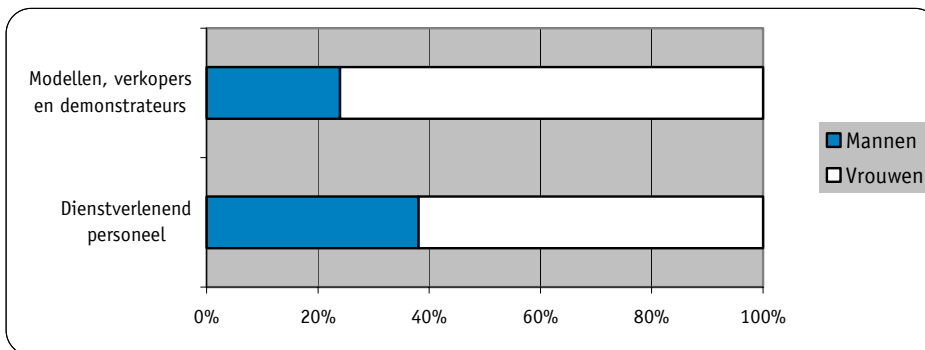

Bron: NIS, Enquête naar de Arbeidskrachten 1999. (Bewerking SEIN)

Onder “kantoorbedienden” wordt hier verstaan: de uitvoerende administratieve bedienden. In de onderverdeling naar ISCO 2 digits zijn de vrouwelijke kantoorbedienden met hun 350.000 eenheden de grootste categorie. De sekseratio bij kantoorbedienden is 40% mannen, 60 % vrouwen. Bedienden die face-to-face contact hebben met klanten zoals kassiers, receptionisten, ... zijn meestal vrouwen: in 8 gevallen op 10. Samen met de gezondheidssector en het onderwijs is deze beroeps categorie goed voor bijna de helft van de vrouwelijke tewerkstelling in ons land.

2.1.2.5 Dienstverlenende en commerciële functies

Grafiek 112: Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 5. Sekseratio

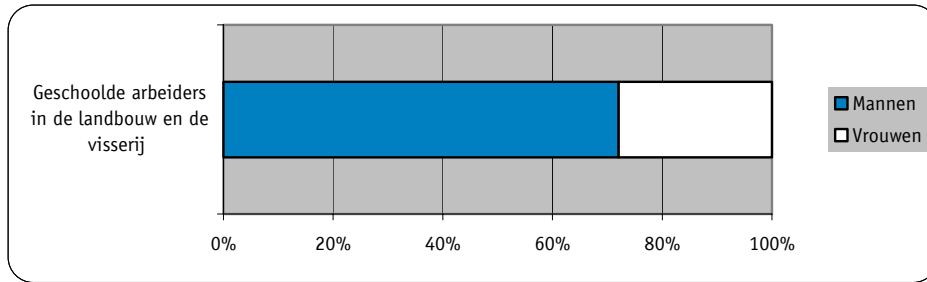

Bron: NIS, Enquête naar de Arbeidskrachten 1999. (Bewerking SEIN)

Het overwicht aan vrouwen is groot in de dienstverlenende functies maar loopt op tot ruim 75% in de commerciële functies. Onder dienstverlenende functies ressorteren uiteenlopende beroepen zoals: reisgidsen, koks, obers, opvoeders, kappers, begrafenisondernemers, brandweerlui... De tweede groep is enger gedefinieerd: modellen, verkopers en demonstrateurs.

2.1.2.6 Geschoolde arbeiders in de landbouw en de visserij

Grafiek 113: Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 6. Sekseratio

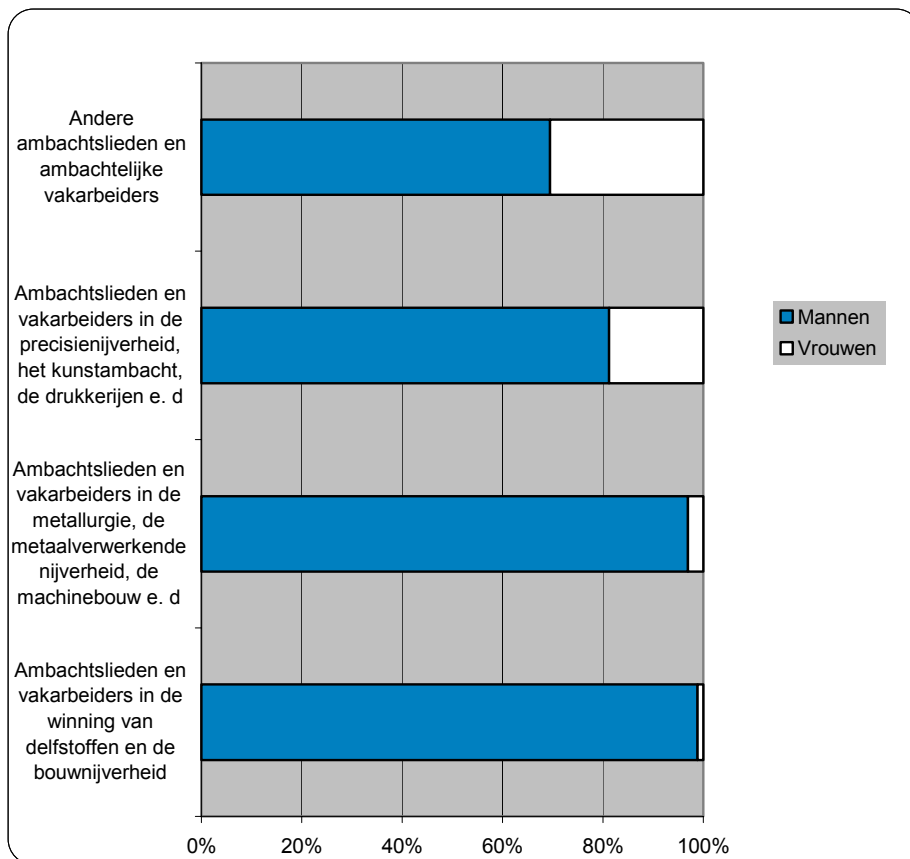

Bron: NIS, Enquête naar de Arbeidskrachten 1999. (Bewerking SEIN)

Deze categorie omvat landbouw en veeteelt, visserij en jacht met ruim 70% mannelijke tewerkstelling.

2.1.2.7 Ambachtberoepen en verwante beroepen

Grafiek 114: Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 7. Sekseratio

Bron: NIS, Enquête naar de Arbeidskrachten 1999. (Bewerking SEIN)

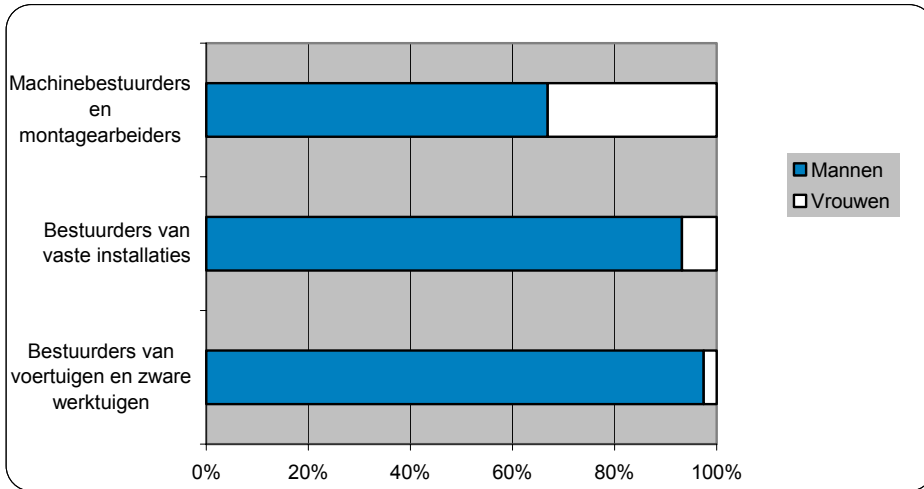
De twee eerste categorieën zijn vrijwel uitsluitend een mannenzaak: het gaat om geschoolde arbeiders in de bouw en mijnbouw enerzijds en metaalarbeiders en mecaniciens anderzijds.

In ISCO 73 vindt men al iets meer vrouwen terug: één op vijf muzikinstrumentenmakers, juweliers, graveerders... zijn vrouwen.

Met andere ambachtslieden bedoelt men slaggers, kleermakers, schoenmakers, bakkers e.d.. Hier zijn de vrouwen met 31% vertegenwoordigd.

2.1.2.8 Bedieningsmannen van installaties en machines en assembleurs

Grafiek 115: Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 8. Sekseratio

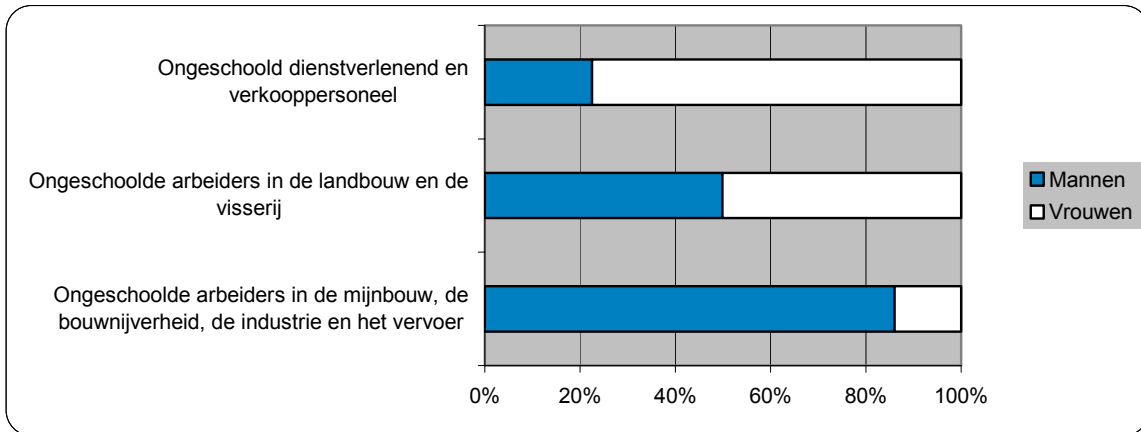

Bron: NIS, Enquête naar de Arbeidskrachten 1999. (Bewerking SEIN)

Het bedienen van machines in de mijnbouw, metaalnijverheid, landbouw, chemische nijverheid en dergelijke gebeurt bijna uitsluitend door mannen. In categorie 83 zijn ook bestuurders van taxi's, bussen, bestelwagens opgenomen. Vandaar de wat hogere score van de vrouwelijke tewerkstelling.

2.1.2.9 Lagere beroepen

Grafiek 116: Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 9. Sekseratio

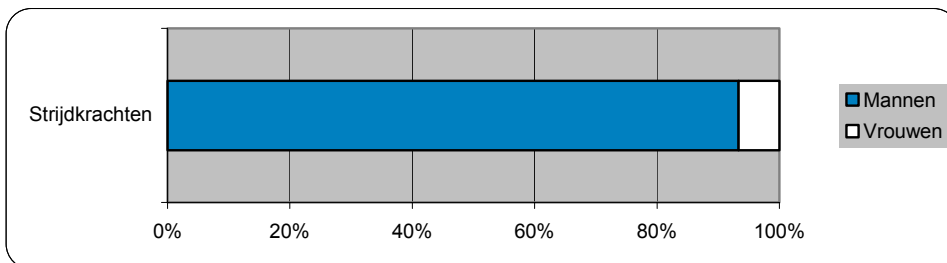

Bron: NIS, Enquête naar de Arbeidskrachten 1999. (Bewerking SEIN)

De horizontale segregatie nl. naar economische sector is manifest aanwezig: een oververtegenwoordiging van mannen in bouw, mijnbouw, industrie en vervoer; een overwicht aan vrouwen in de dienstverlenende sector en verkooppersoneel. In de landbouw en visserij echter, bij uitstek mannelijke sectoren, vindt men bij de *ongeschoolde* arbeiders een oververtegenwoordiging van vrouwen. De absolute aantallen zijn echter verwaarloosbaar klein.

2.1.2.10 Strijdkrachten

Grafiek 117: Tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO 0. Sekseratio

Bron: NIS, Enquête naar de Arbeidskrachten 1999. (Bewerking SEIN)

Ook bij militairen vinden we traditiegetrouw een groot overwicht aan mannen maar het betreft slechts 1% van de werkende beroepsbevolking.

2.1.2.11 Samenvattend overzicht in feminisatiegraden

Wanneer de verschillende ISCO-categorieën gerangschikt worden naar sekseratio en vervolgens ingedeeld in verschillende feminisatiegraden krijgt men een gegroepeerd overzicht van de typisch vrouwelijke en mannelijke beroepen d.w.z. beroepen met een oververtegenwoordiging van vrouwen of mannen t.o.v. van de totaalverdeling naar geslacht. De eerste graad bestaat uit categorieën met minder dan 10% vrouwelijk aandeel in de tewerkstelling, de tweede gaat van 10% tot minder dan 20% enz.

Per graad kan men dan berekenen hoeveel vrouwen op de totale vrouwelijke, werkende bevolking tewerkgesteld zijn in deze groep. Met andere woorden: stellen typisch vrouwelijke, respectievelijk mannelijke, beroepen (met het grootste aandeel vrouwen respectievelijk mannen) ook de meeste vrouwen, respectievelijk mannen, tewerk?

Zoals reeds eerder vermeld, blijkt ook uit deze oefening dat de mannelijke tewerkstelling meer gespreid is over de verschillende functiecategorieën dan de vrouwelijke.

Allereerst is er de vaststelling dat er beroepen zijn waar men een extreem hoge mannelijke tewerkstelling constateert (namelijk van 80 tot 100%). Deze "bezetting" vindt men voor vrouwen in geen enkele beroeps categorie terug. Het aandeel van mannen in de meest 'vrouwelijke' categorieën is toch nog 23%.

Verder werkt men ruim 70% van de vrouwen in graad 7 en 8, uitgesproken vrouwenberoepen die in totaal slechts 45% van de arbeidsmarkt vertegenwoordigen. Men vindt er tevens de typische vrouwelijke sectoren in terug: onderwijs, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening en dit zowel op het niveau van de specialisten als op het niveau van assiterend personeel. Graad 1 en 2, uitgesproken mannenberoepen, vertegenwoordigen slechts 45% van de mannelijke tewerkstelling.

Tabel 35: De tewerkstelling volgens de nomenclatuur van beroepen ISCO gerangschikt naar sekseratio en het aandeel in de totale mannelijke en vrouwelijke tewerkstelling naar feminisatiegraad

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Ambachtslieden en vakarbeiders in de winning van delfstoffen en de bouwnijverheid	98,9	1,1	100,0
Bestuurders van voertuigen en zware werktuigen	97,4	2,6	100,0
Ambachtslieden en vakarbeiders in de metallurgie, de metaalverwerkende nijverheid, de machinebouw e. d	97,0	3,0	100,0
Strijdkrachten	93,4	6,6	100,0
Bestuurders van vaste installaties	93,2	6,8	100,0
Totale tewerkstelling in feminisatiegraad 1	24,4	0,9	14,5
Ongeschoolde arbeiders in de mijnbouw, de bouwnijverheid, de industrie en het vervoer	86,0	14,0	100,0
Technici	84,5	15,5	100,0
Ingenieurs, informatici en specialisten in de fysische en wiskundige wetenschappen	84,2	15,8	100,0
Ambachtslieden en vakarbeiders in de precisienijverheid, het kunstambacht, de drukkerijen e.d	81,2	18,8	100,0
Totale tewerkstelling in feminisatiegraad 2	20,1	5,0	13,7
Bedrijfsleiders en kaderleden bij directie	74,0	26,0	100,0
Geschoolde arbeiders in de landbouw en de visserij	72,1	27,9	100,0
Totale tewerkstelling in feminisatiegraad 3	10,6	5,3	8,4
Andere ambachtslieden en ambachtelijke vakarbeiders	69,5	30,5	100,0
Wetgevende en uitvoerende macht, hogere kaderleden van het openbaar bestuur	68,7	31,3	100,0
Machinebestuurders en montagearbeiders	66,9	33,1	100,0
Directeurs en beheerders van kleine ondernemingen	62,4	37,6	100,0
f Totale tewerkstelling in eminisatiegraad 4	11,1	8,0	9,8
Andere intermediaire beroepen	58,4	41,6	100,0
Andere specialisten in intellectuele en wetenschappelijke beroepen	51,7	48,3	100,0
Totale tewerkstelling in feminisatiegraad 5	8,0	9,3	8,6
Ongeschoolde arbeiders in de landbouw en de visserij	49,9	50,1	100,0
Totale tewerkstelling in feminisatiegraad 6	0,011	0,015	0,012
Kantoorbedienden	39,7	60,3	100,0
Dienstverlenend personeel	38,1	61,9	100,0
Leraars, onderwijzers en andere specialisten in het onderwijs	33,2	66,8	100,0
Ondergeschikt personeel in de levens- en gezondheidswetenschappen	31,0	69,0	100,0
Totale tewerkstelling in feminisatiegraad 7	18,8	42,9	28,9
Specialisten in de levens- en gezondheidswetenschappen	29,1	70,9	100,0
Ondergeschikt personeel in het onderwijs	27,8	72,2	100,0
Modellen, verkopers en demonstrateurs	24,0	76,0	100,0
Receptionisten, kassiers, loketbedienden en dergelijke	23,0	77,0	100,0
Ongeschoold dienstverlenend en verkooppersoneel	22,5	77,5	100,0
Totale tewerkstelling in feminisatiegraad 8	6,9	28,6	16,1
Totaal	57,9	42,1	100,0
	100,0	100,0	100,0

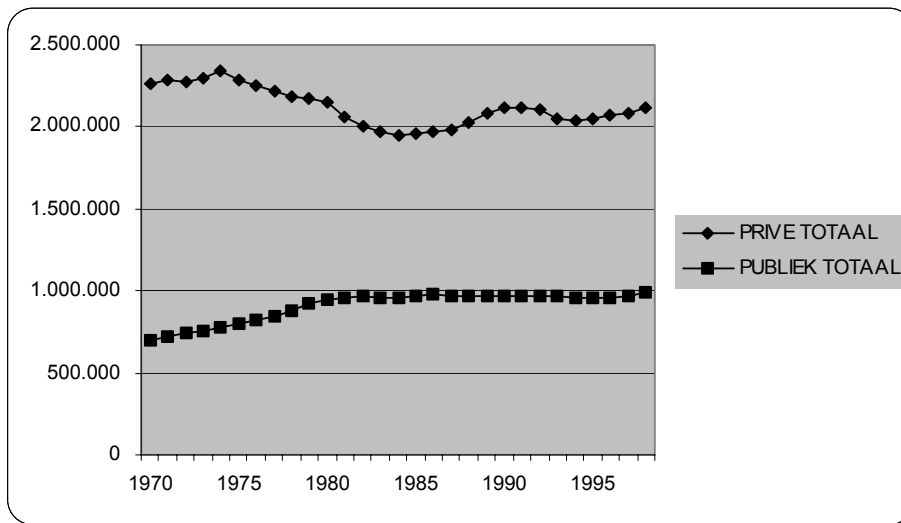
Bron: NIS, Enquête naar de Arbeidskrachten 1999. (Bewerking SEIN)

2.1.3 Sectoren van tewerkstelling

2.1.3.1 Privé- en publieke sector

Tussen 1970 en 1980 steeg de werkgelegenheid in de overheidssector fors, daarna stagneerde ze. In de privé-sector is de tewerkstelling meer onderhevig aan economische schommelingen: in dezelfde periode (en nog langer) dat de tewerkstelling in de openbare sector steeg, daalde deze in de privé. Vanaf midden de jaren 80 steeg de tewerkstelling in de privé-sector opnieuw met een piek rond 1990.

Grafiek 118: Evolutie van de tewerkstelling in de privé en publieke sector

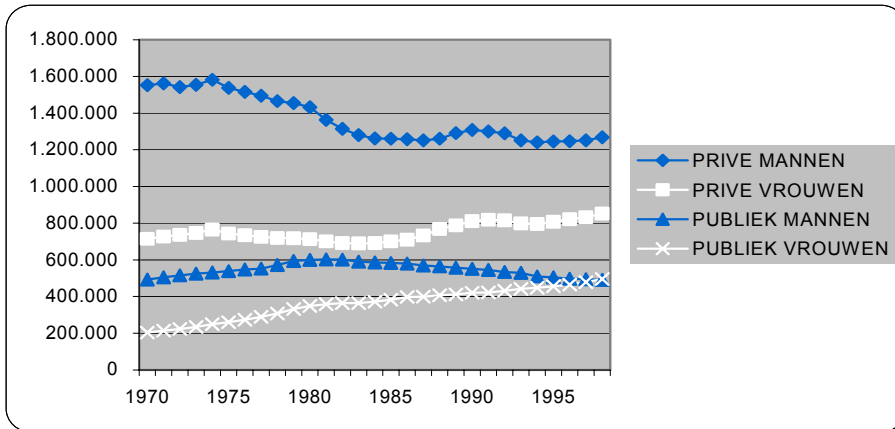

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

De evolutie van de werkgelegenheid in de privé in haar totaliteit wordt voornamelijk bepaald door de tewerkstelling van mannen: de evolutie loopt parallel zoals blijkt uit grafieken nr. 50 en 51. Terwijl de totale tewerkstelling in de publieke sector op hetzelfde niveau blijft sedert 1980 daalt de tewerkstelling van mannen ook in deze sector.

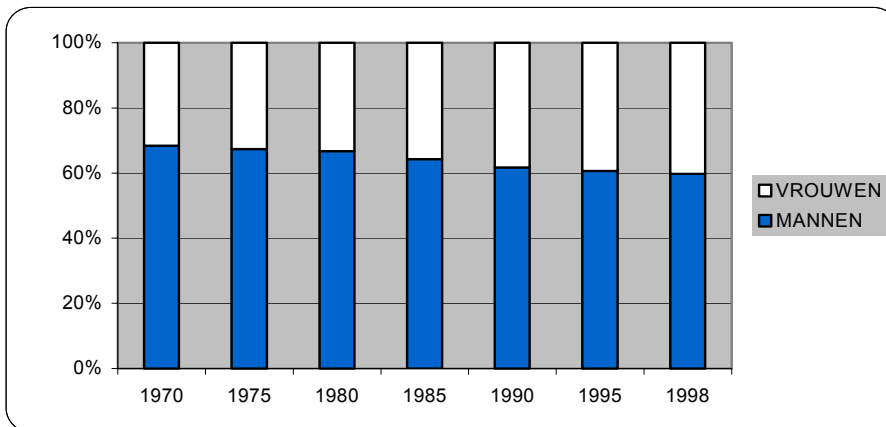
Bij vrouwen daarentegen stijgt de tewerkstelling in beide sectoren tussen 1970 en 1998 met dien verstande dat ook zij tijdens de economische crisis vanaf midden de jaren 70 tijdelijk een duik nemen wat tewerkstelling betreft.

Grafiek 119: De evolutie van de privé en publieke tewerkstelling 1970-1998

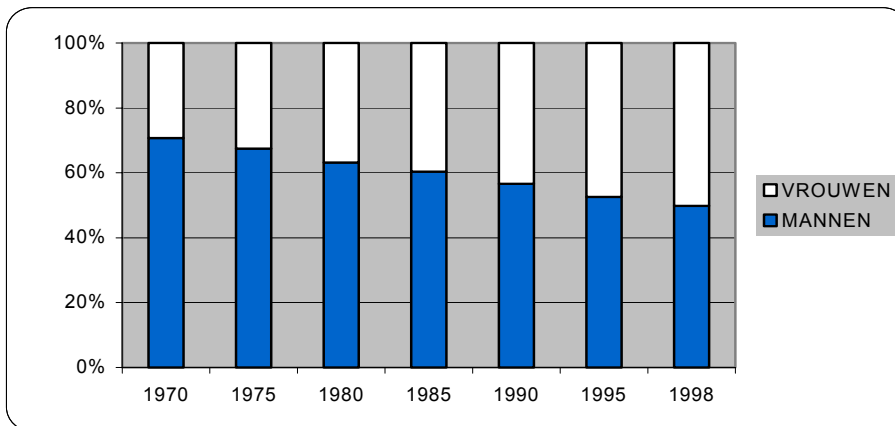
Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Grafiek 120: Evolutie van de sekseratio van de tewerkstelling in de privé-sector

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Grafiek 121: Evolutie van de sekseratio van de tewerkstelling in de publieke sector

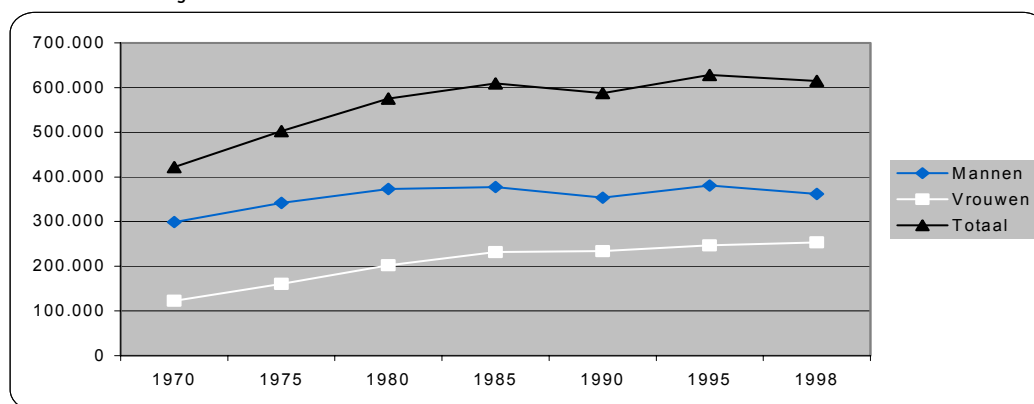

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Vrouwen hebben een flinke opmars gemaakt in de overheidssector zodanig zelfs dat ze er (relatief) oververtegenwoordigd zijn met een aanwezigheid van 50% terwijl men op basis van de totale verdeling van de tewerkstelling slechts 40% zou verwachten.

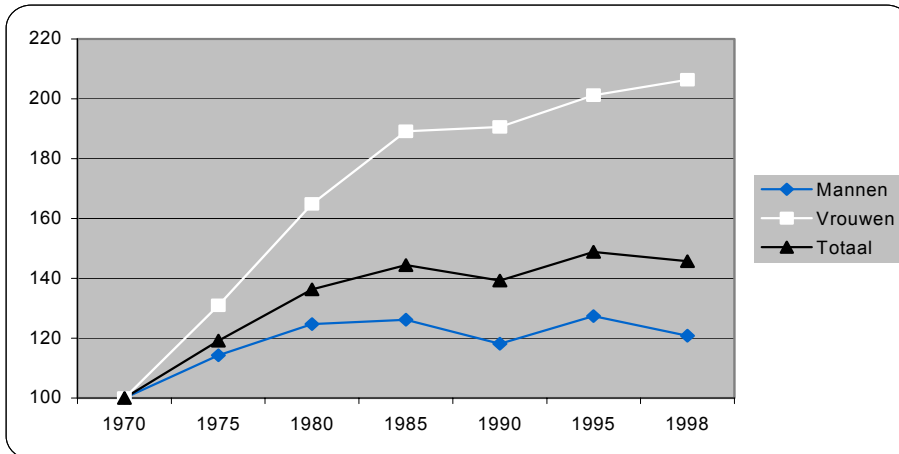
Het statutair personeel in de overheidssector geeft naar gender een ander beeld. Vrouwen hebben een geweldige inhaalbeweging gemaakt sedert 1970 zoals blijkt uit onderstaande grafieken. Tussen 1970 en 1998 is de statutaire tewerkstelling van vrouwen in de overheidssector verdubbeld. Bij mannen bedraagt die stijging slechts 27%. Dit groot verschil in versnelling heeft geleid tot een feminisatiegraad van 40%, hetgeen overeenkomt met de globale arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen.

Grafiek 122: Evolutie van de statutaire tewerkstelling in de totale overheidssector in absolute cijfers

Bron: RSZ, Aantal op 30 juni in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers. Verschillende jaargangen. (Bewerking SEIN)

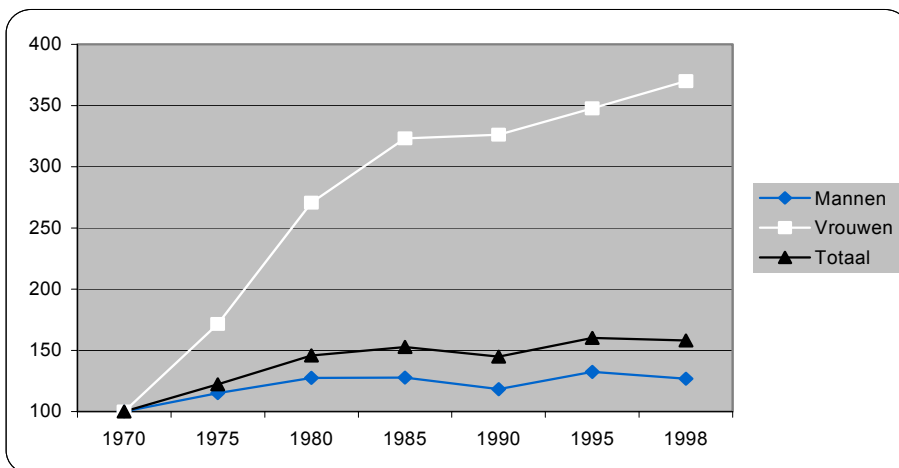
Grafiek 123: Evolutie van de statutaire tewerkstelling in de totale overheidssector 1970=index 100

Bron: RSZ, Aantal op 30 juni in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers. Verschillende jaargangen. (Bewerking SEIN)

Een grote kloof in de statutaire tewerkstelling tussen mannen en vrouwen wordt zichtbaar wanneer men een opdeling maakt naar de tewerkstelling in het onderwijs en de overheidsdiensten.

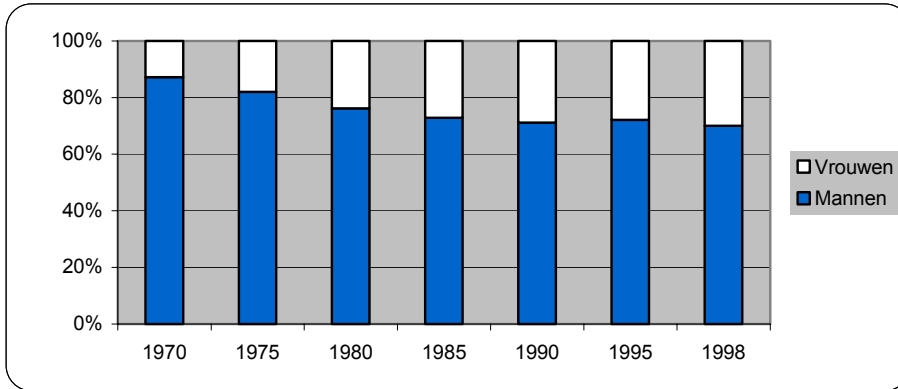
Grafiek 124: Evolutie van de statutaire tewerkstelling in de overheidsdiensten 1970=index 100

Bron: RSZ, Aantal op 30 juni in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers. Verschillende jaargangen. (Bewerking SEIN)

Niettegenstaande een maximale inhaalbeweging (zie bovenstaande grafiek) blijft de vrouwelijke, statutaire tewerkstelling in de overheidsdiensten onder het algemeen gemiddelde. In 1970 bedroeg de feminisatiegraad 13%; in 1998 is dertig procent van de statutaire ambtenaren vrouw.

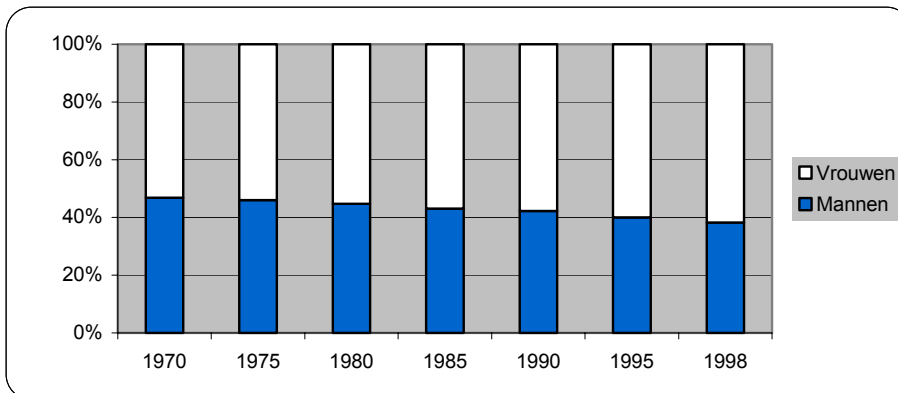
Grafiek 125: Evolutie van de sekseratio van de statutaire tewerkstelling bij de overheidsdiensten

Bron: RSZ, Aantal op 30 juni in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers. Verschillende jaargangen. (Bewerking SEIN)

In het onderwijs daarentegen maken vrouwen de meerderheid uit van de statutairen. Dat was ook al zo in 1970 met een vrouwelijke tewerkstelling van 53%. In 1998 zijn 2/3 van de 'vastbenoemden' in het onderwijs vrouwen.

Grafiek 126: Evolutie van de sekseratio bij de statutaire tewerkstelling in het onderwijs

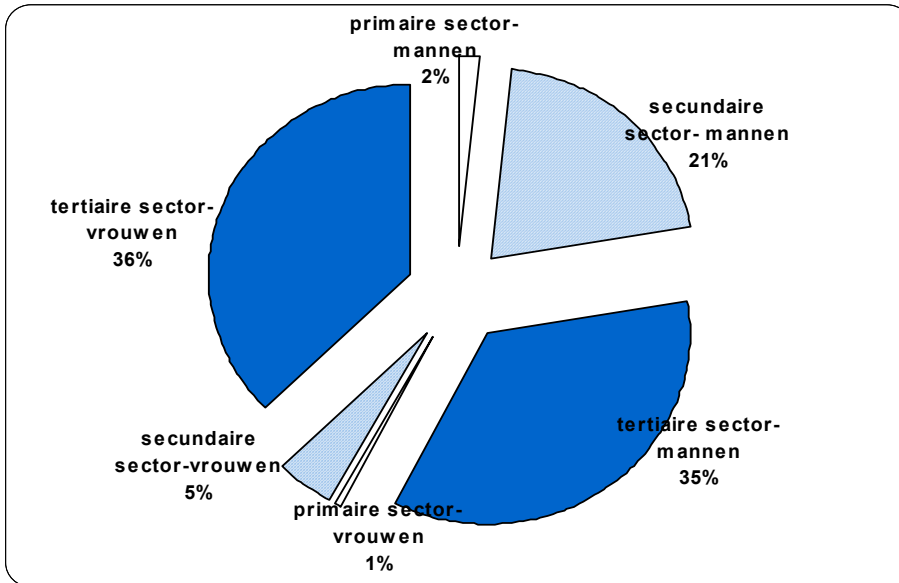
Bron: RSZ, Aantal op 30 juni in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers. Verschillende jaargangen. (Bewerking SEIN)

2.1.3.2 Indeling volgens de nomenclatuur van economische activiteit

Ook deze classificatie werd gewijzigd en daarenboven door het NIS aangepast aan de Belgische kenmerken. In 1993 werd de NACE-BEL voor het eerst gebruikt in het kader van de Enquête naar de beroepsbevolking.

Om toch een beeld te krijgen van de evolutie van de mannelijke en vrouwelijke tewerkstelling in de verschillende economische sectoren sedert 1970 moeten wij noodgedwongen onze toevlucht nemen tot de indeling in de grote sectoren.

Grafiek 127: Verdeling van de tewerkstelling in de macro-economische sectoren naar geslacht. 1998

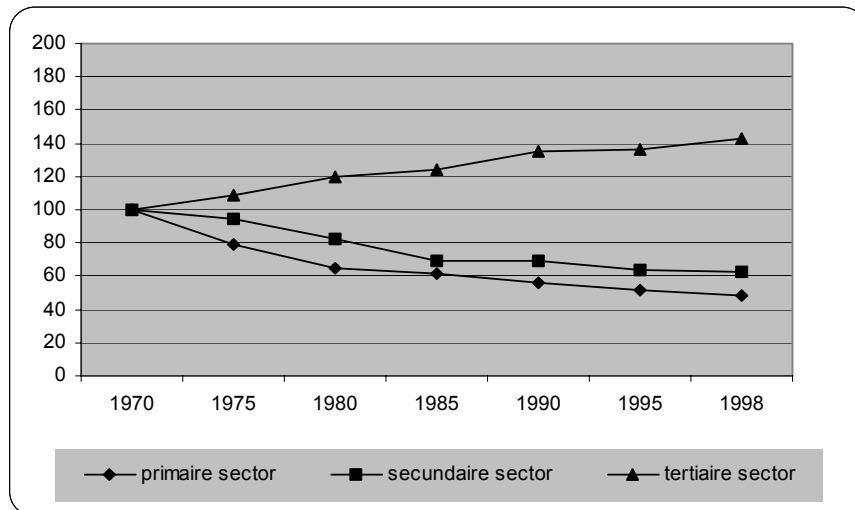
Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Uit dit diagram blijkt duidelijk dat de (kwantitatieve) discrepantie tussen de mannelijke en vrouwelijke tewerkstelling quasi volledig te situeren valt binnen de secundaire sector. Vijf procent van de totale tewerkstelling wordt gerealiseerd door vrouwen in de secundaire sector; een vijfde van de totale tewerkstelling betreft de mannelijke tewerkstelling in dezelfde sector.

In de andere sectoren nemen mannen en vrouwen een gelijkwaardig deel van de tewerkstelling voor hun rekening.

Wanneer men 1970 als beginmeting (=100) bepaalt, evolueert de tewerkstelling in de macro-economische sectoren als volgt

Grafiek 128: Evolutie van de tewerkstelling in de macro-economische sectoren

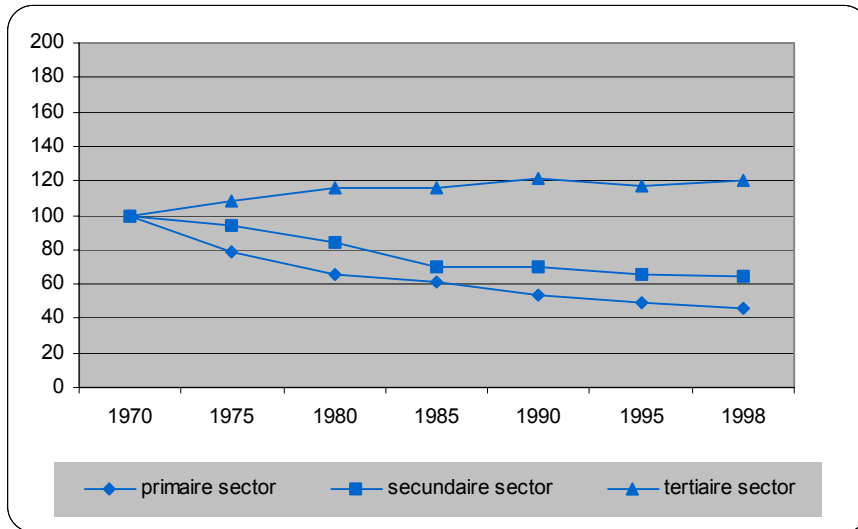

Bronnen: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid. De beroepsbevolking in België. Overzichtstabellen vanaf 1970. Oktober 1994. (Bewerking SEIN)
 id. De beroepsbevolking in België. 1995
 id. De beroepsbevolking in België. 1998

Qua tewerkstelling neemt het belang van de primaire en secundaire sector sterk af ten voordele van de tertiaire sector. De grafiek die deze evolutie weergeeft met als basisindex 100 in 1970 vertoont een duidelijk gendergerelateerde evolutie. Zo blijkt de teruggang in de primaire sector zich sterker voor te doen bij mannen dan bij vrouwen; in de secundaire sector doet zich een sterkere achteruitgang bij de vrouwelijke tewerkstelling voor.

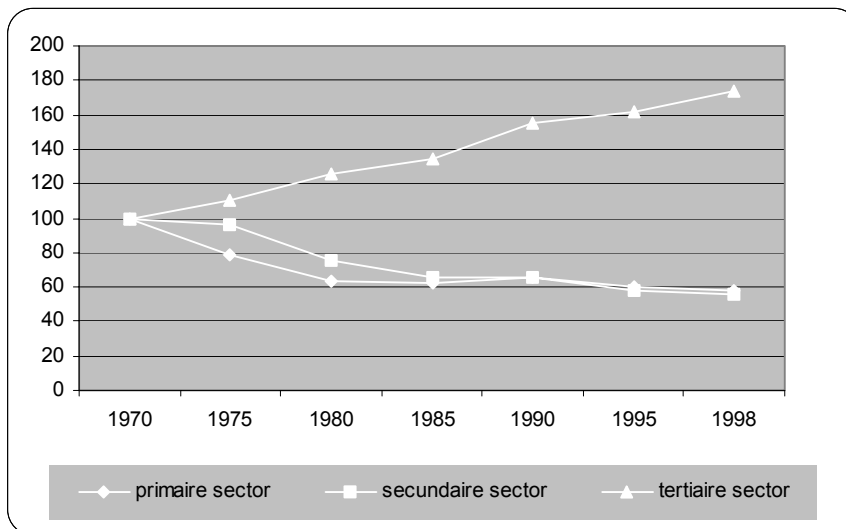
De explosieve ontwikkeling in de tewerkstelling in de tertiaire sector tekent zich daarentegen veel scherper af bij vrouwen.

Grafiek 129: Evolutie van de mannelijke tewerkstelling in de macro-economische sectoren

Bronnen: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid. De beroepsbevolking in België. Overzichtstabellen vanaf 1970. Oktober 1994. (Bewerking SEIN)
 id. De beroepsbevolking in België. 1995
 id. De beroepsbevolking in België. 1998

Grafiek 130: Evolutie van de vrouwelijke tewerkstelling in de macro-economische sectoren

Bronnen: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid. De beroepsbevolking in België. Overzichtstabellen vanaf 1970. Oktober 1994. (Bewerking SEIN)
 id. De beroepsbevolking in België. 1995
 id. De beroepsbevolking in België. 1998

Omwille van de onvergelijkbaarheid van de vroegere nomenclatuur met de huidige beperken wij ons voor meer gedetailleerde gegevens tot de cijfers van 1998.

Tabel 36: De tewerkstelling naar de nomenclatuur van economische activiteit NACE

NACE-BEL		Mannen	Vrouwe n	Totaal
	<i>Primaire sector</i>	2,9	1,4	2,3
A	LANDBOUW, JACHT EN BOSBOUW	2,8	1,4	2,2
B	VISSERIJ	0,1	0,0	0,1
	<i>Secundaire sector</i>	35,9	10,7	25,2
C	WINNING VAN DELFSTOFFEN	0,2	0,0	0,1
D.	INDUSTRIE	23,9	9,4	17,7
E.	PROD. EN DISTRIBUTIE VAN ELEKTR., GAS, WARM WATER	1,1	0,2	0,7
F	BOUWNIJVERHEID	10,7	1,0	6,6
	<i>Tertiaire sector</i>	61,3	87,9	72,6
G	GROOT- EN KLEINH.; REPARATIE AUTO'S, HUISHOUDART.	13,5	15,8	14,5
H	HOTELS EN RESTAURANTS	2,6	3,9	3,1
I	VERVOER, OPSLAG EN COMMUNICATIE	9,1	3,2	6,6
J	FINANCIELE INSTELLINGEN	3,2	3,7	3,4
K	ONROERENDE GOEDEREN, VERHUUR EN DIENSTEN	8,8	7,9	8,4
L	OPENBAAR BESTUUR	8,6	7,0	7,9
M	ONDERWIJS	4,9	12,4	8,1
N	GEZONDHEIDSZORG EN MAATSCH. DIENSTVERLENING	5,1	18,0	10,5
O	GEMEENSCHAPSVOORZ., SOCIAAL-CULTURELE EN PERS. DIENSTEN	3,4	5,1	4,1
P	PARTICULIERE HUISHOUDENS MET WERKNEMERS	0,1	5,7	2,5
Z	SLECHT GEDEFINIEERDE ACTIVITEITEN	2,1	5,1	3,4
	ALGEMEEN TOTAAL	100,0	100,0	100,0

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Een vierde van de tewerkstelling wordt gerealiseerd in de secundaire sector, de andere drie vierden bijna volledig in de tertiaire sector. Naar gender zijn er traditioneel belangrijke verschillen.

De mannelijke tewerkstelling kan voor 1/3de gesitueerd worden in de secundaire sector. Een vierde van de totale mannelijke tewerkstelling wordt gerealiseerd in de industrie, nog eens 10% in de bouwnijverheid. Slechts 1 op 10 werkende vrouwen vindt men terug in de secundaire sector, meer bepaald in de industrie.

In de tertiaire sector wegen voornamelijk de groot-/kleinhandel en gezondheidszorg/maatschappelijke dienstverlening door.

De eerste categorie is qua tewerkstelling voor mannen en vrouwen quasi even belangrijk. De sector gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening echter is voor een groot stuk een vrouwenzaak tenminste voor wat betreft de loontrekkende werkgelegenheid en de helpers. In de groep zelfstandigen in de gezondheidssector (vb. artsen) ligt de vrouwelijke tewerkstelling lager dan het gemiddelde hetgeen trouwens geldt voor de zelfstandige beroepen in het algemeen.

Verder valt bij vrouwen het grote aandeel van de tewerkstelling in het onderwijs op: 1 werkende vrouw op 8 is actief in het onderwijs.

De sekseratio varieert per sector en per sectie sterk ten opzichte van het gemiddelde. In volgorde van het dalend aandeel van de mannelijke tewerkstelling zijn dit de cijfers voor de secties:

Tabel 37: De tewerkstelling naar de nomenclatuur van economische activiteit NACE gerangschikt naar sekseratio

NACE-BEL		Mannen	Vrouwen
F	BOUWNIJVERHEID	93,7	6,3
C	WINNING VAN DELFSTOFFEN	90,9	9,1
B	VISSERIJ	86,3	13,7
E.	PROD. EN DISTRIBUTIE VAN ELEKTR., GAS, WARM WATER	86,3	13,7
I	VERVOER, OPSLAG EN COMMUNICATIE	79,3	20,7
D.	INDUSTRIE	77,5	22,5
A	LANDBOUW, JACHT EN BOSBOUW	72,4	27,6
L	OPENBAAR BESTUUR	62,4	37,6
K	ONROERENDE GOEDEREN, VERHUUR EN DIENSTEN	60,1	39,9
G	GROOT- EN KLEINH.; REPARATIE AUTO'S, HUISHOUDART.	53,7	46,3
J	FINANCIELE INSTELLINGEN	53,6	46,4
O	GEMEENSCHAPSVOORZ., SOCIAAL-CULTURELE EN PERS. DIENSTEN	47,5	52,5
H	HOTELS EN RESTAURANTS	47,5	52,5
Z	SLECHT GEDEFINIEERDE ACTIVITEITEN	35,4	64,6
M	ONDERWIJS	34,9	65,1
N	GEZONDHEIDSZORG EN MAATSCH. DIENSTVERLENING	27,7	72,3
P	PARTICULIERE HUISHOUDENS MET WERKNEMERS	1,2	98,8
	<i>Primaire sector</i>	72,8	27,2
	<i>Secundaire sector</i>	82,0	18,0
	<i>Tertiaire sector</i>	48,6	51,4
	ALGEMEEN TOTAAL	57,6	42,4

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

In de categorie vervoer, opslag en communicatie ligt de mannelijke tewerkstelling verhoudingsgewijs zeer hoog. In de subsecties goederenvervoer en vrachtbehandeling in de privé-sector bedraagt hun aandeel 90%. In de publieke sector zijn vooral bij het vervoer per spoor en het personenvervoer te land (met een dienstregeling) bijna uitsluitend mannen tewerkgesteld. Ook bij de nationale postdiensten en de openbare telecommunicatie zijn 3 op 4 werknemers mannen.

Uit bovenstaande tabel blijkt nogmaals dat het onderwijs, de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening bij uitstek vrouwelijke sectoren zijn.

Een bijkomende vaststelling is de volgende:

In uitgesproken mannelijke sectoren qua sekseratio trekken mannen ook de leidinggevende functies meer naar zich toe. In de samengetrokken categorie van de uitgesproken vrouwelijke sectoren nl. Onderwijs, Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening, en Gemeenschapsvoorzieningen,

sociaal-culturele en persoonlijke diensten –weliswaar ook de openbare besturen bevattende – doen vrouwen het niet beter in de leidinggevende functies, tenminste niet waar het de kwantiteit betreft, dan globaal genomen.

Tabel 38: Sekseratio tewerkstelling in de verschillende economische sectoren versus sekseratio tewerkstelling in leidinggevende functies in deze sectoren. 1998

		Totale tewerkstelling		Leidinggevende functies	
		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
A/B	LANDBOUW, JACHT EN BOSBOUW/ VISSERIJ	71,1	28,9	75,9	24,1
C	WINNING VAN DELFSTOFFEN	86,2	13,8	89,7	10,3
D	INDUSTRIE	76,2	23,8	80,9	19,1
E	PROD. EN DISTRIBUTIE VAN ELEKTR., GAS, WARM WATER	88,2	11,8	91,1	8,9
F	BOUWNIJVERHEID	92,9	7,1	93,4	6,6
G	GROOT- EN KLEINH.; REPARATIE AUTO'S, HUISHOUDART.	53,1	46,9	61,9	38,1
H	HOTELS EN RESTAURANTS	51,8	48,2	57,6	42,4
I	VERVOER, OPSLAG EN COMMUNICATIE	80,1	19,9	80,5	19,5
J/K	FINANCIELE INSTELLINGEN ONROERENDE GOEDEREN, VERHUUR EN DIENSTEN	58,2	41,8	74,6	25,4
L/M/N/O/	OPENBAAR BESTUUR/ ONDERWIJS/ GEZONDHEIDSZORG EN MAATSCH. DIENSTVERLENING/ GEMEENSCHAPSVOORZ., SOCIAAL-CULTURELE EN PERS. DIENSTEN	39,5	60,5	69,0	31,0
P/Q	PARTICULIERE HUISHOUDENS MET WERKNEMERS/ SLECHT GEDEFINIEERDE ACTIVITEITEN	35,1	64,9	44,1	55,9
	TOTAAL	58,9	41,1	69,1	30,9

Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking 1998. (Bewerking SEIN)

2.1.3.3 Indeling volgens de grootte van de inrichting

In 1998 stelden twee derden van de ruim 250.000 inrichtingen²⁰ minder dan 5 personen tewerk. Negen van de tien inrichtingen hadden minder dan 20 werknemers. De inrichtingen met 5 tot 9 werknemers groeiden wat sneller dan de kleinste inrichtingen. Voor de rest deden er zich in de loop van de laatste dertig jaren slechts weinig verschuivingen voor. Deze bevindingen moeten echter gezien de definitie van "inrichting", met de nodige omzichtigheid benaderd worden.

²⁰

De werkgever of de inrichting:

In het geval de werkgever één enkele uitbatingszetel en één enkele activiteit heeft, is zij de inrichting;

In het geval de werkgever minstens twee afzonderlijke bedrijfszetels bezit en/of verschillende activiteiten uitoefent, wordt elke zetel en, voor eenzelfde zetel met twee of meer activiteiten, elke activiteit beschouwd als een eenheid 'inrichting', met die beperking dat de verschillende zetels met dezelfde activiteit gelegen in eenzelfde gemeente samen als één statistiekeenheid worden beschouwd

Uit: Aantal op 30 juni in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers (gedecentraliseerde statistiek - arbeidsplaatsen). RSZ.

Tabel 39: Verdeling van het aantal inrichtingen naar grootte in 1998

Inrichtingen	Aantal	%	cum %
< 5 werknemers	166.198	66,3	66,3
5-9 werknemers	37.133	14,8	81,1
10-19 werknemers	21.496	8,6	89,7
20-49 werknemers	15.503	6,2	95,9
50-99 werknemers	5.177	2,1	98,0
100-199 werknemers	2.818	1,1	99,1
200-499 werknemers	1.603	0,6	99,7
500-999 werknemers	436	0,2	99,9
> 1000 werknemers	230	0,1	100,0
Totaal	250.594	100,0	

Bron: RSZ, Aantal op 30 juni 1998 in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers. (Bewerking SEIN)

Tabel 40: Verdeling, cumulatieve verdeling en sekseratio van het aantal werknemers naar grootte van inrichting 1998

	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen
< 5 werknemers	7,8	10,5	9,0	7,8	10,5	9,0	50,3	49,7
5-9 werknemers	7,3	7,3	7,3	15,2	17,9	16,3	57,6	42,4
10-19 werknemers	9,1	8,4	8,8	24,3	26,3	25,1	59,4	40,6
20-49 werknemers	14,9	13,8	14,4	39,1	40,1	39,6	59,3	40,7
50-99 werknemers	10,5	11,5	11,0	49,7	51,7	50,5	55,3	44,7
100-199 werknemers	11,5	12,2	11,8	61,2	63,9	62,3	56,1	43,9
200-499 werknemers	14,2	15,0	14,5	75,3	78,9	76,8	56,3	43,7
500-999 werknemers	9,2	8,8	9,0	84,5	87,7	85,9	58,7	41,3
> 1000 werknemers	15,5	12,3	14,1	100,0	100,0	100,0	63,0	37,0
Totaal	100,0	100,0	100,0				57,6	42,4

Bron: RSZ, Aantal op 30 juni 1998 in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers. (Bewerking SEIN)

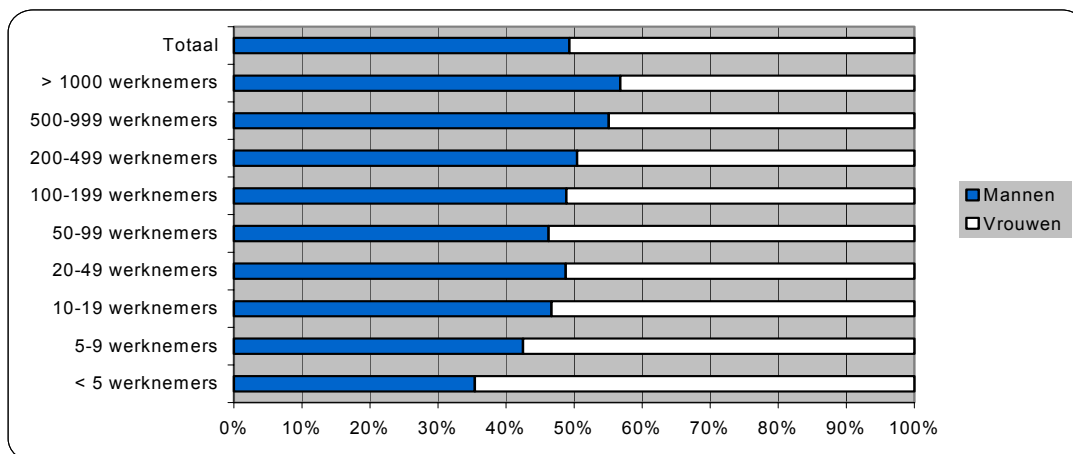
De kleine inrichtingen (tot 49 werknemers) zijn goed voor 40% van de tewerkstelling. De helft van de tewerkstelling wordt gerealiseerd in vestigingen met minder dan honderd werknemers.

Er zijn geen grote afwijkingen naar genderverdeling behalve in de grootste en kleinste inrichtingen. In de vestigingen met meer dan 1000 werknemers die ruim 14% van de werkende bevolking tewerkstellen, vindt men een overwicht aan mannen. In de grootste industriële bedrijven (NACE-code D) zijn 90% van de arbeiders en 80% van de bedienden mannen.

In de kleinste vestigingen, goed voor 9% van de werkende bevolking, is er een relatief overwicht aan vrouwen.

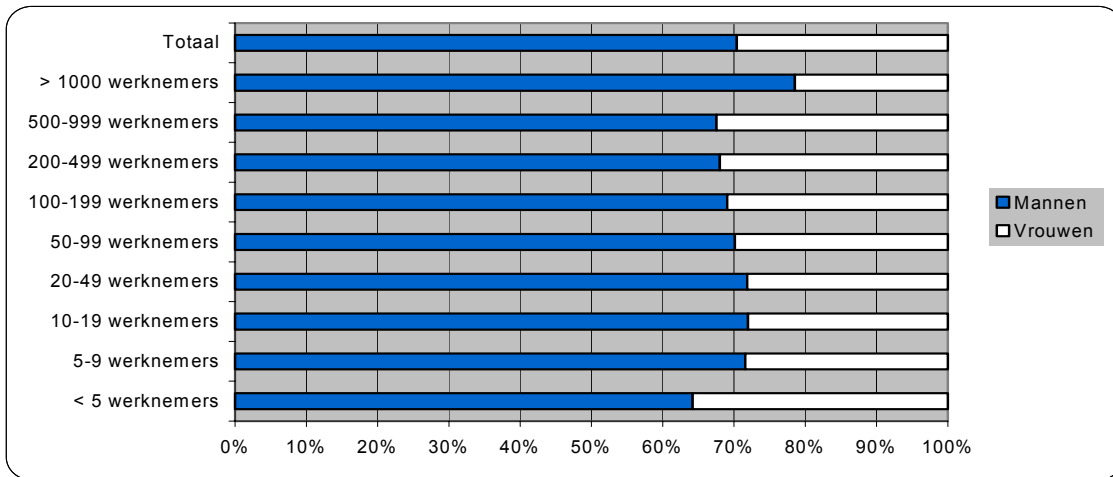
Volgende twee grafieken maken duidelijk dat men bij bedienden mogelijk zelfs kan spreken van een trend in de zin van: hoe kleiner de inrichting, hoe (relatief) meer vrouwen er zijn tewerkgesteld.

Grafiek 131: Hoofdarbeiders volgens het totaal aantal tewerkgestelde werknemers in de inrichtingen in 1998. Sekseratio

Bron: RSZ, Aantal op 30 juni 1998 in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers.(Bewerking SEIN)

Grafiek 132: Handarbeiders volgens het totaal aantal tewerkgestelde werknemers in de inrichtingen in 1998. Sekseratio

Bron: RSZ, Aantal op 30 juni 1998 in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers. (Bewerking SEIN)

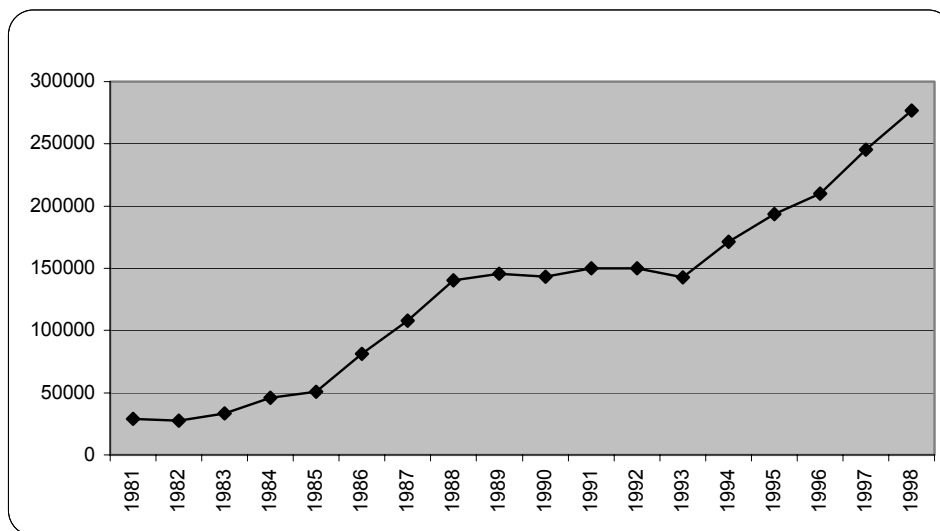
Een kanttekening is hier echter op zijn plaats:

de klassieke indeling hand- en hoofdarbeiders (arbeidsstatuten die zeer uiteenlopende arbeidsvoorwaarden met zich meebrengen) is gezien de technologische evolutie niet echt houdbaar en staat tegenwoordig (terecht) ter discussie.

2.1.4 Interim-arbeid

Interim- of uitzendarbeid zit in de lift. Na een stagnatie tussen 1988 en 1993 neemt de omvang van de uitzendarbeid opnieuw toe. Volgens Upedi, de beroepsvereniging van uitzendkantoren, waren er in 1998 in totaal 277.000 personen tewerkgesteld via een uitzendkantoor met een gemiddelde van om en bij de 60.000 per dag. De eenheid die hier gebruikt wordt, is een uitzendkracht met minimum 1 contract per jaar.

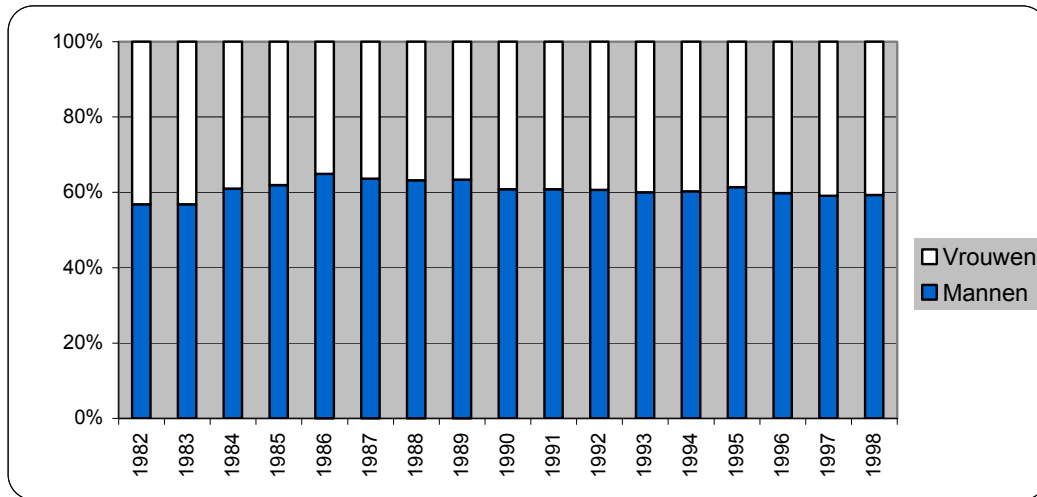
Grafiek 133: Aantal uitzendkrachten per jaar

Bron: Sociaal Fonds voor de Uitzendkrachten in Jaarverslagen UPEDI 1995-1998. (Bewerking SEIN)

De verdeling naar gender heeft zich, na een wat zwaarder gewicht van mannen tussen 1985-86 en 1989, gestabiliseerd op de 60/40 verhouding zoals op de rest van de arbeidsmarkt.

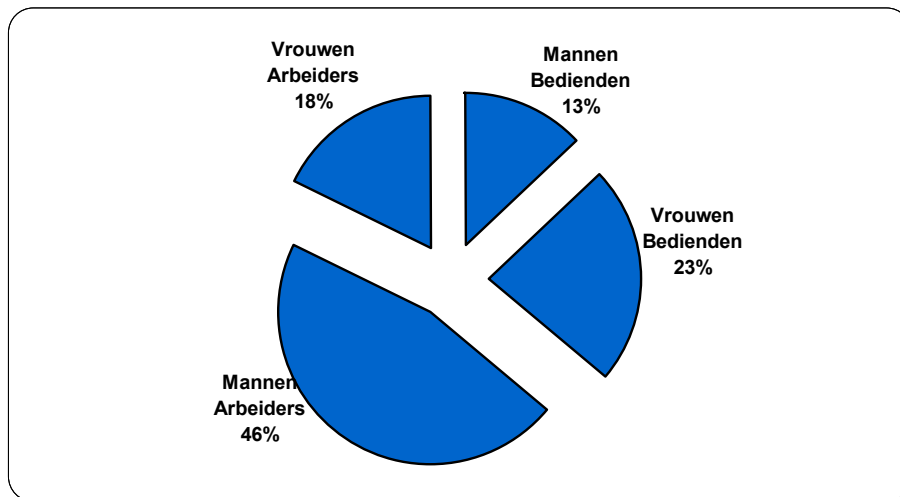
Grafiek 134: Evolutie van de sekseratio van het aantal uitzendkrachten per jaar

Bron: Sociaal Fonds voor de Uitzendkrachten in Jaarverslagen UPEDI 1995-1998. (Bewerking SEIN)

Mannen worden echter vaker ingeschakeld als arbeider, vrouwen als bediende zoals blijkt uit onderstaande grafiek. Voor 1986 was dit zelfs nog meer uitgesproken dan nu.

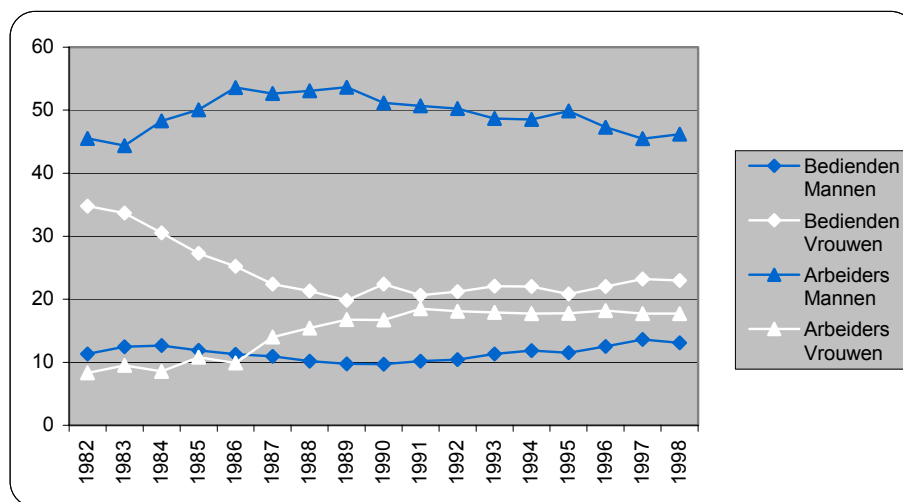
Grafiek 135: Verdeling van de uitzendarbeid in 1998 verdeeld naar geslacht en bedienden- en arbeidersstatuut

Bron: Jaarverslag UPEDI 1998 (Bewerking SEIN)

Tussen 1986 en 1991 doet er zich een duidelijke trend voor naar een toenemende inschakeling van arbeidsters in de uitzendarbeid. In 1982 bedroeg het aandeel van arbeidsters in de totale interim-arbeid 8%; vanaf 1991 schommelt het aandeel rond 18%.

Grafiek 136: Evolutie van het aandeel mannelijke en vrouwelijke bedienden en arbeiders in de uitzendarbeid 1982-1998

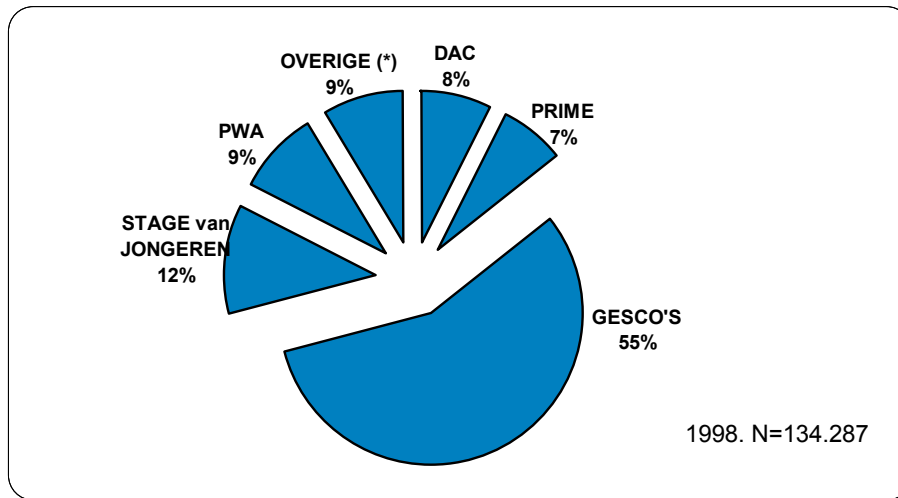

Bron: Upedi, Jaarverslagen 1995 en 1996. (Bewerking SEIN)

Uit deze grafiek blijkt dan ook het toch wel dalend belang van de vrouwelijke bedienden bij deze vorm van tewerkstelling. Vrouwelijke bedienden waren goed voor 35% van de uitzendarbeid in 1982; vanaf de negentiger jaren schommelt dit aandeel rond de 20%. Bij arbeiders doet zich sedert 1986 een dalende trend voor.

2.1.5 Maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid

Grafiek 137: Verdeling van de verschillende maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid in 1998

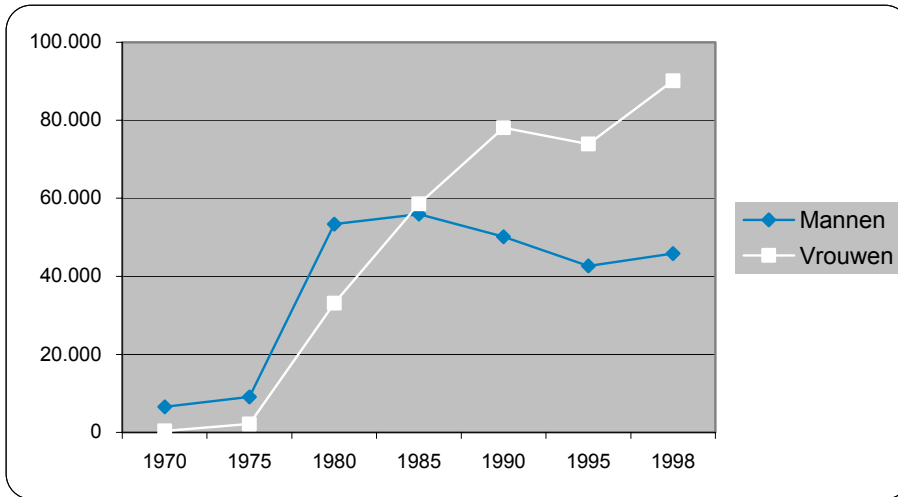

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)
 (*) OVERIGE: interdepartementaal begrotingsfonds, KB 123 en KB 258

Het stelsel van de gesubsidieerde contractuelen (GESCO's) is goed voor meer dan de helft van de bijzondere tewerkstelling.

In de opgenomen cijfers werd voor wat de PWA-tewerkstelling aangaat enkel rekening gehouden met de volledig werklozen met een (PWA)-vrijstelling. Het aantal personen dat tewerkgesteld wordt via een PWA ligt aanmerkelijk hoger. Anderzijds moet worden vermeld dat personen tewerkgesteld in het PWA-stelsel maximum 45 uur per maand mogen presteren.

Evolutie van de tewerkstelling in bijzondere statuten naar geslacht

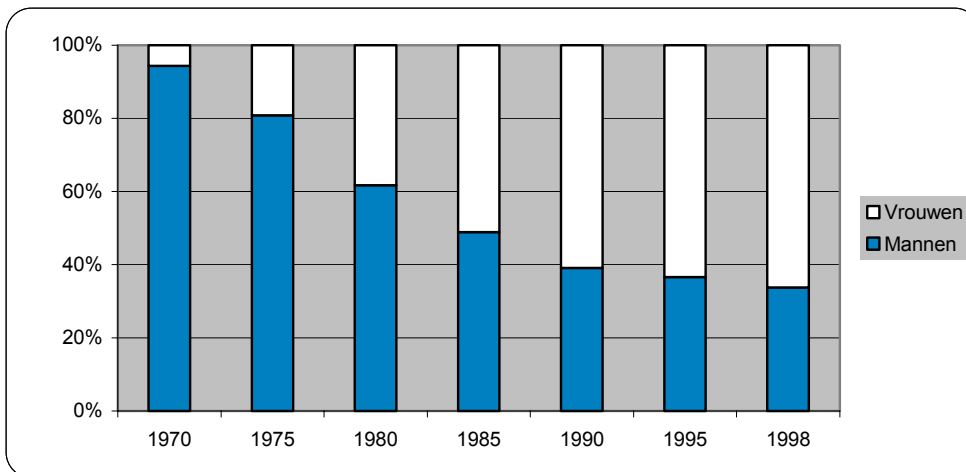

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Waar de maatregelen aanvankelijk vooral effectief waren i.f.v. de (her)tewerkstelling van mannen constateert men vanaf midden de jaren 70 ook een stijgende inschakeling van vrouwen in deze bijzondere statuten. Rond 1980 benaderde de verdeling naar gender die van de algemene tewerkstelling nl. 60% mannen-40% vrouwen. Rond 1985 daalt de bijzondere tewerkstelling van mannen, bij vrouwen blijft deze vorm van tewerkstelling stijgen, met weliswaar een kleine dip naar 1995 toe.

De evolutie van het aandeel mannen en vrouwen in de bijzondere tewerkstelling wordt geïllustreerd d.m.v. volgende grafiek:

Grafiek 138: Evolutie van de sekseratio in de bijzondere tewerkstelling

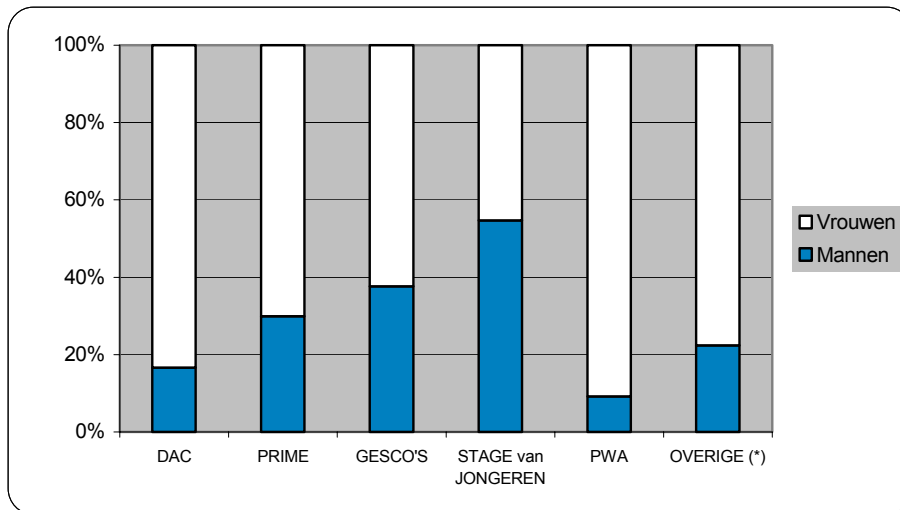

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

De gebruikelijke sekseratio van 60/40 in de tewerkstelling werd reeds in 1981 overschreden. Het overwicht van vrouwen in deze vormen van tewerkstelling neemt alsmaar toe.

Dit overwicht vindt men in alle categorieën van de bijzondere tewerkstelling behalve bij de stages van jongeren zoals blijkt uit onderstaande grafiek. In 1998, met 136.000 personen in een nepstatuut waarvan 2/3 vrouwen, ligt deze verhouding voor stages van jongeren op 45% vrouwen en 55% mannen.

Grafiek 139: Tewerkstelling in de verschillende bijzondere statuten. Sekseratio

(*) OVERIGE: interdepartementaal begrotingsfonds, KB 123 en KB 258

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

2.1.6 Arbeidstijdregeling

2.1.6.1 Wekelijkse arbeidsduur

Tabel 41: Reële wekelijkse arbeidsduur in 1998. Kolom- en cumulatieve percentages

	1998			1998		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1-10 uren	0,4	2,2	1,1	0,4	2,2	1,1
11-20 uren	2,2	17,9	8,7	2,6	20,1	9,8
21-30 uren	2,8	15,4	8,0	5,4	35,5	17,8
31-32 uren	0,7	2,9	1,6	6,1	38,4	19,4
33-34 uren	0,2	0,6	0,4	6,3	39,0	19,8
35-36 uren	5,0	5,7	5,3	11,3	44,7	25,1
37-38 uren	40,9	29,1	36,0	52,2	73,8	61,1
39-40 uren	23,9	12,6	19,2	76,1	86,4	80,3
41 uren en meer	17,5	9,7	14,3	93,6	96,1	94,6
totaal	93,6	96,1	94,6			
zeer variabel	6,4	3,9	5,4	100,0	100,0	100,0
algemeen totaal	100,0	100,0	100,0			

Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking 1998. (Bewerking SEIN)

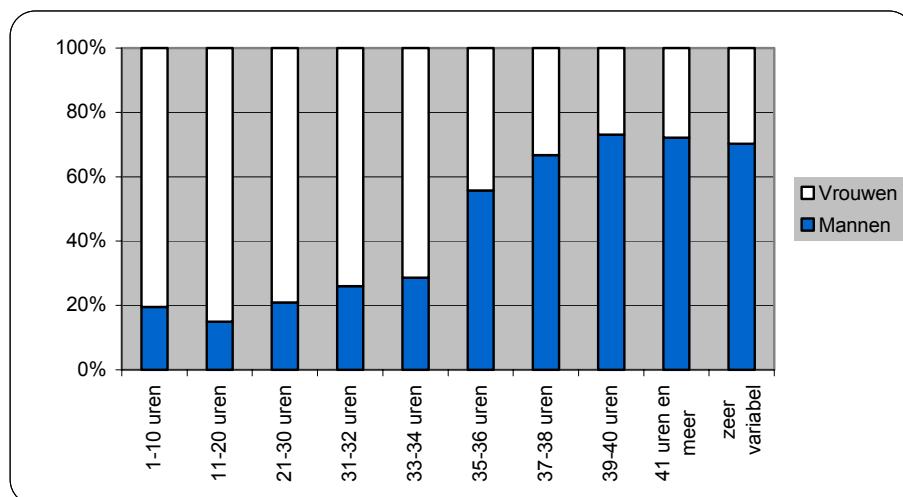
Volgens de SEB uitgevoerd door het NIS in 1998 werken vrouwen minder lang per week dan mannen.

Uit bovenstaande tabel leiden we af dat

- 36% van de vrouwen 30 uur per week of minder werkt; bij mannen bedraagt dit percentage 5;
- 82% van de mannen 37 uur of meer werkt; bij vrouwen bedraagt dit 51%.

Uitgedrukt in sekseratio per categorie wordt dit verschil in arbeidsduur per week duidelijk geïllustreerd.

Grafiek 140: Reële arbeidsduur per week in 1998. Sekseratio

Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking 1998. (Bewerking SEIN)

Om een benaderend gemiddelde te kunnen maken, vermenigvuldigen we de frequentie met het klassemidden. De hoogste categorie echter is niet gesloten en bevat alle waarnemingen die zich situeren boven de 40 uur per week. Om toch te kunnen werken met deze cijfers krijgt deze categorie de waarde van de gemiddelde arbeidsduur voor mannen en vrouwen die meer dan 40u werken gebaseerd op de Panel Studie van Belgische Huishoudens golf 4 (1995). Deze laatste kan op haar beurt niet worden gebruikt voor een reële benadering van de gemiddelde arbeidsduur per week omdat zij enkel als werkend beschouwt die personen die minimum 15 uur per week werken. Deze werkwijze levert volgend resultaat op:

Tabel 42: Reële arbeidsduur per week: gemiddelde en sekseratio

	1985		
	Mannen	Vrouwen	Totaal
sekseratio volume arbeidsuren	68,5	31,5	100
gemiddelde werkduur per week	40,28	34,32	38,19
	1990		
	Mannen	Vrouwen	Totaal
sekseratio volume arbeidsuren	66,1	33,9	100
gemiddelde werkduur per week	39,63	32,99	37,10
	1995		
	Mannen	Vrouwen	Totaal
sekseratio volume arbeidsuren	63,8	36,2	100
gemiddelde werkduur per week	39,41	32,32	36,52
	1998		
	Mannen	Vrouwen	Totaal
sekseratio volume arbeidsuren	63,2	36,8	100
gemiddelde werkduur per week	39,77	32,26	36,63

Bronnen: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking 1985 en 1998. UIA, PSBH 1995. (Bewerking SEIN)

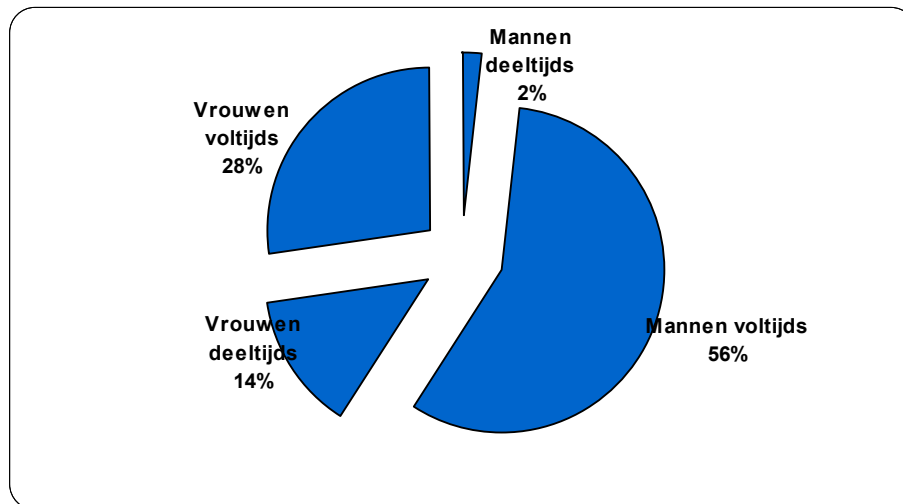
Ook hier wordt bevestigd dat de gemiddelde (reële) arbeidsduur per week bij mannen hoger ligt dan bij vrouwen. Bij beiden neemt deze lichtjes af sedert 1985.

Wanneer het volume aan arbeidsuren per week verdeeld wordt naar gender naderen we voorzichtig de 60/40 verhouding. In 1985 was deze verhouding nog bijna 70/30.

2.1.6.2 Voltijds – deeltijds werk

Het totaalbeeld in 1998 naar arbeidstijdregeling en gender is het volgende:

Grafiek 141: Arbeidstijdregeling naar geslacht in 1998

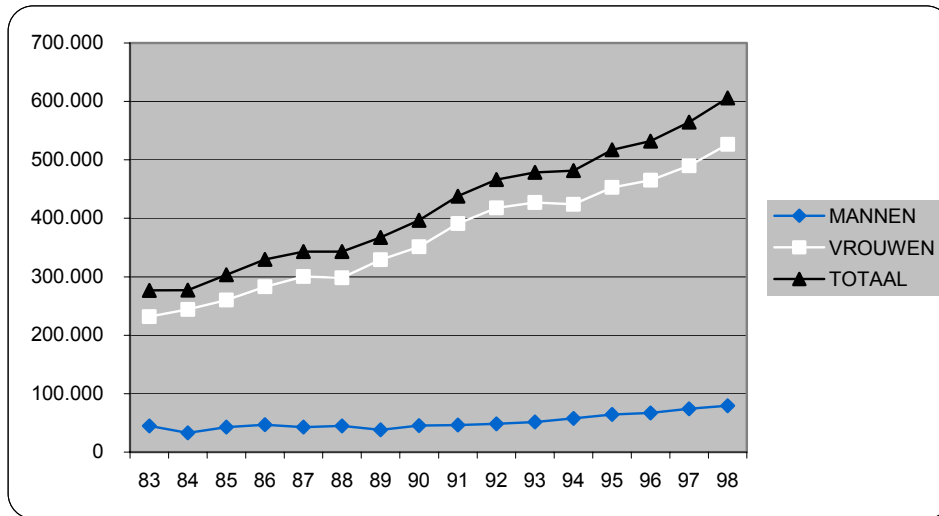

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

In totaal is 16% van de werkende bevolking deeltijds tewerkgesteld. Deeltijds werkende mannen maken slechts 2% uit van de werkende beroepsbevolking.

Zoals onderstaande grafiek illustreert, zit deeltijds werken in de lift omwille van uiteenlopende factoren onder meer de mogelijkheid tot loopbaanonderbreking, uitgroei banen e.d. alhoewel we dit effect niet mogen overschatten. In 1998 waren er gemiddeld 66.000 gerechtigden op een uitkering voor loopbaanonderbreking inclusief volledige loopbaanonderbreking en de deeltijdse loopbaanonderbreking van diegenen die reeds deeltijds (3/4) tewerkgesteld werden. Tegenover dit cijfer staan in 1998 in totaal 605.000 deeltijds werkenden.

Grafiek 142: Evolutie van de deeltijdse arbeid

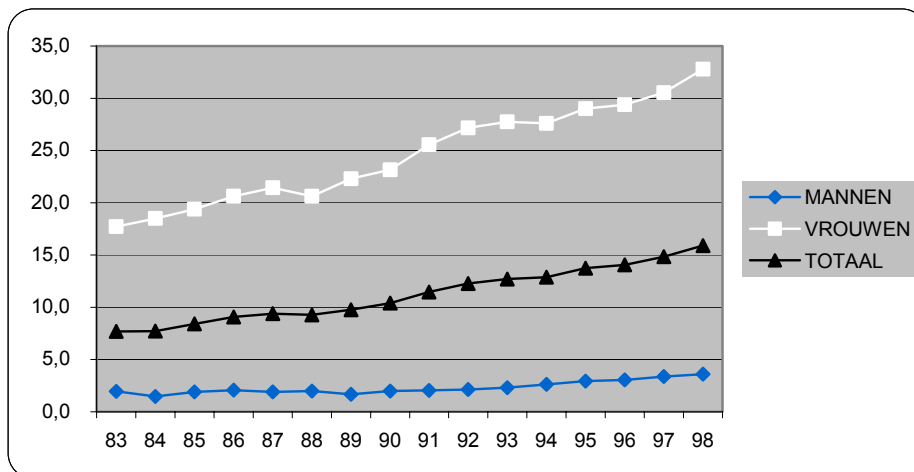

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

Wanneer men de stijging indexeert met als basisjaar 1983 (=100) scoren mannen in 1998 177 en vrouwen 227. Het procentuele aandeel van vrouwen bij de deeltijds werkenden is in dezelfde periode gestegen van 84 naar 87%.

Welk is de evolutie van het aandeel dat deeltijds werkenden vertegenwoordigen in de totale tewerkstelling?

Grafiek 143: Evolutie van de deeltijdse arbeidsgraad

Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

In 1998 werkt één op drie werkende vrouwen deeltijds. Bij mannen is dit nog geen 4%. Men mag echter stellen dat er ook voor mannen een relatief grote stijging van deeltijdse arbeid te constateren

valt sedert 1991. Bij vrouwen is de aangroei van het aandeel van de deeltijds werkenden reeds veel langer een feit.

2.1.6.3 Reden van deeltijds werk 1998

Tabel 43: Redenen van deeltijds werk naar geslacht in 1998. Kolompercentages

	Mannen	Vrouwen	Totaal
volgt onderwijs/opleiding	9,2	1,2	2,3
ziek/gehandicapt	5,2	1,2	1,7
geen voltijdse arbeid gevonden	36,6	24,6	26,2
familiale omstandigheden	11,2	46,9	42,2
wenst geen voltijdse arbeid	8,7	10,3	10,1
geeft geen reden op	4,8	3,6	3,8
andere reden	24,3	12,2	13,8
Totaal	100,0	100,0	100,0

Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking 1998. (Bewerking SEIN)

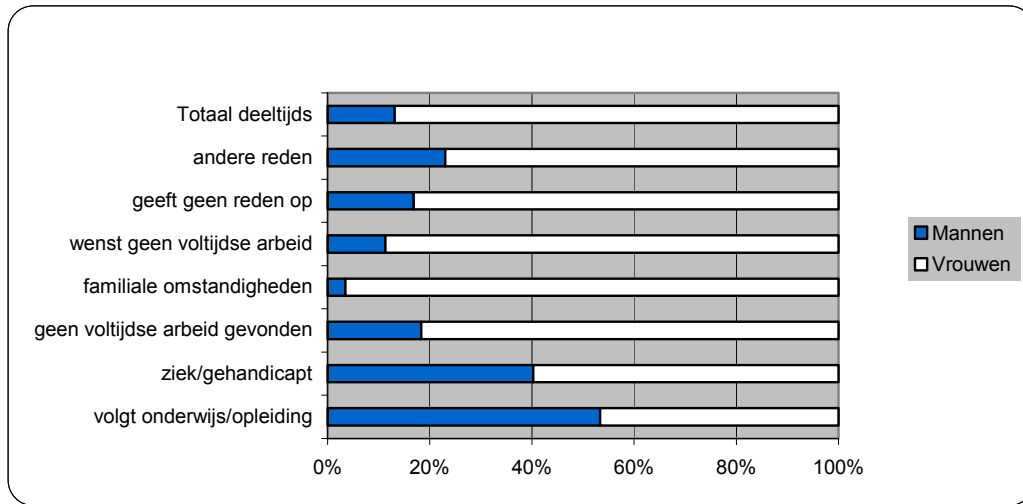
Het relatief aandeel van de redenen voor deeltijds werk lopen bij mannen en vrouwen sterk uiteen:

- ruim een derde van de deeltijds werkende mannen zeggen geen voltijdse job te vinden; bij mannen is dit de voornaamste reden voor deeltijds werk.²¹ Telkens ongeveer één deeltijds werkende man op tien geeft als reden op in een opleiding te zitten of om familiale redenen niet voltijds te werken.
- bijna de helft van deeltijds werkende vrouwen zeggen niet voltijds te werken omwille van familiale redenen. Een vierde vond geen voltijds job.
- plusminus een tiende van zowel deeltijds werkende mannen als vrouwen kiezen bewust niet voor een voltijdse job

Het belang van deze verschillende motivatie voor deeltijds werk naar gender komt nog sterker naar voor wanneer de sekseratio wordt berekend:

²¹ Hierbij dient ook vermeld te worden dat de categorie “Andere reden” ongewoon groot is bij de mannelijke respondenten: 25%.

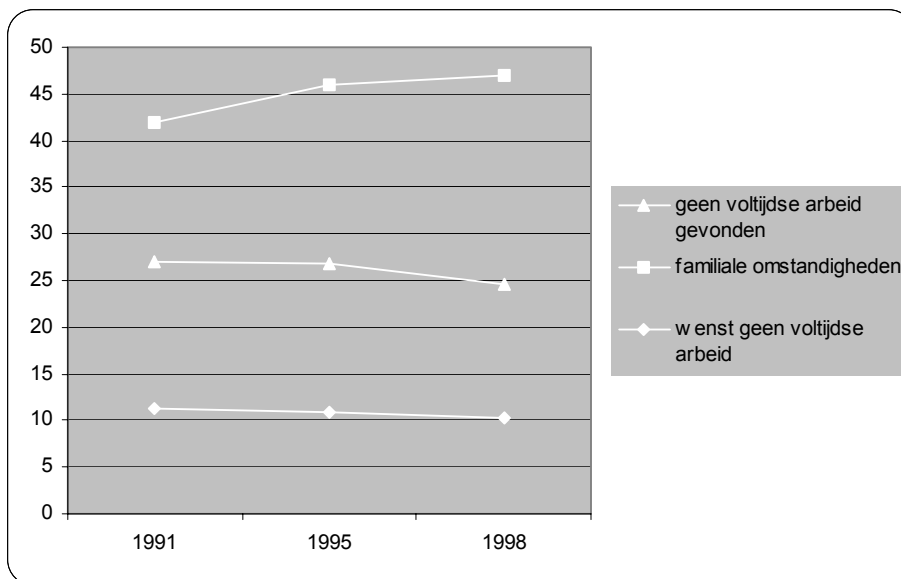
Grafiek 144: Verschillende redenen voor deeltijdswerk in 1998. Sekseratio

Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking 1998. (Bewerking SEIN)

Het belang van de redenen om deeltijds te werken is min of meer geëvolueerd sedert 1985. De belangrijkste redenen resp. voor mannen en vrouwen zijn opgenomen in volgende grafiek. In 1985 behoorde "Familiale redenen" nog niet tot de keuzemogelijkheden. De resultaten van de volgende enquêtes doen vermoeden dat deze reden ressorteerde onder "Wenst geen voltijdse job".

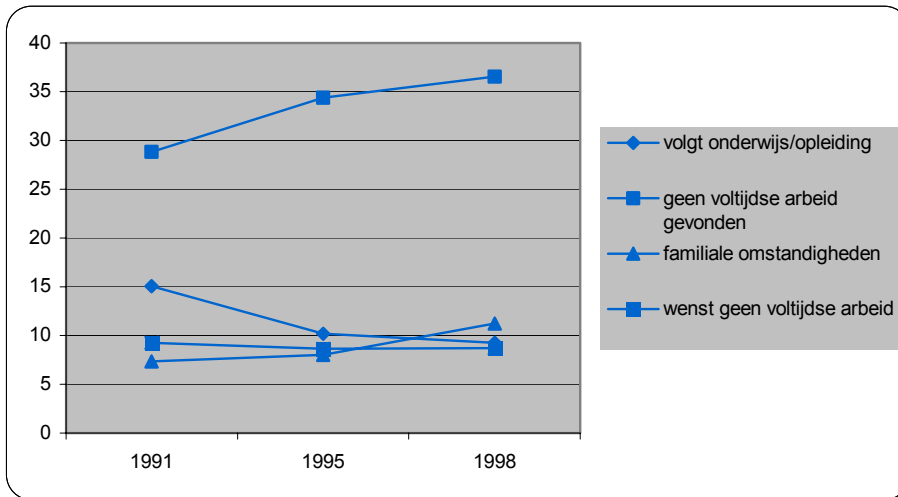
Grafiek 145: Evolutie van de belangrijkste redenen voor deeltijds werken bij vrouwen

Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking. Verschillende jaargangen. (Bewerking SEIN)

De belangrijkste reden voor vrouwen om deeltijds te werken nl. "Familiale omstandigheden", wint nog aan belang. Er is een lichte daling vast te stellen van het aantal vrouwen dat deeltijds werkt omdat ze geen voltijdse job willen of vinden.

Grafiek 146: Evolutie van de belangrijkste redenen voor deeltijds werken bij mannen

Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking. Verschillende jaargangen. (Bewerking SEIN)

Ook bij mannen winnen “Familiale omstandigheden” voorzichtig aan belang als reden om deeltijds te werken maar het aantal mannen dat noodgedwongen deeltijds werkt omdat men zegt geen voltijdse betrekking te vinden, stijgt nog sterker.

2.1.6.4 Afwijkende werktijden

In de Enquête naar de arbeidskrachten wordt gepeild naar het aantal personen die afwijkende werktijden²² hebben en/of thuis werken en hoe vaak dit gebeurt.

De cijfers van werknemers die gewoonlijk werken in een afwijkende arbeidstijdregeling zijn voor 1998 de volgende²³:

Tabel 44: Afwijkende werktijden in 1998. Relatief aandeel in de werkende bevolking

Werkte in 1998 gewoonlijk	Mannen	Vrouwen	Totaal
In ploegwerk	15,3	11,4	13,7
's Avonds	13,8	10,8	12,6
's Nachts	6,4	3,5	5,2
Op zaterdagen	17,6	20,6	18,8
Op zondagen	9,3	10,0	9,6
Thuis	10,0	11,4	10,6

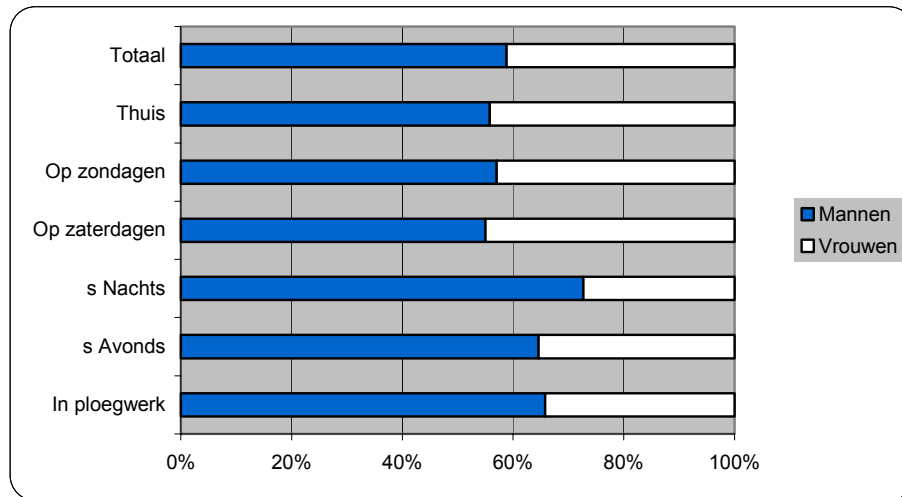
Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking 1998.

²² De categorieën sluiten elkaar niet uit.

²³ Van de voor ons interessante d.w.z. in het licht van het stramen van dit handboek, jaartallen is enkel 1995 ook voorhanden. De cijfers voor dit jaartal wijken nauwelijks af van 1998.

Blijkt dat vooral nachtwerk een mannenzaak is. Het ploegenstelsel en ook het avondwerk kent eveneens een oververtegenwoordiging van mannen. Het werken op zaterdag en zondag en ook het thuis werken kent een grotere vertegenwoordiging van vrouwen dan men op basis van de totaalverdeling kan verwachten. Zaterdagwerk komt frequent voor: 19% van de werkende bevolking werkt gewoonlijk op zaterdag. Bij vrouwen ligt dit aantal nog hoger: een kleine 21%.

Grafiek 147: Afwijkende werktijden in 1998. Sekseratio

Bron: NIS, Enquête naar de beroepsbevolking 1998. (Bewerking SEIN)

Deze vormen van afwijkende werktijden zijn echter sterk leeftijdsgebonden.

Het nachtwerk en het werken in ploegen komt het vaakst voor bij de jongste leeftijdscategorie bij mannen en neemt af met de leeftijd. Bij 55-plussers werken relatief evenveel vrouwen als mannen in ploegenstelsels of 's nachts. Het werken op zaterdagen komt het meest voor bij vrouwen jonger dan 24 en ouder dan 55 jaar maar kent ook bij mannen vanaf 55 jaar een sterke stijging.

2.2 Informele, onbetaalde arbeid

Tegen het licht van een lagere arbeidsparticipatie van vrouwen, hogere deeltijdse arbeid, meer loopbaanonderbrekers, een hogere werkloosheidsgraad wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan informele, onbetaalde gezinsarbeid en hoe deze verdeeld is tussen mannen en vrouwen. Met informele gezinsarbeid wordt bedoeld: huishoudelijke arbeid en zorgarbeid. Ter vervollediging van dit hoofdstuk wordt ook even aandacht besteed aan een andere vorm van min of meer informele maar in elk geval onbetaalde arbeid namelijk het vrijwilligerswerk.

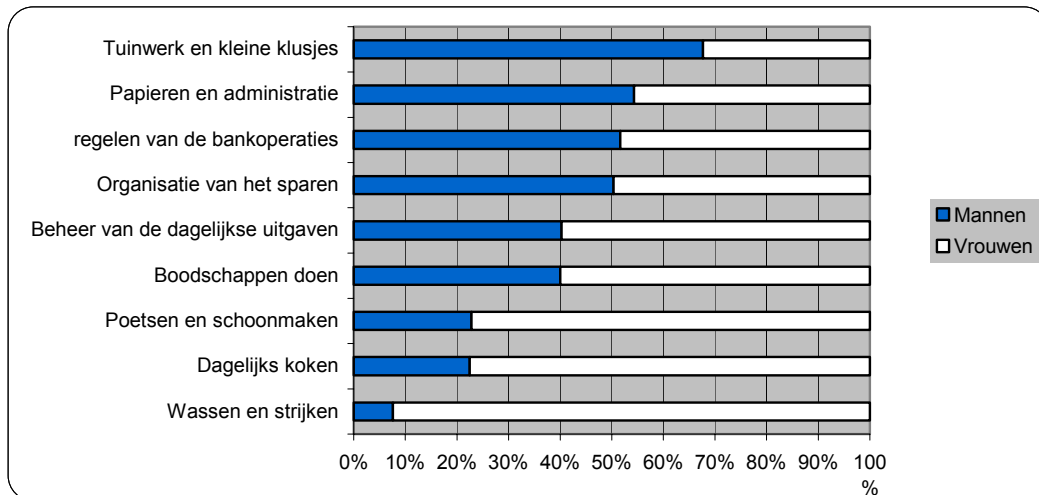
Het ganse hoofdstuk over informele, onbetaalde arbeid is gebaseerd op de Panel Studie van Belgische Huishoudens golf 1 (1992), golf 4 (1995) en golf 7 (1998).

2.2.1 Verdeling van onbetaalde arbeid in gezinnen

2.2.1.1 Huishoudelijke taken

Aan samenwonenden – al dan niet gehuwd – wordt in de PSBH de vraag gesteld naar de verdeling van de huishoudelijke taken naargelang de frequentie waarmee ze door een van beide partners worden uitgevoerd nl. nooit, zelden, dikwijls en altijd. In onderstaande grafiek worden enkel de antwoorden ‘dikwijls’ of ‘altijd’ in rekening gebracht.

Grafiek 148: Verdeling van huishoudelijke taken in gezinnen in 1998. Sekseratio

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

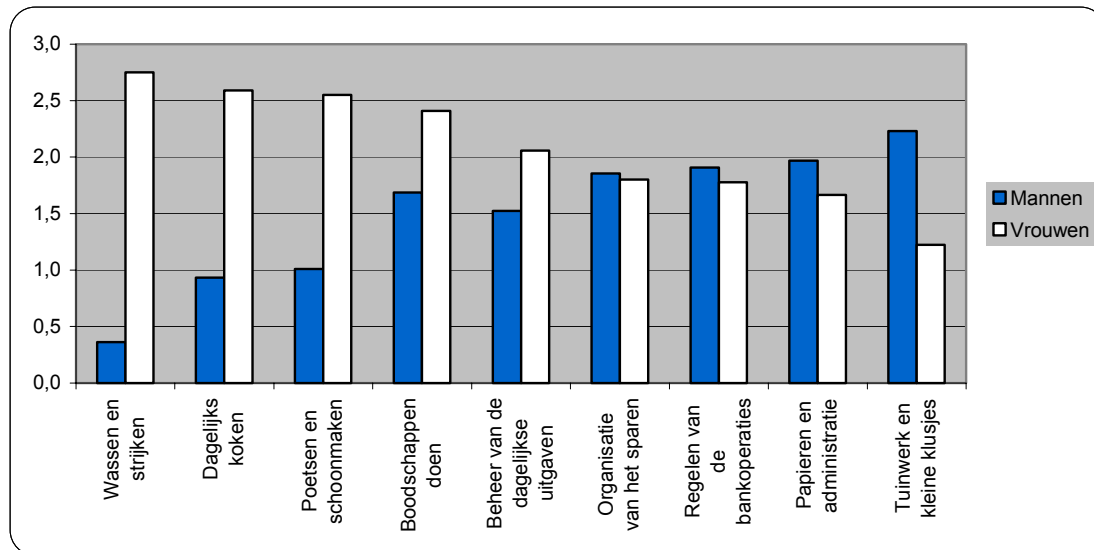
De handenarbeid blijft een vrouwenzaak alle emancipatie ten spijt. Een uitzondering hierop vormen tuinwerk en kleine klusjes. Het regelen van de grote geldzaken (bankoperaties en de organisatie van het sparen) en de administratieve klussen zijn (ongeveer) fifty/fifty verdeeld.

Een andere methode om deze resultaten te analyseren, is ze te bekijken alsof ze niet op ordinaal niveau zijn gemeten maar op intervalniveau zodat men gemiddelde scores per huishoudelijke taak

naar geslacht kan berekenen. 'Nooit' wordt gelijkgesteld met 0, 'Zelden' krijgt een 1, 'Dikwijls' een 2 en 'Altijd' een 3.

Gesorteerd naar afdalende vrouwelijke score geeft deze berekening volgend beeld:

Grafiek 149: Gemiddelde frequentiescore naar geslacht in 1998

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Wassen en strijken gebeurt vrijwel nooit door mannen. Dagelijks koken en poetsen halen met moeite een 'zelden' bij de mannelijke partners. Samen met 'boodschappen doen' halen vrouwen voor deze (hand)arbeid een ruime 'dikwijls' als gemiddelde score.

Mannen scoren voor wat huishoudelijke taken betreft enkel een voluit 'dikwijls' voor 'tuinwerk en kleine klusjes' en administratief werk.

De gegevens voor golf 4 (1995) en golf 1 (1992) geven vrijwel dezelfde resultaten.

Interessanter is het wellicht om na te gaan welke de (officiële) arbeidssituatie van de betrokken personen is. De PSBH definieert 'werkend' als minstens 15 uur per week werken in één of meerdere jobs.

Tabel 45: Opnemen van niet betaalde huishoudelijke taken naar arbeidssituatie en geslacht in 1998 omgerekend naar frequentiescores

	Werkt			Werkt niet		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Poetsen en schoonmaken	1,03	2,44	1,63	0,95	2,66	2,01
Boodschappen doen	1,63	2,38	1,95	1,82	2,43	2,20
Dagelijks koken	1,02	2,43	1,63	0,73	2,75	1,98
Wassen en strijken	0,40	2,70	1,38	0,28	2,80	1,85
Tuinwerk en kleine klusjes	2,22	1,23	1,80	2,24	1,22	1,61
Papieren en administratie	1,93	1,74	1,85	2,05	1,59	1,76
Beheer van de dagelijkse uitgaven	1,51	2,01	1,72	1,55	2,11	1,90
regelen van de bankoperaties	1,87	1,84	1,86	2,00	1,72	1,82
Organisatie van het sparen	1,84	1,77	1,81	1,89	1,83	1,85

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

De vetgedrukte getallen geven scores aan die tussen 'dikwijls' (2) en 'altijd' (3) liggen.

De klassieke huishoudelijke handarbeid blijft in de twee groepen vooral door vrouwen uitgevoerd. Vrouwen die niet gaan werken scoren wel hoger op deze taken. Tuinwerk en kleine klussen, een mannelijke aangelegenheid, blijft zowel bij de werkende als niet-werkende mannen hoog scoren. Poetsen, koken en wassen en strijken zijn bij de niet-werkende mannen nog minder evident dan bij hun werkende seksegenoten. Minder betaalde arbeid leidt blijkbaar niet tot een grotere inzet bij de huishoudelijke, niet-betaalde arbeid.

De subpopulatie werkenden zijn gemiddeld jonger dan de niet-werkenden. Zijn deze cijfers gekleurd door de leeftijdsverschillen tussen de twee groepen en de veronderstelde daarmee samenhangende andere mentaliteit?

De opdeling binnen de subgroep werkende respondenten naar minder of meer dan 30 uur per week aan het werk zijn, kan eveneens een indicatie geven voor het mogelijke verband tussen minder betaald werken en meer huishoudelijke, niet-betaalde arbeid.

Tabel 46: Opnemen van niet betaalde huishoudelijke taken naar arbeidsduur per week en geslacht in 1998 omgerekend naar frequentiescores

	Werkt 30u of meer			Werkt minder dan 30u		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Poetsen en schoonmaken	1,04	2,36	1,51	1,03	2,66	2,51
Boodschappen doen	1,63	2,33	1,88	1,68	2,68	2,44
Dagelijks koken	1,02	2,35	1,50	1,03	2,66	2,51
Wassen en strijken	0,40	2,65	1,21	0,45	2,82	2,59
Tuinwerk en kleine klusjes	2,23	1,16	1,85	2,00	1,38	1,44
Papieren en administratie	1,94	1,77	1,88	1,79	1,65	1,66
Beheer van de dagelijkse uitgaven	1,51	1,99	1,68	1,57	2,07	2,03
regelen van de bankoperaties	1,87	1,86	1,87	1,79	1,78	1,79
Organisatie van het sparen	1,84	1,81	1,83	1,68	1,68	1,68

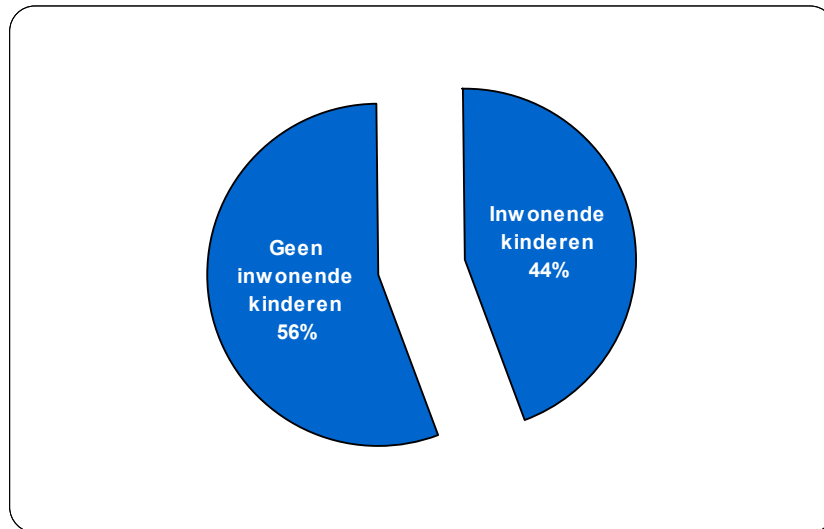
Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Uit deze tabel blijkt nogmaals dat minder uren betaald werk voor vrouwen betekent dat hun inzet naar huishoudelijke taken toe vergroot. Bij mannen bestaat dat verband niet.

2.2.1.2 Zorg voor de kinderen

Voorafgaand aan de cijfers rond onbetaalde arbeid in het kader van de kinderopvang toont volgende tabel over hoeveel mannen en vrouwen het gaat in deze materie, tenminste daar waar het eigen kinderen betreft.

Grafiek 150: Het al dan niet hebben van kinderen die inwonen. 1998

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Zoals blijkt heeft 44% van de Belgische bevolking, op basis van de steekproef van de PSBH, inwonende kinderen; het verschil tussen de mannelijke en vrouwelijke subpopulatie is miniem.²⁴

Tabel 47: Het al dan niet hebben van kinderen die inwonen naar geslacht. 1998

	Mannen		Vrouwen		Totaal	
Ja	796	42,6	889	45,6	1685	44,1
Neen	1073	57,4	1062	54,4	2135	55,9
Totaal	1869	100,0	1951	100,0	3820	100,0

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

De resultaten betreffende de zorgarbeid voor kinderen betreffen zowel de eigen kinderen als andere zolang het gaat over onbetaalde zorg.

Zowel in 1995 als 1998 heeft 30% van de onderzoekspopulatie de dagelijkse zorg over kinderen. Voor vrouwen bedraagt dit in 1998 38%, voor mannen 23%. Dit is voor wat de mannen betreft een lichte stijging ten opzichte van 1995.

²⁴ Voor bijkomende gegevens rond gezinssamenstelling zie Hoofdstuk 1. Bevolking.

Volgende tabel geeft enkele bijkomende gegevens over onbetaalde kindercare in gezinnen.

Tabel 48: Enkele indicatoren voor het belang van niet betaalde kindercare in gezinnen naar geslacht voor 1995 en 1998

	1995			1998		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Heeft de dagelijkse zorg over kinderen	20,1	38,7	29,9	22,7	37,7	30,6
Sekseratio	31,7	68,3	100,0	35,2	64,8	100,0
Gemiddeld aantal uren per week per zorgverstreker	27	44	38	25	43	36
Gemiddeld aantal uren per week ganse populatie	5	14	10	5	13	9

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens.1995 en 1998. (Bewerking SEIN)

Al is het aandeel van mannen binnen de groep van zorgverstrekkers lichtjes verhoogd toch blijft het grootste aandeel van de kindercare bij de vrouwen horen. Vrouwen blijven zowel voor wat betreft het aantal zorgverstrekkers als het gemiddeld aantal uren tweederde van de kindercare op zich nemen.

Ook hier kan men zich de vraag stellen naar het verband met betaalde arbeid. Net zoals bij de uitvoering van niet-betaalde huishoudelijke arbeid wordt de oefening gedaan voor werkenden en niet-werkenden²⁵ en werkenden die meer of minder dan 30 uur per week presteren.

Tabel 49: Opnemen van onbetaalde zorg voor kinderen naar arbeidssituatie en geslacht in 1998

	Werkt			Werkt niet		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Zorgt onbetaald voor kinderen	27,4	45,1	35,1	15,1	32,3	25,8
Gemiddelde per zorgverstreker	27,0	44,4	36,4	19,0	41,2	36,3
Gemiddelde totale populatie	6,5	16,2	10,7	2,5	11,3	8,0

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Zowel bij werkende als niet werkende respondenten is het vrouwelijk overwicht in de onbetaalde kindercare groot. Dit slaat zowel op het aantal mensen dat instaat voor de kindercare als voor het aantal uren dat ze eraan spenderen.

Zoals reeds gezegd is er een sterk verband tussen leeftijd en arbeidssituatie. Dit brengt met zich mee dat

-
- zorgtaken waarschijnlijk minder aangevat worden door oudere respondenten en dus niet-werkenden omdat het opnemen van traditioneel vrouwelijke zorgtaken door mannen een eerder recent verschijnsel is

²⁵ Werkend betekent minstens 15 uur per week betaalde arbeid.

- de kindercare niet meer actueel is voor oudere respondenten tenzij de care voor de kleinkinderen.

Daarom ook hier een uitsplitsing naar arbeidsduur waar de interfererende factor leeftijd grotendeels weggewerkt is.

Tabel 50: Opnamen van niet betaalde kindercare naar arbeidsduur per week en geslacht in 1998

	Werkt 30u of meer			Werkt minder dan 30u		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Zorgt onbetaald voor kinderen	27,4	41,5	32,7	33,3	58,3	55,6
Gemiddelde per zorgverstreker	27,2	44,4	35,0	19,9	47,5	45,4
Gemiddelde totale populatie	6,4	14,7	9,5	6,6	23,2	21,4

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Uit de statistische analyse blijkt dat er enkel bij vrouwen een significant verband is tussen arbeidsduur per week en inzet bij onbetaalde kindercare. De verschillen tussen vrouwen die 30 uur of meer werken en diegenen die minder werken zijn dan ook groot: veel meer vrouwen (58% versus 42%) die minder werken staan in voor de opvang van kinderen en besteden daar ook veel meer tijd aan (48 uren op weekbasis versus 44 uren).

Bij mannen lijkt er geen verband te bestaan tussen arbeidsduur en kindercare. De vraag rijst dan ook of het bij mannen en vrouwen gaat over vrijwillig of onvrijwillig deeltijds/minder werken. Hiervoor verwijzen we naar het onderdeel Arbeidstijdregeling met name 2.1.6.3. over de redenen voor deeltijds werken.

Ook de waarde die men toekent aan kindercare en de houding die men ertegenover aanneemt, zou bepalend kunnen zijn voor de werkelijke inzet.

Tabel 51: Aantal respondenten dat het eens is met deze uitspraken naar geslacht. 1998

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Voor kinderen zorgen heeft voordelen voor zorgende persoon	71,7	75,9	73,9
Ik vind zorgtaken in de opvoeding niet zo belangrijk	18,5	19,5	19,0
Ik bezit de vaardigheden om de meeste zorgactiviteiten voor kinderen te kunnen uitvoeren	62,3	87,2	75,1
Het is het meest natuurlijk dat de vrouw verantwoordelijk is voor de zorg van de kinderen	56,8	55,2	56,0
Ik ken gezinnen waar de man in belangrijke mate de zorg voor de kinderen op zich neemt	52,2	52,4	52,3
In mijn familie- en vriendenkring vindt men dat de vrouw verantwoordelijk is voor de kinderzorg	58,6	59,0	58,8
Het bijbrengen van de waarde van zorg belangrijker bij dochter dan bij een zoon	11,9	10,0	10,9
Zorgen is waardevolle bezigheid die de kwaliteit van het leven voor een groot deel bepaalt	91,0	93,2	92,1
Mijn omgeving verwacht dat man en vrouw de zorg voor de kinderen delen	80,9	78,1	79,5

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Deze uitspraken worden over het algemeen niet fundamenteel anders beoordeeld door vrouwen en mannen. Eén uitspraak echter springt in het oog: "Ik bezit de vaardigheden om de meeste zorgactiviteiten voor kinderen te kunnen uitvoeren" wordt door 62% van de mannelijke en 87% van de vrouwelijke respondenten beaamd. Uitspraak 4 die stelt dat de vrouw nature kinderen moet verzorgen levert echter geen significant verschillende resultaten op bij vrouwen en mannen. Wel vinden meer vrouwen dan mannen dat zorgen voor kinderen voordelen heeft voor de zorgende persoon.

2.2.1.3 Zorg voor andere hulpbehoevende personen.

Tabel 52: Enkele indicatoren voor het belang van niet betaalde zorg aan hulpbehoevendenden naar geslacht voor 1992, 1995 en 1998

	1992			1995			1998		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Staat in voor de opvang van hulpbehoevende persoon	10,5	15,7	13,2	4,7	9,4	7,1	5,1	8,8	7,0
Sekseratio	38,1	61,9	100,0	30,9	69,1	100,0	34,4	65,6	100,0
Gemiddeld aantal uren per week per zorgverstrekker	10,9	11,6	11,3	8,5	13,8	12,1	14,0	16,7	15,8
Gemiddeld aantal uren per week ganse populatie	1,0	1,6	1,3	0,4	1,1	0,8	0,6	1,3	1,0

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1992, 1995 en 1998. (Bewerking SEIN)

Ook hier staan meer vrouwen dan mannen in voor zorgtaken: bijna dubbel zoveel vrouwen dan mannen nemen de zorg op zich van een hulpbehoevend persoon (ziek, gehandicapt, ...). Vrouwen besteden gemiddeld ook meer tijd aan hulpverlening en zorg.

Welke zijn die hulpbehoevende personen?

Tabel 53: Zorg voor hulpbehoevende personen in 1998

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Partner	13,7	10,0	11,2
Ouder(s)	38,7	43,9	42,1
Schoonouder(s)	19,6	11,8	14,5
Kind(eren)	12,5	13,4	13,1
Andere familie	17,9	18,1	18,0
Niet-familie	12,5	15,3	14,3

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

De meeste zorg gaat uiteraard uit naar de naaste familie, vooral naar ouders (en schoonouders). Een vrij grote groep zorgt voor een niet-familieelid.

Bij de zorg voor de partner scoren mannen hoger dan vrouwen. Dit is waarschijnlijk het gevolg van een demografisch gegeven: vrouwen hebben een hogere leeftijdsverwachting, er zijn dus meer alleenstaande vrouwen dan mannen.

Tabel 54: Leefsituatie van mannen en vrouwen in 1998

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Samen met partner/echtgenoot	87,5	76,9	81,8
Niet samen met partner/echtgenoot	12,5	23,1	18,2
Totaal	100	100	100

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Deze alleenstaande vrouwen vindt men vooral terug in de hoogste leeftijdscategorieën, met de meest zorgbehoevendsten. Met andere woorden: zij krijgen minder de kans om voor een partner te zorgen en dit weerspiegelt zich in de relatieve cijfers. In de groep samenwonenden levert het al dan niet voor een partner zorgen geen significante verschillen op tussen mannen en vrouwen.

Waaruit bestaat die zorg aan hulpbehoevende personen?

Tabel 55: Opvang van hulpbehoevende personen: soorten zorg. 1998

	Percentage op het aantal hulpverleners			Percentage op het aantal vermeldingen		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Maaltijden bereiden	26,2	44,2	38,0	9,5	11,7	11,1
Was	17,3	54,8	41,9	6,3	14,4	12,2
Poetsen	24,4	46,4	38,9	8,9	12,2	11,3
Persoonsverzorging	26,2	40,2	35,4	9,5	10,6	10,3
Medicatie opvolgen	35,1	44,2	41,1	12,8	11,7	12,0
Eten geven	21,4	25,5	24,1	7,8	6,7	7,0
Luisteren	70,2	80,4	76,9	25,6	21,2	22,4
Andere	53,6	43,6	47,0	19,5	11,5	13,7

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

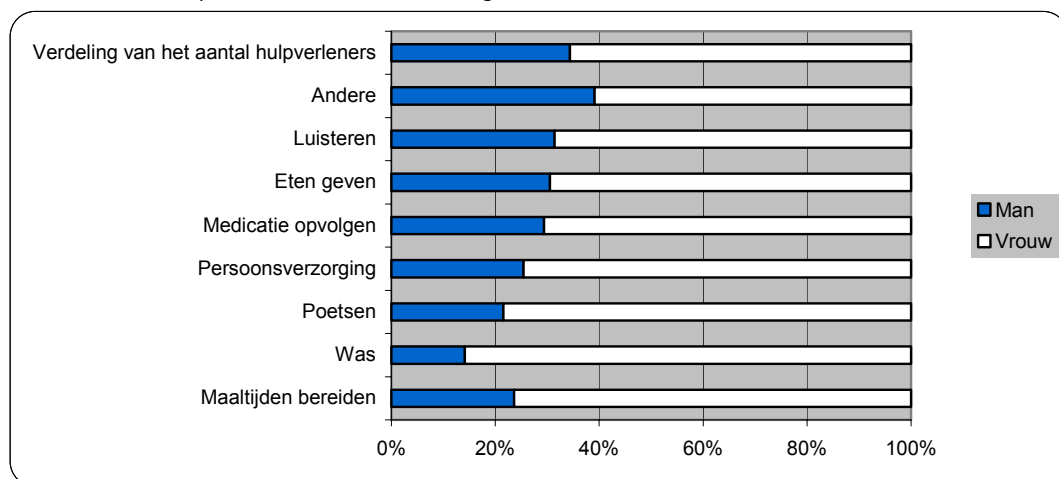
Het 'werkvolume' uitgedrukt in de verdeling van het aantal vermeldingen, is blijkbaar gelijkmatig verdeeld over de verschillende soorten zorg. Uitzondering hierop vormen mensen helpen bij het eten en "luisteren". Het eerste neemt niet zo'n belangrijke plaats in, waarschijnlijk omdat dit een

vaardigheid is die men lang behoudt. Luisteren daarentegen is een belangrijke factor in het kader van hulpverlening en zorg.

Hoeveel van deze zorgverstrekkers zich situeren in een bepaalde categorie van hulpverlening vindt men terug in het percentage berekend op het aantal hulpverleners eveneens in bovenstaande tabel. Zoals ook al bleek uit de cijfers over de verdeling van huishoudelijke taken binnen gezinnen is de huishoudelijke handarbeid veelal een vrouwenzaak met als uitschieter wassen en strijken. De aandacht die gaat naar medicatie opvolgen en luisteren ligt minder verschillend tussen mannen en vrouwen.

De categorie "andere" is ook hier weer groot. Mannen scoren hier relatief hoger dan vrouwen. Vaak gaat het hier om activiteiten zoals zorgen voor vervoer, administratieve/financiële hulp en boodschappen doen.

Grafiek 151: Hulpverleners en soorten zorg in 1998. Sekseratio

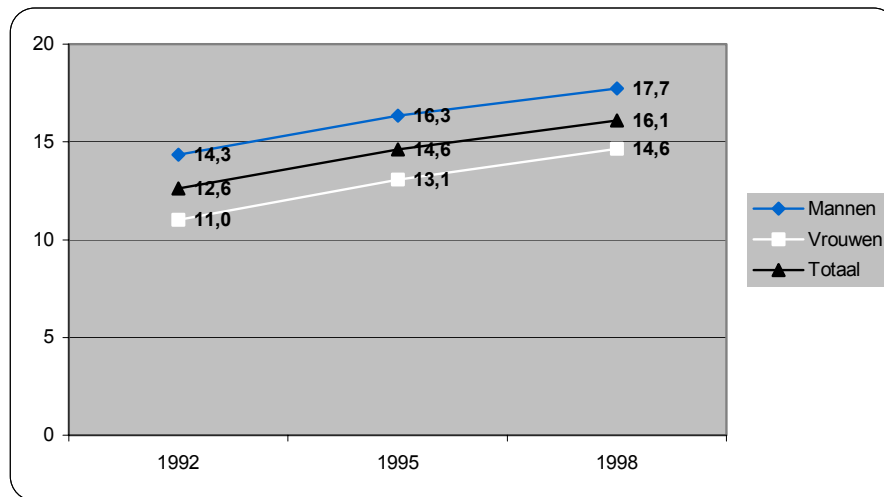
Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

2.2.2 Vrijwilligerswerk

Vrijwilligerswerk kan worden beschouwd als onbetaalde arbeid in georganiseerd verband. De zorgarbeid die men in familiaal verband besteed aan een ziek familielid is geen vrijwilligerswerk, ondersteuning in de vorm van zorgarbeid van het regulier personeel van een rusthuis wordt gerekend tot vrijwilligerswerk.

Afgaande op de cijfers uit de Panel Studie van Belgische Huishoudens zit vrijwilligerswerk in de lift. Bijna 1 persoon op 6 doet in 1998 regelmatig aan (georganiseerd) vrijwilligerswerk, in 1992 was dat nog 1 persoon op 7. Mannen scoren hier hoger dan vrouwen (18% versus 15%), dat was ook zo in 1992 en 1995. Deze verschillen zijn voor alle jaren significant.

Grafiek 152: Evolutie van het relatief aantal respondenten dat aan vrijwilligerswerk doet naar geslacht

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1992, 1995 en 1998. (Bewerking SEIN)

Deze cijfers zeggen uiteraard niets over de aard en omvang van dit vrijwilligerswerk. De PSBH stelt de vraag "Doet u regelmatig vrijwilligerswerk?". In golf 4 (1995) en golf 7 (1998) wordt deze vraag gesteld in de context van het verenigingsleven en ontspanning. Er wordt ook maar via 1 vraag gepeild naar het vrijwilligerswerk. In 1992 werd de bijkomende vraag gesteld naar de aard van dit werk. Deze (gesloten) vraagstelling verwees uitdrukkelijk naar ruimere vormen van vrijwilligerswerk.

Tabel 56: Aard van het vrijwilligerswerk naar geslacht in 1992

	Mannen	Vrouwen	Totaal
hulpverlening, verzorging, ondersteuning	12,0	28,6	19,5
organisatie van activiteiten	17,6	18,7	18,1
andere	15,3	17,2	16,2
klusjes opknappen	19,2	9,5	14,8
administratie	17,1	10,8	14,2
vergaderen en besluitvorming	12,5	8,6	10,7
voordrachten en/of lesgeven	3,7	3,9	3,8
kaarten-, tombolaverkoop	2,6	2,8	2,7
totaal	100,0	100,0	100,0

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1992. (Bewerking SEIN)

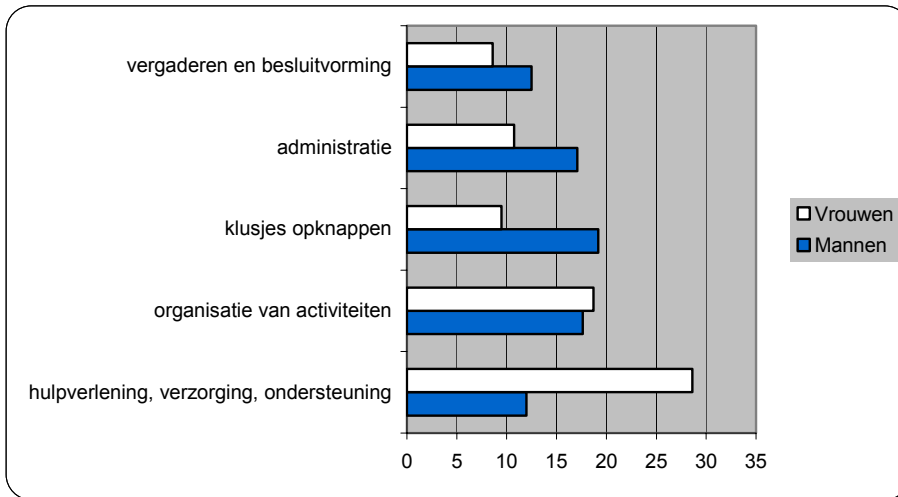
Men vroeg de respondenten waaruit dit vrijwilligerswerk hoofdzakelijk bestaat. Eén op 5 vrijwilligers zet zich voornamelijk in in de hulpverlenende en/of zorgsector. De organisatie van activiteiten scoort eveneens zeer hoog, vermoedelijk in het verenigingsleven. Aan klussen en administratie wijdt één op zeven vrijwilligers een deel van zijn vrije tijd. Eén vrijwilliger op 10 zegt voornamelijk te vergaderen en aan besluitvorming te doen.²⁶

Er zijn echter significante verschillen tussen mannen en vrouwen op dit vlak. Even abstractie makend van de kleinere categorieën en de restcategorie zien we opvallende verschillen in klemtoon. Volgende grafiek zet voor een aantal soorten vrijwilligerswerk de relatieve aantallen binnen de mannelijke en vrouwelijke subpopulatie naast elkaar.

Administratief werk en vooral klussen opknappen scoren hoog bij mannelijke vrijwilligers, bij vrouwen wat minder. Het vrijwilligerswerk in de zorg en hulpverlening scoort dan weer bijzonder hoog bij vrouwelijke vrijwilligers met liefst 29%.

²⁶ Spijtig genoeg is de restcategorie "andere" zeer groot. Zij bevat soms ten onrechte hier gesitueerde antwoorden of samengestelde antwoorden die ingaan tegen de uitdrukkelijke vraagstelling.

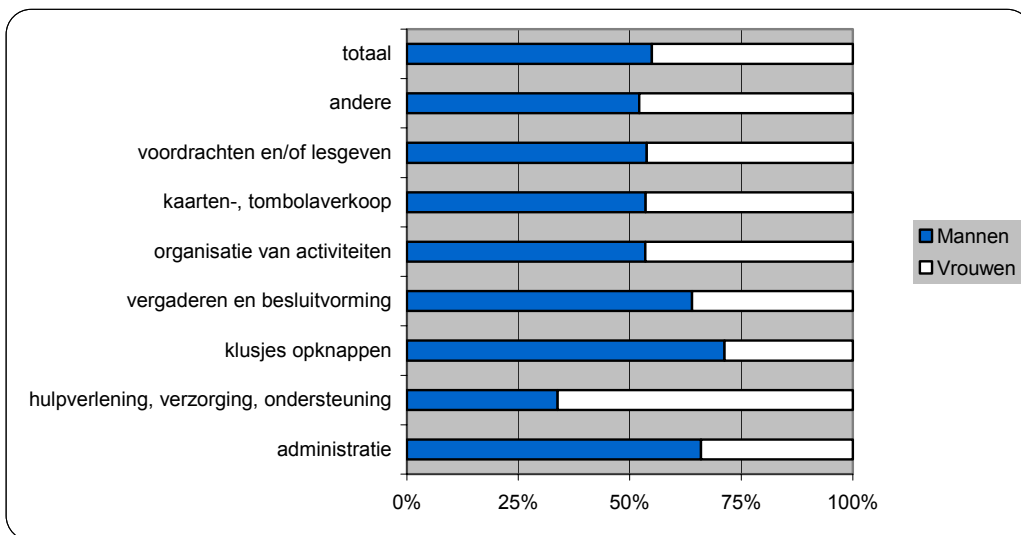
Grafiek 153: Aantal vrijwilligers naar belangrijkste vorm van vrijwilligerswerk en geslacht in 1992

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1992. (Bewerking SEIN)

De verdeling naar geslacht binnen elke vorm van vrijwilligerswerk vertelt hetzelfde verhaal.

Grafiek 154: Vormen van vrijwilligerswerk in 1992. Sekseratio

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1992. (Bewerking SEIN)

Tweederden van de vrijwilligers in de hulpverlening en zorg zijn vrouwen. De omgekeerde verhouding doet zich voor bij klussen en administratief werk maar ook bij de vergadelaars vindt men 2/3 mannen.

Van de 1092 respondenten die zichzelf als vrijwilliger beschouwen, hebben er 695 d.i. een kleine 2/3 ook aangegeven hoeveel tijd per week zij hieraan besteden.

Tabel 57: Gemiddeld aantal uren per week besteed aan vrijwilligerswerk naar geslacht. 1992

	Mannen	Vrouwen	Totaal
< 1u	0,3	0,3	0,3
1 à 2 u	28,9	32,2	30,4
3 à 4u	23,2	25,4	24,2
5 à 6u	12,6	11,1	11,9
7-8u	7,7	9,1	8,3
9-10u	10,8	8,1	9,6
11-15u	7,5	4,6	6,2
16-20u	4,6	2,9	3,9
>20u	4,4	6,2	5,2
Totaal	100,0	100,0	100,0
gemiddelde	7	6,7	6,9

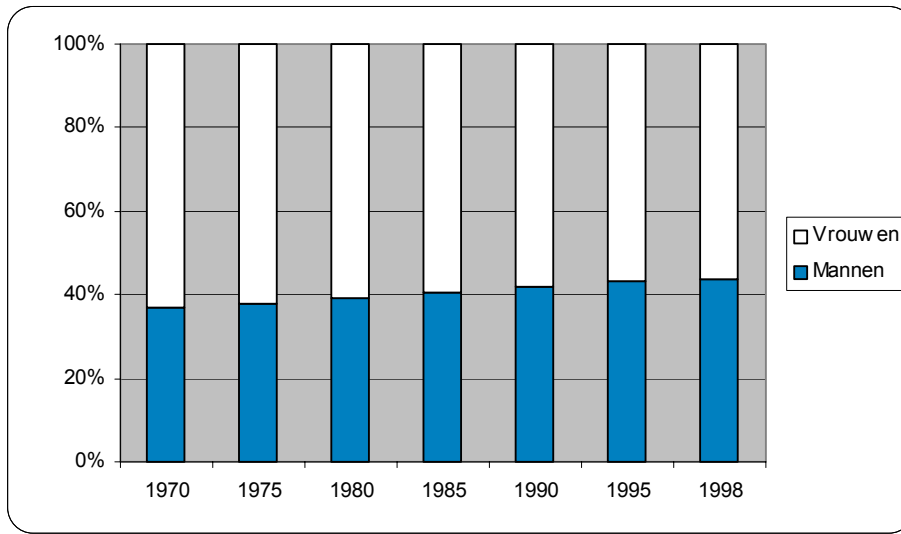
Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1992. (Bewerking SEIN)

Zo'n 30% investeert hierin 1 à 2 uren per week, een vierde van hen 3 à 4 uren. Tweederde van deze vrijwilligers spenderen per week tussen één en zes uur aan deze activiteiten. De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn klein.

2.3 Officieel niet beroepsactieven

De Belgische bevolking bestaat voor 57% uit niet-beroepsactieven. Werklozen worden bij de beroepsbevolking gerekend. Meer vrouwen dan mannen zijn niet-beroepsactief maar hun relatief aantal daalt.

Grafiek 155: Evolutie van de niet-beroepsactieve bevolking, Sekseratio.

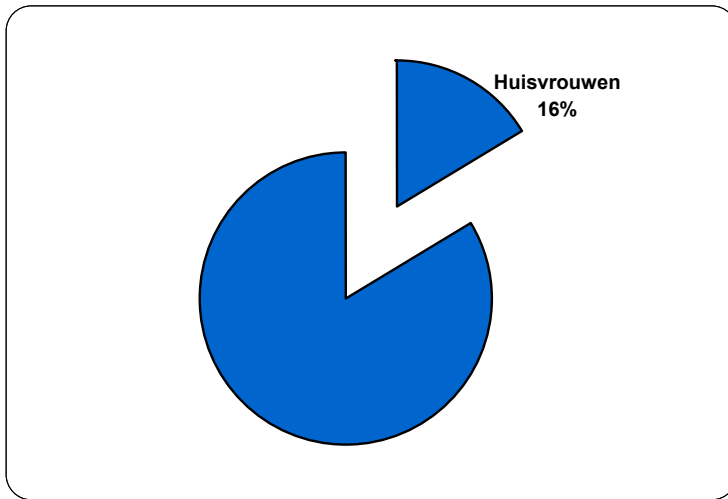
Bron: Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, De beroepsbevolking in België. 1998. (Bewerking SEIN)

De categorieën van Belgen die onder de loupe worden genomen onder de noemer niet-actieven sluiten mekaar niet uit. Een weduwe met een overlevingspensioen kan perfect ook onder de categorie huisvrouwen vallen of iemand kan een rustpensioen combineren met een beperkte betaalde baan.

2.3.1 Huisvrouwen

In 1998 is één op zes vrouwen in deze representatieve steekproef huisvrouw. De gemiddelde leeftijd van huisvrouwen is 53 jaar; tweederde van hen werd geboren tussen 1931 en 1959.

Grafiek 156: Aandeel huisvrouwen in de totale vrouwelijke populatie ouder dan 18 jaar in 1998.

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Bij huisvrouwen is de kans groter dat je inwonende kinderen aantreft dan bij andere vrouwen: 53% tegenover 44%. Negen huisvrouwen op 10 zijn gehuwd.

Bekeken als arbeidspotentieel kan men zich de vraag stellen welke de opleiding is van huisvrouwen en of deze tussen 1992 en 1998 geëvolueerd is.

Tabel 58: De opleiding van huisvrouwen en andere vrouwen in 1992, 1995 en 1998.

	1992			1995			1998		
	Huisvrouwen	Andere vrouwen	Totaal	Huisvrouwen	Andere vrouwen	Totaal	Huisvrouwen	Andere vrouwen	Totaal
L.O.	41,7	24,4	27,4	32,6	16,0	19,2	30,4	14,2	16,8
L.S.O.	23,4	19,7	20,3	32,1	24,4	25,9	32,9	22,0	23,7
H.S.O.	23,9	30,9	29,7	22,6	27,4	26,5	26,7	31,1	30,4
H.O.	10,9	25,0	22,5	12,7	32,2	28,4	10,1	32,7	29,0
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1992-1995-1998. (Bewerking SEIN)

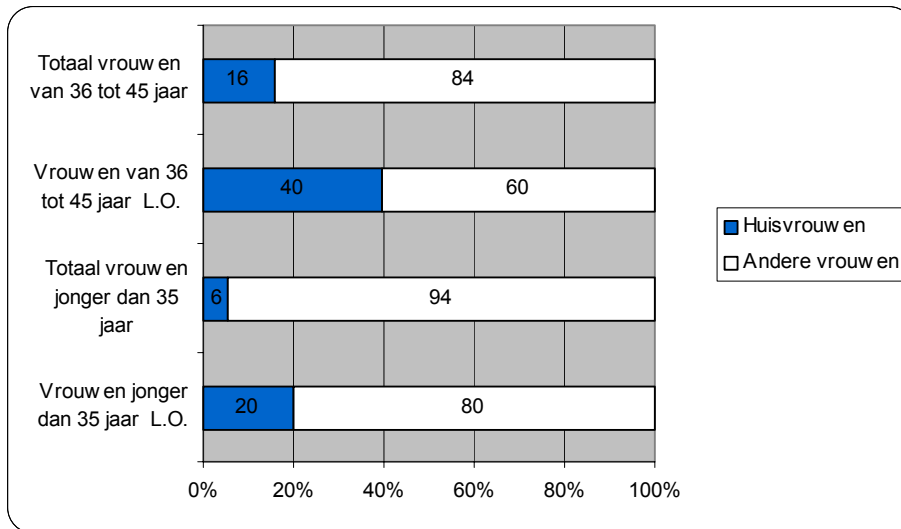
Er zijn significante verschillen in opleiding tussen huisvrouwen en andere vrouwen.

Huisvrouwen vindt men vaker terug bij laaggeschoolden (lager onderwijs en lager secundair onderwijs). In 1995 en 1998 registreert men dubbel zoveel huisvrouwen met slechts een scholing van lager onderwijs dan bij andere vrouwen. In 1992 lag deze verhouding wat minder ver uit elkaar. Hetzelfde fenomeen doet zich in een wat mildere vorm voor bij vrouwen met een opleiding lager secundair onderwijs.

Complementair hieraan is de vaststelling dat het doorstoten van vrouwen in het hoger onderwijs zijn effect heeft op de latere loopbaan van vrouwen. Bij huisvrouwen vindt men beduidend minder hooggeschoolden.

Het verband tussen een lage scholingsgraad en het kiezen voor een loopbaan als huisvrouw doet zich al een hele tijd voor maar manifesteert zich alsmaar nadrukkelijker. Even abstractie makend van het feit dat alle vrouwen geleidelijk aan een hogere scholingsgraad behalen, ziet men bij huisvrouwen jonger dan 35 jaar toch een grotere oververtegenwoordiging van vrouwen met slechts een opleiding lager onderwijs dan bij huisvrouwen tot 45 jaar.

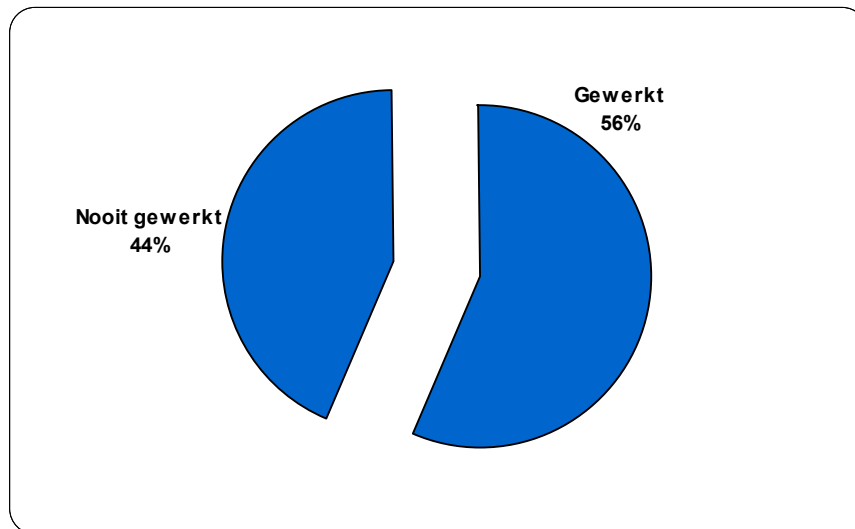
Grafiek 157: Aandeel zeer laaggeschoolden (L.O.) bij vrouwen jonger dan 35 jaar en vrouwen van 36 tot 45 jaar respectievelijk bij huisvrouwen en andere vrouwen. 1998.

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Meer dan de helft van deze huisvrouwen hebben ooit gewerkt; bij huisvrouwen jonger dan 45 jaar is dit zelfs 76%.

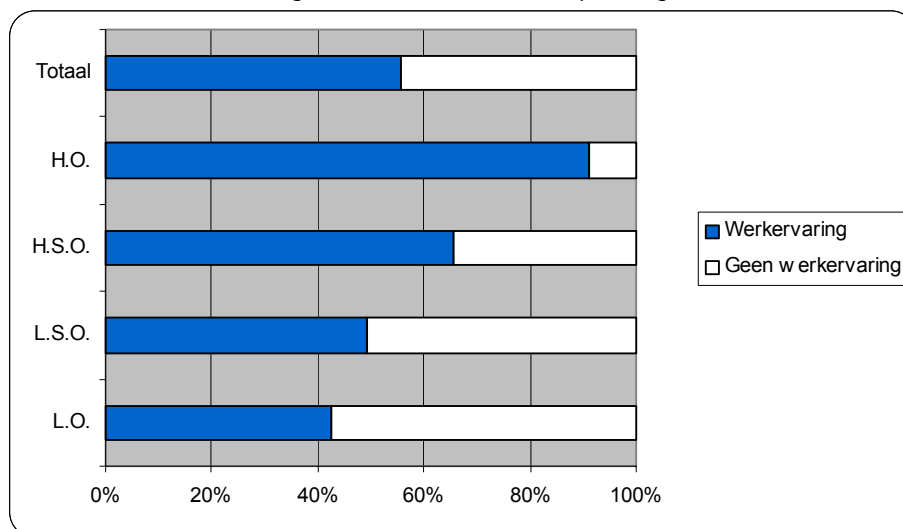
Grafiek 158: Werkervaring van huisvrouwen in 1998.

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Het al dan niet hebben van werkervaring - en op die manier mogelijk kans hebben op herintreden - is sterk afhankelijk van de opleiding van deze huisvrouwen. Slechts een goede 40% vande huisvrouwen met een opleiding L.O. en 50% met een opleiding L.S.O. hebben werkervaring. Meer dan 90% van hoogopgeleide huisvrouwen heeft ooit gewerkt. Zij combineren dus twee gunstige factoren om hun kansen tot eventuele herintrede op de arbeidsmarkt te vergroten: een goede opleiding en (een minimum aan) werkervaring.

Grafiek 159: Werkervaring van huisvrouwen naar opleiding in 1998.

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

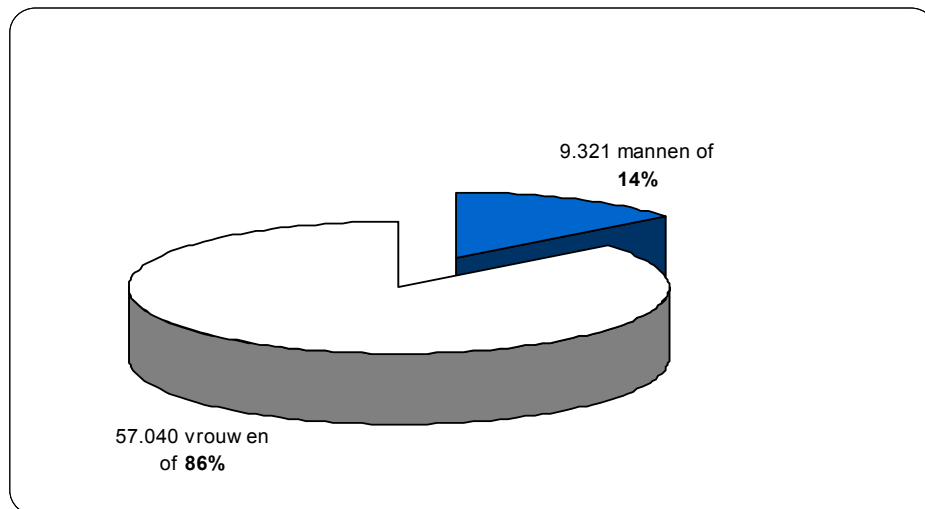
2.3.2 Loopbaanonderbreking

Loopbaanonderbreking betreft een tewerkstellingsmaatregel. De werknemers die hun arbeidsprestaties (geheel of gedeeltelijk) onderbreken moeten verplicht vervangen worden door een uitkeringsgerechtigde werkloze. De loopbaanonderbreker krijgt een uitkering en behoudt zijn/haar sociale-zekerheidsrechten. In de openbare sector is loopbaanonderbreking een recht van de werknemer, in de privé-sector niet tenzij via een CAO geregeld.

Op een werkende bevolking van om en bij 3.850.000 eenheden in 1998 is loopbaanonderbreking met zijn 66.361 gerechtigden (jaargemiddelde) een min of meer marginaal verschijnsel. Bekeken in het licht van een half miljoen werklozen die op deze manier eventueel een nieuwe kans krijgen op een (tijdelijke) job is het belang van loopbaanonderbreking natuurlijk wezenlijker.

Vooral vrouwen maken gebruik van hun recht tot het onderbreken van hun loopbaan. Vaak zijn het gezinsomstandigheden die hun motiveren om deze stap te zetten met name de zorg voor en de opvoeding van kinderen.

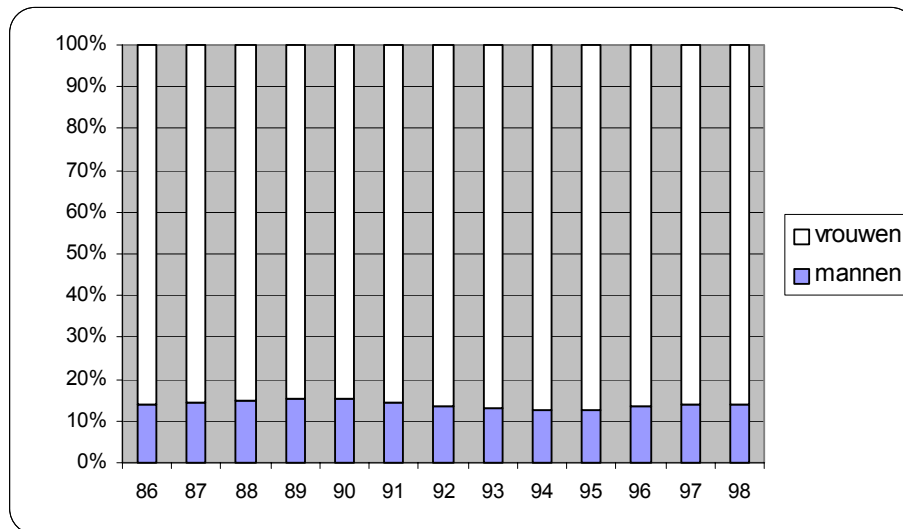
Grafiek 160: Loopbaanonderbreking in 1998. Verdeling naar geslacht

Bron: RVA (Bewerking SEIN)

Het aandeel mannen en vrouwen is niet aan grote schommelingen onderhevig. In de periode tussen 19986 en 1998 was het aandeel mannen het grootst in 1989 (15,5%) en het kleinst in 1994 (12,5%).

Grafiek 161: Evolutie van de sekseratio bij gerechtigden tot loopbaanonderbreking.

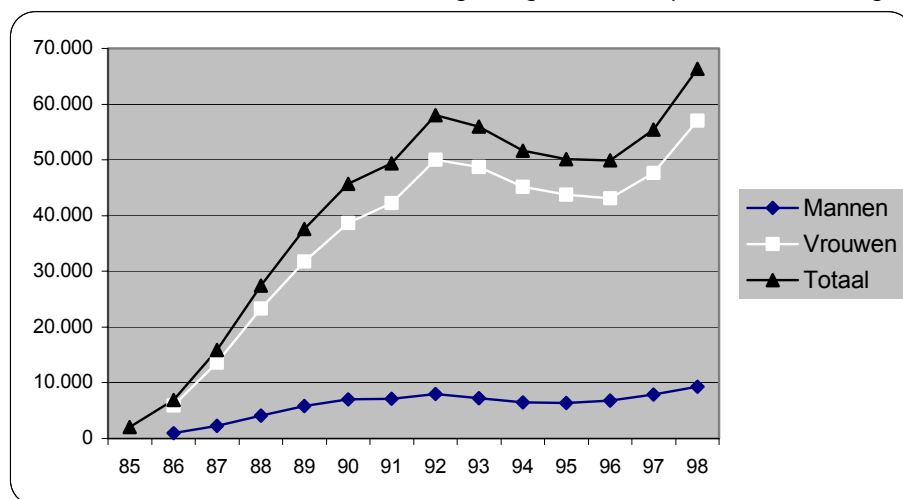

Bron: RVA (Bewerking SEIN)

Deze wanverhouding stelt zich nog scherper tegen het licht van de sekseratio van de werkende bevolking die 42% vrouwen/58% mannen bedraagt.

Tot 1992 ging het aantal gerechtigden op een uitkering in stijgende lijn. Een aantal besparingsmaatregelen (o.m. een vermindering van de uitkeringen) m.b.t. loopbaanonderbreking vertaalde zich daarna onmiddellijk in een dalende trend. Ook kwam er een beperking op de cumul met zelfstandige activiteiten.

Grafiek 162: Evolutie van het aantal begunstigden van loopbaanonderbreking. Jaargemiddelden.

Bron: RVA (Bewerking SEIN)

Deze daling werd medeveroorzaakt door het herintreden op de arbeidsmarkt van de eerste generatie loopbaanonderbrekers: loopbaanonderbreking duurt in de privé-sector maximaal 5 jaar, bij de overheid 6 jaar. De maatregelen die daaropvolgend werden genomen om het stelsel opnieuw te bevorderen (vooral de vrijstelling van de patronale bijdragen voor de sociale zekerheid voor de vervangers) genereerden een stijgend aantal uitkeringsgerechtigden.

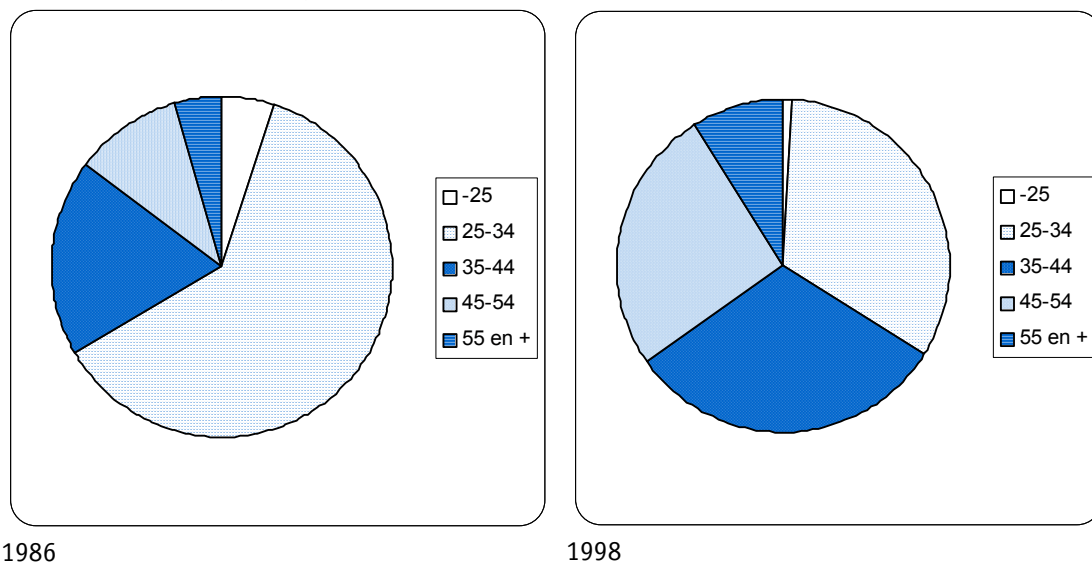
Vermits vrouwen het grootste deel uitmaken van de gerechtigden op een uitkering wegens loopbaanonderbreking loopt de evolutie van de totale aantallen volledig parallel met die van de vrouwen zoals geïllustreerd wordt in grafiek 162.

2.3.2.1. De leeftijd van de gerechtigden van loopbaanonderbrekingsuitkeringen.

Tweederden van de vrouwelijke gerechtigden zijn tussen 25 en 44 jaar oud in 1998. Het aandeel van deze leeftijdsgroep zakte gestaag tussen 1986 en 1998. In 1986 was dit namelijk 80%.

We vergelijken even de toestand van 1986 en 1998.

Grafiek 163: Verdeling van het aantal vrouwelijke begunstigden van loopbaanonderbreking naar leeftijdscategorie. Toestand eind december 1986 en 1998.

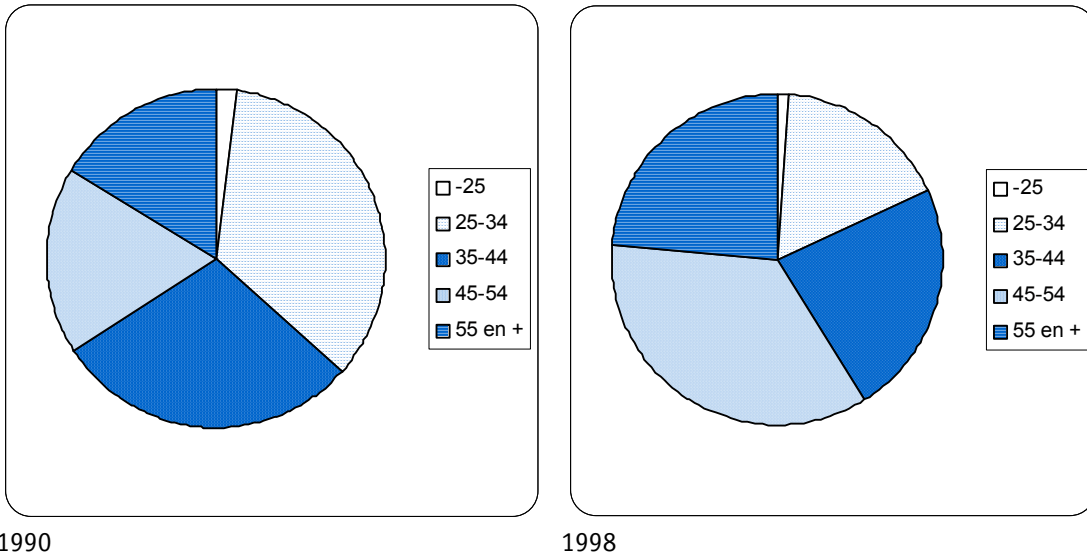
Bron: RVA (Bewerking SEIN)

Loopbaanonderbreking kent in het algemeen een verschuiving naar vrouwen uit oudere leeftijdscategorieën. De daling van de 25- tot 34-jarigen gaat niet enkel ten gunste van de 35 tot 44-jarigen, ook de daaropvolgende leeftijdscategorie tot 54 jaar heeft een sterk stijgend aandeel

loopbaanonderbrekers. Blijkbaar hebben meer vrouwen dan vroeger een andere reden dan kinderzorg om te kiezen voor loopbaanonderbreking.

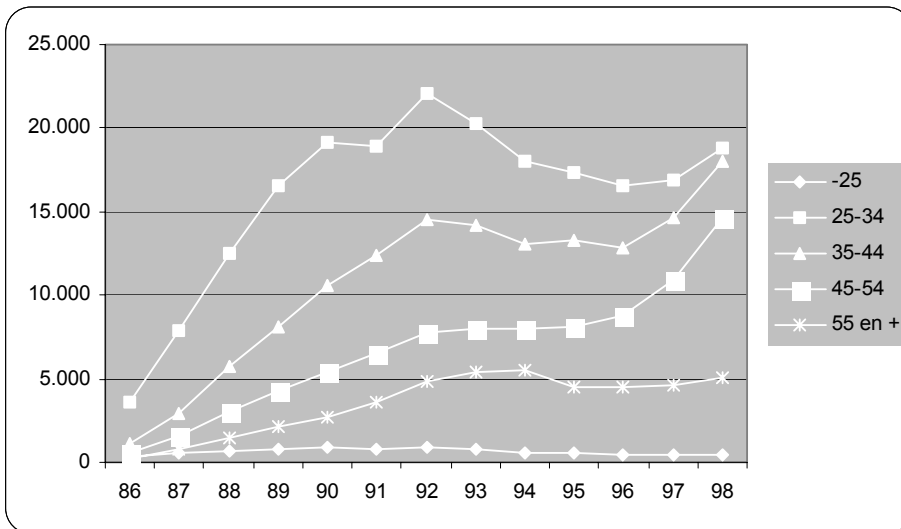
Bij mannen kwam loopbaanonderbreking op kruissnelheid in 1990. Ook bij hen is er een grote verschuiving qua vooral het aandeel van de 45 tot 54-jarigen stijgt spectaculair.

Grafiek 164: Verdeling van het aantal mannelijke begunstigden van loopbaanonderbreking naar leeftijdscategorie. Toestand eind december 1990 en 1998.

Bron: RVA (Bewerking SEIN)

Grafiek 165: Evolutie van het aantal vrouwelijke begunstigden van loopbaanonderbreking naar leeftijdscategorie. Toestand eind december.

Bron: RVA (Bewerking SEIN)

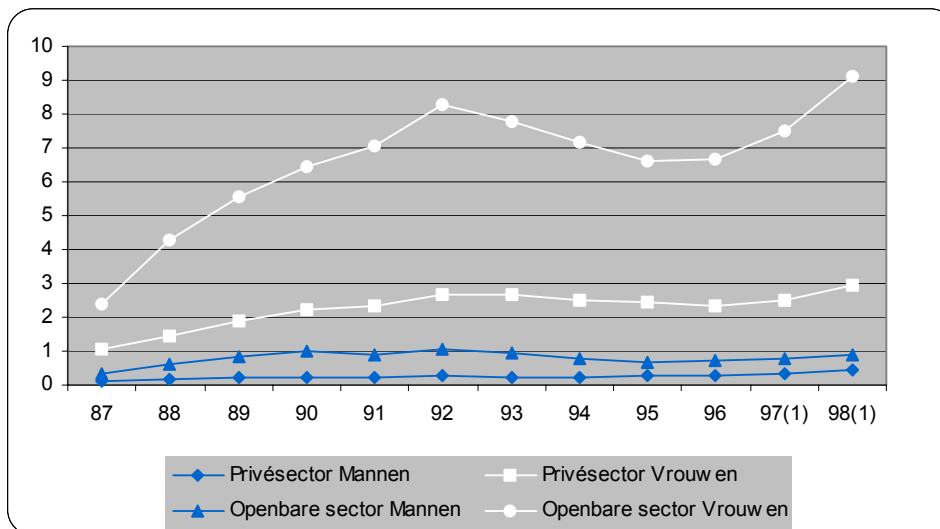
Deze grafiek toont aan dat de daling vanaf 1992 en volgende jaren zich voornamelijk voordoet bij de 25 tot 34 jarigen en in mindere mate ook bij de 35 tot 44-jarigen. Het is mogelijk dat de financiële

consequenties van de wijziging in de reglementering vooral hier doorslaggevend zijn: jonge gezinnen en/of gezinnen met afbetalingslast.

2.3.2.2. De loopbaanonderbrekingsgraad in de verschillende sectoren.

Het werkelijk effect van de maatregelen i.v.m. de mogelijkheid tot loopbaanonderbreking kan men meten door het aantal gerechtigden af te zetten tegen het aantal onder de RSZ ressorterende werknemers. Dit noemt men de loopbaanonderbrekingsgraad.

Grafiek 166: Evolutie van de loopbaanonderbrekingsgraad naar geslacht en sector.

Bron: RVA (Bewerking SEIN)

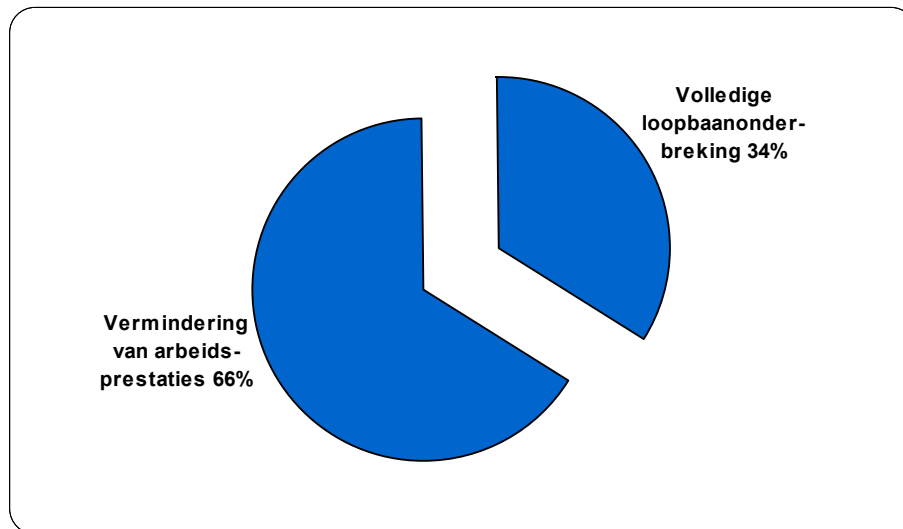
(1) Aantal gerechtigden op uitkeringen voor loopbaanonderbreking (jaargemiddelden) in % van de onder de RSZ ressorterende werknemers op 30.06.96 .

Vooraf bij vrouwelijke werknemers in de openbare sector is de loopbaanonderbrekingsgraad na een steile daling sedert 1992 opnieuw gestegen vanaf 1996. Bij mannen in de privé-sector is de loopbaanonderbrekingsgraad verwaarloosbaar klein, in de openbare sector ligt die iets hoger.

2.3.2.3. Type loopbaanonderbreking.

Er zijn 2 vormen van loopbaanonderbreking: de volledige onderbreking en de vermindering van prestaties.

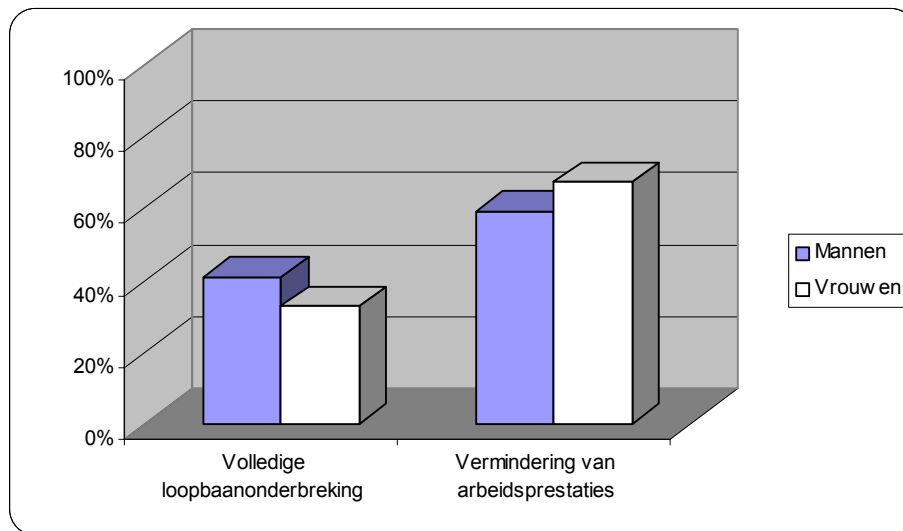
Grafiek 167: Aandeel van beide types van loopbaanonderbreking in 1998.

Bron: RVA (Bewerking SEIN)

Slechts een derde van de gerechtigden op een uitkering voor loopbaanonderbreking kiest voor een volledige onderbreking. Relatief meer mannen dan vrouwen kiezen voor volledige loopbaanonderbreking.

Grafiek 168: Aandeel van typen van loopbaanonderbreking bij vrouwen en mannen in

Bron: RVA (Bewerking SEIN)

Tabel 59: Type loopbaanonderbreking en gezinssituatie. Aandeel op het totaal N=66.030 (juni 1998).

Type loopbaan- onderbreking	Mannen			Vrouwen			Totaal		
	geen/1 kind	2de kind	3de kind	geen/1 kind	2de kind	3de kind	geen/1 kind	2de kind	3de kind
Volledige LOB VT werk	5,0	0,1	0,1	11,2	2,8	2,0	16,2	2,9	2,1
Volledige LOB DT werk	0,4	0,0	0,0	8,1	2,0	2,1	8,5	2,0	2,1
Vermindering prestaties 50-	2,0	0,2	0,1	31,4	5,9	3,1	33,5	6,0	3,2
Vermindering prestaties 50+	5,9	0,0	0,0	17,5	0,0	0,0	23,4	0,0	0,0
Totaal	13,4	0,3	0,2	68,2	10,7	7,2	81,6	11,0	7,4

Bron: RVA (Bewerking SEIN)

De RVA maakt deze uitsplitsing naar gezinssituatie in haar statistieken omdat deze invloed heeft op het bedrag van de uitkering. Geen of één kind geeft geen recht op dezelfde uitkering dus worden deze 2 categorieën van gezinnen niet apart behandeld. Voor verminderde prestaties wordt een onderscheid gemaakt tussen werknemers jonger en ouder dan 50 jaar.

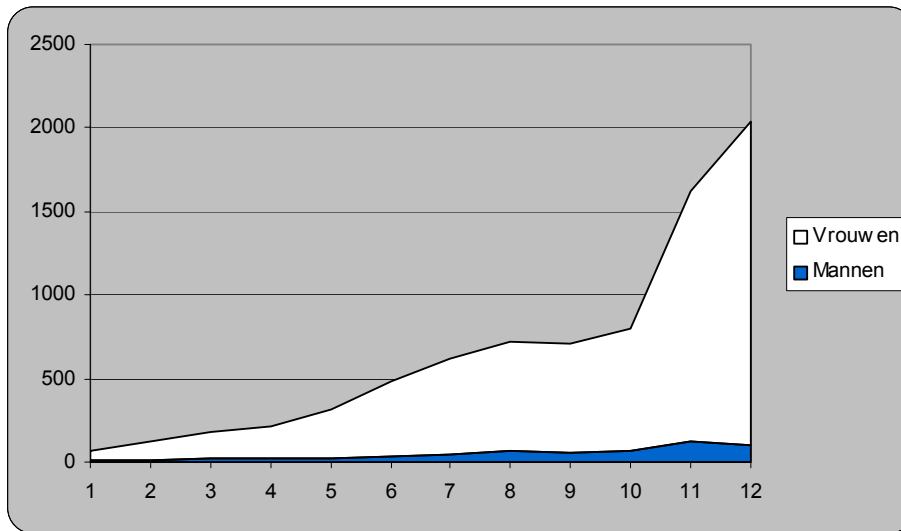
Op basis van bovenstaande tabel waar de meest frappante cijfers in het vet zijn gedrukt kunnen we concluderen dat

- de grootste groep van loopbaanonderbrekers mannen en vrouwen zijn die geen of 1 kind hebben
- dat vrouwen die hun loopbaan willen onderbreken dat voornamelijk doen via vermindering van prestaties
- dat de meest frequent voorkomende groep in het kader van loopbaanonderbreking is: vrouwen jonger dan 50 jaar zonder of met 1 kind met vermindering van prestaties
- dat zover loopbaanonderbreking al voorkomt bij mannen het meestal handelt over 50-plussers die vermindering van prestaties aanvragen of voltijds tewerkgesteld die volledige loopbaanonderbreking nemen (om te cumuleren met een zelfstandige activiteit?).

2.3.2.4. Specifieke vormen van loopbaanonderbreking

In 1997 en 1998 werden er specifieke vormen van loopbaanonderbreking ingevoerd die alleen in welbepaalde gevallen kunnen aangevraagd worden namelijk ouderschapsverlof, medische bijstand en palliatief verlof. Ter vervollediging van dit hoofdstukje over loopbaanonderbreking: de evolutie per maand van deze speciale vormen van loopbaanonderbreking in grafiek gezet.

Grafiek 169: De evolutie van specifieke vormen van loopbaanonderbreking tijdens 1998 bij mannen en vrouwen.

Bron: RVA (Bewerking SEIN)

Ook hier geldt wat voor zorgarbeid (zie p. 161 en verder) in het algemeen geldt: het blijkt nog steeds een zaak van vrouwen te zijn.

2.3.3 Arbeidsongeschiktheid

Doorgaans kan men stellen dat zij die recht hebben op terugbetaling van geneeskundige verzorging ook gerechtigd zijn op uitkeringen die (een deel van het) het loonverlies moeten dekken.

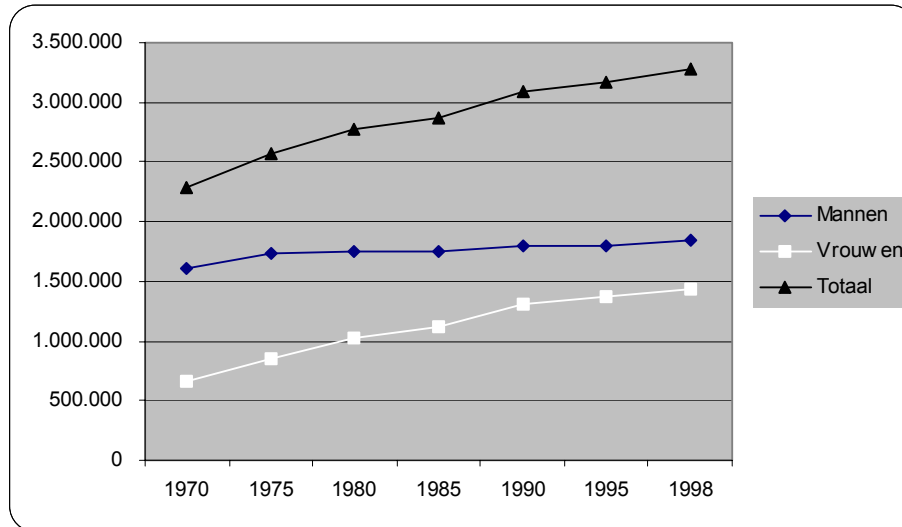
Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen primaire arbeidsongeschiktheid en invaliditeit. De drie tewerkstellingsstatuten – werknemers, zelfstandigen en ambtenaren - hebben elk een andere regeling voor arbeidsongeschiktheid. Voor werknemers en zelfstandigen duurt de periode van primaire arbeidsongeschiktheid maximaal een jaar. Voor zelfstandigen geldt een niet vergoedbare eerste periode van drie maanden. Na een jaar primaire arbeidsongeschiktheid neemt de invaliditeitsperiode een aanvang. Ambtenaren tenslotte cumuleren tijdens hun loopbaan alle niet opgenomen ziekte-dagen (jaarlijks contingent van 21 dagen). Dit aantal bepaalt de duur van de primaire arbeidsongeschiktheid die overigens zonder loonverlies verloopt.

Wij beperken ons hier tot de arbeidsongeschiktheid bij loontrekkenden uit de privé-sector en de werklozen. De hierna volgende cijfers zijn ons ter beschikking gesteld door het Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering .

2.3.3.1. Primaire arbeidsongeschiktheid

Voor we de cijfers van primaire arbeidsongeschiktheid presenteren, geven we het relatieve kader aan namelijk het aantal gerechtigden.

Grafiek 170: Evolutie van het aantal gerechtigden op uitkeringen bij mannen en vrouwen.

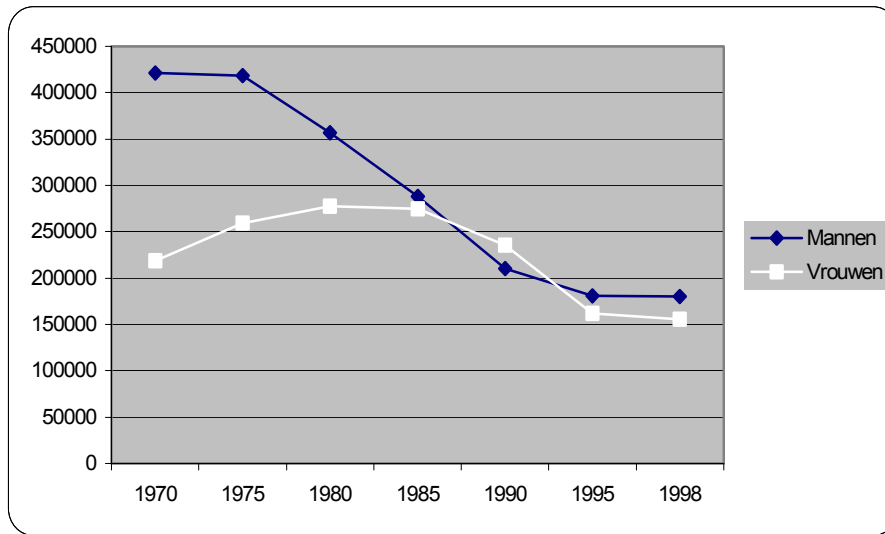

Bron: Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (bewerking SEIN)

Uiteraard gaat de intrede van vrouwen op de arbeidsmarkt gepaard met een snelle stijging van het aantal gerechtigden op uitkeringen bij arbeidsongeschiktheid.

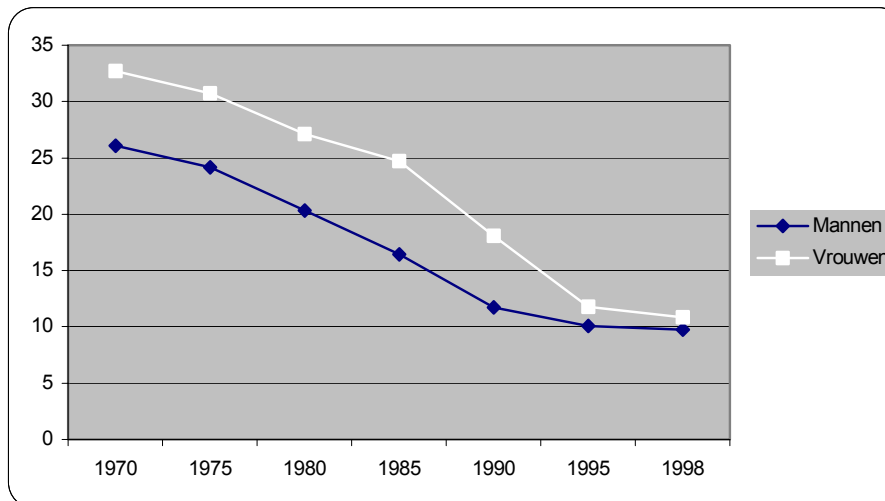
Een eerste indicator voor de evolutie van de primaire arbeidsongeschiktheid is het aantal gevallen; een tweede het aantal dagen van arbeidsongeschiktheid. In de hierna volgende grafieken worden deze indicatoren in absolute aantallen weergegeven en in hun verhouding tot het aantal gerechtigden en dit voor de periode 1970-1998.

Grafiek 171: Evolutie van het aantal gevallen van arbeidsongeschiktheid bij mannen en vrouwen.

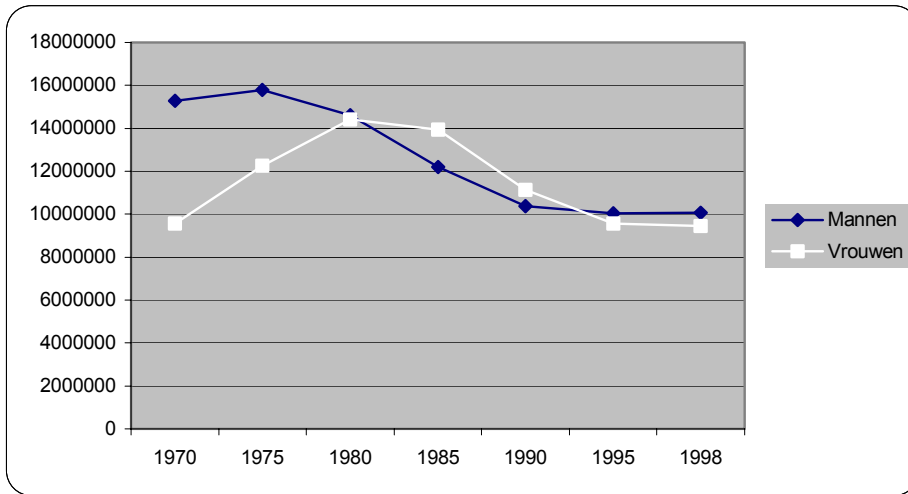
Bron: Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (bewerking SEIN)

Grafiek 172: Evolutie van het aantal gevallen van arbeidsongeschiktheid bij mannen en vrouwen ten opzichte van het aantal gerechtigden.

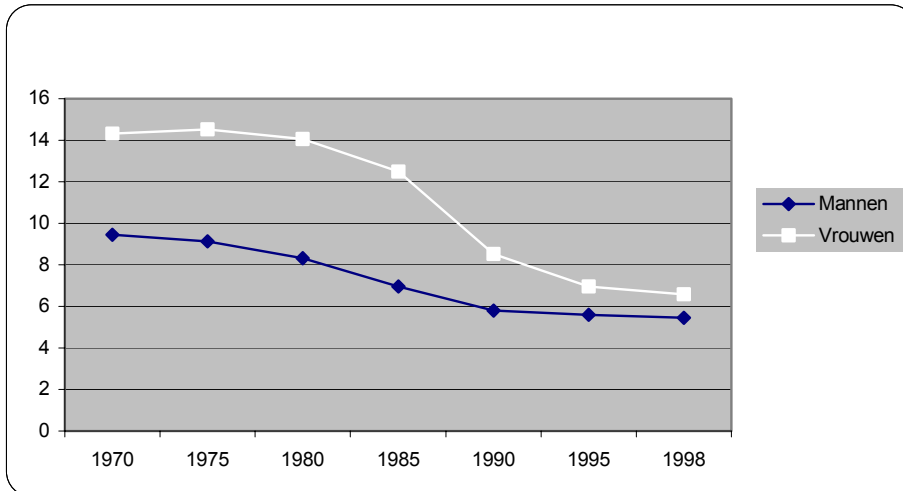
Bron: Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (bewerking SEIN)

Grafiek 173: Evolutie van het aantal uitkeringsdagen van arbeidsongeschiktheid bij mannen en vrouwen.

Bron: Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (bewerking SEIN)

Grafiek 174: Evolutie van het aantal uitkeringsdagen bij mannen en vrouwen ten opzichte van het aantal gerechtigden.

Bron: Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (bewerking SEIN)

De soms toch wel spectaculaire evoluties die zichtbaar worden in de grafieken zijn volgens de producenten van deze cijfergegevens ondermeer te wijten aan arbeidsmarktgebonden en economische evoluties enerzijds, en sterke wijzigingen in de regelgeving anderzijds:

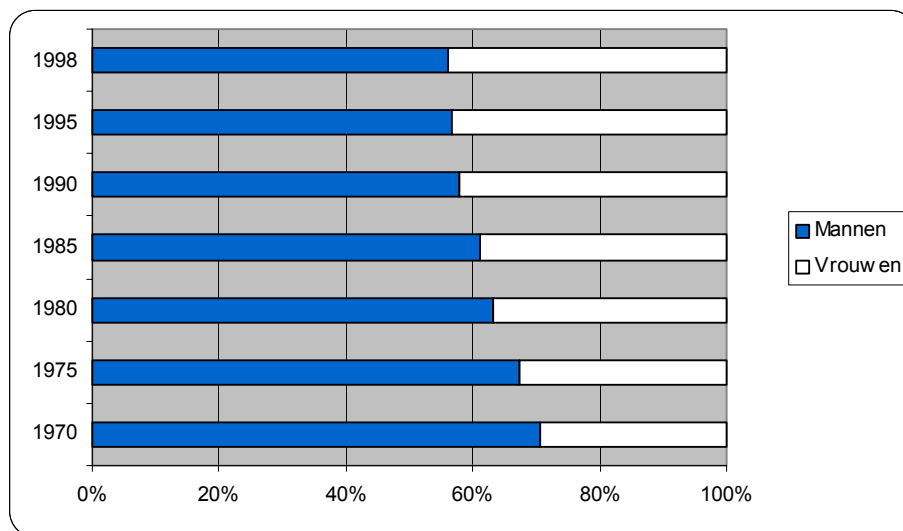
- de intrede/uitrede van vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt
- minder ziekteverzuim bij economische recessie en vice versa bij heropleving
- verscherpte controle op ziekteverzuim
- 2de week van arbeidsongeschiktheid bij arbeiders komt ten laste van de werkgever in 1986
- bevallingsrust valt niet meer onder primaire arbeidsongeschiktheid in 1990

- afschaffing van de stempelcontrole in 1991
- arbeidsverwijdering wegens zwangerschap, bevalling en borstvoeding vallen sedert 1996 allemaal onder moederschapsbescherming i.p.v. primaire arbeidsongeschiktheid

Vanaf 1993 werd een nieuw systeem van samenstelling van ledenstaten doorgevoerd. De cijfers van de vorige jaren zijn niet echt meer vergelijkbaar.

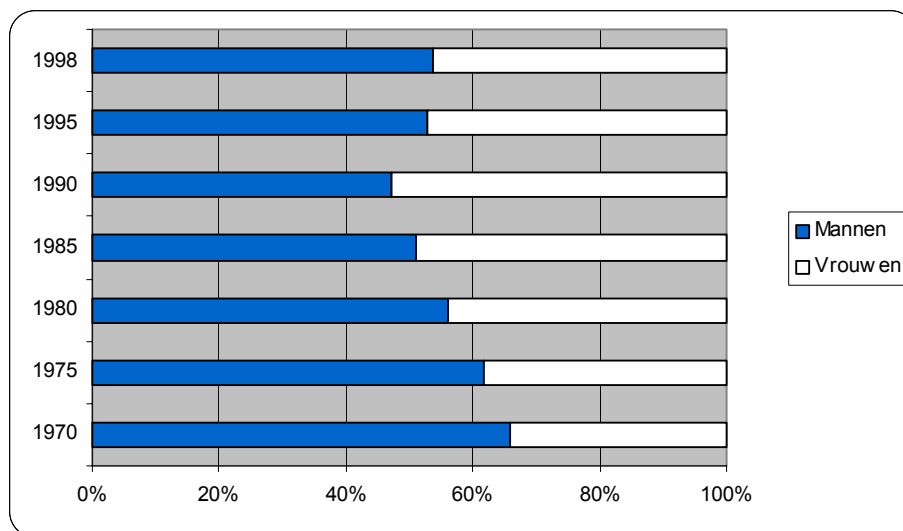
Tot slot vergelijken we de evolutie van de sekseratio's van het aantal gerechtigden, het aantal gevallen en het aantal uitkeringsdagen.

Grafiek 175: Evolutie van het aantal gerechtigden op uitkeringen. Sekseratio

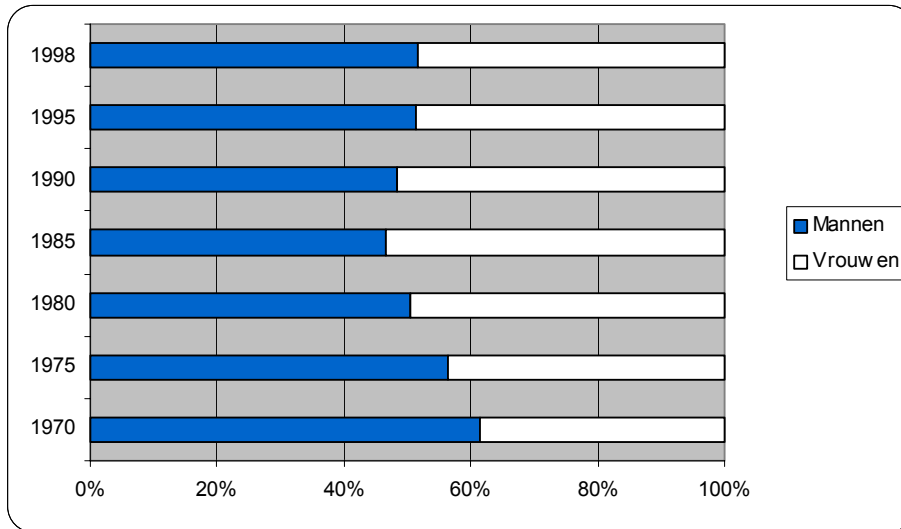
Bron: Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (bewerking SEIN)

Grafiek 176: Evolutie van het aantal gevallen van arbeidsongeschiktheid. Sekseratio.

Bron: Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (bewerking SEIN)

Grafiek 177: Evolutie van het aantal uitkeringsdagen van arbeidsongeschiktheid. Sekseratio.

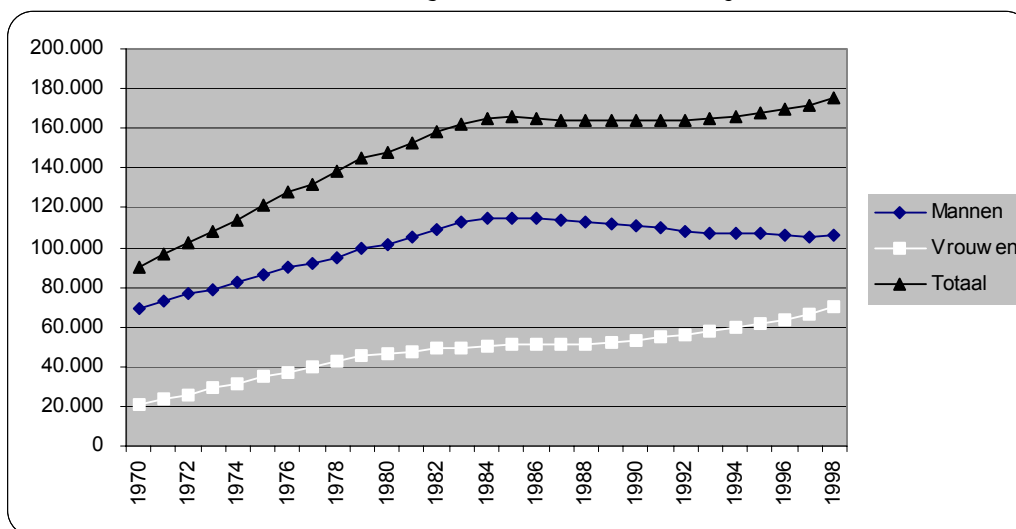

Bron: Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (bewerking SEIN)

Opvallend is dat bij een toenemend aandeel vrouwelijke gerechtigden, het vrouwelijke aandeel in aantal gevallen (na 1990) en uitkeringsdagen (na 1985) slinkt. Dit wordt gedeeltelijk verklaard door de reglementering op de bevallingsrust zoals hierboven aangegeven.

2.3.3.2. Invaliditeit

Grafiek 178: Evolutie van het aantal gevallen van invaliditeit bij mannen en vrouwen.

Bron: Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (bewerking SEIN)

Na een jaar primaire arbeidsongeschiktheid komt men terecht in de status invaliditeit. De cijfers voor invaliditeit bij mannen stagneren midden de jaren tachtig om daarna te dalen. Na een periode van quasi gelijkblijvende aantallen tussen 1980 en 1990 stijgt het aantal op invaliditeit gestelde vrouwen daarna opnieuw fors.

2.3.4 *Gepensioneerden*

In België is het pensioen vandaag voor bijna twee miljoen mensen de voornaamste bron van inkomsten. Als eerste socialezekerheidsuitkering liggen de pensioenuitgaven hoger dan die voor gezondheidszorg.

De pensioenen vallen onder uiteenlopende stelsels: het gaat vooral om werknemerspensioenen, zelfstandigenpensioenen, de pensioenen van ambtenaren (en met hen gelijkgestelden) en het gewaarborgd inkomen voor bejaarden. Vaak ontvangt iemand verschillende uitkeringen tegelijk.

De term pensioen doet eerst en vooral denken aan het rustpensioen dat vanaf een bepaalde leeftijd aan werknemers wordt betaald. Al komt die uitkering inderdaad het meest voor, toch mag men niet vergeten dat een groot deel van de pensioenen overlevingspensioenen zijn. Overlevingsuitkeringen bestaan in alle pensioenstelsels, behalve dan voor het gewaarborgd inkomen voor bejaarden. Ze worden zowel aan mannen als aan vrouwen toegekend. In de openbare sector omvat de term pensioen ook de rustpensioenen die ongeacht de leeftijd worden toegekend aan ambtenaren die medisch ongeschikt zijn geworden om hun functie nog uit te oefenen.

De Rijksdienst voor Pensioenen betaalt de pensioenen van werknemers en zelfstandigen, het Ministerie van Financiën is verantwoordelijk voor de ambtenarenpensioenen. Wij beperken ons tot de pensioenen van werknemers, zelfstandigen en het gewaarborgd inkomen voor bejaarden.

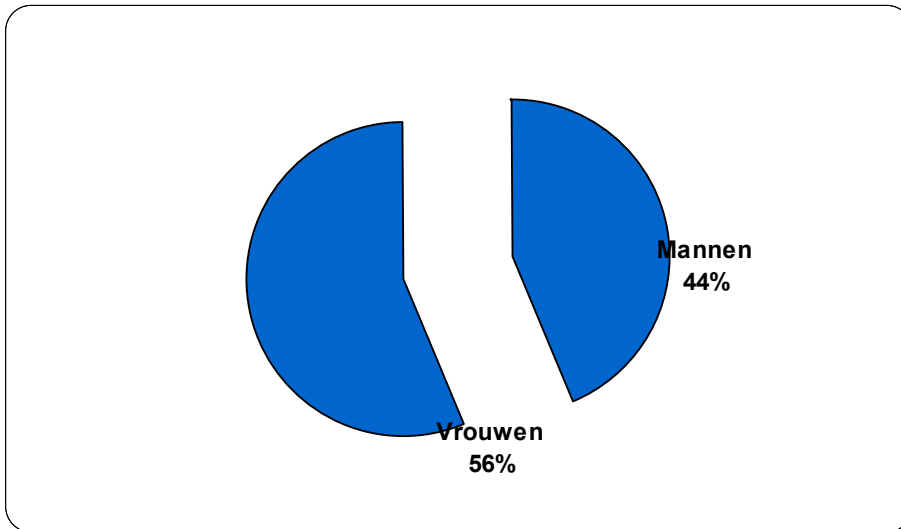
De gegevens van de ambtenarenpensioenen waren niet tijdig in ons bezit.

2.3.4.1. Pensioengerechtigden

In 1998 telde men 1.725.784 pensioengerechtigden exclusief ambtenaren. Ruim 90% van hen waren gerechtigd op een werknemerspensioen in de vorm van een rust- of overlevingspensioen.

Gezien de leeftijdsstructuur van de Belgische bevolking zijn meer vrouwen dan mannen pensioengerechtigd.

Grafiek 179: Het aantal pensioengerechtigden in 1998 verdeeld naar geslacht in 1998.

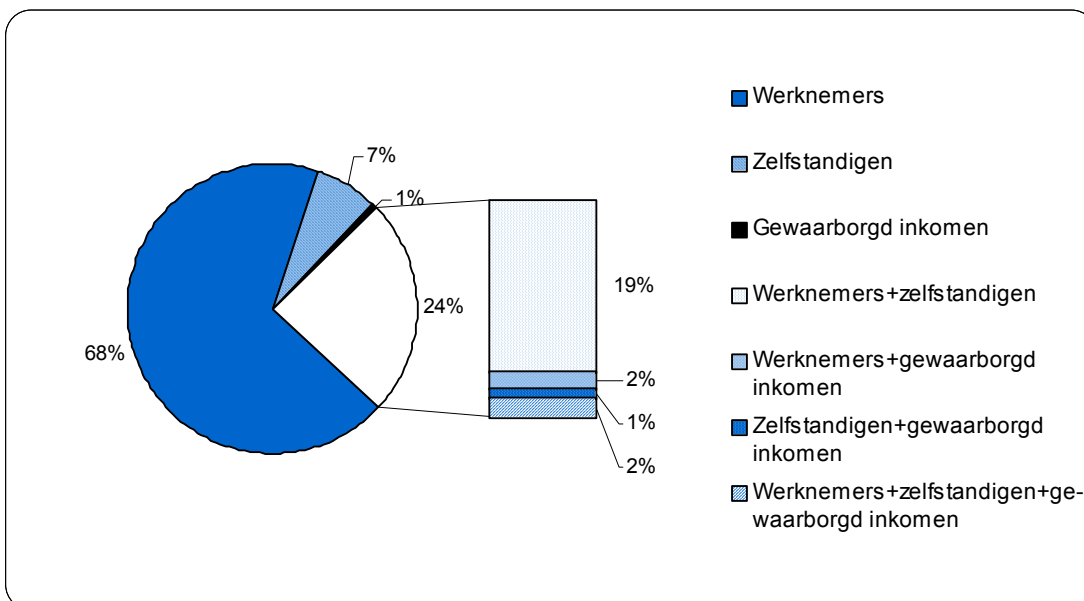

Bron: Rijksdienst voor Pensioenen. Jaarverslag 1998. (Bewerking SEIN)

Drievierden van de pensioengerechtigden (excl. ambtenaren) hebben een enkelvoudig pensioen. Voor het grootste gedeelte van de gepensioneerden betekent dit zoals gezegd een werknemerspensioen.

Een vierde van de gepensioneerden combineren verschillende pensioenregelingen en dan voornamelijk het werknemerspensioen en het pensioen voor zelfstandigen.

Grafiek 180: Verdeling van de pensioenregelingen binnen het totaal aantal gerechtigden op een rust- of overlevingspensioen in 1998. N=1.725.784

Bron: Rijksdienst voor Pensioenen. Jaarverslag 1998. (Bewerking SEIN)

Meer mannen dan vrouwen genieten van een enkelvoudig zelfstandigenpensioen (8% versus 6%). Een veel nadrukkelijker verschil naar gender vindt men in de categorie gewaarborgd inkomen²⁷, al dan niet gecombineerd met een ander pensioenstelsel.

Tabel 60: Aandeel van het gewaarborgd inkomen voor bejaarden op het totaal aantal pensioengerechtigden naar geslacht in 1998. N=1.725.784

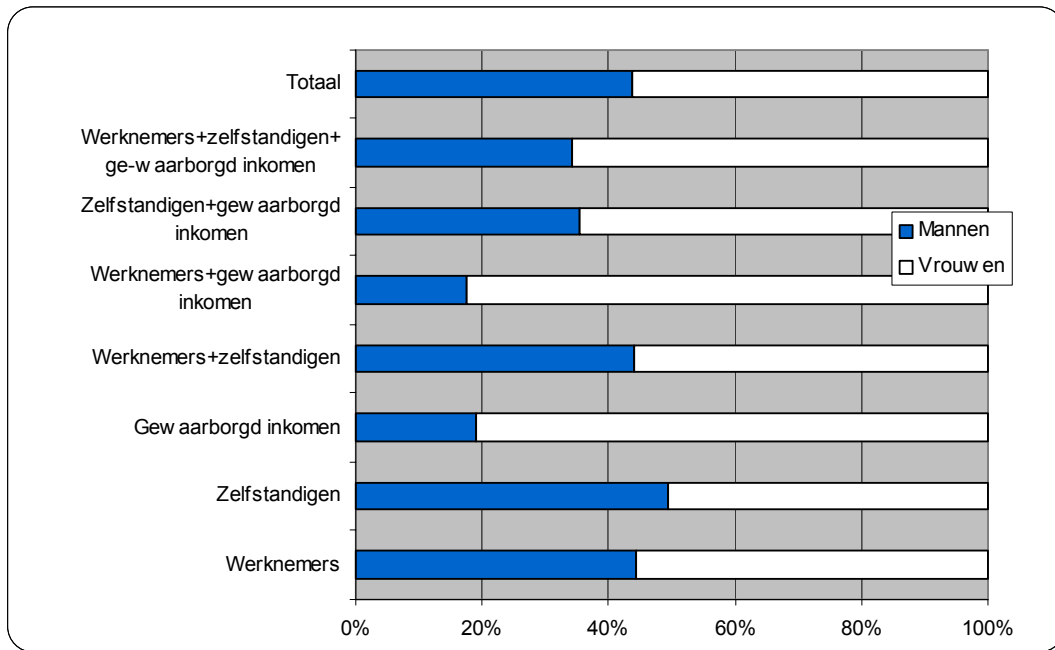
	Mannen	Vrouwen	Totaal
Gewaarborgd inkomen	0,3	1,1	0,7
Werknemers+gewaarborgd inkomen	0,7	2,6	1,8
Zelfstandigen+gewaarborgd inkomen	0,9	1,2	1,1
Werknemers+zelfstandigen+ge-waarborgd inkomen	1,7	2,5	2,1
Totaal gewaarborgd inkomen	3,6	7,4	5,7

Bron: Rijksdienst voor Pensioenen. Jaarverslag 1998. (Bewerking SEIN)

Slechts een minderheid van de gerechtigden op een gewaarborgd inkomen voor bejaarden combineert dit niet met een andere vorm van pensioenregeling. Meer vrouwen dan mannen evenwel hebben blijkbaar op geen enkele andere manier zelf of via de echtgeno(o)t(e) pensioenrechten opgebouwd. Het grootste gedeelte van de gerechtigden op het gewaarborgd inkomen voor bejaarden combineert deze uitkering met een (ontoereikend) werknemers- en/of zelfstandigenpensioen. Dit gegeven komt nog sterker tot uiting wanneer men de sekseratio berekend per vorm van pensioenregeling.

²⁷ Is de som van het pensioen en de bestaansmiddelen bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd lager dan een bepaald bedrag, dan kan men een gewaarborgd inkomen voor bejaarden verkrijgen. Dit voordeel wordt volledig kosteloos toegekend; dit betekent dat er geen bijdragen voor vereist zijn.

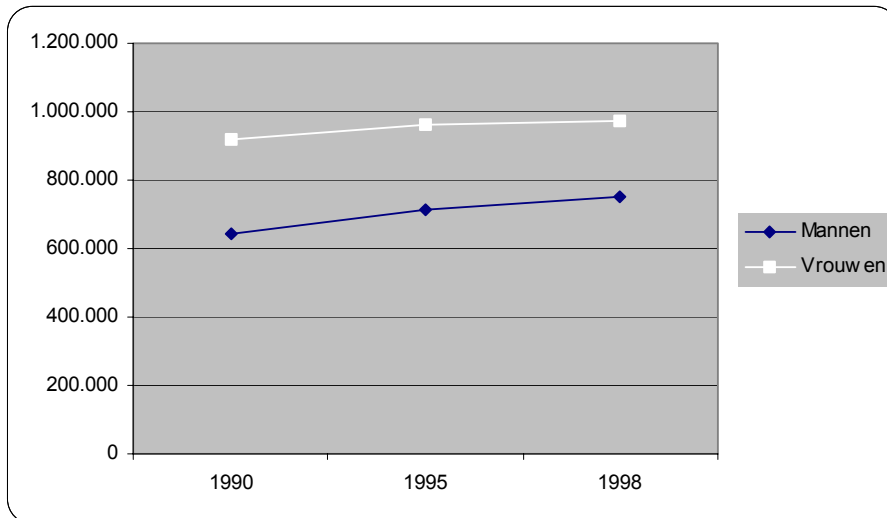
Grafiek 181: De gerechtigden op een rust- of overlevingspensioen per vorm van pensioenregeling in 1998. Sekseratio.

Bron: Rijksdienst voor Pensioenen. Jaarverslag 1998. (Bewerking SEIN)

Het totaal aantal gerechtigden stijgt voortdurend zoals onderstaande grafiek aantoont.

Grafiek 182: Evolutie van het aantal pensioengerechtigden (excl. ambtenaren) op een rust- of overlevingspensioen tussen 1990 en 1998 naar geslacht.

Bron: Rijksdienst voor Pensioenen. (Bewerking SEIN)

Voor de pensioengerechtigden binnen de werknemersregeling kan een tijdreeks gemaakt worden vanaf 1980. De overlevingspensioenen en de combinatie rust-/overlevingspensioenen worden niet uitgesplitst naar geslacht. De cijfers van de rustpensioenen evenwel zijn beschikbaar voor mannen en vrouwen.

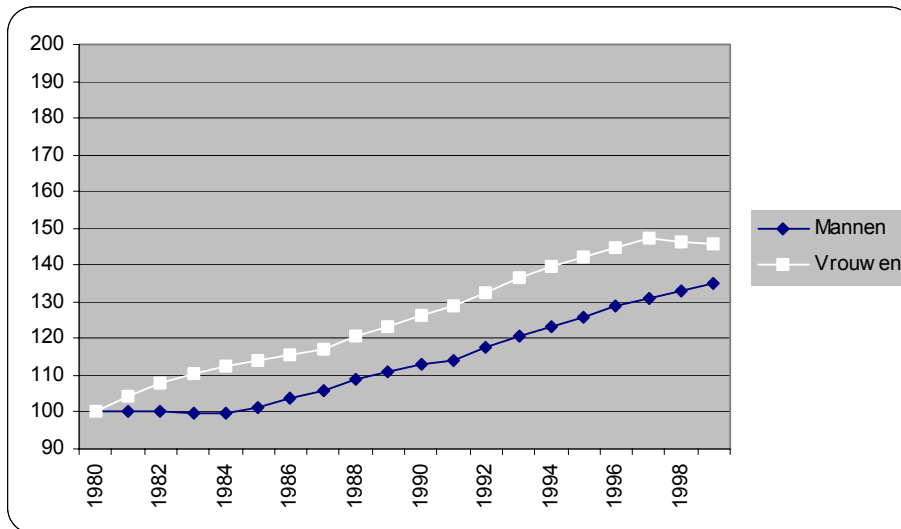
Tabel 61: Evolutie van het aantal gerechtigden op rustpensioen (excl. ambtenaren) naar geslacht. Absolute cijfers en index (1980=100).

	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1980	506.139	254.622	760.761	100	100	100
1981	508.062	265.198	773.260	100,4	104,2	101,6
1982	506.949	274.739	781.688	100,2	107,9	102,8
1983	505.023	281.480	786.503	99,8	110,5	103,4
1984	504.809	286.066	790.875	99,7	112,3	104,0
1985	513.023	290.462	803.485	101,4	114,1	105,6
1986	524.967	294.424	819.391	103,7	115,6	107,7
1987	535.689	298.618	834.307	105,8	117,3	109,7
1988	551.586	306.793	858.379	109,0	120,5	112,8
1989	562.964	313.415	876.379	111,2	123,1	115,2
1990	572.131	321.102	893.233	113,0	126,1	117,4
1991	576.652	328.320	904.972	113,9	128,9	119,0
1992	595.921	337.860	933.781	117,7	132,7	122,7
1993	611.094	347.058	958.152	120,7	136,3	125,9
1994	623.644	354.873	978.517	123,2	139,4	128,6
1995	637.557	361.888	999.445	126,0	142,1	131,4
1996	651.730	368.854	1.020.584	128,8	144,9	134,2
1997	663.834	374.691	1.038.525	131,2	147,2	136,5
1998	673.054	372.398	1.045.452	133,0	146,3	137,4
1999	683.961	371.487	1.055.448	135,1	145,9	138,7

Bron: Rijksdienst voor Pensioenen. (Bewerking SEIN)

Tussen 1980 en 1998 steeg het aantal gerechtigden op een rustpensioen met bijna 40%. De stijging van het aantal vrouwelijke gerechtigden op rustpensioen steeg sneller dan de mannelijke. De laatste jaren treedt er bij vrouwen een stagnatie op.

Grafiek 183: Evolutie van het aantal gerechtigden op rustpensioen (excl. ambtenaren) naar geslacht. Index (1980=100).

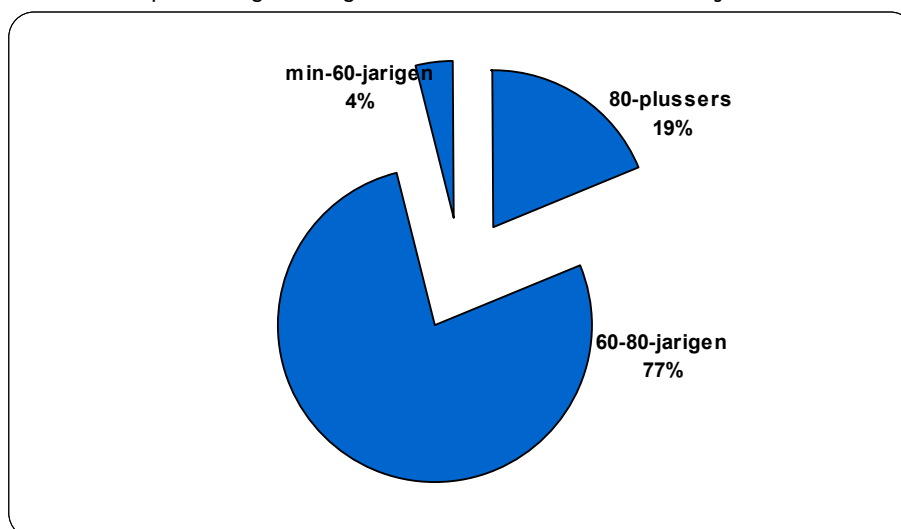

Bron: Rijksdienst voor Pensioenen. (Bewerking SEIN)

2.3.4.2. Leeftijd van de pensioengerechtigden

De Rijksdienst voor Pensioenen brengt de gegevens naar leeftijd doorgaans in 3 leeftijdscategorieën onder: min-60-jarigen, 60-80-jarigen, 80-plussers.

Grafiek 184: De pensioengerechtigden in 1998 verdeeld naar leeftijd.

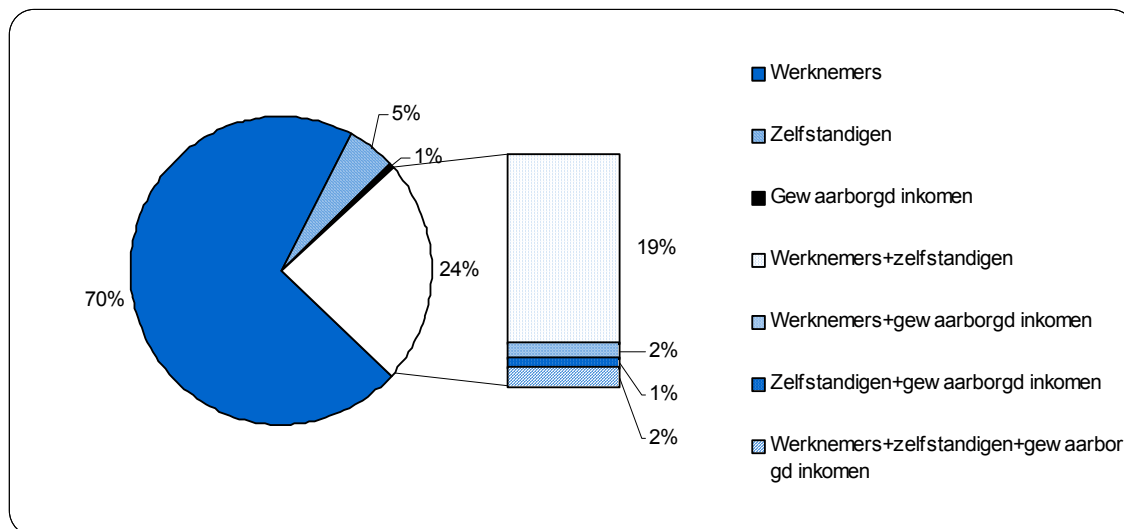

Bron: Rijksdienst voor Pensioenen. Jaarverslag 1998. (Bewerking SEIN)

2.3.4.3. Pensioenuitgaven

In 1998 bedroegen de uitgaven voor pensioenen (excl. ambtenaren) ruim 42 miljard 720 miljoen BF. De verdeling van deze uitgaven tussen mannen en vrouwen is ongeveer fifty-fifty. Bij vergelijking met het aantal gerechtigden naar geslacht stelt men een vrij grote afwijking vast: 44% van de gerechtigden zijn mannen, 56% vrouwen.

Grafiek 185: Verdeling van de pensioenuitgaven per vorm van pensioenregeling in 1998.

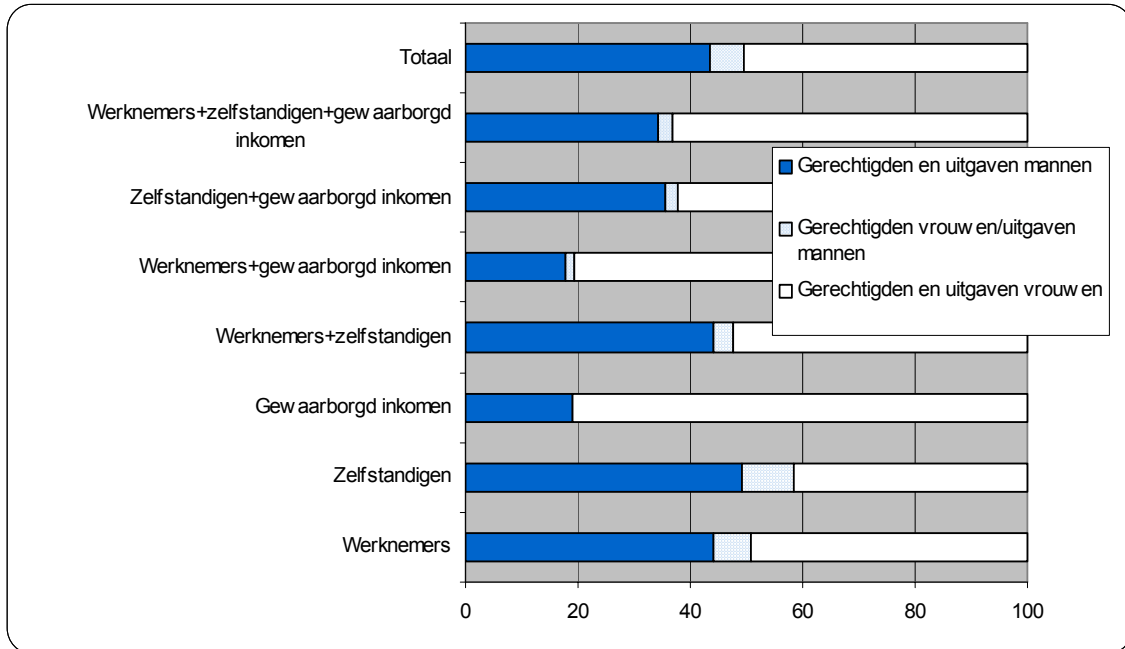

Bron: Rijksdienst voor Pensioenen. Jaarverslag 1998. (Bewerking SEIN)

De verdeling per vorm van pensioenregeling volgt ongeveer de verdeling van het aantal pensioengerechtigden. Er is echter een afwijking van 2% vast te stellen ten nadele van de groep gerechtigden op basis van een beroepsactiviteit als zelfstandige, ten voordele van de gerechtigden als werknemer, beide in de enkelvoudige regeling.

We pogen in volgende grafiek tegelijk de sekseratio van de gerechtigden op een rust- of overlevingspensioen en de pensioenuitgaven samen in beeld te brengen.

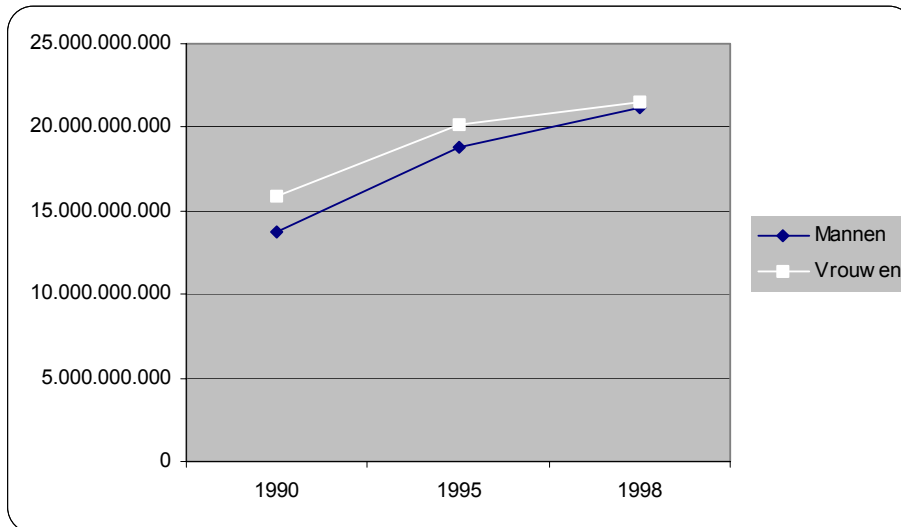
Grafiek 186: De pensioengerechtigden en de pensioenuitgaven per vorm van pensioenregeling in 1998. Sekseratio.

Bron: Rijksdienst voor Pensioenen. Jaarverslag 1998. (Bewerking SEIN)

In elke vorm van pensioenregeling zijn de uitgaven voor mannen verhoudingsgewijs hoger dan het aantal gerechtigden.

Grafiek 187: Evolutie van de pensioenuitgaven (excl. ambtenaren) tussen 1990 en 1998 naar geslacht.

Bron: Rijksdienst voor Pensioenen. (Bewerking SEIN)

Daar waar in 1990 de uitgaven voor de pensioenen van mannen nog een stuk lager lagen dan die voor vrouwen, is de verdeling in 1998 ongeveer 50/50 geworden.

Tabel 62: Evolutie van de gerechtigden en bedragen tussen 1990 en 1998 naar geslacht.

	1990			1998			index 1990=100
	gerechtigden	bedragen	gemiddelde	gerechtigden	bedragen	gemiddelde	
Mannen	642.070	13.784.348.623	21.469	752.802	21.177.361.979	28.131	131
Vrouwen	919.023	15.876.856.518	17.276	972.982	21.543.424.196	22.142	128

Bron: Rijksdienst voor Pensioenen. (Bewerking SEIN)

De uitgaven voor de pensioenen voor mannen stijgen dus meer dan de uitgaven voor vrouwen rekening houdend met het aantal gerechtigden.

2.3.5 Gerechtigden op het bestaansminimum.

Het gaat om een residuair recht waarop de aanvrager alleen aanspraak kan maken wanneer hij alle andere mogelijkheden heeft uitgeput om bestaansmiddelen te verwerven, met inbegrip van het recht op sociale uitkeringen en onderhoudsgeld. Dat sociale-bijstandstelsel staat dus eigenlijk naast de sociale zekerheid dat gebaseerd is op bijdragebetaling verbonden aan de uitoefening van een beroepsactiviteit.

De wetgeving over het bestaansminimum is een federale bevoegdheid, en wordt plaatselijk toegepast door de openbare centra voor maatschappelijk welzijn (OCMW's).

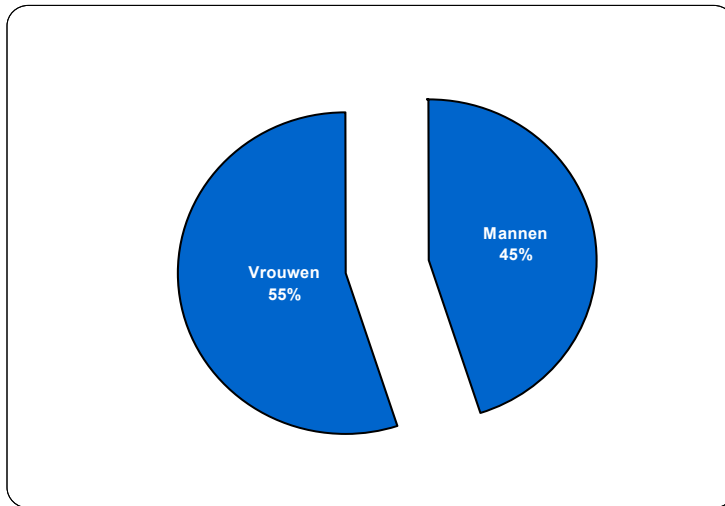
Om recht te hebben op een bestaansminimum moeten volgende voorwaarden vervuld zijn:

- Je hoofdverblijfplaats moet in België liggen en je moet de Belgische nationaliteit bezitten.²⁸
- Je moet meerderjarig zijn of minderjarig en door het huwelijk ontvoegd, of kinderen ten laste hebben of zwanger zijn.
- Je bestaansmiddelen moeten ontoereikend zijn.
- Je moet bereid zijn om te werken.

In België gaat het in 1998 over een ruim 83.000 gerechtigden. De verhouding mannen vrouwen blijkt uit onderstaande grafiek.

²⁸ Het recht op bestaansminimum werd in bepaalde gevallen uitgebreid tot mensen zonder de Belgische nationaliteit. Het gaat om : EU-onderdanen die vallen onder de toepassing van EEG-verordening betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Gemeenschap ; staatlozen en mensen met een onbepaalde nationaliteit ; erkende vluchtelingen.

Grafiek 188: Verdeling van het aantal rechthebbenden op een bestaansminimum naar geslacht in 1998.

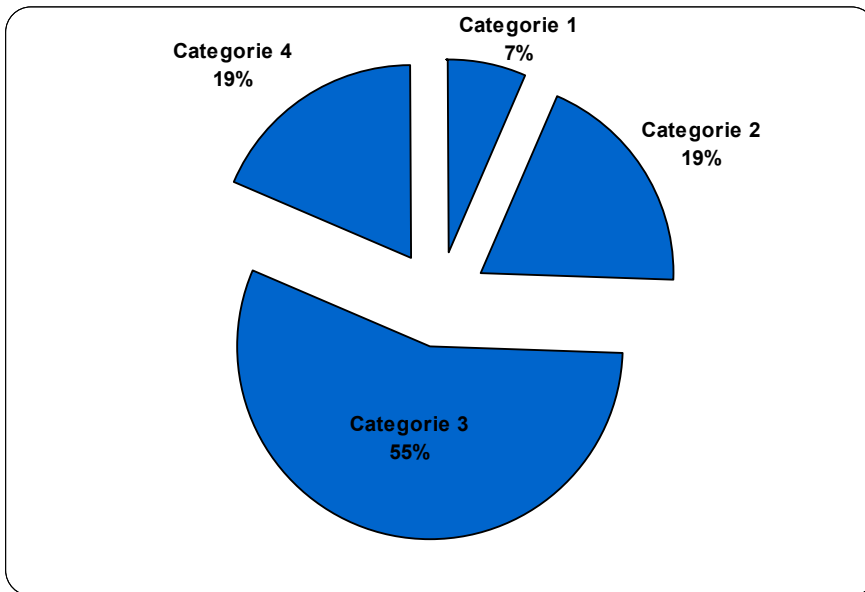

Bron: Ministerie van Sociale Zaken. (Bewerking SEIN).

De gerechtigden op een bestaansminimum worden onderverdeeld in 4 categorieën op basis van de gezinssituatie. Het bedrag van het bestaansminimum hangt af van de categorie waartoe men behoort.

- categorie 1: samenwonende echtgenoten
- categorie 2: een persoon die enkel samenwoont, met een minderjarig ongehuwd kind ten laste of met verschillende kinderen, onder wie minstens één ongehuwd minderjarig kind ten laste
- categorie 3: een alleenstaande
- categorie 4: een persoon die samenwoont met één of meer personen, of zij nu onderling bloed- of aanverwanten zijn of niet.

Grafiek 189: Verdeling van het aantal gerechtigden op een bestaansminimum per categorie in 1998.

Bron: Ministerie van Sociale Zaken. (Bewerking SEIN).

Zoals blijkt uit bovenstaande grafiek is drievierde van de rechthebbenden op het bestaansminimum alleenstaand (categorie 2 en 3). Een vierde van deze groep heeft minstens 1 minderjarig, ongehuwd kind ten laste.

Tabel 63: Verdeling van de categorieën gerechtigden naar geslacht in 1998.

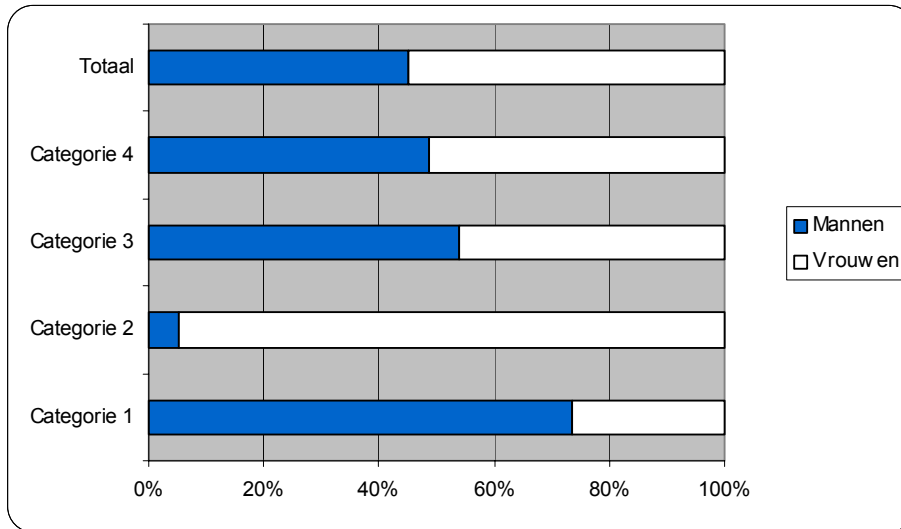
	Categorie	Aantal	Percentage
Mannen	Categorie 1	4153	5,0
	Categorie 2	800	1,0
	Categorie 3	24893	30,0
	Categorie 4	7550	9,1
Vrouwen	Categorie 1	1484	1,8
	Categorie 2	14867	17,9
	Categorie 3	21344	25,7
	Categorie 4	7990	9,6
Totaal		83081	100,0

Bron: Ministerie van Sociale Zaken. (Bewerking SEIN).

De grootste groep gerechtigden nl. 30%, wordt gevormd door alleenstaande mannen. De grootste afwijking naar gender doet zich voor bij de alleenstaanden met een of meerdere minderjarige kinderen ten laste. Globaal genomen is (ruim) 1 op 2 gerechtigden een vrouw; in deze categorie is dit 95% van de gerechtigden.

Verder is drievierden van de gerechtigden binnen categorie 1 een man. Dit wordt verklaard door het feit dat de registratie gebeurt op basis van de aanvrager; zo ook voor gehuwden. Meestal is de aanvrager het gezinshoofd behalve als deze bijvoorbeeld niet de Belgische nationaliteit heeft.

Grafiek 190: De gerechtigden per categorie in 1998. Sekseratio.

Bron: Ministerie van Sociale Zaken. (Bewerking SEIN).

Zoals de index in onderstaande tabel aangeeft, stijgt het aantal mannelijke bestaansminimumtrekkers tussen 1991 en 1998 sneller dan de vrouwelijke.

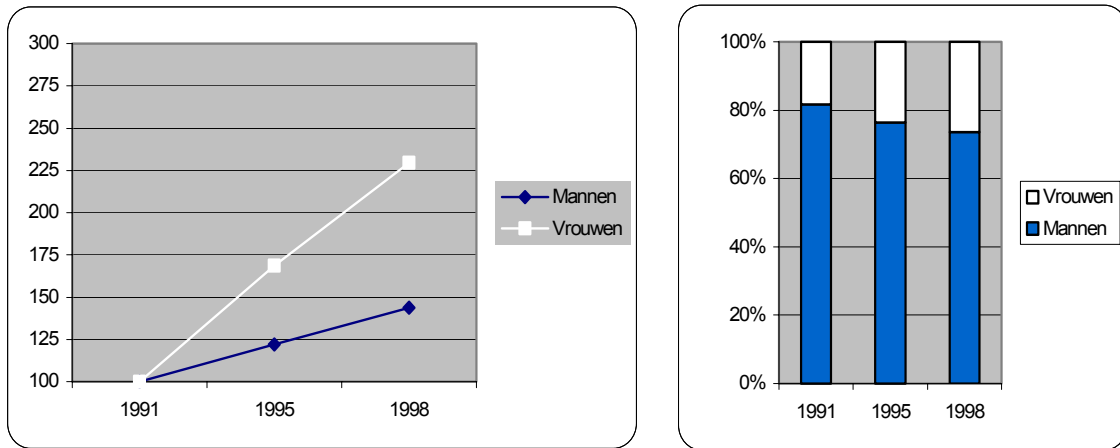
Tabel 64: Evolutie van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum naar geslacht. Index 1991=100.

	Mannen		Vrouwen		Totaal	
	A.C.	Index	A.C.	Index	A.C.	Index
1991	21026	100	30504	100	51530	100
1995	30135	143	36895	121	67030	130
1998	37396	178	45685	150	83081	161

Bron: Ministerie van Sociale Zaken. (Bewerking SEIN).

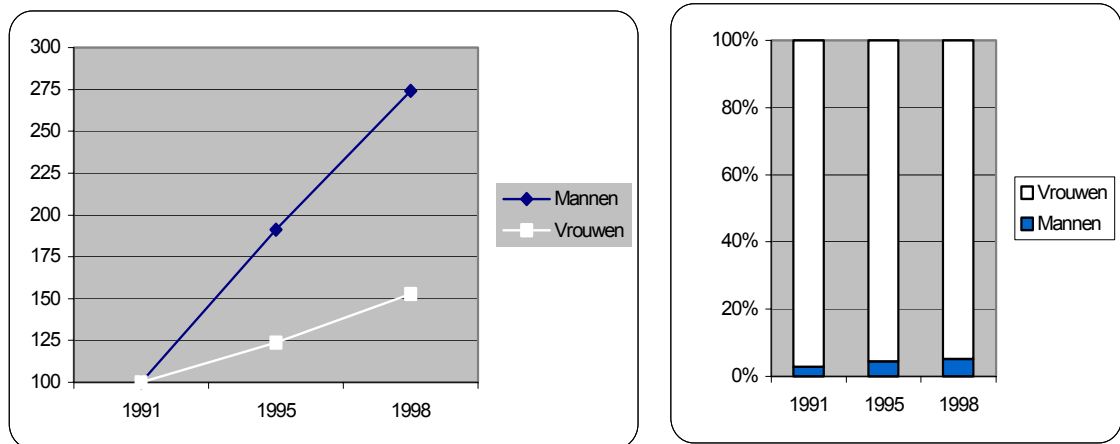
In welke categorieën deden zich evoluties voor naar gender?

Grafiek 191: Evolutie van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum in categorie 1 (samenwonende echtgenoten) naar geslacht. Index (1991=100) en sekseratio.

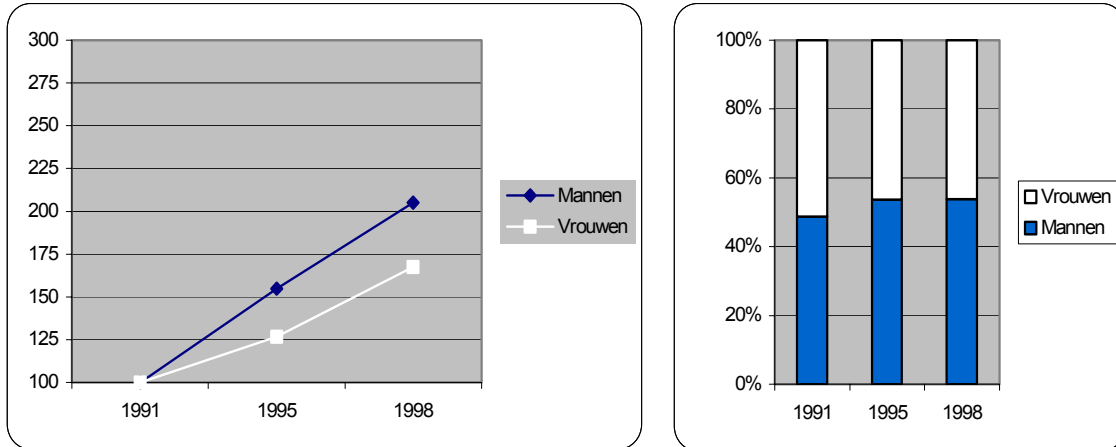
Bron: Ministerie van Sociale Zaken. (Bewerking SEIN).

Grafiek 192: Evolutie van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum in categorie 2 (alleenstaand – kinderen ten laste) naar geslacht. Index (1991=100) en sekseratio.

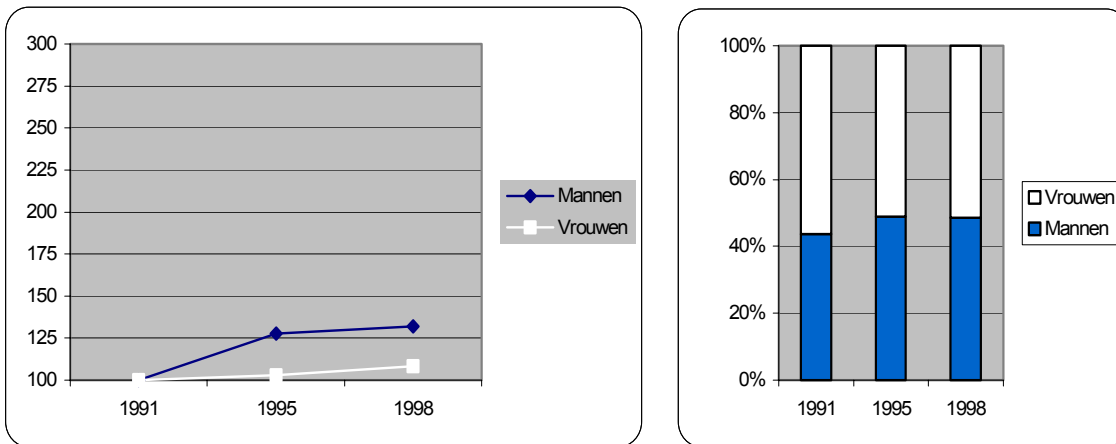
Bron: Ministerie van Sociale Zaken. (Bewerking SEIN).

Grafiek 193: Evolutie van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum in categorie 3 (alleenstaand) naar geslacht. Index (1991=100) en sekseratio.

Bron: Ministerie van Sociale Zaken. (Bewerking SEIN).

Grafiek 194: Evolutie van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum in categorie 4 (samenwonend) naar geslacht. Index (1991=100) en sekseratio.

Bron: Ministerie van Sociale Zaken. (Bewerking SEIN).

In elke categorie (behalve bij gehuwd samenwonenden maar dat is een anderssoortige kwestie) stijgt het aantal mannelijke gerechtigden op een bestaansminimum sneller dan het aantal vrouwelijke. In categorie 2 – alleenstaanden met minstens 1 minderjarig kind ten laste - moet men deze stijging uiteraard zwaar relativeren gezien het kleine aandeel mannen in deze categorie.

ARBEID EN NIET-ARBEID VAN MANNEN EN VROUWEN IN DE KIJKER

Het officiële plaatje.

Ruim 80% van de werkenden zijn loontrekkend. Meer dan tweederden hiervan situeert zich in de privé-sector. Tussen 1970 en 1998 is het aandeel van de tewerkstelling in de privé-sector gedaald omwille van de sterk stijgende vrouwelijke tewerkstelling bij de overheid.

De secundaire sector vermindert qua tewerkstelling, maar blijft een mannensector.

Mannen zijn oververtegenwoordigd bij de arbeiders, zelfstandigen en werkgevers; vrouwen bij de ambtenaren, bedienden en helpers. Het aandeel mannen in de publieke sector daalt sneller dan in de privé. De oververtegenwoordiging van vrouwen in de openbare sector dient te worden genuanceerd: de vrouwelijke tewerkstelling realiseert zich voornamelijk in het onderwijs en bij de contractueel tewerkgestelden bij de overheid. Mannen zijn nog steeds oververtegenwoordigd in de statutaire tewerkstelling.

De horizontale en verticale segregatie zijn nog zeer sterk aanwezig en interfereren met elkaar.

Vrouwen zijn nadrukkelijk tewerkgesteld in zogenaamde zachtere sectoren als het onderwijs, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening en dit in alle mogelijke beroeps categorieën behalve in die van bedrijfsleiders of kaderpersoneel. Over de sectoren heen vind je zeer veel vrouwen terug in lagere administratieve functies en als commercieel en dienstverlenend personeel.

De bouw, de industrie en de vervoersector zijn bij uitstek mannelijke sectoren. De mannelijke tewerkstelling in zijn geheel spreidt zich over meer sectoren en over een ruimer gamma van beroepen dan de vrouwelijke. Vooral de leidinggevende functies springen in het oog met een 70% mannelijke tewerkstelling ook in de typisch vrouwelijke sectoren.

De KO's (tot 49 werknemers) zijn goed voor 40% van de totale tewerkstelling. De helft van de tewerkstelling, zowel van mannen als van vrouwen, wordt gerealiseerd in KMO's d.w.z. bedrijven met minder dan honderd werknemers. Bij de populatie van bedienden blijkt er een verband te zijn tussen de grootte van de onderneming en de sekseratio. De kleinste bedrijven stellen relatief meer vrouwelijke bedienden te werk, de grootste meer mannelijke.

De maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid waren aanvankelijk vooral effectief i.f.v. de (her)tewerkstelling van mannen. Tegenwoordig stellen bijzondere tewerkstellingsprogramma's (GESCO, PWA...) vooral vrouwen tewerk.

Deeltijds werken zit over het algemeen in de lift maar blijft voornamelijk een vrouwenzaak.

Tenslotte blijken nachtwerk, ploegenarbeid en avondwerk vooral bij mannen voor te komen. Zaterdag- en zondagwerk daarentegen vinden we frequent terug bij vrouwen.

Onzichtbaar en onbetaald.

De dagelijks terugkerende huishoudelijke (hand-)arbeid wordt nog steeds voor het merendeel door vrouwen waargenomen. De inzet in het huishouden van vrouwen die niet werken of een kleine deeltijdse job hebben (minder dan 4/5), ligt hoger dan bij hun seksegenoten die een vier vijfden of voltijdse baan hebben. Vrouwen stemmen blijkbaar formele en informele arbeid op elkaar af. Bij mannen vindt men dat verband niet.

Al verhoogt het aandeel van de mannelijke zorgverstrekkers lichtjes, toch is het vrouwelijk overwicht in de onbetaalde kinderzorg groot. Zowel mannen als vrouwen vinden de zorgtaak in het kader van de opvoeding belangrijk en vinden niet dat vrouwen daar van nature geschikter voor zijn. Als men de zorgvraag concreet stelt en men vraagt om zijn eigen geschiktheid voor zorgtaken evalueren, vinden 9 vrouwen op 10 zichzelf daarvoor geschikt tegenover slechts 6 mannen.

De zorg voor andere hulpbehoevende personen is al helemaal een vrouwenkwestie en richt zich voornamelijk tot ouders. Vooral vrouwen zorgen voor hun hulpbehoevende ouders, anders gezegd: ouders worden tijdens hun oude dag verzorgd door hun dochters.

Binnen de subpopulatie zorgverstrekkers vindt men ook weer de klassieke rolverdeling in de arbeid terug: voornamelijk vrouwen doen de huishoudelijke handarbeid, mannelijke zorg uit zich voornamelijk in alle andere vormen van hulp.

Het georganiseerd vrijwilligerswerk is iets meer ingeburgerd bij mannen dan bij vrouwen. Bij nader toezien blijkt deze vorm van onbetaalde arbeid dezelfde traditionele kenmerken naar geslacht te bezitten. Vrouwen zetten zich voornamelijk in voor de zorg en hulpverlening, mannelijke vrijwilligers zijn oververtegenwoordigd bij administratieve taken en in de besluitvorming van verenigingen.

Niet-actief: niet altijd.

Zoals reeds werd uiteengezet in de eerste paragraaf van het hoofdstuk Arbeid behoort in 1998 57% van de bevolking tot de niet-actieven. De sekseratio binnen deze categorie is 56% vrouwen en 44% mannen. Een eerste groep niet-actieven zijn die personen die (onbezoldigd) het huishouden doen, een quasi volledige vrouwenzaak. Meer vrouwen met een lage scholingsgraad kiezen voor een baan als huisvrouw. Negen hoogopgeleide huisvrouwen op tien hebben ooit gewerkt.

Mensen die tijdelijk hun loopbaan onderbreken zijn meestal vrouwen. De verschuiving in leeftijd binnen deze categorie doet echter vermoeden dat kindzorg niet meer de enige reden is om tijdelijk geen beroepsactiviteit te verkiezen. Mannelijke loopbaanonderbrekers kiezen meer voor een voltijdse onderbreking,; vrouwen voor een deeltijdse. Wellicht kiezen mannen voor deze oplossing om bijvoorbeeld een proefperiode als zelfstandige aan te vatten; bij vrouwen zal de combinatie met huishoudelijke (zorg-)arbeid wellicht doorwegen.

Arbeidsongeschiktheid is een wat moeilijk item wegens de wijzigingen in de regelgeving en de grote afhankelijkheid van het economisch klimaat. Er is een scherpe daling van de primaire arbeidsongeschiktheid tussen 1985 en 1990 te wijten aan de verlenging van het gewaarborgd loon voor arbeiders van 1 naar 2 weken. Verder wordt vanaf 1990 bevallingsrust niet meer gerekend als primaire arbeidsongeschiktheid hetgeen onmiddellijk merkbaar is in de cijfers.

Gepensioneerden vormen de grootste groep van de niet-actieve bevolking. Gezien de leeftijdskenmerken van deze groep zijn ook hier vrouwen in de meerderheid. De problematiek van armoede bij oudere vrouwen komt hier naar boven: zij vormen de grootste groep bij de gerechtigden op een gewaarborgd inkomen voor bejaarden.

Tenslotte blijken ook bij de rechthebbenden op een bestaansminimum de vrouwen in de meerderheid te zijn met 55%. De grootste groep gerechtigden op het bestaansminimum wordt gevormd door alleenstaande mannen (30%) en vrouwen (26%). Een niet uit het oog te verliezen groep is toch ook de alleenstaande vrouwen met minderjarige kinderen ten laste; zij vormen 18% van het totaal aantal bestaansminimumtrekkers.

3. Voornaamste bronnen hoofdstuk Arbeid

Prioritair richten wij ons, conform de opdracht van dit project, naar de administratieve databanken. Om deze gegevens kwalitatief nog meer te stofferen baseren wij ons verder op de Steekproefenquête bij de Beroepsbevolking (sedert 1999 de Enquête naar de Arbeidskrachten) uitgevoerd door het Nationaal Instituut voor de Statistiek. In tweede instantie zullen wij een beroep doen op bronnen zoals de Panel Studie van Belgische Huishoudens (UIA – Steunpunt “Gezinsdemografisch Panel”) en de publicaties van Upedi, de beroepsvereniging van uitzendkantoren.

Ons streefdoel was cijfers aanbieden in vijfjarenklassen te beginnen bij 1970. Het vastleggen van de tijdsintervallen voor evoluties en trends is echter uiteraard afhankelijk van het beschikbaar en vergelijkbaar bronnenmateriaal.

3.1 Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid (MTA)

De beroepsbevolking in België.

ook op <http://meta.fgov.be>

Jaarlijks wordt een raming van de beroepsbevolking gepubliceerd met als referentiedatum 30 juni. Deze raming is gebaseerd op verschillende administratieve bronnen en bevat cijfers over

- de beroepsbevolking en de inactieve bevolking
- de werkloosheid en werkgelegenheid
- de loontrekkende en niet-loontrekkende werkgelegenheid
- de loontrekkende werkgelegenheid in de privé en publieke sector
- de zelfstandigen en helpers

geventileerd naar de gewesten (aparte publicaties) en uitgesplitst naar geslacht en NACE-code.

Het feit dat deze cijfers in excel-formaat te downloaden zijn van het web is een onschatbaar voordeel voor onderzoekers en andere geïnteresseerden.

De grote verdienste van deze publicatie is dat de statistische reeksen die zij presenteert homogeen zijn. De bronnen en de correcties die in deze publicatie op de gegevens worden toegepast, worden uiteengezet in een methodologische nota die de cijfers voorafgaat.

Hier raken we het grote manco van andere bronnen: het samenstellen van statistische reeksen op basis van administratieve bronnen wordt enorm bemoeilijkt door het feit dat de categorieën betreffende dewelke men cijfermatige gegevens bewaart, onderworpen zijn aan wettelijke bepalingen die uiteraard aan verandering onderhevig zijn.

3.2 Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS)

De enquête naar de beroepsbevolking.

De enquête naar de beroepsbevolking wordt jaarlijks uitgevoerd sedert 1983. Deze enquête hanteert de ILO-definities en kadert in een Eurostat initiatief. Dit geeft reeds een eerste pluspunt aan van deze bevraging: de cijfers zijn Europees vergelijkbaar.

Volgende kenmerken worden onderzocht:

- de demografische achtergrond
- de arbeidssituatie
- kenmerken van de eerste werkkring
- kenmerken van de tweede werkkring
- de vroegere werkervaring van werklozen
- het zoeken van werk
- de positie van de niet-actieven
- onderwijs en opleiding
- de situatie 1 jaar voor de enquête

Vooraf de kenmerken van de (eerste) werkkring kleuren de cijfers van de raming van de beroepsbevolking van het MTA.

Voorbeelden hiervan zijn

- de combinatie van de ISCO en NACE-bel
- het aantal gewerkte uren per week
- redenen om deeltijds te werken
- normale en atypische arbeidsregimes

Ook/vooral naar gender toe zijn deze indicatoren relevant.

Bij de enquête van 1993 werden voor het eerst de nieuwe NACE en ISCO-codes gehanteerd. Helaas zijn de wijzigingen zo groot dat elke vergelijking met de voordien gebruikte nomenclaturen onmogelijk is.

3.3 Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ)

Aantal op 30 juni in de sociale zekerheid opgenomen werkgevers en werknemers. (gedecentraliseerde statistiek - arbeidsplaatsen)

ook op <http://www.onssrszls.fgov.be>

Deze brochure wordt jaarlijks gepubliceerd en voor het eerst op 30 juni 1970.

De statistische gegevens die in deze brochure voorgesteld worden, hebben betrekking op:

- de werkgever of de inrichting: de economische activiteit (NACE-bel) van de inrichting zelf, de dimensie (aantal tewerkgestelde werknemers), de sector (privé-sector en overheidssector), het bestuurlijk arrondissement.
- de werknemers gebaseerd op het aantal arbeidsplaatsen: het geslacht, de hoedanigheid (hand- of hoofdarbeider). voorgestelde cijfers betreffen het aantal arbeidsplaatsen op het einde van een kwartaal.

Deze statistieken geven een idee van de omvang van de arbeidsplek (publiek of privé) qua tewerkstelling maar met zware restricties. Een inrichting²⁹ is namelijk geen werkgever of bedrijf.

Indien een werknemer tewerkgesteld is bij verschillende werkgevers op het einde van een kwartaal, zal hij meerdere keren geteld worden, wat onvermijdelijk tot een overschatting van het aantal tewerkgestelde personen leidt. Verder leidt het rekenen met arbeidsplaatsen tot een bijkomende overschatting van het aantal werknemers: een halftijdse arbeidsplaats weegt evenveel als een voltijdse.

De "Gele Brochure" zoals ze wordt genoemd, is in excel-formaat te downloaden van het web.

3.4 Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA)

<http://rva.fgov.be/>

²⁹ In het geval de werkgever één enkele uitbatingsetel en één enkele activiteit heeft, is zij de inrichting. In het geval de werkgever minstens twee afzonderlijke bedrijfszetels bezit en/of verschillende activiteiten uitoefent, wordt elke zetel en, voor eenzelfde zetel met twee of meer activiteiten, elke activiteit beschouwd als een eenheid 'inrichting', met die beperking dat de verschillende zetels met dezelfde activiteit gelegen in eenzelfde gemeente samen als één statistiekeenheid worden beschouwd.

De cijfers over loopbaanonderbreking (inclusief lange reeksen) zijn afgehaald van de website van de RVA; ze staan er echter niet in excel-formaat. De cijfers zijn becommentarieerd en er is een volledig hoofdstuk gewijd aan de gegevens uitgesplitst naar gender.

3.5 Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering

ook op <http://www.riziv.fgov.be>

Deze cijfers rond arbeidsongeschiktheid zijn aangevraagd en bekomen via E-mail. Het is een zuiver administratieve bron van waaruit men zonder problemen de cijfers naar geslacht voor de gewenste jaartallen kan opvragen. Op aanvraag krijg je ook wat bijkomende informatie bij de cijfers. Op de website kan je technisch becommentarieerde gegevens terugvinden voor het laatst beschikbare jaar in .pdf-formaat.

Het grootste probleem om lange reeksen te maken en evoluties aan te geven is ook hier de wijziging van de regelgeving. De gegevens zijn over de jaren heen niet vergelijkbaar.

3.6 Rijksdienst voor Pensioenen. Jaarverslag 1998.

ook op <http://www.onprvp.fgov.be>

Cijferreeksen over de gerechtigden en de pensioenuitgaven samenstellen vereist wat puzzelwerk. We zijn er in geslaagd om een reeks te maken vanaf 1990. Vanaf 1997 vindt men de jaarverslagen met statistieken naar geslacht op het web. De rustpensioenen zijn uitgesplitst naar geslacht; de overlevingspensioenen en de gecombineerde niet.

Voor diepgaande analyses rond pensioenen baseert men zich best op de zeer gedetailleerde cijferbron Jaarlijkse statistiek van de pensioengerechtigden.

3.7 Ministerie van Sociale Zaken

Wij hebben de beschikking gekregen over cijfers betreffende gerechtigden op een bestaansminimum voor de jaartallen 1991, 1995 en 1998; het eerste in gedrukte vorm, de twee volgende digitaal. De ruwe gegevens worden namelijk (digitaal) slechts 5 jaar bewaard. De betreffende gegevens geven een zicht op de combinatie van geslacht met de gezinssituatie i.c. de categorieën van gerechtigden.

De gegevens worden op verschillende tijdstippen opgevraagd; de meest recente zijn de volledigste. Er bestaan aparte tabellen voor mannen, vrouwen en de totalen die elk kunnen dateren van een ander tijdstip van opvraging.

3.8 UPEDI

Jaarverslagen UPEDI 1995-1998.

ook op <http://www.upedi.be>

De cijfers over uitzendkrachten zijn zeer beperkt. Het zijn relatieve cijfers naar geslacht met een opsplitsing naar arbeiders en bedienden. In de gedrukte versie van het jaarverslag worden cijferreeksen gepubliceerd.

3.9 Universitaire Instelling Antwerpen (UIA)

Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1992-1995-1998.

De bedoeling is het opbouwen van een longitudinaal gegevensbestand, gebaseerd op een steekproef die representatief is voor de analyseniveaus huishouden en individu, waarin een brede waaier van sociaal-economische en gezinssociologische thema's (i.f.v. beleidsvoorbereidend en -toetsend onderzoek) aan bod komen. De eerste bevestigingsronde gebeurde in 1992.

Elke bevestigingsronde resulteert in een 400-tal variabelen op het niveau huishouden en een 800-tal variabelen op het niveau individu. De behandelde onderwerpen zijn : demografie, samenstelling van het huishouden, opvoeding, beroepsactiviteit, tewerkstelling, inkomen, toelagen, uitgaven, welvaart, gezondheid, sociale participatie, tijdsbesteding, waarden, relaties, rolpatronen, huisvesting, migratie en mobiliteit

Deze zeer rijk gestoffeerde enquête beloofde de ideale achtergrond- en aanvullende gegevens te leveren voor de cijfers uit overheidsdatabanken rond arbeid en niet-arbeid. Deze belofte werd voor een stuk ingelost, voor een stuk niet. Gegevens over informele arbeid, desgevallend gelinkt met kenmerken van formele arbeid, leveren waardevolle informatie op. Enkele subpopulaties waarvan we de kenmerken wilden specificeren leverden - wegens te kleine steekproef - veel te kleine absolute aantallen om verder mee te werken. Voorbeelden hiervan zijn huismannen, deeltijds werkende mannen en loopbaanonderbrekers.

Voor wat betreft de longitudinale analyse: de vragenlijst in 1992 is niet dezelfde als die van de andere twee jaartallen die we hebben gebruikt nl. 1995 en 1998. Dit genereerde uiteraard de nodige problemen.

4. Literatuur

ANKER, R., *Gender and jobs, sex segregation of occupations in the world*. Geneva, International Labour Office, 1998.

Centrum voor vrouwenstudies, Universitaire instelling Antwerpen, Emancipatie en arbeid: in de schaduw van het kostwinnersgezin? Een onderzoek naar de verdeling van arbeid in de Vlaamse Huishoudens. Brussel, Gelijke Kansen in Vlaanderen - Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap – Departement Coördinatie, 1997.

De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 1998

De federale maatregelen ter vermindering van de sociale bijdragen vanuit het oogpunt van gelijke kansen tussen mannen en vrouwen, onderzoek gerealiseerd door Thomas De Meyer en Estelle Ceulemans onder toezicht van Professor Daniëlle Meulders in het kader van het project job+ met de steun van het Europees Sociaal Fonds. s.l., *Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie gelijke kansen, 2000.*

DE OLDE, C en SLINKMAN, E, Het glazen plafond : een inventaris van cijfers, literatuur en onderzoek met betrekking tot de doorstroom van vrouwen naar de top. S.l., *Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 1999.*

Emancipatiemonitor 2000. *Den Haag, Sociaal en cultureel planbureau, 2000.*

HEDMAN, B, PERUCCI, F en SUNDSTRÖM, P, *Engendering statistics: a tool for change*. Sweden, Statistics Sweden, 1996. (Rapport)

Het federaal werkgelegenheidsbeleid: evaluatierapport 1998. s.l., Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, s.d. (Rapport)

HOLDERBEKE, F, RAMIOUL, M EN VANDENBRANDE, T (Red), *De arbeidsmarkt in Vlaanderen, jaarboek 1998.* Leuven, Acco, 1998.

LAPORTE, H en VAN HAEGENDOREN, M, *De positie van de vrouw op de Europese arbeidsmarkt: een statistisch naslagwerk.* Diepenbeek, Universitaire Campus, 1996. (Eindverhandeling)

Le marché du travail féminin .s.l., *Service Etudes et Statistique – Direction de l'Information, 1996.*

Seksesegregatie op de arbeidsmarkt in België, onderzoek gerealiseerd door Thomas De Meyer en Estelle Ceulemans onder toezicht van Professor Daniëlle Meulders in het kader van het project job+ met de steun van het Europees Sociaal Fonds. s.l., Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid – Directie gelijke kansen, 1999.

SELS, L en OVERLAET, B, *Vacature salarisenquête : Lonen in Vlaanderen. Wat verdient u en wie verdient meer ?* Leuven, Acco, 1999.

SLOTBOOM, A, *Statistiek in woorden: de meest voorkomende termen en technieken.* Groningen, Wolters-Noordhoff bv Groningen, 1996.

VAN HAEGENDOREN, M en GARCIA, A, *Vrouwen (on)zichtbaar in de statistieken? Deel1. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van de minister van Arbeid en Tewerkstelling en Gelijke-Kansenbeleid.* Diepenbeek, Universitaire Campus, 1997.

VAN HAEGENDOREN, M en GARCIA, A, *Vrouwen (on)zichtbaar in de statistieken? Deel 21. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van de minister van Arbeid en Tewerkstelling en Gelijke-Kansenbeleid.* Diepenbeek, Universitaire Campus, 1997.

VAN HAEGENDOREN, M en GARCIA, A, *Vrouwen (on)zichtbaar in de statistieken? Deel3. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van de minister van Arbeid en Tewerkstelling en Gelijke-Kansenbeleid.* Diepenbeek, Universitaire Campus, 1997. (Rapport)

VAN HOOFF, K, *Algemene Volks- en woningtelling op 1 maart 1991: Tewerkstelling van vrouwen en segregatie, monografie nr 8.* Brussel, Ministerie van Economische zaken – Nationaal Instituut voor de Statistiek - Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden, 1991. (Rapport)

VRIND, *Vlaamse Regionale Indicatoren.* S.l., Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap: administratie Planning en Statistiek, 1998. (Rapport)

Websites

De website « De sociale zekerheid in België » van het Belgisch Federaal Ministerie van Sociale Zaken, Volksgezondheid en Milieu :

<http://socialsecurity.fgov.be/>

De website van de Rijksdienst voor pensioenen :

<http://www.onprvp.fgov.be/>

De website van het Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid :

<http://meta.fgov.be/>

De website van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening :

<http://rva.fgov.be/>

De website van het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering :

<http://www.riziv.fgov.be/>

HOOFDSTUK III: INKOMEN

Gegevens omtrent het inkomen van de Belgen vindt men ondermeer in de SIRE-dataset van het Ministerie van Financiën bedoeld als micro-simulatiemodel voor fiscale hervormingen. De belastingaangifte van 14.000 gezinnen zijn er in opgenomen met name 5.913 gehuwden en 8.159 alleenstaanden.. Een tweede bron die in dit kader werd geëxploreerd, is de Panel Studie van Belgische Huishoudens golf 7 die inkomensgegevens over het jaar 1997 bevat. Hier worden enkel inkomens uit arbeid weergegeven.

5. Inkomenscategoriën

5.1 Netto belastbaar jaarinkomen in 1996 op basis van de SIRE-databank

Tabel 65: Verdeling van de jaarinkomens in duizendtallen naar geslacht in 1996.

Categorie	Mannen	Cum%	Vrouwen	Cum%	Totaal	Cum%
Geen inkomen ³⁰	6,0	6,0	22,6	22,6	14,6	14,6
0-249	8,8	14,8	21,3	43,9	15,2	29,8
250-499	22,5	37,2	29,3	73,3	26,0	55,8
500-749	26,8	64,0	14,1	87,4	20,2	76,0
750-999	17,5	81,5	7,4	94,7	12,3	88,3
1000-1250	8,4	89,9	3,4	98,1	5,8	94,1
>1250	10,1	100,0	1,9	100,0	5,9	100,0
Totaal	100,0		100,0		100,0	

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

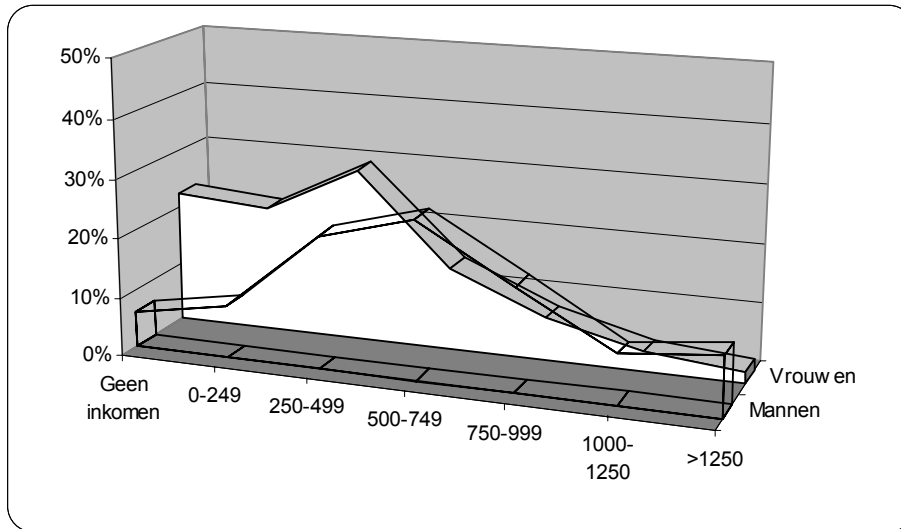
De inkomens van mannen en vrouwen wijken sterk af. Globaal genomen, ligt het inkomen van 56% van de Belgen onder het half miljoen. Bij vrouwen loopt dit percentage op tot 73%. Tweederde van de mannen situeert zich onder de inkomensgrens van 750.000 per jaar; bij vrouwen benadert dit 90%.

Een klein vijfde van de mannen heeft een inkomen van meer dan een miljoen; slechts 5% van de vrouwen haalt een jaarinkomen van een miljoen of meer.

³⁰ Geen inkomen uit arbeid of vervangingsinkomen.

Vrouwen hebben dus een beduidend lager inkomen dan mannen. Volgende grafiek illustreert dit duidelijk.

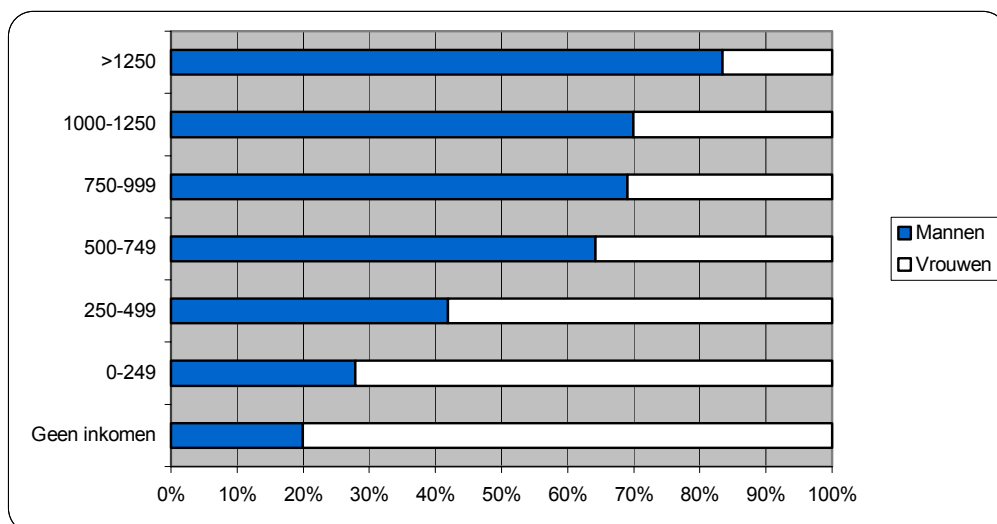
Grafiek 195: Jaarinkomens in duizendtallen naar geslacht in 1996.

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

Volgende grafiek geeft het aandeel weer van mannen en vrouwen per inkomenscategorie. Vrouwen zijn oververtegenwoordigd in de laagste inkomenscategorieën. Hoe meer het inkomen stijgt, hoe minder vrouwen men terugvindt. De hoogste inkomenscategorieën bestaan tot 80% uit mannen.

Grafiek 196: Jaarlijks inkomen in duizendtallen in 1996. Sekseratio.

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

Verandert er iets aan het gender-verschil wanneer een uitsplitsing gemaakt wordt tussen de gehuwden en de alleenstaanden?

5.1.1 Gehuwden

De grootste inkomensverschillen tussen mannen en vrouwen zijn terug te vinden bij gehuwden.

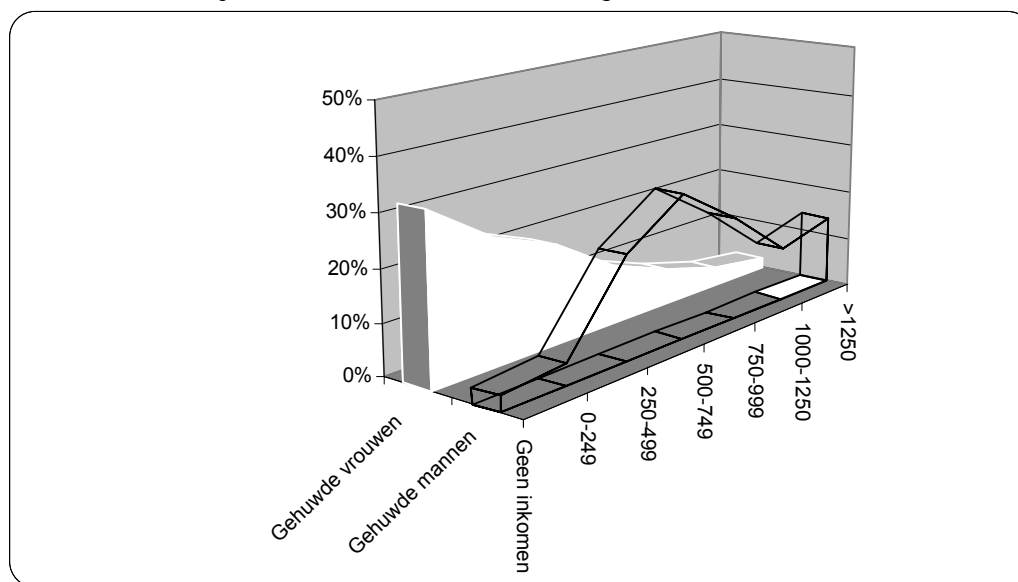
Tabel 66: Verdeling van de jaarinkomens in duizendtallen van gehuwden naar geslacht in 1996.

Categorie	Mannen	Cum%	Vrouwen	Cum%	Totaal	Cum%
Geen inkomen	3,1	3,1	32,7	32,7	17,9	17,9
0-249	4,3	7,4	24,2	56,9	14,2	32,1
250-499	20,2	27,6	19,2	76,1	19,7	51,8
500-749	28,2	55,7	11,4	87,4	19,8	71,6
750-999	20,2	76,0	7,1	94,5	13,6	85,2
1000-1250	10,5	86,4	3,5	98,0	7,0	92,2
>1250	13,6	100,0	2,0	100,0	7,8	100,0
Totaal	100,0		100,0		100,0	

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

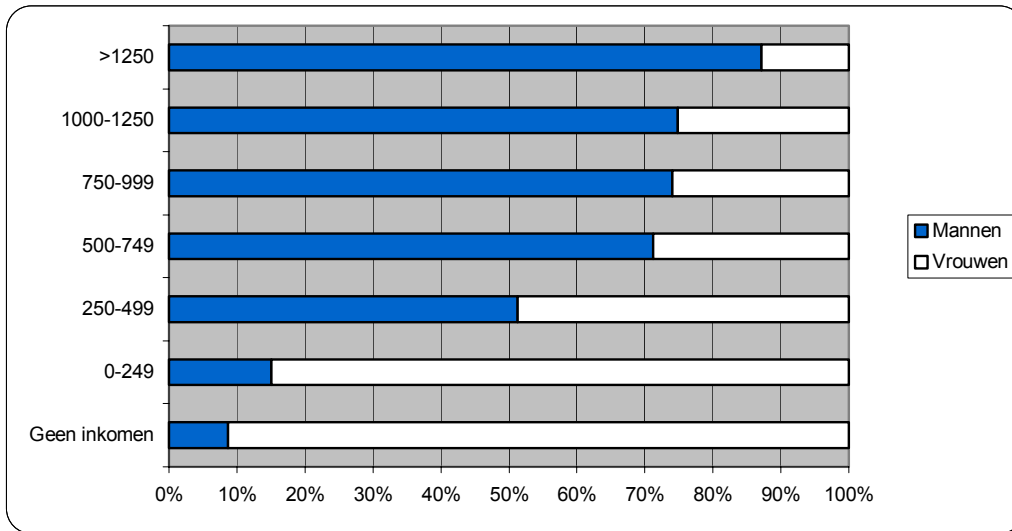
Drievierden van de gehuwde vrouwen situeren zich onder de inkomensgrens van een half miljoen. Bij mannen ligt dit aandeel op een jaarinkomen van een miljoen.

Grafiek 197: Jaarlijks inkomen in duizendtallen van gehuwden in 1996.

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

Grafiek 198: Jaarlijks inkomen in duizendtallen van gehuwden in 1996. Sekseratio.

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

Men vindt systematisch minder vrouwen terug naarmate het jaarinkomen stijgt. Bij gehuwden is dit extremer het geval dan bij alleenstaanden. Zoals reeds eerder bleek, nemen vrouwen gemakkelijker de informele, onbetaalde zorgarbeid op dan mannen. Deze arbeid is meer aan de orde bij gehuwden daar meer dan 80% van alle kinderen in België binnen het huwelijk worden geboren (zie hoofdstuk I Demografie p.).

5.1.2 Alleenstaanden

Tabel 67: Verdeling van de jaarinkomens in duizendtallen van alleenstaanden naar geslacht in 1996.

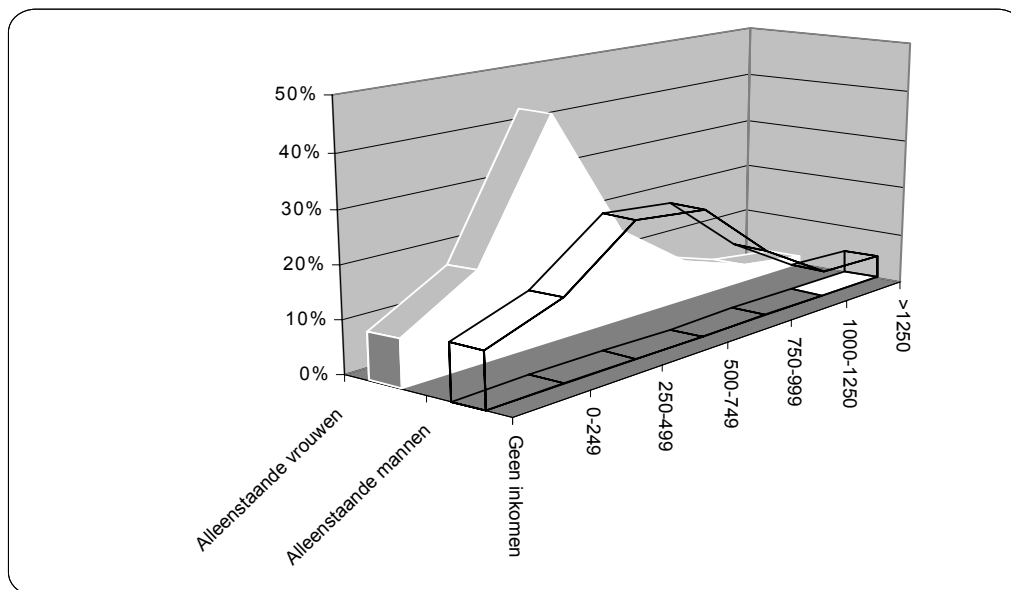
Categorie	Mannen	Cum%	Vrouwen	Cum%	Totaal	Cum%
Geen inkomen	10,6	10,6	9,1	9,1	9,8	9,8
0-249	15,8	26,3	17,4	26,5	16,6	26,4
250-499	26,0	52,4	43,1	69,6	35,2	61,6
500-749	24,7	77,0	17,7	87,3	20,9	82,5
750-999	13,2	90,2	7,8	95,0	10,3	92,8
1000-1250	5,2	95,3	3,2	98,3	4,1	96,9
>1250	4,7	100,0	1,7	100,0	3,1	100,0
Totaal	100,0		100,0		100,0	

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

Alleenstaande vrouwen scoren iets beter dan gemiddeld maar de vooruitgang qua inkomen situeert zich toch voornamelijk binnen de lage inkomenscategorieën. Boven een jaarinkomen van een half miljoen maakt het geen verschil meer uit.

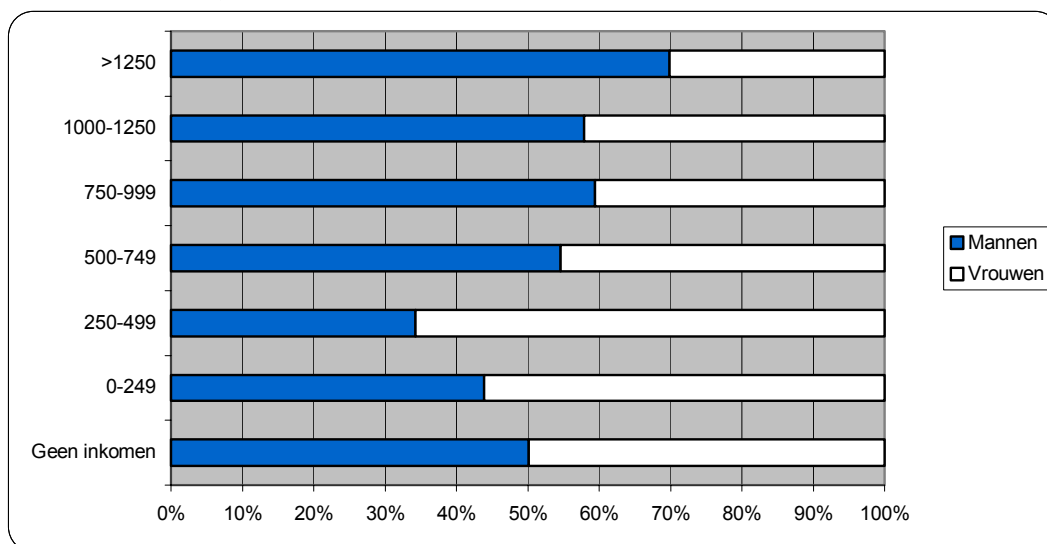
Alleenstaande mannen daarentegen scoren beduidend lager dan gemiddeld. Ruim de helft van hen komt niet boven een jaarinkomen van een half miljoen uit. Vergeleken met hun gehuwde collega's doen ze het financieel veel slechter.

Grafiek 199: Jaarlijks inkomen in duizendtallen van alleenstaanden in 1996.

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

Grafiek 200: Jaarlijks inkomen in duizendtallen van alleenstaanden in 1996. Sekseratio.

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

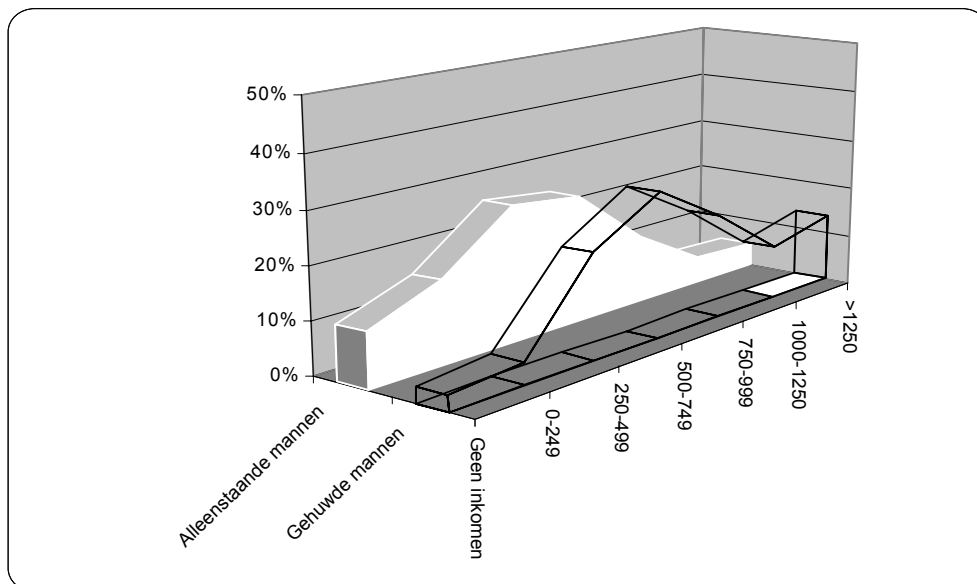
Bij alleenstaanden geven mannen wat terrein prijs in de hoogste inkomensklasse. Opvallend is dat de inkomens tussen 750.000 en 1.250.000 de sekseratio benaderen van de werkende bevolking.

Vrouwen halen nog steeds het overwicht binnen de laagste categoriën. We zien dat het percentage dat over geen inkomen beschikt hier ongeveer gelijk verdeeld is.

Concluderend: de inkomenskloof tussen alleenstaande mannen en vrouwen is, begrijpelijkerwijze, iets minder groot dan bij hun gehuwde collega's maar blijft niettemin opvallend aanwezig met name in de hogere inkomenscategoriën.

5.1.3 Samenvattend overzicht alleenstaanden – gehuwden.

Grafiek 201: Jaarinkomens in duizendtallen van gehuwde en alleenstaande mannen in 1996.

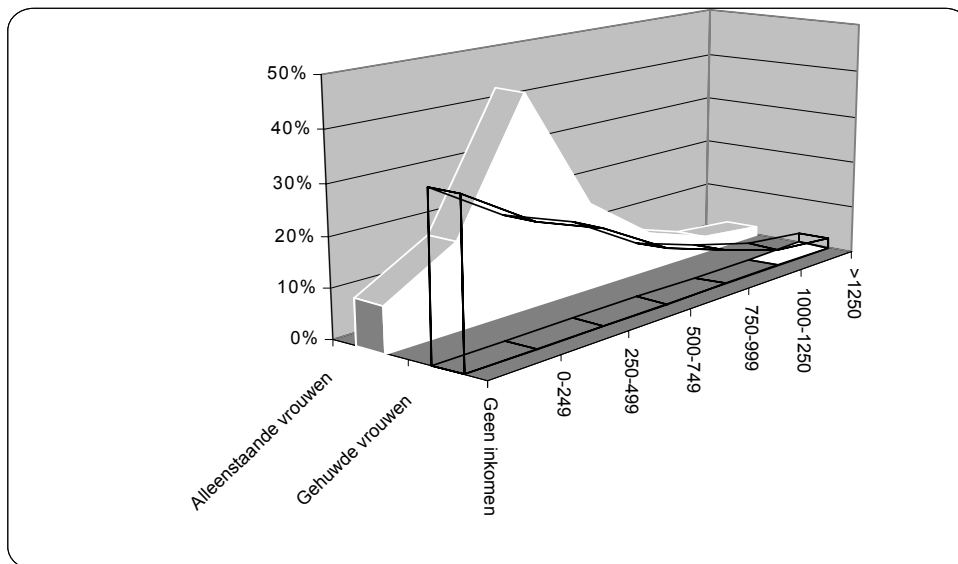

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

Alleenstaande mannen vindt men relatief vaker in een lagere inkomenscategorie. De curve van de gehuwde mannen ligt vanaf een inkomen van 500.000 tot 750.000 hoger dan die van alleenstaanden.

De curve van gehuwde vrouwen daalt systematisch naarmate het een hogere inkomenscategorie betreft. Zoals reeds gezegd vertoont de populatie alleenstaande vrouwen een piek in de inkomenscategorie 250.000 tot 499.000. Ook in de daaropvolgende categorie tot 750.000 fr. scoren zij hoger dan gehuwde vrouwen.

Grafiek 202: Jaarinkomens in duizendtallen van gehuwde en alleenstaande vrouwen in 1996.

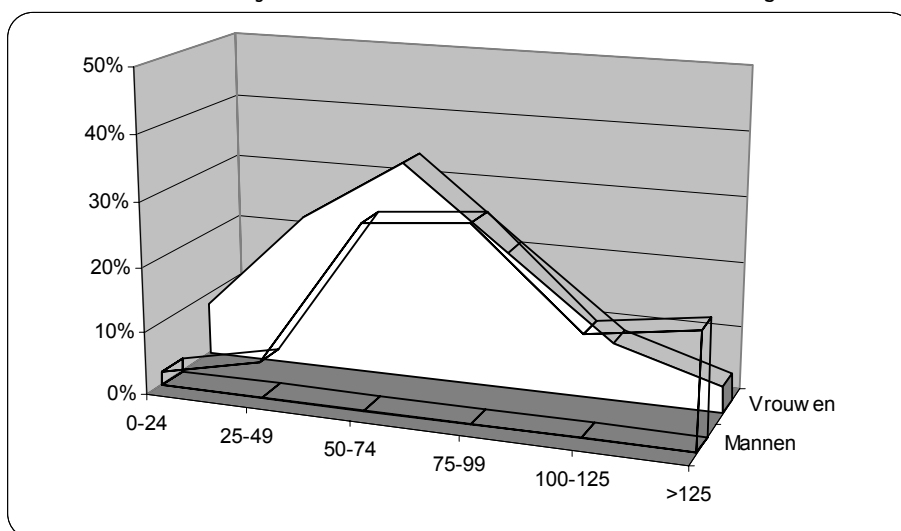

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

5.2 Het maandelijkse inkomen uit arbeid in 1997 op basis van de PSBH-gegevens

De PSBH vraagt ondermeer naar het maandelijkse bruto en netto inkomen uit arbeid. Naast het loon of de wedde die men maandelijks uitbetaald krijgt, wordt gevraagd naar andere beroepsinkomsten zoals daar zijn vakantiegeld, eindejaarspremie e.d.. Dit laatste komt in een volgende paragraaf aan bod.

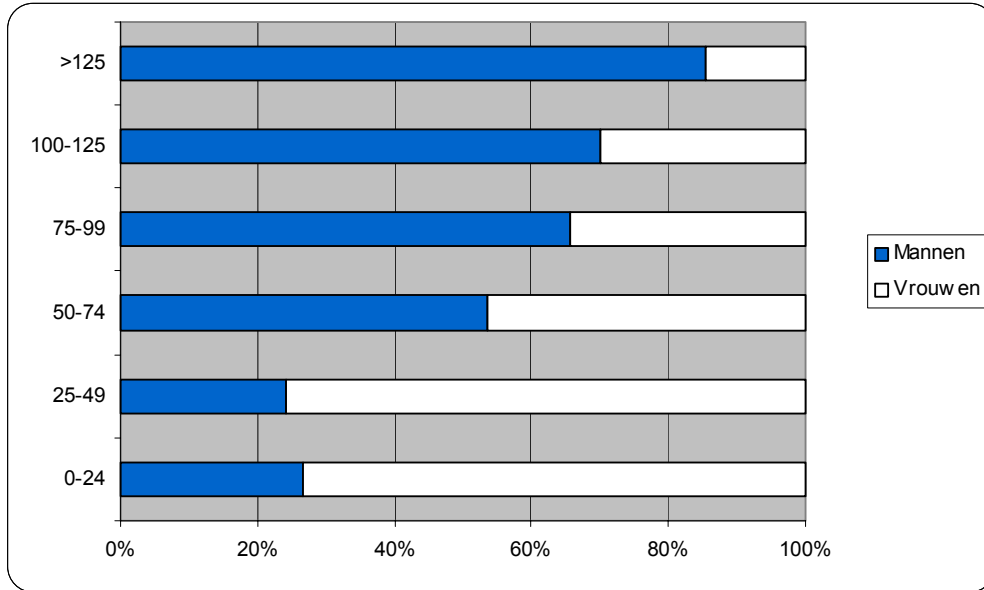
Grafiek 203: Maandelijks bruto-loon in duizendtallen in 1997 naar geslacht.

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Onderstaande grafiek geeft de verdeling tussen mannen en vrouwen weer.

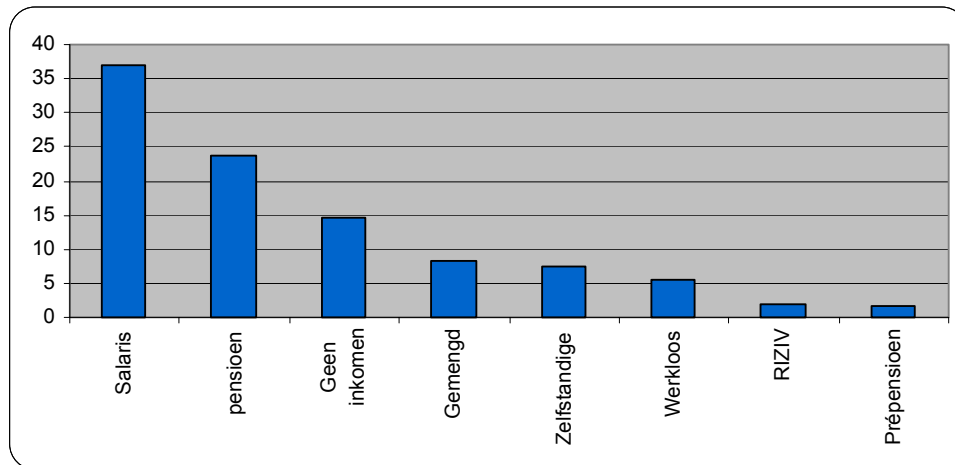
Grafiek 204: Maandelijks bruto-loon in duizendtallen in 1997. Sekseratio.

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

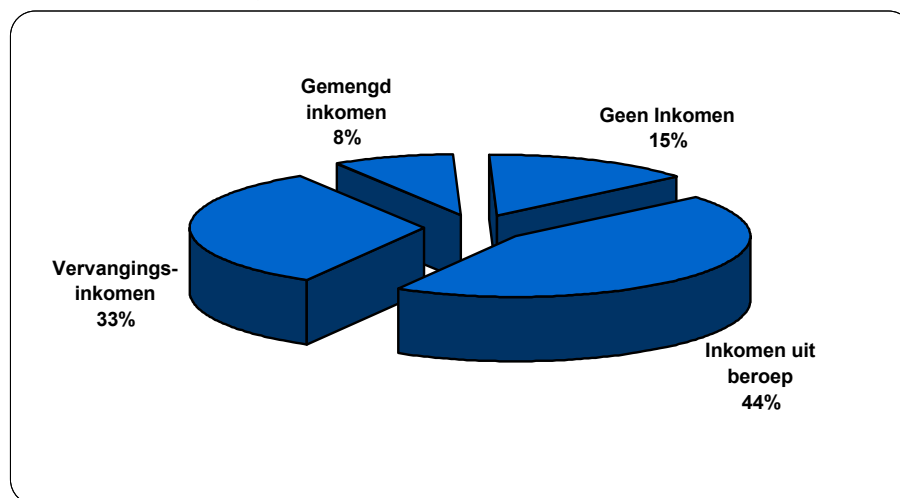
6. Bronnen van inkomen

Grafiek 205: Verdeling van de bronnen van inkomen in 1996.

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

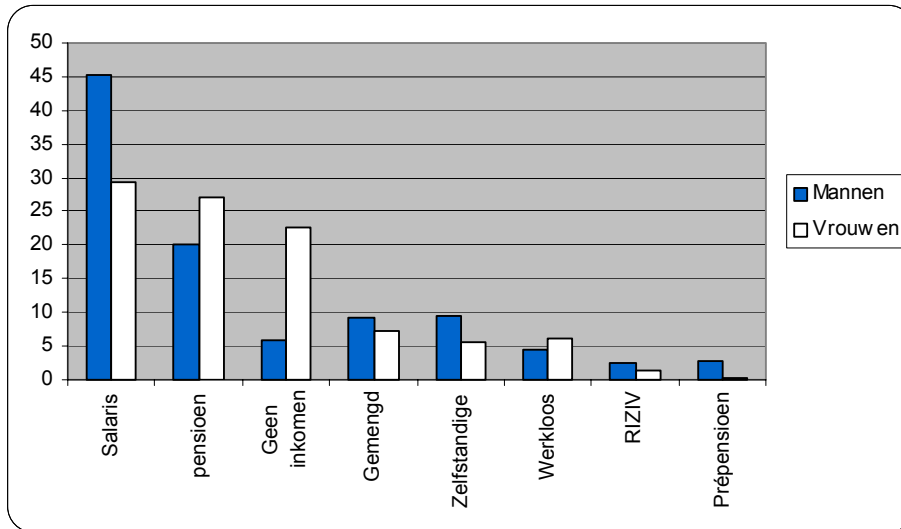
Grafiek 206: Verdeling van de bronnen van inkomen in 1996.

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

44% van deze steekproef uit de populatie belastingplichtigen heeft een inkomen zuiver uit beroepsactiviteiten, een derde heeft een gans jaar een vervangingsinkomen ontvangen. De grootste groep bij de vervangingsinkomens wordt gevormd door de gepensioneerden. Zij vormen bijna een vierde van de belastingplichtigen (zie grafiek 205).

Grafiek 207: Verdeling van de bronnen van inkomen bij mannen en vrouwen in 1996.

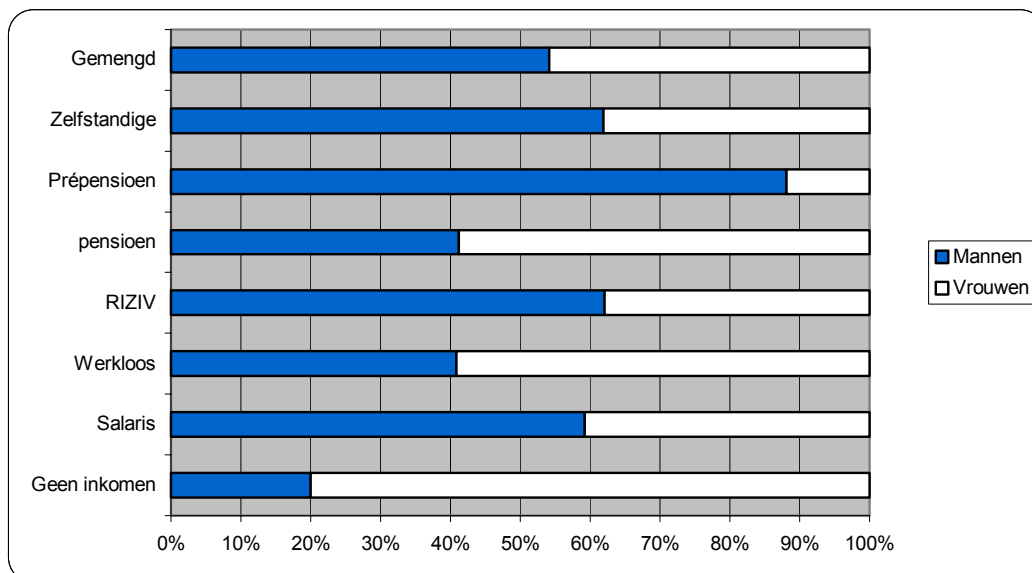

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

Er bestaan nogal wat verschillen zowel naar de omvang van bestaansmiddelen van mannen en vrouwen als naar de bronnen van die bestaansmiddelen. De grootste afwijking vindt men terug wanneer het gaat over inkomens uit beroepsactiviteiten (55% van de mannen, 35% van de vrouwen) of over personen die zelf over geen inkomen beschikken (23% van de vrouwen, 6% van de mannen).

De verhouding mannen-vrouwen binnen elke categorie vertoont zoals verwacht grote afwijkingen.

Grafiek 208: Bronnen van inkomen in 1996. Sekseratio.

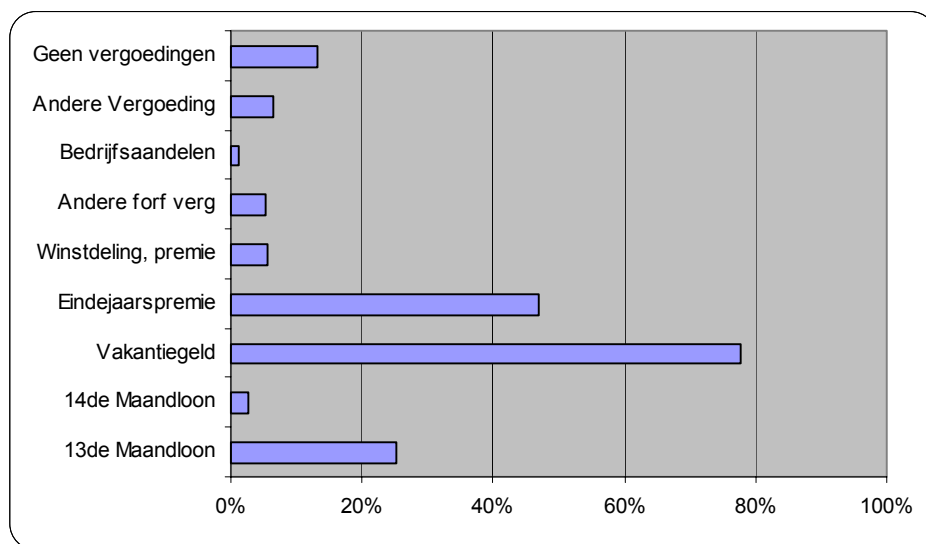
Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

Bij personen die een inkomen uit beroepsactiviteiten hebben (loontrekkenden en zelfstandigen) vindt men de gekende 60/40 verhouding voor respectievelijk mannen en vrouwen terug. De sekseratio bij pensioengerechtigden en werklozen is omgekeerd. Vooral het prepensioen (een mannenzaak maar een kleine categorie) en de personen zonder inkomen geven grote afwijkingen naar gender. Zoals reeds bleek heeft 15% van de ganse steekproef geen eigen inkomen; 80% van deze groep zijn vrouwen.

6.1 Andere inkomsten uit arbeid

Naast het gewone loon, zijn er ook nog extra voordelen die aan werknemers worden toegekend.

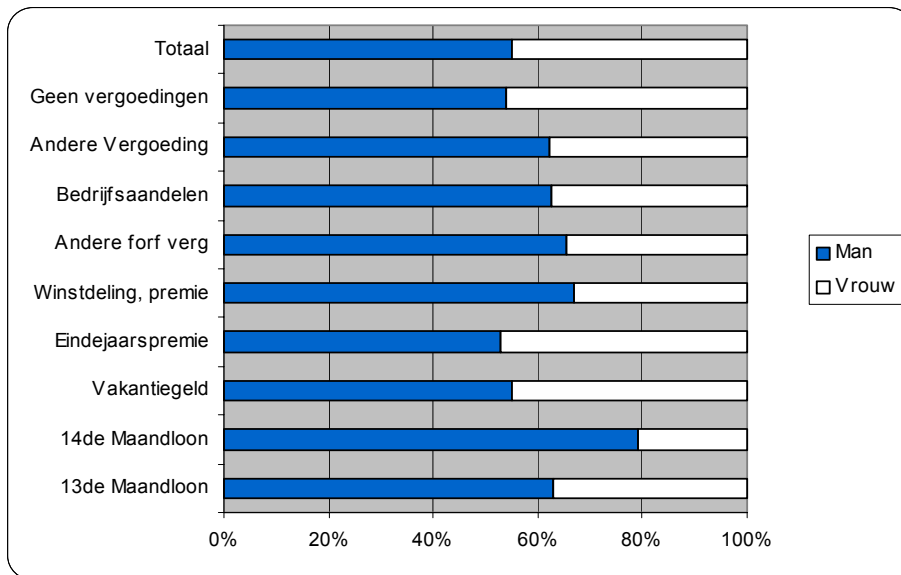
Grafiek 209: Andere inkomsten uit arbeid in 1997.

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998. (Bewerking SEIN)

Grote categorieën zijn hier uiteraard het (verplichte) vakantiegeld en de eindejaarspremie. Verder ontvangen een vierde van de werknemers uit deze steekproef een 13de maandloon. Alle andere extra-vergoedingen komen slechts weinig voor.

Grafiek 210: Andere beroepsinkomsten in 1997. Sekseratio.

Bron: UIA, Panel Studie van Belgische Huishoudens. 1998.

De sekseratio in deze steekproef van 55/45 bij werkenden in acht genomen, constateert men een discrepantie in het toekennen van een aantal voordelen aan mannen en vrouwen behalve bij de uitbetaling van een eindejaarspremie en vakantiegeld.

De uitbetaling van een dertiende maand echter, hetgeen in een vierde van de gevallen voorkomt, gebeurt in tweederden van de gevallen aan mannen.

Bij alle andere vergoedingen, die globaal minder voorkomen, vindt men dat verschil eveneens terug. Zowel de voordelen winstdeling, premies, andere forfaitaire vergoedingen als bedrijfsaandelen worden vaker aan mannen toegekend. Het meest in het oog springend is het 14de maandloon. Voor zover het al toegekend wordt, gebeurt dit in 80% van de gevallen aan een man.

Dit gegeven is natuurlijk sector- en functie-gebonden en daarmee ook gendergevoelig.

6.2 Bronnen van inkomen bij gehuwden en alleenstaanden

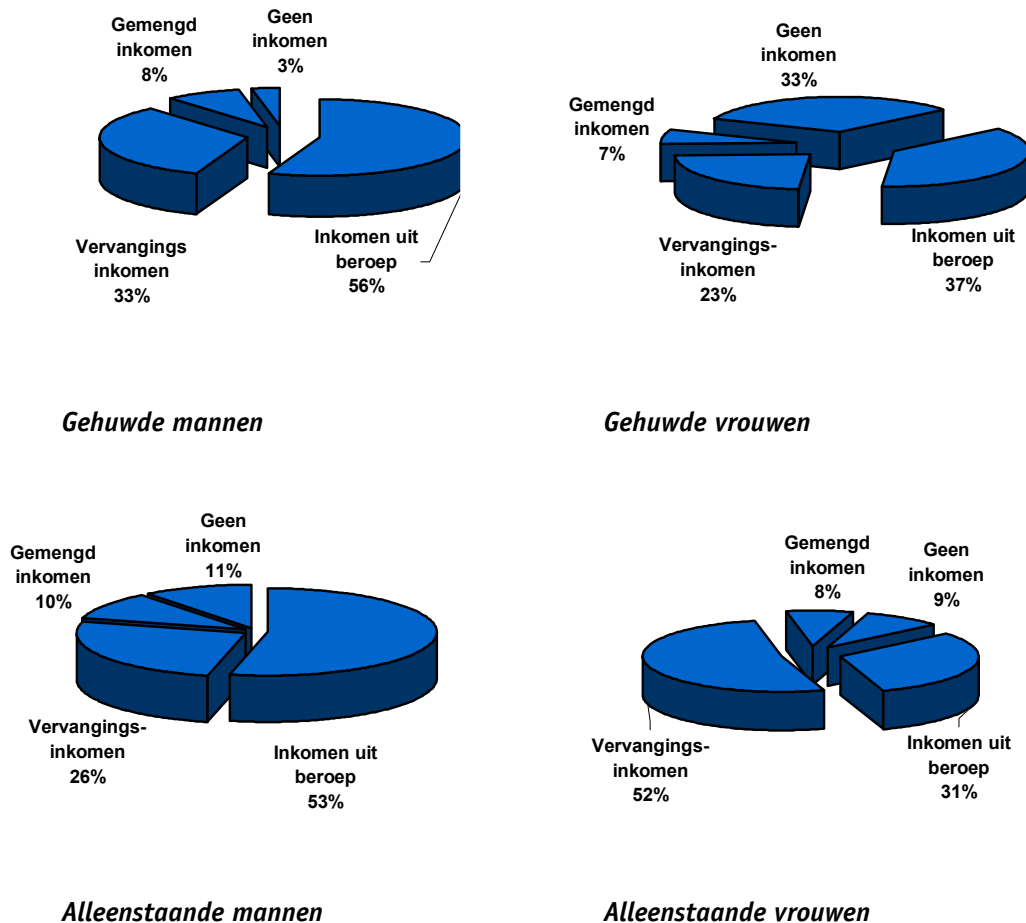
Hoe interfereren burgerlijke staat en/of gezinssituatie en gender?

Het verschil naar gender voor de categorie belastingplichtigen met een inkomen uit beroepsactiviteiten is zowel bij gehuwden als alleenstaanden substantieel. Toch hebben gehuwde vrouwen vaker een beroepsinkomen dan alleenstaande vrouwen: 37 versus 31%.

De categorie 'Geen inkomen' is, evident, het grootst bij gehuwde vrouwen: één gehuwde vrouw op drie heeft geen eigen inkomen. Opvallend is wel dat bij alleenstaanden het relatief aantal mensen zonder inkomen bij mannen en vrouwen ongeveer gelijk is nl. één op tien.

Grote verschillen naar gender constateert men ook bij de categorie Vervangingsinkomens. Bijna 45% van de alleenstaande vrouwen leeft van een (overlevings-)pensioen³¹. Alle vervangingsinkomens samen brengt dit percentage op 52%. Een derde van de gehuwde, belastingplichtige mannen krijgt een vervangingsinkomen (16% gepensioneerden). De groepen met het laagste aantal vervangingsinkomens (om en bij een kwart van de subpopulatie) zijn de gehuwde vrouwen en de alleenstaande mannen.

Grafiek 211: Verdeling van de bronnen van inkomen naar geslacht en burgerlijke staat/leefsituatie in 1996.

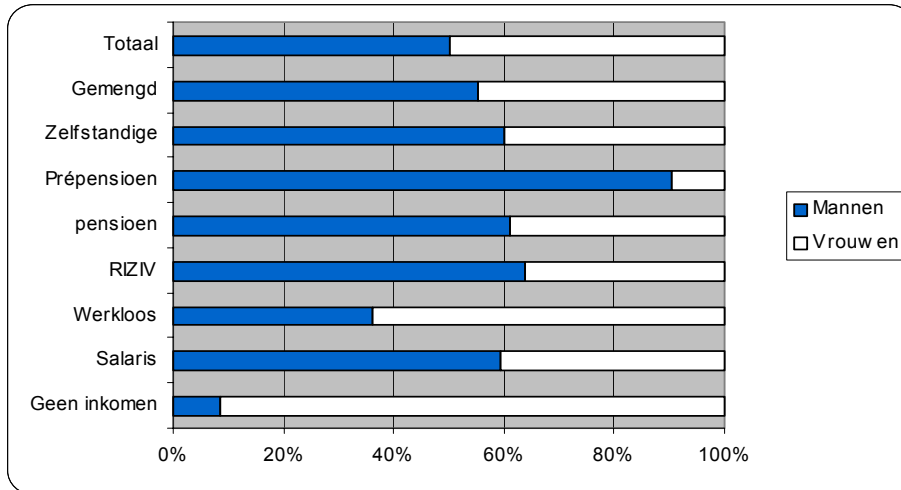

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

³¹ Hiervoor is uiteraard een demografische verklaring. de meerderheid van de 65-plussers zijn vrouwen.

Ter vervollediging volgt nu de sekseratio voor de verschillende bronnen van inkomen gesplitst naar gehuwden en alleenstaanden.

Grafiek 212: Bronnen van inkomen bij gehuwden in 1996. Sekseratio.

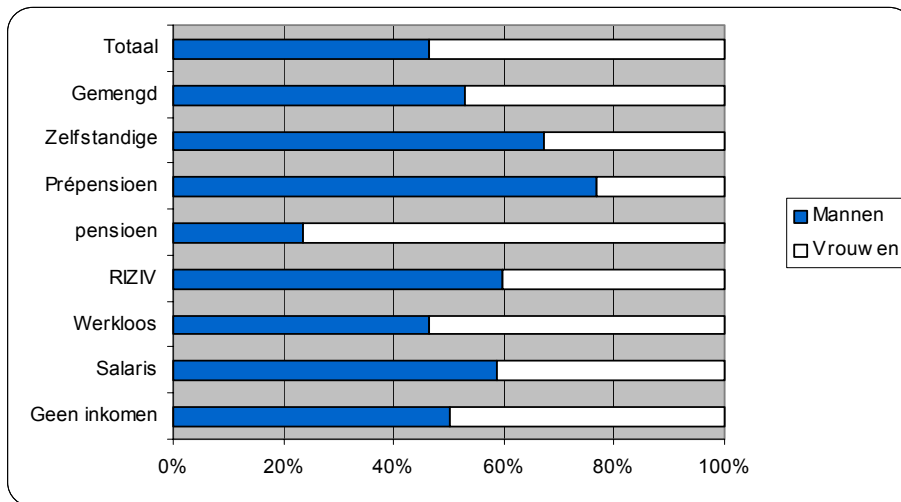

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

Bij een totaalverdeling van fifty/fifty springt vooral in het oog

- dat de verdeling van arbeid de gebruikelijke 60/40 weerspiegelt
- dat ook de pensioencijfers (met uitzondering van het prepensioen) en de gerechtigden op ziekte- en invaliditeitsvergoeding deze arbeidsverhouding verhouding weergeven
- dat vrouwen ruim oververtegenwoordigd zijn bij uitkeringsgerechtigde werklozen
- dat gehuwde mensen zonder inkomen bijna allemaal vrouwen zijn

Grafiek 213: Bronnen van inkomen bij alleenstaanden in 1996. Sekseratio.

Bron: SIRE-databank Ministerie van Financiën. (Bewerking SEIN)

Met 54% tegenover 46% zijn de vrouwen hier in de meerderheid. Uiteraard loopt de groep vrouwen die over geen inkomen beschikt snel terug. Er is een ongeveer evenredige verdeling tussen mannen en vrouwen. Bij beroepsactieven vindt men een behoorlijk afwijkende sekseratio met ruimschoots meer mannen dan vrouwen.

De sekseratio bij alleenstaande gepensioneerden geeft om demografische redenen hierboven reeds aangehaald een groot overwicht aan vrouwen.

INKOMENS VAN MANNEN EN VROUWEN IN DE KIJKER.

Het minste dat men kan zeggen is dat er een verband bestaat tussen inkomen en gender.

Daar waar de situatie ook maar de gelegenheid biedt zitten vrouwen meer in de onbetaalde arbeid dan mannen. In het huwelijk waar heel wat onbetaalde zorg- en andere arbeid te volbrengen valt, zijn de inkomensverschillen tussen mannen en vrouwen dan ook het grootst. De vergelijking tussen seksegenoten met verschillende burgerlijke staat (leefsituatie valt hier niet te achterhalen) levert het interessante resultaat dat vrouwen die op eigen benen staan het qua iets beter doen dan hun gehuwde seksegenoten. Toch hebben gehuwde vrouwen vaker een beroepsinkomen dan alleenstaande vrouwen: 37 versus 31%. Dit wordt deels verklaard het aanzienlijk aantal weduwen met een overlevingspensioen.

Ongehuwde mannen scoren beduidend lager dan gehuwde mannen waar het inkomen betreft. De inkomens kloof blijft echter bestaan vooral in de hoogste inkomenscategorieën.

Een ander genderbevoelig gegeven is het toekennen van extra-legale voordelen. Zij worden in de meeste gevallen aan mannen toegekend. Dit gegeven is uiteraard sector- en functiegebonden en daarmee ook genderafhankelijk.

Vrouwen hebben vaker een vervangingsinkomen dan mannen; men vindt ze ook vaker terug in de populatie zonder inkomen.

7. Bronnen Inkomen

.

Ministerie van Financiën

SIRE-dataset

Gegevens omtrent het inkomen van de Belgen vindt men ondermeer in de SIRE-dataset van het Ministerie van Financiën bedoeld als micro-simulatiemodel voor fiscale hervormingen. De gegevens betreffen het belastbaar inkomen en niet de werkelijke inkomens. De belastingaangifte van 14.000 gezinnen zijn er in opgenomen.

Uit de aard der zaak vloeit een groot manco voort: de niet-belastingplichtige gezinnen zijn er niet in opgenomen. Hun aantal bedraagt ongeveer 14% van alle gezinnen.

Over de inkomens van alleenstaande mannen en vrouwen met kinderen ten laste is terughoudendheid geboden: in het hoofdstuk over demografie bleek dat 16% van de alleenstaande ouders mannen zijn. In de SIRE-dataset, gebaseerd op fiscale gegevens, is een derde van de alleenstaande ouders een man. Wij verkozen dan ook deze gegevens niet op te nemen.

UIA

Panel Studie van Belgische Huishoudens golf 7

Een tweede bron die in dit kader werd geëxploreerd, is de Panelstudie van Belgische Huishoudens die inkomensgegevens over het jaar 1997 bevat. Hier worden enkel inkomens uit arbeid weergegeven.

De PSBH bevat echter ook een allesomvattend hoofdstuk over de inkomsten binnen het voorafgaand kalenderjaar. Naast inkomsten uit beroep of vervangingsinkomsten houdt men rekening met o.m. ontvangen en betaalde alimentatie, gegeven en ontvangen persoonlijke financiële steun, studiebeurzen, kinderbijslag...

Deze relevante gegevens naar gender zijn meer dan de moeite waard om diepgaand geanalyseerd te worden. Ze vallen echter buiten het tijdsbestek van dit project.

8. Literatuur

DE VRIES, A en BABBE, I (Red), *Jaarboek Emancipatie. Wie zorgt in de 21e eeuw?*, Den Haag, Elsevier, 1999.

Emancipatiemonitor 2000, Den Haag, Sociaal en Cultureel planbureau, 2000.

SELS, L, OVERLAET, B, WELKENHUYSEN-GYBELS, J en A, GEVERS, Wie verdient meer en waarom? In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*. 2000 (16), 4, pp. 367-384.

STANDAERT, I en C, VALENDUC, *Het Micro-simulatieModel van de Personenbelasting in België: SIRE*, s.l., Ministerië van Financiën-DWTC, 1996. (Research-paper)

STANDAERT, I en C, VALENDUC, *L' évolution de la distribution des revenus imposables au cours de la période 1990-95*, s.l., s.d.

VAN HAEGENDOREN, M, DE CLERCK, G EN B, NIELANDT (Red), *Oudere vrouwen*, s.l., Profeeling, 1999.

HOOFDSTUK IV: VERTEGENWOORDIGING IN BESLUITVORMING

Inleiding

Dit hoofdstuk behandelt de aanwezigheid van vrouwen binnen de politieke en sociaal-economische besluitvorming. Gelijke rechten voor mannen en vrouwen hebben zich nog niet vertaald in een gelijke participatie aan de besluitvorming. De evoluties gaan bijzonder traag, maar lijken momenteel in een stroomversnelling gekomen. Besluitvorming is echter een heel breed thema. We beperken ons hier tot het volgende:

We bekijken de vertegenwoordiging van vrouwen in de drie machten die de basis vormen van onze democratie: de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht.

Daarnaast komt ook de socio-economische besluitvorming aan bod aan de hand van de sociale overlegorganen.

Dit hoofdstuk bevat één belangrijke beperking: we brengen de besluitvorming enkel in kaart aan de hand van officiële advies- of beslissingsorganen. Hoeveel vrouwen zitten in regering, de senaat, de ondernemingsraden,... ? Deze organen zijn echter niet de enige spelers op het veld. Vakbonden en politieke partijen bijvoorbeeld zijn cruciaal in vele besluitvormingsprocessen, maar ze komen hier niet aan bod. We geven geen antwoord op de vraag hoeveel vrouwen passief lid zijn of zich actief inzetten binnen vakbonden en partijen. Ook krijgt u hier geen beeld van het personeel dat zij tewerkstellen, bijvoorbeeld op hun studiediensten, vaak een springplank voor een politieke carrière. Evenmin besteden we aandacht aan de aanwezigheid van vrouwen op de ministeriële kabinetten, waar vrouwen en mannen achter de schermen hun stempel kunnen drukken op de besluitvorming.

1. De wetgevende macht

In 1948 verkregen de Belgische vrouwen, als één van de laatsten in Europa, het stemrecht voor kamer, senaat en provincieraden. Dit stemrecht was echter geen hefboom voor de vervrouwelijking van de wetgevende organen: het aantal vrouwelijke politici bleef lange tijd zeer gering. Pas in de jaren '70 ging men zich hier onder impuls van de tweede feministische golf vragen bij stellen. Vanaf dan werd de ondervetegenwoordiging van vrouwen in de politiek als een sociaal probleem ervaren en ontstonden initiatieven om de aanwezigheid van vrouwen te vergroten. Dit is een wereldwijd fenomeen. Op de meest recente vrouwenwereldconferentie van de Verenigde Naties te Peking (1995) was politieke participatie een belangrijk thema:

“Politieke participatie is een belangrijk punt in deze documenten. Een gelijke deelname van vrouwen aan het politieke leven wordt immers gezien als een hefboom tot de werkelijke integratie van de gelijkheidsdimensie in alle beleidsterreinen.” (vierde actieprogramma)

In België is op de drempel van de 21ste eeuw het streefdoel van de paritaire democratie echter nog steeds niet bereikt. Om de vooruitgang van vrouwen in de politiek te volgen hebben we cijfergegevens nodig. De klassieke statistische gegevens over de aanwezigheid van vrouwen in de politiek zijn echter erg beperkt. Er bestaat geen enkele officiële databank of periodieke overheidspublicatie die cijfergegevens verzamelt over de kandidaten bij verkiezingen en de samenstelling van de wetgevende organen. Veel gegevens over politieke participatie zijn enkel beschikbaar in de vorm van naamlijsten van de kandidaten en verkozenen. Indien het geslacht van kandidaten duidelijk aangegeven is kunnen deze gegevens de basis vormen van een telling. Dit is vrij eenvoudig, maar wel ontzettend arbeidsintensief. Niet alle publicaties geven echter een aanduiding van het geslacht bij de naamlijsten wat het opzoekingswerk sterk bemoeilijkt. De cijfers die wij hier presenteren zijn het resultaat van het telwerk van verschillende onderzoekers. Eén naslagwerk verdient hier een speciale vermelding. Naar aanleiding van de viering van 50 jaar vrouwenstemrecht verscheen in 1998 het boek “vrouw en politiek in België” dat een schat aan informatie bevat over de geschiedenis van de aanwezigheid van vrouwen in de Belgische politiek en over de strijd tot een verhoging van die vrouwelijke participatie³².

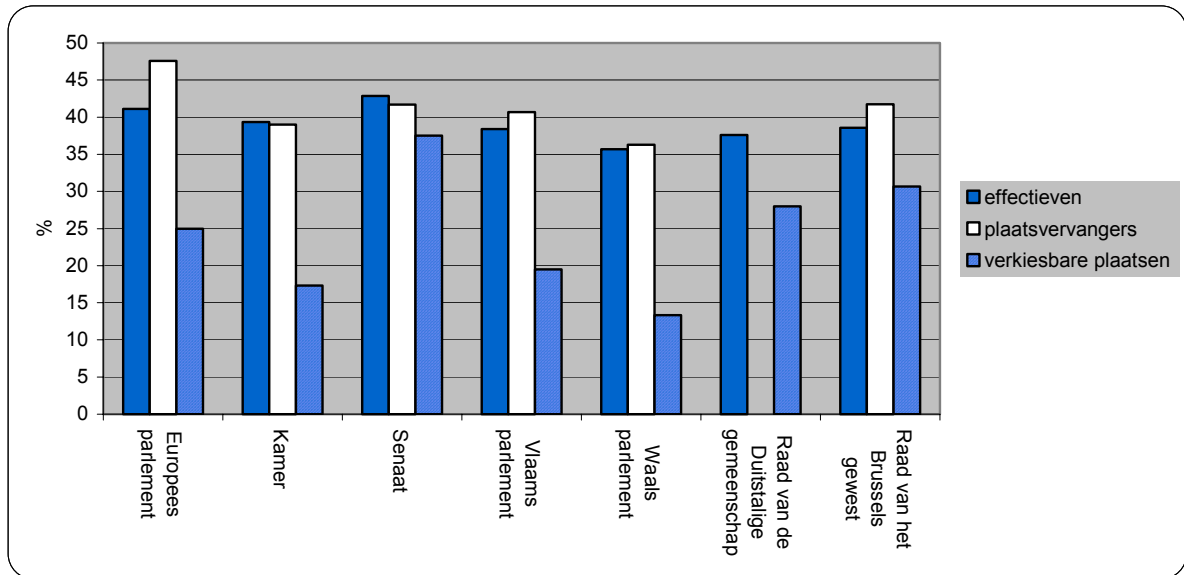
³² VAN MOLLE, L. en GUBIN, E. (red.), *Vrouw en politiek in België*. Tielt, Lannoo, 1998.

1.1 Kandidaten bij verkiezingen

Een verhoging van de aanwezigheid van vrouwelijke kandidaten bij de verkiezingen is een noodzakelijke voorwaarde voor het verhogen van het aantal vrouwen in wetgevende vergaderingen. In 1994 keurden kamer en senaat het wetsvoorstel Smet/Tobback goed. De partijen werden verplicht om minstens één derde vrouwen op hun lijsten te plaatsen. Dit is een belangrijk beleidsinstrument om meer vrouwen de kans te geven te participeren op het politieke toneel. Een grotere aanwezigheid op de lijst garandeert echter niet dat vrouwen ook daadwerkelijk verkozen worden. De lijstvolgorde speelt immers een grote rol.

De cijfergegevens over de aanwezigheid van vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verschillende verkiezingen zijn sterk versnipperd over verschillende onderzoeken. Enkel voor de verkiezingen van juni 1999 vonden we een volledig overzicht (Peirens, K., 1999). Uit grafiek 1 blijkt dat alle lijsten in hun globaliteit inderdaad zoals de wet het voorschrijft minstens één derde vrouwelijke kandidaten tellen. Het is echter niet voldoende evenveel vrouwen op de lijsten op te nemen, zij moeten op een evenwichtige manier op de hele lijst voorkomen, zowel op de verkiesbare als op de niet verkiesbare plaatsen. Zo worden mannen en vrouwen een gelijke kans geboden om effectief verkozen te raken. Wat de verkiesbare plaatsen betreft is de sekseratio veel ongunstiger, al zien we hier grote verschillen tussen de parlementen. Op de lijsten voor de senaat en de raad van het Brussel gewest bezetten vrouwen ook één derde van de verkiesbare zitjes. De Raad van de Duitstalige Gemeenschap volgt hen op de voet met 28 procent vrouwen op verkiesbare plaatsen. Het Waals parlement vormt een triest dieptepunt met slechts 13 procent verkiesbare vrouwen. De onderzoekster definieert een verkiesbare plaats op basis van de verkiezingsuitslagen per kieskring van de vorige verkiezingen (Peirens, K., 1999). Indien een partij bij de vorige verkiezingen bijvoorbeeld drie verkozenen had in een bepaalde kieskring, dan zijn de eerste drie plaatsen de verkiesbare plaatsen.

Grafiek 214: Percentage vrouwen bij de kandidaten (1999)

Bron: PEIRENS, K., 1999, eigen bewerkingen SEIN

Bij de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van oktober 2000 werd de kracht van de lijststem voor het eerst afgezwakt. De lijstvolgorde verliest aan belang en de voorkeursstemmen gaan een grotere rol spelen. Deze verandering beoogt een grotere gelijkheid van kansen tussen de kandidaten mogelijk te maken en meer rekening te houden met de voorkeurstemmen. De kiezer en niet langer de partij zal kunnen bepalen wie de verkozenen zijn. Het begrip “verkiesbare plaats” verliest bijgevolg aan belang omdat het gemakkelijker wordt dan voorheen een zitje in de provincie- of gemeenteraad te veroveren indien men niet bovenaan de lijst staat. Volledige cijfergegevens voor gans België over de kandidaten bij de gemeenteraad- en provincieraadsverkiezingen zijn echter moeilijk te vinden.

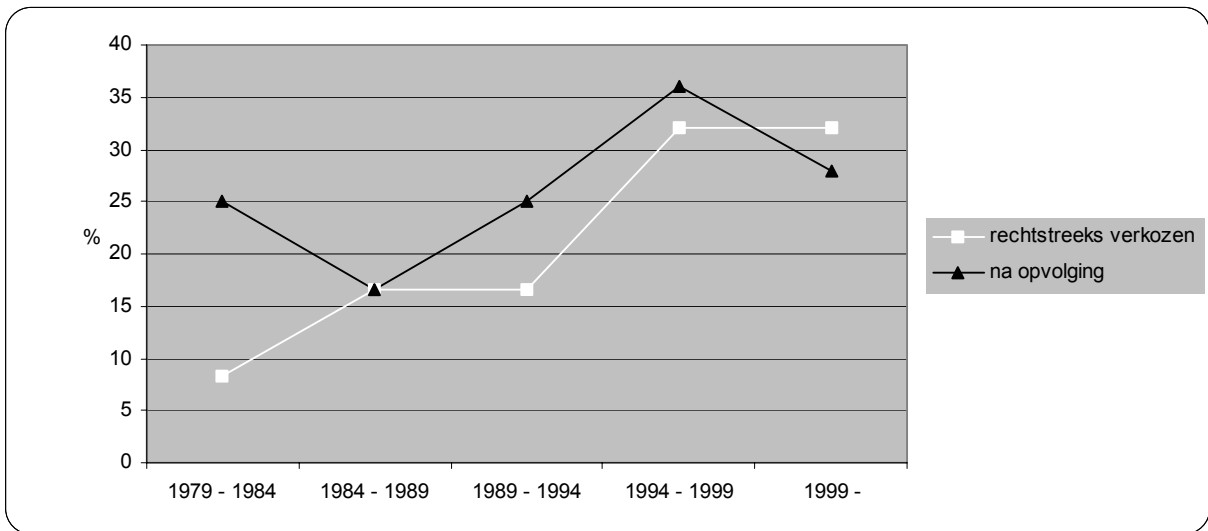
1.2 Wetgevende organen

De aanwezigheid van vrouwen in de wetgevende organen op de verschillende politieke echelons gaat weliswaar langzaam vooruit, maar over het algemeen vinden we bedroevend weinig vrouwen terug in de raden en parlementen die ons land rijk is. Bij het samenstellen van cijfergegevens is het belangrijk om te vermelden op welk moment de cijfers betrekking hebben. De aanwezigheid van vrouwen in de wetgevende organen kan immers fluctueren doorheen de legislatuur. Na de regeringsvorming verlaten bijvoorbeeld heel wat parlementsleden kamer en senaat om minister te worden. Zij worden vervangen door opvolgers, vrouwen en mannen, waardoor de sekseratio kan veranderen.

1.2.1 Europees parlement

Het Europees parlement doet het vrij goed wat de aanwezigheid van vrouwen betreft. Sommigen opperen dat dit te maken heeft met de relatief geringe politieke macht van het Europees parlement. Tijdens de legislatuur 1994-1999 was meer dan 35% van de Europarlementariërs een vrouw. Na de laatste verkiezingen in 1999 bleef het aandeel van de vrouwen bij de rechtstreeks verkozenen weliswaar stabiel, maar na het spel van de opvolging zakte de sekseratio tot onder de 30%.

Grafiek 215: Evolutie van het percentage vrouwen in de Belgische fractie van het Europees parlement aan het begin en in de loop van de legislatuur

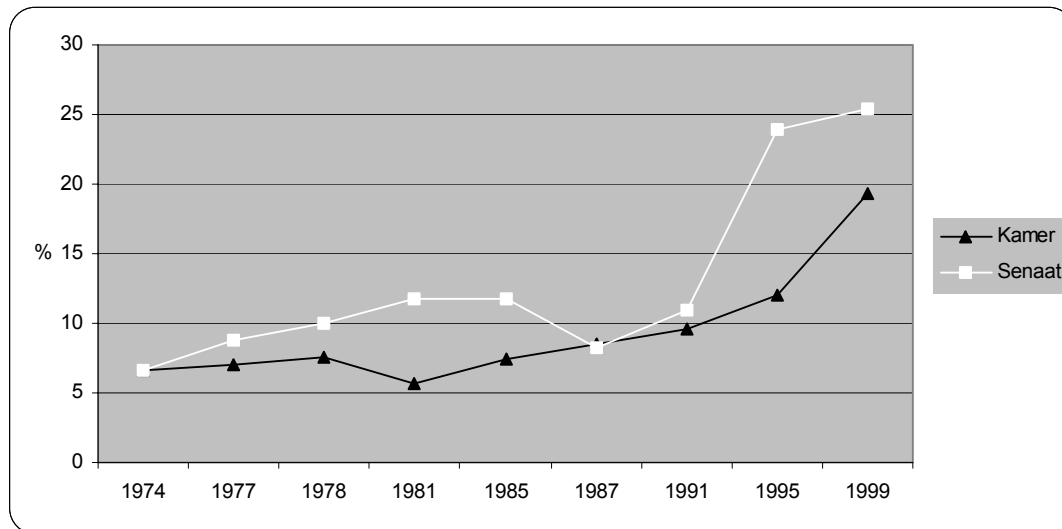
Bron: VAN MOLLE, L., 1998 en VERZELE, E., 1999 (gegevens voor 1999), eigen bewerkingen SEIN

1.2.2 Kamer en senaat

Grafiek 3 geeft de situatie weer vlak na de verkiezingen, zonder de opvolgers. Bij de kamerleden gaat het om de rechtstreeks verkozenen, bij de senatoren worden de rechtstreeks verkozenen aangevuld met gemeenschaps- en gecoöpteerde senatoren. In 1974 waren slechts enkele vrouwen verkozen in kamer en senaat. In 1978 stijgt de vrouwelijk aanwezigheid bij de senatoren boven 10%. De senaatsverkiezingen van 1995 vertonen een trendbreuk: het relatieve aandeel verkozen vrouwelijke senatoren verdubbelt. Op dat moment is bijna één vierde van de senatoren vrouw. Bij de meest recente verkiezingen van 1999 wordt deze positieve tendens verder gezet. De verkiezingen van 1995 volgen op een belangrijke vernieuwing van ons tweekamerstelsel: het totaal aantal senatoren werd meer dan gehalveerd tot 71 leden en de bevoegdheden verminderden. Zou het kunnen dat de politieke macht van de senatoren verminderde en dat vrouwen daardoor meer kansen kregen bij de samenstelling van de lijsten voor de senaat? Ook de kamer vertoont een positieve

evolutie voor vrouwen, zij het veel langzamer. Pas in 1995 stijgt het aandeel vrouwen bij het begin van de legislatuur in de kamer boven de 10%.

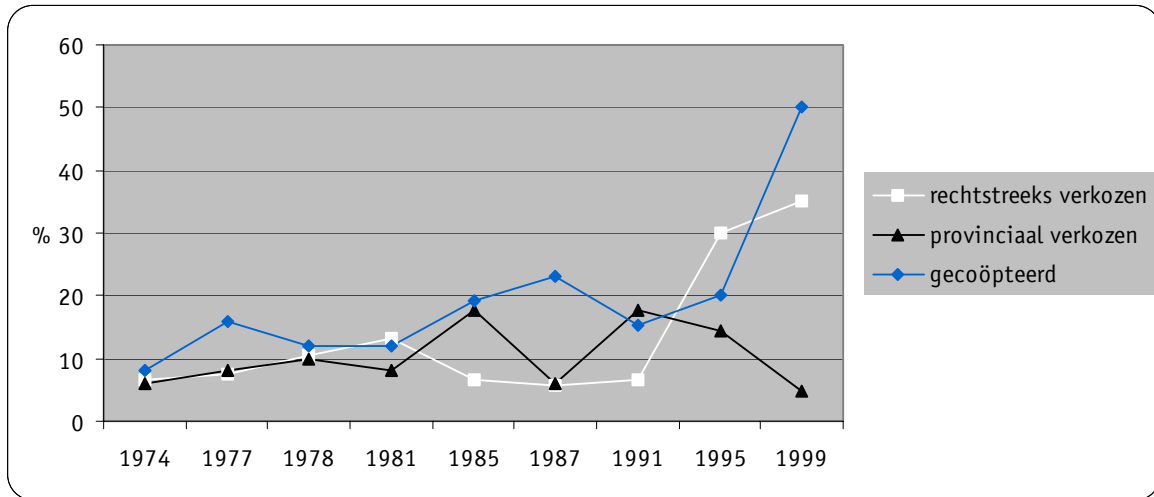
Grafiek 216: Evolutie van het percentage vrouwen in kamer en senaat (zonder opvolging)

Bron: VAN MOLLE, L., 1998 en VERZELE, E., 1999 (gegevens voor 1999), eigen bewerkingen SEIN

De senaat bestaat uit drie verschillende soorten senatoren: de rechtstreeks verkozenen, de provinciaal verkozenen (vanaf 1995 vervangen door gemeenschapssenatoren) en de gecoöpteerden. Verkiezingen bepalen wie als rechtstreeks verkozen een zitje krijgt. Daarnaast wordt de senaat aangevuld via een getrapt systeem. Tot 1995 vaardigden de provincieraden een aantal provinciaal verkozenen af. In 1995 werd deze taak overgenomen door de gemeenschapsparlementen. De rechtstreeks en provinciaal (gemeenschap) verkozen senatoren duiden op hun beurt samen een aantal gecoöpteerde senatoren aan. Sinds 1995 gaat het om de volgende aantallen: 40 rechtstreeks verkozenen, 21 gemeenschapssenatoren en 10 gecoöpteerde senatoren. De vrouwelijke aanwezigheid bij de verschillende soorten senatoren volgt niet steeds dezelfde tendens. Voor 1974 vormde de aanduiding van provinciale en gecoöpteerde senatoren een belangrijk instrument om de vrouwelijke afwezigheid in de senaat enigszins te corrigeren (Van Molle, L., 1998). Grafiek 4 toont dat dit na 1974 niet bij elke verkiezing het geval was. Na de verkiezingen van 1977, 1985, 1987, 1991 en 1999 bijvoorbeeld was de sekseratio bij de gecoöpteerde senatoren evenwichtiger dan bij de rechtstreeks verkozenen. In 1978 en 1981 zien we weinig verschillen en in 1995 was de sekseratio zelfs gunstiger bij de rechtstreeks verkozenen dan bij de gecoöpteerden. Het percentage vrouwen bij de provinciale (gemeenschap) senatoren vertoont een grillig verloop. Bij de laatste verkiezing (1999) bedraagt het percentage vrouwelijke gemeenschapssenatoren zelfs minder dan 5 procent.

Grafiek 217: Evolutie van het percentage vrouwen bij de verschillende soorten senatoren

Bron: VAN MOLLE, L., 1998 en website senaat ³³ (gegevens voor 1999), eigen bewerkingen SEIN

Verschuillende onderzoeken presenteren soms verschuillende cijfers over de aanwezigheid van vrouwen in het parlement. De oorzaak hiervan is te vinden in het tijdstip van de telling. Het aantal vrouwen kan immers wijzigen in de loop van een legislatuur. Vooral na de samenstelling van de regering wijzigt er wel eens wat. Tabel 1 geeft weer hoeveel vrouwen er meer of minder zijn nadat de opvolgers hun plaats hebben ingenomen. Soms wijzigt de opvolging de situatie in het voordeel van de vrouwen, soms ook niet.

Tabel 68: Aantal vrouwen meer of minder in kamer en senaat nadat de opvolgers tot het parlement zijn toegetreden (absolute cijfers)

	1974	1977	1978	1981	1985	1987	1991	1995	1999
kamer	+1	0	0	+2	+1	+1	0	+1	+6
senaat	+2	-1	+3	-3	+1	+4	+1	+1	+2

Bron: VAN MOLLE, L., 1998 en VERZELE, E., 1999 (gegevens voor 1999), eigen bewerkingen SEIN

1.2.3 Regionale parlementen

Sinds 1995 heeft België vier rechtstreeks verkozen regionale parlementen: het Vlaams parlement, het Waals parlement, de raad van de Duitstalige gemeenschap ³⁴ en de Brusselse hoofdstedelijke raad ³⁵.

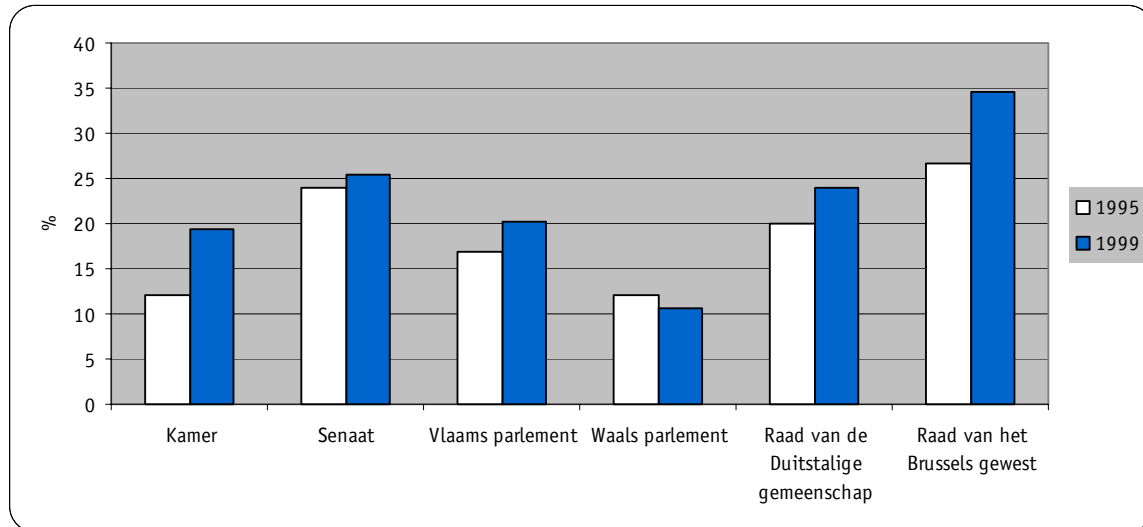
³³ www.senate.be

³⁴ De eerste rechtstreekse verkiezingen voor de raad van de Duitstalige Gemeenschap vond reeds plaats in 1986. Na de verkiezingen van 1986 zetelde 1 vrouw op 25 (4%), na de verkiezingen van 1990 steeg dit tot drie vrouwen (12%). (Gubin, p.77)

³⁵ De eerste rechtstreekse verkiezingen voor de Brusselse hoofdstedelijke raad vonden plaats in 1989. Bijna één vierde van de verkozenen waren toen vrouwen (18 zetels op 75)

Grafiek 5 herhaalt ter vergelijking de cijfers voor kamer en senaat. Zowel in 1995 als in 1999 doen de vrouwen het in alle regionale parlementen beter dan in de kamer, met uitzondering van het Waals parlement. Het Waals parlement zet in 1999 zelfs nog een stap terug in vergelijking met de voorgaande verkiezingen. De raad van het Brussels hoofdstedelijk gewest doet het integendeel zeer goed en zelfs beter dan de senaat. Toch kunnen we ook hier nog steeds niet spreken van een paritaire vertegenwoordiging.

Grafiek 218: Percentage vrouwen in de verschillende regionale parlementen en in kamer en senaat³⁶

Bron: VERZELE, E., 1999, eigen bewerkingen SEIN

1.2.4 Gemeenten en provincies

De positie van vrouwen in de lokale politiek in kaart brengen is heel wat moeilijker dan het aantal vrouwen tellen in de federale en regionale parlementen. Onderzoekers moeten de statistieken immers zelf samenstellen op basis van de verkiezingsuitslagen (situatie vlak na de verkiezingen) of op basis van de ledenlijsten van elke gemeenteraad (situatie na opvolging). En België telt 589 gemeenten... Tabel 2 geeft de situatie tussen 1976 en 1994. De raadsverkiezingen van 1988 brengen voor het eerst meer dan 10% vrouwen in de gemeenteraden. In 1994 wordt er opnieuw een grote sprong voorwaarts gemaakt: de vrouwen vormen bijna één vijfde van het totaal aantal verkozenen.

³⁶ Alle cijfers hebben betrekking op de situatie zonder opvolging.

De gemeenteraadsverkiezingen van 1994 waren de eerste Belgische verkiezingen waarbij een quotumregeling van kracht was, de zogenaamde wet Smet-Tobback: de partijen werden verplicht om minstens één vierde vrouwen op te nemen op de lijst. Het resultaat maakt duidelijk dat één vierde vrouwen op de lijst niet automatisch leidt tot één vierde verkozenen. Bij de verkiezingen van 2000 is het quotum opgetrokken tot maximum twee derde personen van hetzelfde geslacht – in de praktijk meestal maximum twee derde mannen – op de kandidatenlijsten. Daarbovenop is ook de kracht van de lijststem afgezwakt. Deze verkiezingen zetten de stijgende trend voort: vrouwen vormen op dit moment meer dan 26% van de raadsleden. Bij dit positieve resultaat past toch een kanttekening. Vrouwen vormden immers meer dan 40% van de kandidaten op de lijst, wat aantoonde dat ze gemiddeld genomen relatief minder kans hadden dan hun mannelijke partijgenoten om verkozen te worden³⁷.

Tabel 69: % vrouwelijke gemeenteraadsleden bij de start van de legislatuur

jaartal	1976	1982	1988	1994	2000
% vrouwen	9,2	9,8	13,8	19,9	26,1

Bron: ACKAERT, J., 1995 en persconferentie ministers Onkelinx en Vogels op 24/10/2000

Een tweede belangrijk gemeentelijk beleidsorgaan is de OCMW-raad. Deze wordt niet rechtstreeks verkozen, maar wel door de gemeenteraad. Hierover hebben we geen gegevens gevonden.

In het evaluatieverslag voor de vrouwenconferentie in Peking vonden we cijfers over de vrouwelijke vertegenwoordiging in de provincieraden. De vrouwelijke vertegenwoordiging in dit politiek orgaan volgt de evolutie in de gemeenteraden. Zo zien we een sprong tot boven 20% in 1994. Dit is een verdubbeling ten opzichte van de verkiezingen van 1985. Ook voor de provincielijsten was toen de één vierde quotumregeling van kracht. Bij de meest recente verkiezingen van 2000 waren de partijen verplicht om minstens één derde van de lijst voor vrouwen te reserveren. Dit weerspiegelt zich in de resultaten: bijna 30% van de provincieraadsleden is vrouw³⁸. Ook hier geldt dezelfde kanttekening als bij de gemeenteraadsverkiezingen: de sekseratio bij de verkozenen is minder gunstig dan bij de kandidaten, met name 29,4% ten opzichte van 41,7%.

³⁷ 41,7 procent van de kandidaat-gemeenteraadsleden was vrouw. De cijfers voor 2000 (gemeente- en provincieraadsverkiezingen) zijn gebaseerd op een onderzoek dat de directie gelijke kansen van het ministerie van tewerkstelling en arbeid uitvoerde. (gezamenlijke persmededeling van de federale minister Laurette Onkelinx en de Vlaamse minister Mieke Vogels, 24 oktober 2000).

³⁸ persmededeling 24 oktober. De cijfers over de provincieraadsverkiezingen zijn gebaseerd op onvolledige gegevens: de resultaten van Veurne (4 zetels) en Ciney (12 zetels) zijn nog niet meegeteld.

Tabel 70: Mannen en vrouwen in de provincieraden

	mannen	vrouwen	totaal
1981	658	62 (8,6%)	720
1985	644	72 (10,1%)	716
1987	628	88 (12,3%)	716
1991	607	109(15,2%)	716
1994	569	156 (21,5%)	725
2000	510	212 (29,4%)	722

Bron: X., *Vierde wereldconferentie over vrouwen. Belgisch Verslag*. Brussel, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, 1995

X., *Verkozen vrouwen. De cijfers*. Brussel, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, 1996
persconferentie minister Onkelinx en minister Vogels, 24 oktober 2000

2. De uitvoerende macht

De feitelijke politieke macht is in handen van de uitvoerende organen. De roep om een paritaire democratie beperkt zich daarom niet tot de wetgevende vergaderingen. Ook op het niveau van regeringen allerhande is een grotere vrouwelijke aanwezigheid wenselijk.

2.1 Federale, gemeenschaps- en gewestregeringen

In 1965 telde de Belgische regering voor het eerst een vrouw onder de excellenties: Marguerite De Riemaker werd bevoegd voor het ministerie van Gezin (Van Molle, L., 1998). Sindsdien is er nog niet veel veranderd: geen enkele regering in dit ondertussen gefederaliseerde land telde ooit meer dan drie vrouwelijke ministers of staatssecretarissen. In de regeringen die momenteel aan de macht zijn is de situatie op een aantal beleidsniveaus relatief gunstig: in de Vlaamse regering en de Franse gemeenschapsregering zijn drie van de negen ministers vrouwen. Ook de federale regering telt drie vrouwelijke ministers, die zelfs alledrie deel uitmaken van het kernkabinet. De andere regeringen doen het veel slechter, met maar één of helemaal geen vrouw.

Tabel 71: Aantal vrouwen in de verschillende regeringen sinds 1995

	1995-1999		1999-	
	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen
Federale regering	2 (12,8%)	15	3 (16,7%)	15
Vlaamse regering	2 (22,2%)	7	3 (33%)	6
Waalse gewestregering	0	7	1 (11,1%)	8
Franse gemeenschapsregering	1 (25%)	3	3 (33%)	6
Duitse gemeenschapsregering	0	3	0	3
Brusselse regering	0	8	1 (12,5%)	7

Bron: European database internet³⁹, eigen bewerkingen SEIN

2.2 Bestendige deputatie en college van burgemeester en schepenen

Het uitvoerende orgaan van de 10 Belgische provincies⁴⁰ is de bestendige deputatie. Deze wordt voorgezeten door de provinciegouverneur. De provincieraad verkiest de gedeputeerden, maar de provinciegouverneur wordt voor onbepaalde duur aangesteld door de Koning.

³⁹ <http://www.db-decision.de/english/default.htm>

⁴⁰ Tot voor 1994 telde België negen provincies. In 1994 worden voor het eerst twee aparte provincieraden voor Waals en Vlaams Brabant verkozen

De provincie Limburg kreeg als eerste een vrouwelijke gouverneur. Hiervoor moesten we wachten tot 1994. Ook binnen de deputaties vinden we zeer weinig vrouwen terug, zeker als we dit vergelijken met de aanwezigheid van vrouwen in de provincieraad.

Tabel 72: Percentage vrouwen in het provinciebestuur

	raadsleden	bestendige deputatie	Gouverneurs
1981	8,6		
1985	10,1		
1987	12,3	7,4	/
1991	15,2	7,4	/
1994	21,5	10,0	10,0
2000	29,4		

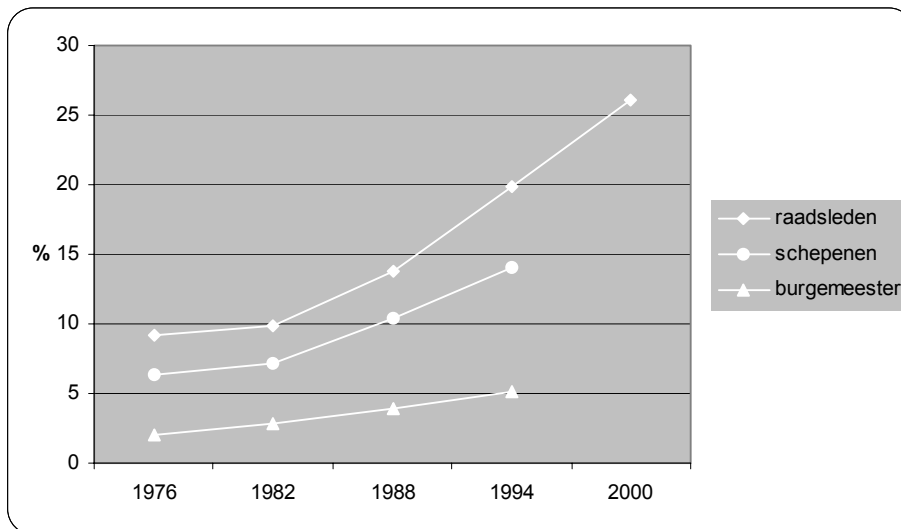
Bron: X., *Vierde wereldconferentie over vrouwen. Belgisch Verslag*. Brussel, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, 1995

X., *Verkozen vrouwen. De cijfers*. Brussel, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, 1996

Persconferentie minister Onkelinx en minister Vogels, 24 oktober 2000

Ook in de gemeentebesturen doen vrouwen het beter in de raad dan in het uitvoerend orgaan, het college van burgemeester en schepenen. Bovendien zien we relatief gezien meer vrouwelijke schepenen dan burgemeesters. In 1994 is 14% van de schepenen en 5% van de burgemeesters vrouw. In 1976 was dit nog respectievelijk 6,4% en 2%.

Grafiek 219: Percentage vrouwen bij burgemeesters en schepenen

Bron: ACKAERT, J., 1995

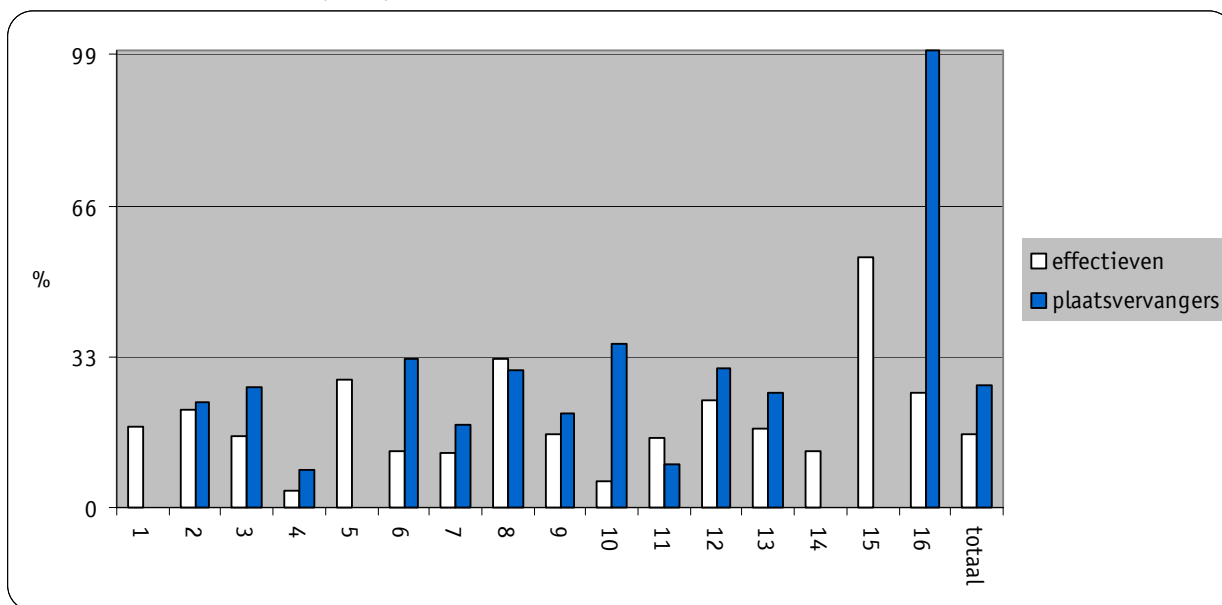
3. Adviesorganen

De federale regering wordt in haar beleid bijgestaan door een hele resem adviesorganen. Om de evenredige vertegenwoordiging van vrouwen hierin te bevorderen werden de adviesraden in 1990 bij wet verplicht om bij de *voordracht van kandidaten* een evenwicht naar geslacht te respecteren. De wet werd in 1997 aangepast tot een echte quotumregeling: ten hoogste twee derde van de *leden* van de adviesraad mogen van hetzelfde geslacht zijn. De adviesraden hadden tot 31 december 1999 de tijd om hun samenstelling aan te passen aan de nieuwe wet. Er is echter nog een achterpoortje: de minister bevoegd voor het adviesorgaan kan een afwijking toestaan indien hiervoor voldoende redenen zijn. Elke afwijking moet meegedeeld worden aan de minister bevoegd voor het gelijke kansenbeleid. Ook binnen de gemeenschappen en gewesten bestaan wettelijke regelingen om de vrouwelijke aanwezigheid in de adviesraden te verhogen. De Vlaamse gemeenschap heeft een gelijkaardige quotumregeling voor de adviesraden bij decreet vastgelegd⁴¹. Een ordonnantie van het Brussels hoofdstedelijk gewest vereist dat voor elke benoeming in een adviesraad telkens een mannelijke en een vrouwelijke kandidaat worden voorgedragen.

In functie van de evaluatie van deze wet verzamelt het ministerie van tewerkstelling en arbeid regelmatig cijfergegevens over de vrouwelijke aanwezigheid in de adviesraden. De volgende grafiek toont duidelijk aan dat het één derde quotum in de overgrote meerderheid van de gevallen niet nageleefd wordt. De grafiek groepeert de adviesraden per thema of beleidsdomein. Om de grafiek samen te stellen werden de leden van alle adviesraden die onder één thema thuishoren bij elkaar opgeteld. Elke staaf geeft dus een globaal beeld per thema en niet per individuele adviesraad. De gegevens van 277 adviesraden zijn in de grafiek verwerkt. Van het totaal aantal effectieve leden van deze raden is slechts 16% vrouw. Bij de plaatsvervangers stijgt dit tot 27%, nog steeds onder het vereiste quotum. Bij de effectieve leden zitten slechts twee beleidsdomeinen boven het één derde quotum: enerzijds ontwikkelingssamenwerking en anderzijds tewerkstelling, arbeid en gelijke kansen. Onder ontwikkelingssamenwerking vallen 4 adviesraden, onder tewerkstelling en arbeid 16. Het ministerie van defensie bengelt onderaan de rangorde met slechts 4% vrouwen bij de effectieve leden.

⁴¹ In het Waals gewest bestaat een quotawetgeving voor de OCMW-raden waarbij eveneens maximaal twee derde raadsleden van hetzelfde geslacht mag zijn.

Grafiek 220: Percentage effectieve en plaatsvervangende mandaten in adviesorganen opgenomen door vrouwen (1999)

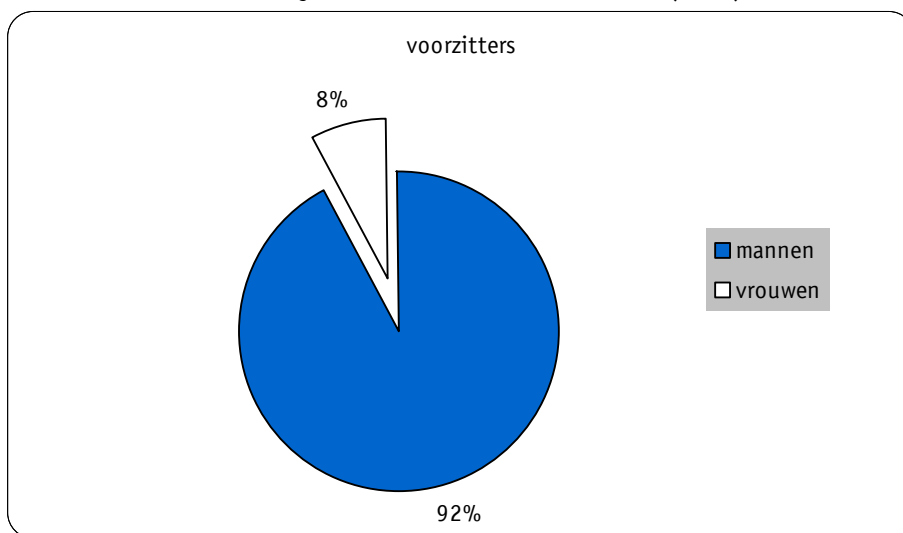

Bron: Ministerie van tewerkstelling en arbeid, 1999

1=eerste minister; 2=economie, telecommunicatie en buitenlandse handel; 3=binnenlandse zaken; 4=landsverdediging en energie; 5=wetenschapsbeleid; 6=volksgezondheid en pensioenen; 7=buitenlandse zaken; 8=tewerkstelling, arbeid en gelijke kansen; 9=sociale zaken; 10=landbouw en KMO; 11=vervoer; 12=ambtenarenzaken; 13=justitie; 14=financiën; 15=ontwikkelingssamenwerking; 16=veiligheid, maatschappelijke integratie en leefmilieu.

Uit grafiek 8 blijkt dat slechts 8% van de adviesraden wordt voorgezeten door een vrouw, hoewel 16% van de leden vrouwen zijn. De quotaregeling bevat geen streefcijfers voor een evenredige vertegenwoordiging van vrouwen bij de voorzitters van de adviesraden.

Grafiek 221: Sekseratio bij de voorzitters van adviesraden (1999)

Bron: Ministerie van tewerkstelling en arbeid, 1999

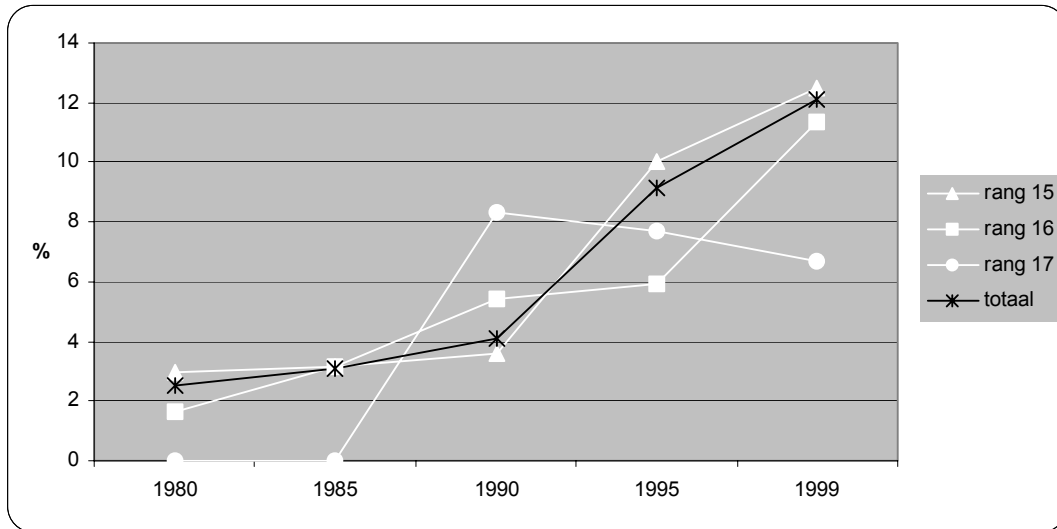
4. De top van de overheidsadministratie

De aanwezigheid van vrouwen binnen de administratie in haar geheel komt aan bod in het hoofdstuk "arbeid". Hier richten we onze blik op de leidinggevende posities binnen de federale ambtenarij.

Het is niet eenvoudig om de aanwezigheid van vrouwen in de top van de administratie accuraat in beeld te brengen. We moeten gebruik maken van het hulpmiddeltje van de "rangen", die de positie weergeven binnen de administratieve hiërarchie. Het ministerie van ambtenarenzaken verzamelt jaarlijks deze gegevens. De rangen geven echter een onvolledig beeld omdat het niveau binnen de hiërarchie niet alles zegt over het al dan niet uitoefenen van een leidinggevend functie. Iemand kan bijvoorbeeld op basis van diploma en anciënniteit opklimmen binnen de rangen, zonder dat hij of zij leiding geeft. In de onderstaande grafieken gaan we er van uit dat de rangen 15, 16 en 17 de top van de administratie omvatten. Grafiek 9 beschrijft de situatie in de ministeries, grafiek 10 omvat de instellingen van openbaar nut en grafiek 11 de openbare wetenschappelijke instellingen. De algemene conclusie is ten eerste dat vrouwen sterk ondervertegenwoordigd zijn in de hoogste regionen van onze overheidsinstellingen, hoewel de situatie tussen 1980 en 1999 verbeterde. Het percentage vrouwen is zeker dramatisch laag wanneer we de sekseratio van het overheidspersoneel in zijn geheel bekijken: in 1970 was 70% van het overheidspersoneel mannelijk, in 1980 zakt dit tot ongeveer 60% en in 1999 is meer dan de helft van het personeel vrouwelijk. We kunnen ten tweede concluderen dat de situatie verslechtert naarmate men opklimt in rang: binnen rang 17 of rang I vinden we maar enkele vrouwen. De instellingen van openbaar nut tellen zelfs geen enkele vrouw onder hun topambtenaren.

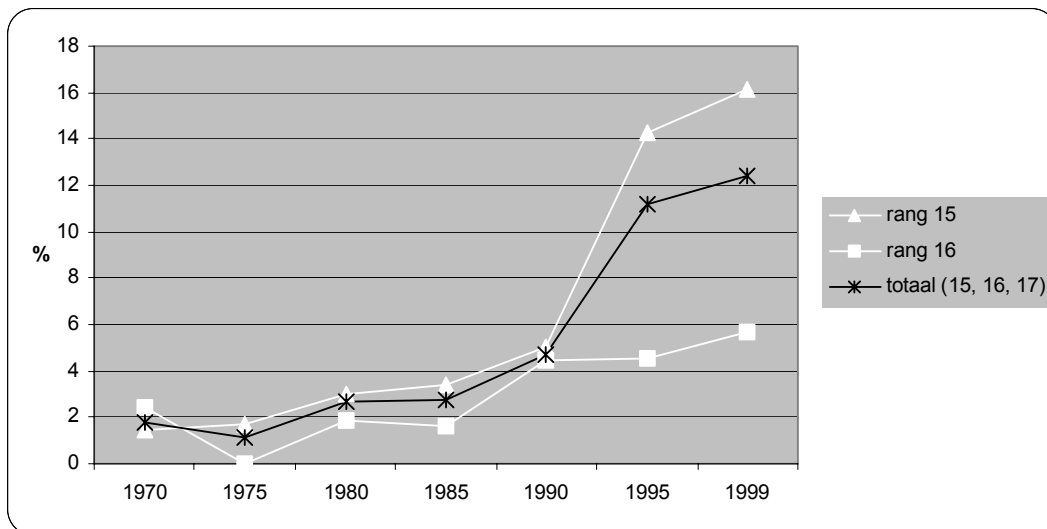
In 1980 zou je op een bijeenkomst van alle leidinggevenden ambtenaren van de ministeries 12 vrouwen en 466 mannen vinden. In 1999 zijn de vrouwen nog steeds witte raven: we tellen 69 vrouwen en 500 mannen. Procentueel betekent dit een stijging van amper 3% naar 12%. In rang 17 vinden we in 1990, 1995 en 1999 telkens 1 vrouw.

Grafiek 222: Evolutie van het percentage vrouwen in de hoogste rangen van de ministeries

Bron: gegevens ter beschikking gesteld door het ministerie van ambtenarenzaken, eigen bewerkingen SEIN

Grafiek 223: Evolutie van het percentage vrouwen in de hoogste rangen van de instellingen van openbaar nut⁴²

Bron: gegevens ter beschikking gesteld door het ministerie van ambtenarenzaken, eigen bewerkingen SEIN

Grafiek 10 omvat de instellingen van openbaar nut. Het gaat hier om een groot aantal grote en kleine organisaties. Enkele voorbeelden: het RIZIV, de Nationale Loterij, het Federaal Planbureau, de Koninklijke Muntschouwburg... Tussen 1990 en 1995 werden ongeveer tien instellingen van openbaar nut (Post, Belgacom, NMBS, Regie der Luchtwegen, ASLK....) omgevormd tot autonome overheidsbedrijven en openbare kredietinstellingen. Zij werden vanaf dan niet meer gerekend tot de instellingen van openbaar nut. Omgekeerd werden sinds 1970 ook nieuwe instellingen opgericht. Het

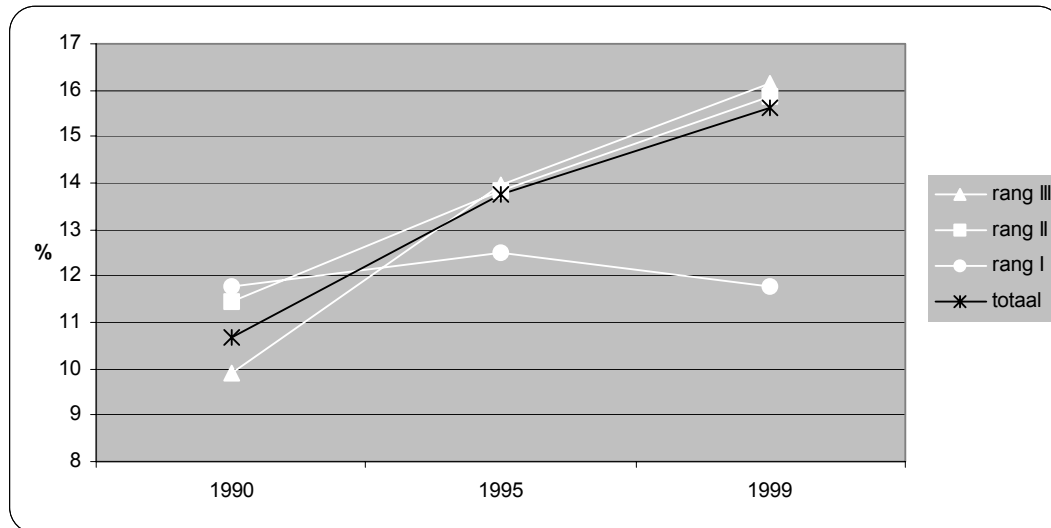
⁴² Rang 17 komt niet voor in deze grafiek omdat in de instellingen van openbaar nut geen enkele vrouw deze rang bekleedde op de tijdstippen die opgenomen zijn in de grafiek.

Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding is hier een voorbeeld van. De cijfers hebben dus niet altijd betrekking op hetzelfde aantal instellingen.

Wanneer we naar het totaal kijken, zijn vrouwen in dezelfde mate aanwezig in de hoogste rangen van de instellingen van openbaar nut als in de ministeries. De stijging is hier echter minder geleidelijk: tussen 1970 en 1990 stijgt het percentage vrouwen langzaam van 2% naar 4%, maar in 1995 maken de vrouwen een grote sprong voorwaarts naar 12%. In absolute cijfers vinden we in 1999 19 vrouwen en 134 mannen. Het is vooral in rang 15 dat vrouwen het goed doen. In rang 17 vinden we zelfs geen enkele vrouw terug.

Sinds 1990 vormt het personeel van de federale wetenschappelijke instellingen een aparte categorie in de cijfergegevens die het ministerie van ambtenarenzaken publiceert. De man/vrouwverhoudingen zijn hier het gunstigst: in 1999 vormen de vrouwen 16% van het personeel in de hoogste regionen: er werken 146 mannen en 27 vrouwen in de verschillende wetenschappelijke instellingen, waaronder het Koninklijk Museum voor Midden Afrika, het Rijksarchief, het Louis Pasteur Instituut, het Instituut voor Criminalistiek...

Grafiek 224: Evolutie van het percentage vrouwen in de hoogste rangen van de wetenschappelijke federale instellingen

Bron: gegevens ter beschikking gesteld door het ministerie van ambtenarenzaken, eigen bewerkingen SEIN

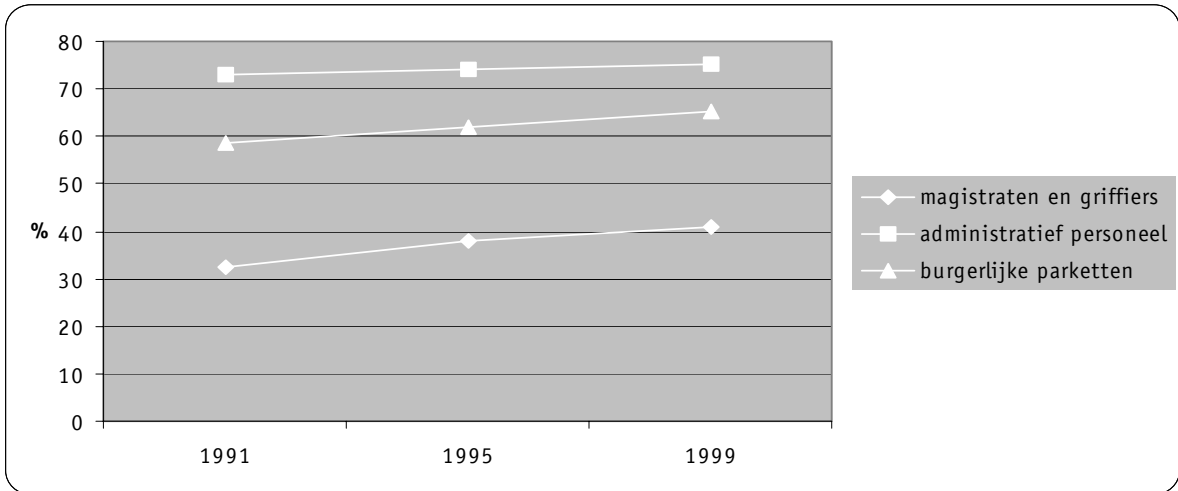
5. *Rechterlijke macht*

Onze democratie steunt op drie peilers: de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht. In dit deel bekijken we de sekseratio bij het personeel van deze laatste macht: hoeveel vrouwen werken in de magistratuur? Hiervoor doen we een beroep gegevens die we kregen van het ministerie van ambtenarenzaken. Dit ministerie beheert een databank over al het overheidspersoneel, inclusief het personeel van alle rechtbanken. Deze gegevens zijn beschikbaar vanaf 1991. In 1999 gaat het in totaal om meer dan 11.400 vrouwen en mannen. In 1991 telden de rechtbanken nog slechts 9.780 personeelsleden. De stijging komt voornamelijk op rekening van de vrouwen, waardoor de sekseratio bij de meeste personeelscategorieën gunstiger wordt voor vrouwen.

Grafiek 19 bevat cijfers over de burgerlijke rechtbanken⁴³. De aanwezigheid van vrouwen is hier vrij goed te noemen. Wel verschilt de sekseratio sterk naargelang het soort personeel. Dan vinden we de traditionele verschillen tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt terug. De overgrote meerderheid van het administratief personeel is vrouw. Ook op de parketten – ook wel openbaar ministerie genoemd – vinden we meer vrouwen dan mannen terug. Bij de magistraten en griffiers – de kern van de rechterlijke macht – is de verhouding omgekeerd. De vrouwelijke aanwezigheid binnen de magistratuur stijgt echter sterk: op minder dan tien jaar tijd gaan we van 30% naar 40% vrouwen.

⁴³ De burgerlijke rechtsspraak omvat de volgende rechtbanken: politierechtbank, vredegerecht, arbeidsrechtbank, rechtbank van koophandel, rechtbank van eerste aanleg, hof van beroep, arbeidshof, assisenhof, hof van cassatie.

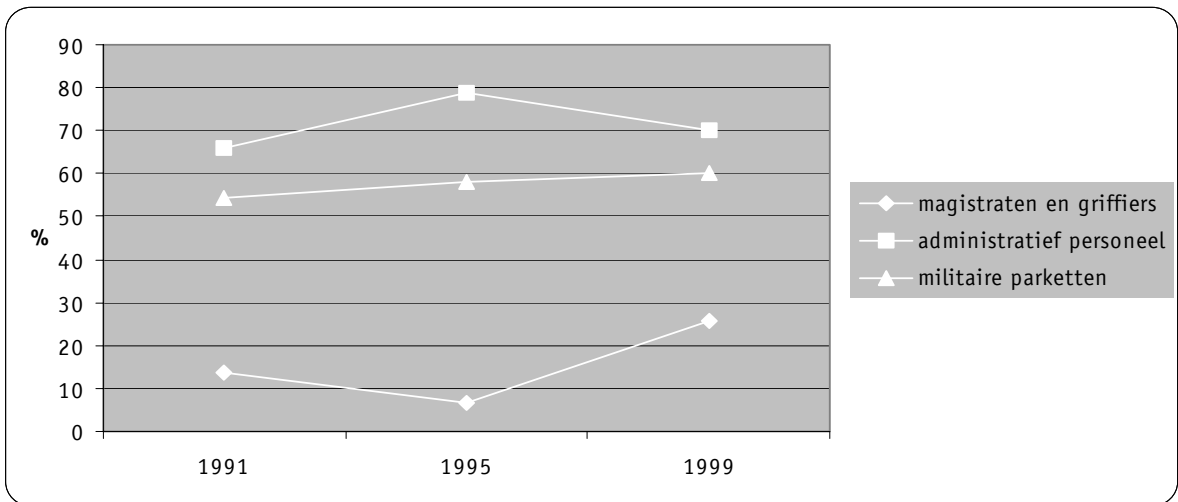
Grafiek 225: Percentage vrouwen in de burgerlijke rechtbanken

Bron: gegevens ter beschikking gesteld door het ministerie van ambtenarenzaken, eigen bewerkingen SEIN

In de militaire rechtbanken vinden we dezelfde trends terug: vrouwen vormen de meerderheid bij het administratief personeel en op de parketten, ze vormen de minderheid bij magistraten en griffiers. Het mannelijke overwicht is wel veel groter bij de militaire magistraten en griffiers dan bij hun collega's op de burgerlijke parketten. Toch zien we dat in een bij uitstek mannelijke wereld, het leger, de vrouwelijke aanwezigheid bij rechters en griffiers in 1999 stijgt tot 25%. In absolute cijfers betekent dit dat er 18 vrouwen zijn op het totaal van 70 militaire rechters en griffiers.

Grafiek 226: Percentage vrouwen in de militaire rechtbanken

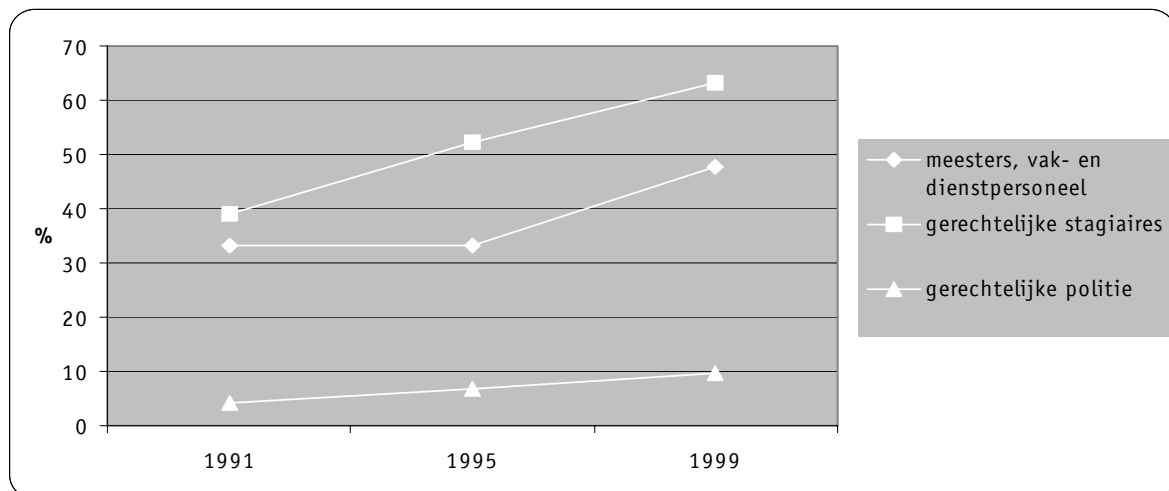
Bron: gegevens ter beschikking gesteld door het ministerie van ambtenarenzaken, eigen bewerkingen SEIN

Naast het onderscheid tussen militaire en burgerlijke parketten vinden we nog een restcategorie terug in de rechterlijke macht: de gerechtelijke stagiaires (toekomstige parketmagistraten en rechters), de gerechtelijke politie en de vakarbeiders. Bij de gerechtelijke politie vinden we zeer weinig vrouwen terug, al zien we in absolute aantallen wel tussen 1991 en 1999 een

verdriedubbeling van het aantal vrouwen: van 55 naar 156. Ook bij de gerechtelijke stagiaires zien we een belangrijke stijging: de sekseratio evolueert van 40% naar meer dan 60%.

De positie van vrouwen in de rechterlijke macht kan eveneens op een meer gedetailleerde manier in kaart gebracht worden. Vinden we vrouwen vooral bij de vredegerichten en politierechtbanken of vinden we ook nog vrouwen terug bij het hof van cassatie en de hoven van beroep? Zijn vrouwen vooral ondervoorzitter van de rechtbanken of toch ook voorzitter? Dit soort vragen kunnen we niet beantwoorden aan de hand van de gegevens van het ministerie van ambtenarenzaken. Hiervoor moeten we een beroep doen op de statistieken van het ministerie van justitie. Dat hebben we in het kader van dit onderzoek niet gedaan⁴⁴. We lichten hier enkel een tipje van de sluier door de hoogste rangen binnen de parketten te bekijken anno 2000. Ons land telt 6 procureurs generaal. De vrouwen zijn hier vrij goed vertegenwoordigd: 2 onder hen zijn immers vrouw. Een trapje lager in de hiërarchie doen vrouwen het minder goed: het parket van elk gerechtelijk arrondissement wordt geleid door een procureur des konings. Slechts 2 van de 27 arrondissementen hebben een vrouw als hoofd van het openbaar ministerie.

Grafiek 227: Percentage vrouwen in de restcategorie

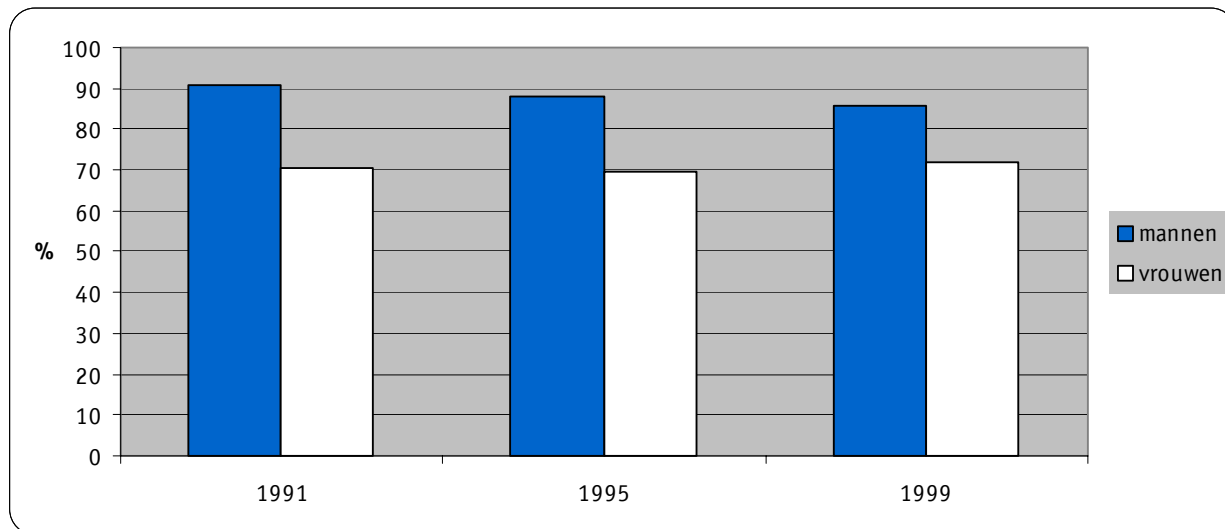

Bron: gegevens ter beschikking gesteld door het ministerie van ambtenarenzaken, eigen bewerkingen SEIN

In het hoofdstuk arbeid zagen we dat de sekseratio bij de ambtenaren weliswaar min of meer in evenwicht is, maar dat vrouwen ondervertegenwoordigd zijn bij de vastbenoemden en oververtegenwoordigd bij de contractuelen. Ook in de rechterlijke macht zien we dat een groter percentage van de mannen onder vaste benoeming werkt dan de vrouwen: in 1999 is 85% van de mannen vastbenoemd ten opzichte van 70% van de vrouwen.

⁴⁴ We hebben de cijfers aangevraagd, maar bij de eindredactie van deze publicatie nog niet ontvangen.

Grafiek 228: Percentage vastbenoemden bij mannen en vrouwen

Bron: gegevens ter beschikking gesteld door het ministerie van ambtenarenzaken, eigen bewerkingen SEIN

6. Socio-economische overleg- en inspraakorganen

In de Belgische context vervullen de vakbonden en werkgeversorganisaties een belangrijke politieke rol. Het sociaal-economisch beleid wordt immers niet alleen uitgedacht in de schoot van regering en parlement. Voor een groot deel gebeurt de sociale besluitvorming in samenspraak met de vakbonden en de werkgeversorganisaties in allerlei inspraak- en overlegorganen. We kunnen hen indelen in drie niveaus. De Nationale Arbeidsraad en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven opereren als adviesorganen op centraal niveau⁴⁵. Op het niveau van de economische sectoren en bedrijfstakken gebeuren de sociale onderhandelingen tussen werkgevers en werknemers binnen de paritaire comités en subcomités. Op bedrijfsniveau tenslotte kunnen de werknemers hun invloed laten gelden in de ondernemingsraad en in het comité voor preventie en bescherming op het werk. Om de man/vrouw verhouding in alle socio-economische overlegorganen in kaart te brengen kunnen we een beroep doen op statistieken van het ministerie van tewerkstelling en arbeid. Op de eerste plaats is de vertegenwoordiging van vrouwen in de paritaire comités gekend. Daarnaast beschikken we over gegevens over de werknemersvertegenwoordiging in de inspraakorganen op het niveau van de bedrijven. Beide organen zijn immers samengesteld uit vertegenwoordigers van werknemers enerzijds en werkgevers anderzijds. Om de vier jaar duiden de werknemers via sociale verkiezingen per bedrijf hun vertegenwoordigers aan. De publicatie van de uitslagen van deze verkiezingen levert een schat aan seksspecifieke informatie op over de werknemersvertegenwoordiging. Wat de adviesorganen op centraal niveau betreft, kunnen we niet terugvallen op een databank, maar moeten we ons baseren op de ledenlijsten. De dienst gelijke kansen van het ministerie van tewerkstelling en arbeid deed het telwerk in 1998.

6.1 Federale inspraakorganen: de NAR en de CRB

Twee inspraakorganen spelen een belangrijke rol in de sociaal-economische besluitvorming, namelijk de Nationale Arbeidsraad (NAR) en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB). Beide adviesorganen zijn samengesteld uit vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers. De NAR is enerzijds een adviesorgaan: zij adviseert regering en parlement over alle aspecten van de relaties tussen werkgevers en werknemers. Anderzijds kunnen binnen de NAR werkgevers en werknemers interprofessionele collectieve arbeidsovereenkomsten sluiten die gelden voor één bepaalde bedrijfstak of voor alle bedrijven samen. CAO's leggen het kader vast voor de individuele en collectieve betrekkingen tussen werkgevers en werknemers. Zo bestaan er CAO's over de arbeidsduur,

het minimumloon, nachtarbeid... Waar de bevoegdheid van de NAR zich situeert op het terrein van de relaties tussen werkgevers en werknemers, daar adviseert de CRB de overheid op het terrein van de economie. Zo brengt de CRB advies uit over de economische politiek van de Europese Commissie, over de concurrentiekracht van onze bedrijven of over de invoering van de EURO.

De vertegenwoordiging van vrouwen in beide organen is heel pover. De NAR doet het nog het best: onder haar 24 leden tellen we drie vrouwen. Maar dit is nauwelijks goed te noemen.

Tabel 73: Evolutie van de man/vrouwverdeling in de NAR en de CRB

Nationale arbeidsraad				Centrale Raad voor het Bedrijfsleven			
	mannen	vrouwen	totaal		mannen	vrouwen	totaal
1970	24	0	24	1987	41	1	42
1980	24	0	24	1991	47	3	50
1990	23	1	24	1995	47	3	50
1995	22	2	24	1997	49	1	50
1997	21	3	24	1998	48	2	50

Bron: BUSCHOTS, M., 1998

6.2 Paritaire comités

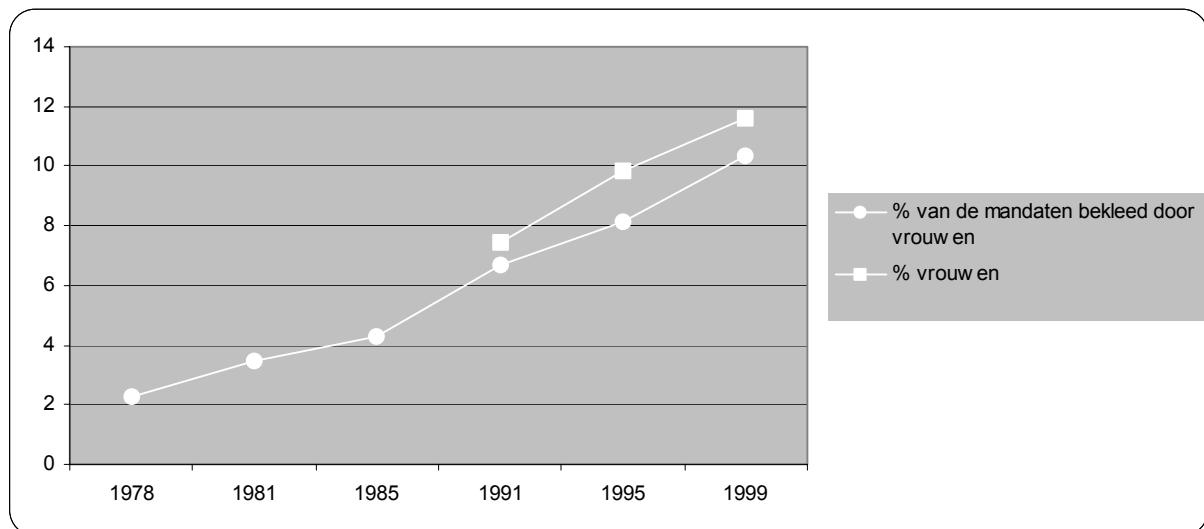
De paritaire comités zijn organen waar werkgevers en werknemers elkaar ontmoeten op het niveau van de economische sector. In hun schoot gebeuren de collectieve onderhandelingen over de sectorale sociale akkoorden. Zij onderhandelen over de lonen en arbeidsvoorwaarden die in een bepaalde bedrijfstak gelden. Op 1 april 1999 waren er 170 paritaire comités en subcomités. Hun belangrijkste opdracht is drieledig: het afsluiten van collectieve arbeidsovereenkomsten (CAO's), het voorkomen of bijleggen van sociale conflicten en tenslotte advies verlenen aan de Nationale Arbeidsraad en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven. De paritaire comités zijn, zoals de naam het zegt, samengesteld uit een gelijk aantal vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers. Ze worden voorgezeten door sociale bemiddelaars van het ministerie van tewerkstelling en arbeid. Ditzelfde ministerie beschikt over een databank die een telling per geslacht mogelijk maakt. De databank begint met cijfers vanaf 1978 en bevat twee soorten gegevens. We moeten immers een onderscheid maken tussen enerzijds het aantal mandaten en anderzijds het aantal personen dat die mandaten invult⁴⁶.

⁴⁵ Ook op gewestelijk niveau zijn sociaal-economische adviesorganen. Die komen hier niet aan bod.

⁴⁶ Het onderscheid tussen mandaten en personen kan gemaakt worden vanaf 1991. Tevoren gaat het enkel over mandaten.

Eén persoon kan immers meer dan één mandaat invullen. Op 31 december 1999 bijvoorbeeld waren in de verschillende paritaire comités en subcomités 4468 mandaten te begeben. Deze mandaten werden bezet door 2365 personen, waaronder 310 vrouwen. De databank laat verder toe om de vrouwelijke aanwezigheid apart te berekenen voor werkgevers en werknemers. Vrouwen doen het beter bij de vertegenwoordigers van de werkgevers dan bij de vertegenwoordigers van de werknemers (zie bijlage voor de exacte cijfers).

Grafiek 229: Percentage vrouwen in de paritaire comités en subcomités (percentage mandaten bekleed door vrouwen en percentage vrouwen op het totaal aantal leden)

Bron: Gegevens ter beschikking gesteld door het Ministerie van tewerkstelling en arbeid, administratie van de collectieve arbeidsbetrekkingen, bewerkingen SEIN

Grafiek 11 toont dat zich tussen 1978 en 1999 weliswaar een positieve evolutie heeft afgespeeld, maar dat vrouwen toch slechts een kleine minderheid vormen binnen de paritaire comités en subcomités. In 1999 bekleedden vrouwen iets meer dan 10% van de mandaten. Het percentage vrouwen zelf ligt iets hoger, met name op bijna 12%. Dit betekent dat gemiddeld genomen vrouwen iets minder mandaten opnemen dan mannen⁴⁷.

6.3 Werknemersvertegenwoordiging in de bedrijven

Om de vier jaar kiezen de werknemers van grote bedrijven hun vertegenwoordigers voor de inspraakorganen in hun bedrijf, met name voor de ondernemingsraad en voor het comité voor preventie en bescherming op het werk. De resultaten van deze verkiezingen leveren een schat aan informatie op over de aanwezigheid van vrouwen in de sociaal-economische besluitvorming op

⁴⁷ In 1999 nemen vrouwen gemiddeld 1,49 mandaten op en mannen gemiddeld 1,69.

bedrijfsniveau. Wel krijgen we slechts een partieel beeld. Beide inspraakorganen zijn immers samengesteld uit vertegenwoordigers van enerzijds de werknemers en anderzijds de werkgevers. Van deze laatsten kennen we de sekseratio niet.

De wetgeving rond de ondernemingsraden en de comités voor preventie en bescherming verandert regelmatig. Indien we evoluties bekijken, moeten we hier rekening mee houden.

6.3.1 Ondernemingsraden

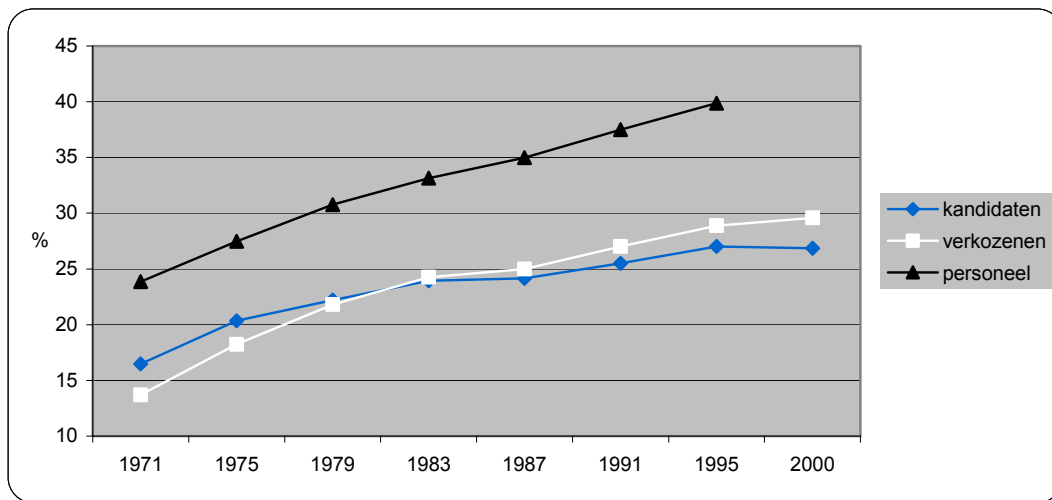
De ondernemingsraad heeft diverse functies: de werkgevers informeren er de werknemers over verschillende aspecten van het bedrijf, de ondernemingsraad verleent advies over het personeelsbeleid, ze stelt de criteria op voor ontslagen, ze controleert de toepassing van de sociale wetgeving in het bedrijf...

Niet elk bedrijf heeft een ondernemingsraad. Enkel die bedrijven met ten minste 100 werknemers moeten een ondernemingsraad oprichten. De 100-werknemersgrens werd ingesteld in 1979. Tevoren moest het bedrijf 150 werknemers hebben. In hoofdstuk 2, arbeid, kan u terugvinden dat de helft van alle werknemers in bedrijven werken met meer dan 100 werknemers en de andere helft in bedrijven met minder dan 100 werknemers. Wanneer we vanuit het gezichtspunt van de organisaties zelf kijken gaat het om ongeveer 2% van alle bedrijven en instellingen. 98% van de bedrijven heeft met andere woorden geen ondernemingsraad en 50% van de werknemers kunnen niet deel nemen aan de sociale verkiezingen.

Grafiek 12 toont een sterk positieve evolutie: het percentage vrouwen onder de verkozenen verdubbelt tussen 1971 en 2000. In verhouding tot de sekseratio bij het personeel verandert er echter niets: er komen meer vrouwen op de arbeidsmarkt en deze evolutie zet zich door in de ondernemingsraden, maar de sekseratio in de ondernemingsraad blijft veel ongunstiger dan deze bij het personeel. In 1995 bijvoorbeeld vormen vrouwen 40% van alle werknemers in de bedrijven met een ondernemingsraad. Indien vrouwen evenredig zouden vertegenwoordigd zijn bij de sociale verkiezingen, zouden ze ook 40% van de kandidaten en van de verkozenen moeten vertegenwoordigen. Dit is echter niet het geval: vrouwen vormen respectievelijk 27% en 29% van de kandidaten en verkozenen.

Bij de meest recente verkiezingen van 2000 zien we een status-quo bij de kandidaten en een lichte stijging van het percentage vrouwen bij de verkozenen⁴⁸. De vrouwen die op de lijst staan doen het dus iets beter dan hun mannelijke vakbondsgenoten. Dit was ook al zo bij de drie voorgaande verkiezingen van 1987, 1991 en 1995.

Grafiek 230: Evolutie van het percentage vrouwen in de ondernemingsraden (totaal van de ondernemingen)

Bron: Ministerie van tewerkstelling en arbeid, Uitslagen van de sociale verkiezingen, verschillende jaargangen, bewerking SEIN

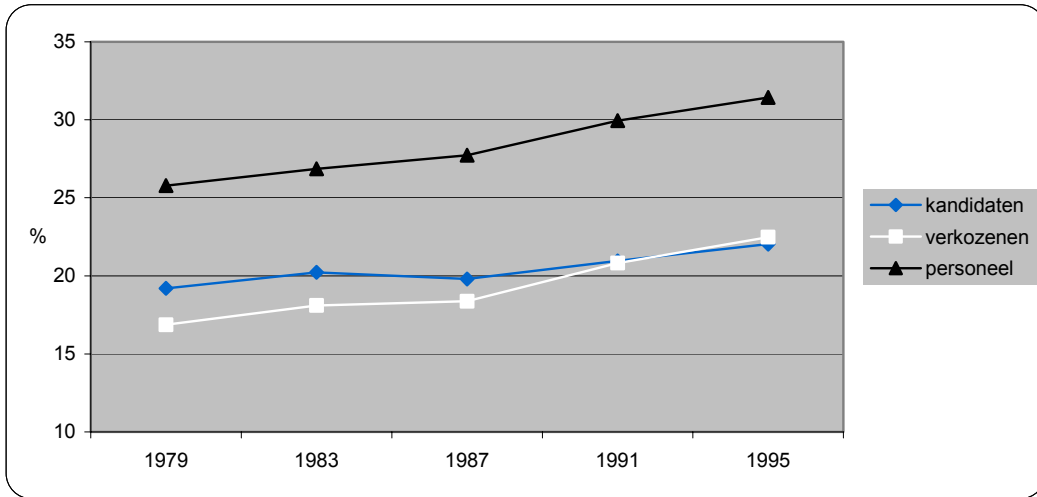
De publicatie van de verkiezingsuitslagen maakt het mogelijk om meer gedetailleerde cijfers te bekijken. We kunnen bijvoorbeeld achterhalen of alle vakorganisaties dezelfde sekseratio hebben bij kandidaten en verkozenen. Daarnaast kunnen we een analyse maken van de sekseverhoudingen per bedrijfstak. Hiervoor verwijzen we naar de originele publicaties. De volgende twee grafieken maken een onderscheid tussen de twee grote categorieën van bedrijfstakken, met name enerzijds de ondernemingen met industrieel of commercieel karakter en anderzijds de ondernemingen zonder economische finaliteit. Deze laatste categorie bevat de volgende sectoren: het vrij onderwijs, de openbare dienst en de sociale gezondheidsdiensten. Dit onderscheid is mogelijk sinds 1975. Toch begint de grafiek slechts in 1979 omdat tussen 1975 en 1979 het aantal bedrijven zonder commercieel karakter dat deelneemt aan de sociale verkiezingen sterk gestegen is waardoor vergelijkingen moeilijk zijn.

De grafiek over de ondernemingen met commercieel karakter verschilt niet veel van grafiek 12 met de globale gegevens omdat de commerciële ondernemingen veel zwaarder doorwegen in het totaal.

⁴⁸ De cijfers over de sociale verkiezingen van 2000 zijn voorlopige cijfers. De officiële verkiezingsuitslagen waren nog niet gepubliceerd bij het schrijven van deze tekst.

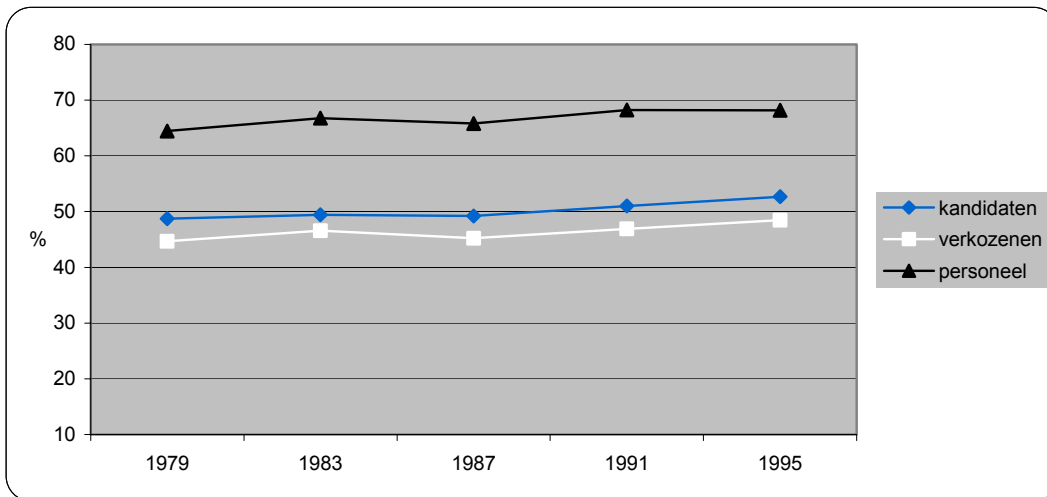
In de ondernemingen zonder economische finaliteit lijken vrouwen het veel beter te doen dan in de commerciële bedrijven. Het percentage vrouwen bij kandidaten en verkozenen schommelt immers rond 50 procent. Maar schijn bedriegt. De sekseratio bij het personeel in deze ondernemingen ligt immers een heel stuk hoger: in 1979 zijn zes op tien werknemers vrouwen, in 1995 stijgt dit tot zeven op tien.

Grafiek 231: Ondernemingen met commercieel karakter

Bron: Ministerie van tewerkstelling en arbeid, Uitslagen van de sociale verkiezingen, verschillende jaargangen, bewerking SEIN

Grafiek 232: Ondernemingen zonder economische finaliteit

Bron: Ministerie van tewerkstelling en arbeid, Uitslagen van de sociale verkiezingen, verschillende jaargangen, bewerking SEIN

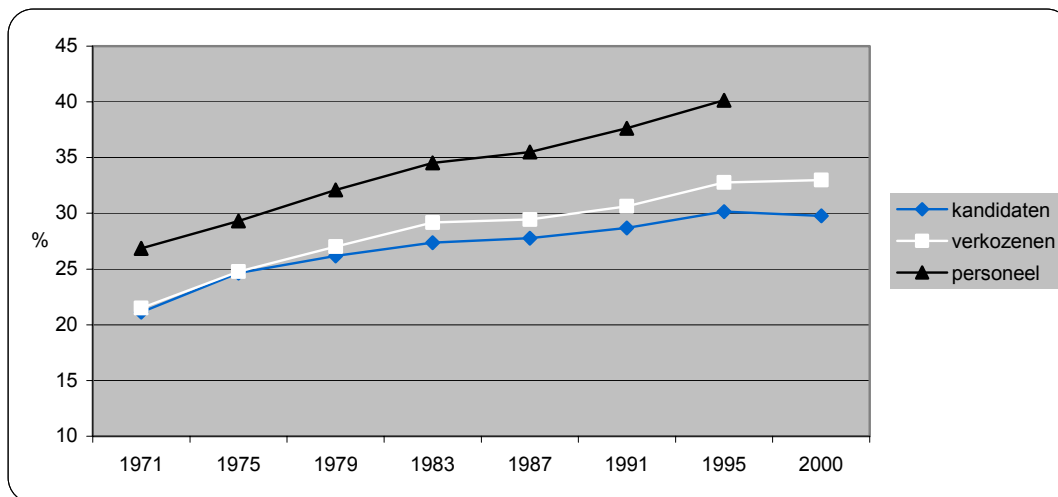
6.3.2 Comités voor preventie en bescherming op het werk

Het comité voor preventie en bescherming op het werk heeft als opdracht om actief bij te dragen aan het welzijn van de werknemers in het bedrijf⁴⁹. Het comité geeft aan de ene kant advies over het bedrijfsbeleid en aan de andere kant formuleren ze zelf actief voorstellen, ondermeer over het veiligheidsplan van het bedrijf.

De drempel om een comité voor preventie en bescherming op te richten ligt lager dan bij de ondernemingsraden: elk bedrijf met minstens 50 werknemers is verplicht sociale verkiezingen te organiseren voor de samenstelling van de werkgeversafvaardiging.

De positie van vrouwen in de comités is gunstiger dan in de ondernemingsraden: de comités tellen verhoudingsgewijs iets meer vrouwen dan de ondernemingsraden. Hierdoor is de kloof tussen de sekseratio bij het personeel en de sekseratio in het comité kleiner. Toch kunnen we ook in de comités niet spreken van evenwicht. Bovendien stellen we vast dat de kloof tussen de sekseratio bij het personeel en de sekseratio bij de verkozenen niet kleiner, maar eerder groter wordt: in 1971 is 27% van het personeel 22% van de verkozenen vrouw; in 1995 stijgt de vrouwelijke aanwezigheid bij het personeel tot 40% en bij de verkozenen tot 32%.

Grafiek 233: Totaal van de ondernemingen

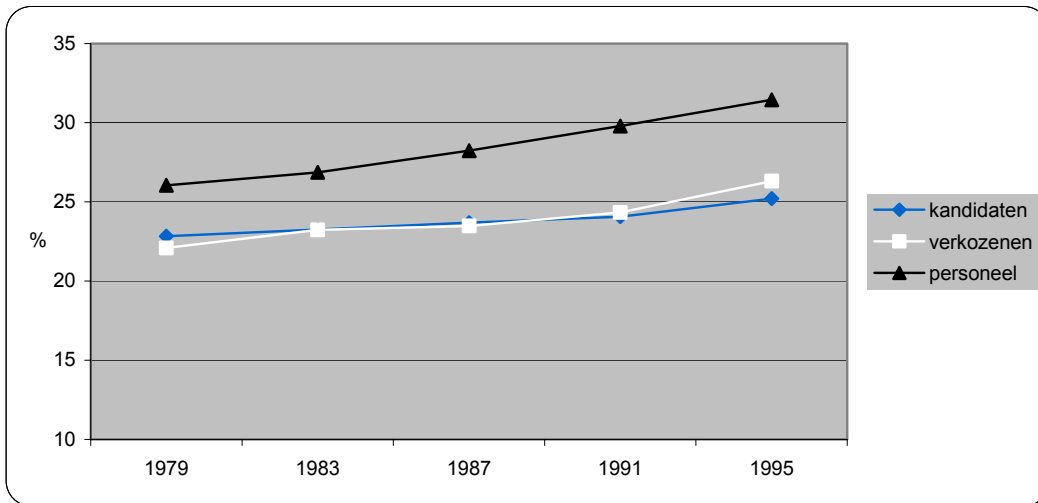

Bron: Ministerie van tewerkstelling en arbeid, Uitslagen van de sociale verkiezingen, verschillende jaargangen, bewerking SEIN

⁴⁹ Deze naam wordt gebruikt sinds 1996. De vroegere naam was: comité voor de veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaats

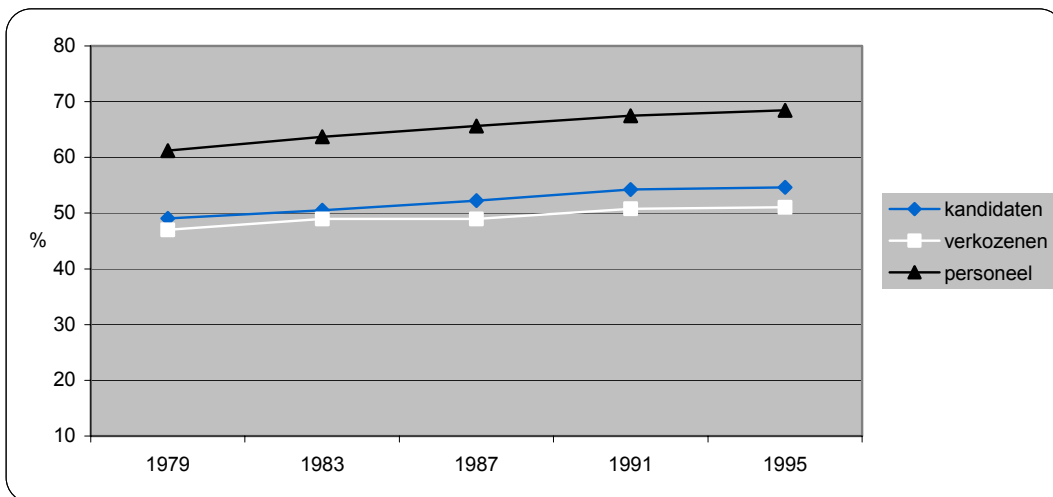
Wanneer we een onderscheid maken tussen commerciële en niet-commerciële ondernemingen gelden de volgende conclusies: de sekseratio is gunstiger in de niet-commerciële dan in de commerciële ondernemingen, maar dit wordt sterk gerelativeerd als we de sekseratio bij verkozenen of kandidaten vergelijken met de sekseratio bij het personeel. Dan moeten we zeggen dat vrouwen in de niet-commerciële bedrijven achteruitgegaan zijn: de kloof is lichtjes groter geworden. In de commerciële bedrijven zien we een status-quo: de stijging van de vrouwelijke vertegenwoordiging in de comités voor preventie en bescherming op het werk verloopt recht evenredig met de stijging van de vrouwelijke tewerkstelling.

Grafiek 234: Industriële en commerciële ondernemingen

Bron: Ministerie van tewerkstelling en arbeid, Uitslagen van de sociale verkiezingen, verschillende jaargangen, bewerking SEIN

Grafiek 235: Ondernemingen zonder economische finaliteit

Bron: Ministerie van tewerkstelling en arbeid, Uitslagen van de sociale verkiezingen, verschillende jaargangen, bewerking SEIN

BESLUITVORMING IN DE KIJKER

Politicae: van witte raven op weg naar een kritische massa

Vrouwen hebben duidelijk hun intrede gedaan op het politieke toneel. De nog steeds geringe aanwezigheid van vrouwen op alle echelons van de politiek wordt op dit moment ervaren als een maatschappelijk en politiek probleem. Ondanks de positieve evolutie, kunnen we niet spreken van een onverdeeld succes: de pariteit is nog in geen enkel wetgevend orgaan bereikt, met uitzondering van enkele gemeentebesturen. De man/vrouwverdeling van negen wetgevende organen is in deze publicatie terug te vinden. Geordend naar hun vrouwvriendelijkheid ziet de rangorde er na de meest recente verkiezingen zo uit:

1. Raad van het Brussels Gewest (34%)
2. Provincieraden (over het totaal van alle provincies: 29%)
3. Europees Parlement (Belgische fractie: 27%)
4. Gemeenteraden (over het totaal van alle gemeenten: 26%)
5. Senaat (25%)
6. Raad van de Duitstalige Gemeenschap (24%)
7. Vlaams Parlement (20%)
8. Kamer van Volksvertegenwoordigers (19%)
9. Waals Parlement (11%)

In de uitvoerende organen zien we eveneens een positieve evolutie, maar ook hier is de pariteitsdoelstelling nog nergens bereikt.

Gezocht: vrouwelijke adviseurs

De federale regering wordt in haar beleid bijgestaan door een hele resem adviesraden. Voor deze raden is een quotumregeling van kracht: vrouwen moeten minstens één derde uitmaken van de leden van elke raad. De adviesraden zijn echter slechte leerlingen. Over alle adviesraden heen vormden vrouwen in februari 1998 slechts 16% van de effectieve leden. In absolute cijfers betekende dit dat er nog 798 vrouwen tekort waren.

Het sociaal overleg blijft een mannenbolwerk, ondanks de stijgende aanwezigheid van vrouwen

Twee adviesraden spelen een belangrijke rol in het sociaal overleg: de nationale arbeidsraad en de centrale raad voor het bedrijfsleven. De vrouwelijke aanwezigheid is in beide organen beschamend laag. Daarnaast kunnen we de aanwezigheid van vrouwen in het sociaal overleg in kaart brengen aan de hand van de resultaten van de sociale verkiezingen enerzijds en de samenstellingen van de paritaire comités anderzijds. Hierdoor krijgen we zicht op het sociale overleg op bedrijfs- en op sectoraal niveau. Binnen de overlegorganen van de bedrijven (de ondernemingsraden en de comités voor preventie en bescherming op het werk) zien we sinds 1970 een sterke stijging van de vertegenwoordiging van vrouwen. Deze stijging houdt echter gelijke tred met de stijging van de vertegenwoordiging van vrouwen op de arbeidsmarkt: de kloof tussen de aanwezigheid op personeelsniveau en de aanwezigheid in het sociaal overleg blijft reeds jarenlang even groot. In 1970 vormen vrouwen 24% van alle personeelsleden in de bedrijven met een ondernemingsraad, terwijl vrouwen slechts 14% uitmaken van de leden van de ondernemingsraad. In 1994 is de vrouwelijke aanwezigheid in de bedrijven gestegen tot 40% en in de ondernemingsraden tot 29%. De ondernemingsraden zijn met andere woorden vervrouwelijkt, maar niet even sterk als de bedrijven zelf. Hetzelfde geldt voor de comités voor veiligheid en preventie op het werk.

De paritaire comités blijven echte mannenbastions, met slechts één tiende vrouwen. Vrouwen kunnen dus slechts marginaal hun stem laten horen bij de sectorale collectieve onderhandelingen.

Weinig vrouwen aan de top van de federale administratie

Tot 1990 waren vrouwen in de hoogste rangen van de federale ministeries en in de instellingen van openbaar nut echte uitzonderingen: het percentage vrouwen schommelde rond 5%. Sindsdien is er vooruitgang te bespeuren en stijgt de vrouwelijke aanwezigheid tot ongeveer 10%, wat nog steeds ondermaats is.

Vervrouwelijking van de magistratuur

Het aantal personeelsleden op parketten en rechtbanken is de laatste jaren sterk gestegen. Deze stijging kunnen we bijna volledig op rekening van vrouwen schrijven. Wanneer we de sekseratio voor verschillende personeelscategorieën met elkaar vergelijken, vinden we traditionele verschillen terug: vrouwen zijn oververtegenwoordigd in administratieve functies en ondervertegenwoordigd bij de magistraten; vooral in de militaire rechtbanken vinden we weinig vrouwelijke magistraten; vrouwen vinden we minder dan mannen terug bij de vastbenoemden. Ondanks deze traditionele seksesegregatie kunnen we toch stellen dat vrouwen het goed doen in de magistratuur, zeker wanneer we dit vergelijken met de vrouwelijke tewerkstelling in de top van de overheidsadministratie.

7. Voornaamste bronnen

7.1 Namenlijsten: vrouwen tellen

Veel gegevens over participatie aan besluitvorming zijn geen statistieken in de klassieke zin van het woord. Vaak gaat het om namen- of adressenlijsten op basis waarvan een verdere analyse kan gemaakt worden. De aanwezigheid van vrouwen in de wetgevende en de uitvoerende macht kan, mits het nodige tel- en opzoekingswerk, in kaart worden gebracht. De voornaamste bronnen zijn de publicaties met de uitslagen van diverse verkiezingen en de ledenlijsten van wetgevende organen, adviesorganen en regeringen.

7.1.1 Verkiezingsuitslagen voor de wetgevende organen

Alle statistische gegevens over de uitvoerende en de wetgevende macht zijn gebaseerd op naamlijsten. Belangrijke bronnen voor de man/vrouw samenstelling van de verschillende *wetgevende organen* die ons land rijk is, zijn de officiële publicaties van de verkiezingsuitslagen. Het federale ministerie van binnenlandse zaken publiceert de volgende uitslagen:

- gemeenteraadsverkiezingen
- provincieraadsverkiezingen
- parlamentsverkiezingen (kamer en senaat)

De ministeries van de verschillende gemeenschappen en gewesten publiceren de uitslagen voor de respectievelijke verkiezingen van hun wetgevende parlementen en raden. Al deze publicaties, met uitzondering van de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen⁵⁰, geven per kieskring en per partij de voorkeurstemmen van de kandidaten, met vermelding van wie verkozen is. Men kan deze publicaties gebruiken voor een gedetailleerde analyse over het aantal vrouwelijke kandidaten en verkozenen, over de voorkeurstemmen of over de rol van de lijstvolgorde. Deze analyse moet men echter zelf maken. In geen enkele publicatie zijn samenvattende tabellen opgenomen met bijvoorbeeld het aantal vrouwelijke verkozenen. Het geslacht van de kandidaten en verkozenen staat echter niet vermeld in de publicatie van de verkiezingsuitslagen. Dit bemoeilijkt het telwerk omdat de voornamen, die meestal wel opgenomen zijn, geen waterdichte aanwijzing geven van het geslacht van de kandidaat. We willen hier daarom twee aanbevelingen doen:

- systematische analyse van de verkiezingsuitslagen naar geslacht na elke verkiezing,

⁵⁰ De naamlijsten van de gemeenteraadsverkiezingen zijn wel te verkrijgen per gemeente.

- aanduiding van “V” of “M” na de naam van elke kandidaat.

Zeker in het kader van de evaluatie van quotaregelingen is een systematische publicatie van de verkiezingsuitslagen naar geslacht belangrijk. De ondermaatse aanwezigheid van vrouwen in de politiek staat reeds enige tijd op de wetenschappelijke en politieke agenda. Vandaar dat de tellingen grotendeels reeds uitgevoerd werden, door universiteiten en overheidsdiensten. Het is op deze reeds gedane tellingen dat we ons in deze publicatie baseerden. Door de invoering van het elektronisch stemmen in vele kiesdistricten zou deze telling automatisch kunnen gebeuren, op voorwaarde dat de aanduiding van geslacht is opgenomen op de kieslijsten. We willen daarom aanbevelen dat de publicatie van de verkiezingsuitslagen in de toekomst gepaard gaat met een analyse van de resultaten naar geslacht, zowel met betrekking tot de kandidaten als tot de verkozenen.

7.1.2 Ledenlijsten van wetgevende en uitvoerende organen

Voor de samenstellingen van de wetgevende organen kunnen we ons in de eerste plaats baseren op de verkiezingsuitslagen. Deze geven echter slechts een momentopname van een zeer specifiek tijdstip binnen de politieke cyclus, met name vlak na de verkiezingen. De situatie kan echter in de loop van de legislatuur veranderen. Niet alle politici die op basis van de verkiezingen verkozen zijn nemen hun mandaat ook effectief op. Hierdoor zetelen heel wat opvolgers in de wetgevende organen. Kamerleden worden bijvoorbeeld minister of gemeenteraadsleden verhuizen naar de OCMW-raad. Als de sekse van diegene die weggaat niet dezelfde is als van de opvolger wijzigt de man/vrouwverhouding. De enige manier om op elk moment de sekseverhoudingen juist in kaart te brengen is een telling op basis van de ledenlijsten van de raden. Ook voor de *uitvoerende organen* – de regeringen, bestendige deputaties en schepencolleges – moet je dezelfde methode gebruiken. Bij de presentatie van cijfergegevens is het daarom heel belangrijk om te vermelden op welk tijdstip de gegevens betrekking hebben.

7.1.3 Ledenlijsten van adviesorganen

In het kader van de evaluatie van de quotaregeling voor adviesorganen heeft de directie gelijke kansen van het ministerie van tewerkstelling en arbeid een inventaris samengesteld van de man/vrouwsamenstelling van de federale advies adviesorganen. Het is deze (hopelijk niet éénmalige) telling die we hier gebruikten. Deze telling kan het begin vormen van een interessante tijdslijn.

Ook bij het sociaal overleg moet er geteld worden wanneer het gaat om het sociaal overleg op het allerhoogste niveau: de vrouwelijke aanwezigheid in de nationale arbeidsraad en in de sociale raad

voor het bedrijfsleven, twee federale adviesraden, laat zich enkel kennen aan de hand van de ledenlijsten. Ook hier maakten we gebruik van het telwerk van de directie gelijke kansen.

7.2 Federale databanken

Voor de samenstelling van dit hoofdstuk over besluitvorming hebben we slechts enkele federale databanken kunnen gebruiken die periodiek seksespecifieke gegevens verzamelen. Over de volgende gegevens worden systematisch gegevens uitgesplitst naar sekse bijgehouden:

- de sociale verkiezingen,
- de paritaire comités,
- de administratieve macht,
- de magistratuur.

7.2.1 *Sociale verkiezingen, paritaire comités*

De publicatie van de uitslagen van de sociale verkiezingen is van een heel andere orde dan de publicatie van de verkiezingsuitslagen van de wetgevende kamers. Hier vinden we geen kieslijsten met naamstemmen, maar enkel verwerkte gegevens. Het ministerie van tewerkstelling en arbeid verwerkt de verkiezingsuitslagen in een groot aantal gedetailleerde tabellen waarbij geslacht een basisvariabele is. De basis hiervoor wordt reeds gelegd op de stembiljetten: bij elke kandidaat voor een ondernemingsraad of een comité voor preventie op het werk staat duidelijk het geslacht vermeld aan de hand van "M" of "V". Dit vergemakkelijkt de telling van het aantal mannen en vrouwen aanzienlijk.

Bij de cijfergegevens over de *paritaire comités en subcomités* zijn de werkgevers wel opgenomen. Het cijfermateriaal over de man/vrouw samenstelling is niet terug te vinden in een publicatie, maar is wel te verkrijgen bij het ministerie van tewerkstelling en arbeid, administratie van de collectieve arbeidsbetrekkingen.

7.2.2 *Overheidspersoneel: top van de administratie, rechterlijke macht*

Het ministerie van ambtenarenzaken verzamelt de personeelsgegevens van de verschillende federale ministeries en overheidsinstellingen. Deze gegevens hebben we gebruikt om de aanwezigheid van vrouwen binnen de administratieve en binnen de rechterlijke macht in kaart te brengen. De databank laat toe om gedetailleerde tabellen te maken, ondermeer naar functieniveau en het al dan niet vast benoemd zijn. De gegevens naar functieniveau laten toe om een, weliswaar onvolmaakt, beeld te krijgen van de aanwezigheid van vrouwen aan de top van de federale administratie. De gegevens over justitie, burgerlijke en militaire rechtbanken en parketten, zijn beschikbaar sinds 1991.

7.3 Enkele belangrijke lacunes

Dit hoofdstuk heeft de aanwezigheid van vrouwen binnen het besluitvormingsproces slechts partieel in kaart gebracht. Dit heeft hoofdzakelijk twee oorzaken.

1. Besluitvorming is ten eerste een dynamisch en complex gegeven dat zich moeilijk volledig in cijfers laat vatten. Dit gebruikershandboek heeft enkel die aspecten van de besluitvorming in kaart gebracht die binnen een officieel kader gebeuren, die geïnstitutionaliseerd zijn binnen een overheidsorgaan. Bij de cijfers over politieke participatie ontbreken bijvoorbeeld gegevens over politieke partijen, nochtans onmisbare spelers op het politieke veld. Hetzelfde kunnen we zeggen over de rol van de vakbonden bij de sociaal-economische besluitvorming.
2. Er ontbreken ten tweede heel wat gegevens over de participatie van vrouwen aan de geïnstitutionaliseerde besluitvorming. Het zijn deze laatste lacunes die we hier op een rij zetten.

7.3.1 *De wetgevende en uitvoerende macht*

Er zijn heel wat gegevens beschikbaar over de resultaten van vrouwen bij de diverse verkiezingen. We moeten ons hier echter baseren op occasionele tellingen van verschillende organisaties die niet steeds even nauwkeurig zijn. Vaak wordt bijvoorbeeld niet vermeld op welk tijdstip de telling betrekking heeft: gaat het om een telling op basis van de verkiezingsresultaten of gaat het om een telling van de vrouwen die op een bepaald moment zetelen in een wetgevend orgaan? Gezien het belang van een evenwichtige samenstelling van de wetgevende organen lijkt het ons nodig om een statistische reeks op te starten over de man/vrouw samenstelling van de kandidatenlijsten en de uitslagen van de verkiezingen. De publicatie met de uitslagen van de sociale verkiezingen kan hier als voorbeeld dienen.

Ook over de uitvoerende macht bestaat geen regelmatige publicatie met een telling van het aantal vrouwelijke ministers, burgemeesters, schepenen of voorzitters van de OCMW-raad.

7.3.2 *Adviesorganen*

De directie gelijke kansen inventariseerde in 1999 de man/vrouwsamenstelling van de verschillende federale adviesraden. De aanleiding hiervoor was de wet die oplegt dat maximaal één derde van de adviesraadleden van hetzelfde geslacht is. Een echte evaluatie van deze quotumregeling vereist een regelmatige herhaling van deze telling. We pleiten er daarom voor om hier een echte statistische reeks van te maken.

7.3.3 *Top van de administratie en rechterlijke macht*

De top van de administratie hebben we via een omweg benaderd. Het ministerie van ambtenarenzaken houdt statistieken bij over het functieniveau van de ambtenaar. De rang van de ambtenaar zegt echter niet alles over de reële beslissingsbevoegdheid of de macht van de betrokken ambtenaren. We gaan er wel van uit dat de rang een onvolkomen, maar wel een goede indicator is om de top van de administratie in kaart te brengen.

De magistratuur kan met dezelfde bron in kaart gebracht worden. Hier zien we geen tekorten.

7.3.4 *Sociaal-economische besluitvorming*

De uitslagen van de *sociale verkiezingen* geven slechts een partieel beeld van de samenstelling van de besluitvormingsorganen binnen de bedrijven. De ondernemingsraden en de comités voor preventie op het werk zijn immers samengesteld uit enerzijds vertegenwoordigers van de werknemers en anderzijds vertegenwoordigers van de werkgevers. Deze laatste categorie wordt niet samengesteld op basis van sociale verkiezingen. De werkgevers zijn bijgevolg niet terug te vinden in de statistieken. We hebben er het raden naar in welke mate vrouwen in de werkgeversvertegenwoordiging opgenomen zijn. De cijfergegevens over de *paritaire comités* daarentegen omvatten zowel de werkgevers als de werknemers. Indien we de man/vrouw verdeling in de *NAR* en de *CRB* willen kennen, moet er geteld worden. Er bestaat geen systematische publicatie met de participatiecijfers. Indien de adviesraden op regelmatige tijdstippen hun gegevens zouden moeten doorgeven aan de directie gelijke kansen, dan is dit ook van toepassing op de *NAR* en de *CRB*.

8. Literatuur

ACKAERT, J., De gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994. In: *Res Publica*, 1995, 37, 3-4, 351-388.

BUSSCHOTS, M. e.a., *Vrouwen in de Belgische samenleving. Statistische gegevens, 1970-1998*, Brussel, Ministerie van tewerkstelling en arbeid, 1998.

CARTON, A., Paritaire democratie: een definitieve stap vooruit. In: VAN HAEGENDOREN, M. en SONCK, A. (red.), *Jaarboek van de vrouw 1994*, ACCO, Leuven, 1995, 71-89.

CELIS, K. en MEIER, P., Drempels en dromen. Hoe mannelijk overwicht in Belgische politiek terugschroeven? In: *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, Brussel, 1999, 4, 4-13.

CRAEGHS, J. en DEWACHTER, W., *Vrouwen verkozen. Een eerste onderzoek naar de betekenis van de evenredige vertegenwoordiging, de hoofdvakstem en de plaatsvervanging*, Leuven, K.U.Leuven, 1997.

LAUREYS, V., e.a., *De geschiedenis van de Belgische Senaat. 1831-1995*. Tielt, Lannoo, 1999.

MEIER, P., Van een relatie vol contradicties gesproken. In: *Vrouwenraad*, 2000, 3, 5-11.

PEIRENS, K., *Verkiezingen 13 juni 1999 en vrouwen*. Leuven, K.U.Leuven, 1999.

VAN MOLLE, L. en GUBIN, E. (red.), *Vrouw en politiek in België*. Tielt, Lannoo, 1998.

VERZELE, V. en JOLY, C., *La représentation des femmes en politique après les élections du 13 juin 1999. Evaluation de l'application de la loi Smet-Tobback*. Brussel, Courrier Hebdomadaire du CRISP, 1999.

WAUTERS, B., De kracht van de voorkeurstem. In: *Vrouwenraad*, 2000, 3, 12-17.

X., *Vrouwen en besluitvorming. Feiten en cijfers over vrouwen in de politieke en openbare besluitvorming in Europa*. Brussel, Europees deskundigen netwerk "vrouwen en besluitvorming", 1995.

X., *Vrouwelijke verkozenen: cijfers en statistieken*. Brussel, Raad van de gelijke kansen voor mannen en vrouwen. 1996

X., *Een vrouw, een stem. De deelname van Belgische vrouwen aan het politieke leven sinds 1789*. Brussel, Archiefcentrum voor Vrouwengeschiedenis, 1998.

X., *Vierde wereldconferentie over vrouwen. Belgisch Verslag*. Brussel, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, 1995.

X., *Verkozen vrouwen. De cijfers*. Brussel, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, 1996

X., *Gelijke kansen in de federale adviesorganen: inventaris*. Brussel, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, 1999.

